

30
de ani

Constituția
Republicii
Moldova

Parlamentul
Republicii Moldova

CONSTITUȚIA REPUBLICII MOLDOVA LA 30 DE ANI ȘI INTEGRAREA EUROPEANĂ

Materialele Conferinței Naționale
Aniversare Practico-Științifice
cu participare internațională

29 iulie 2024

30
de ani

Constituția
Republicii
Moldova

Parlamentul
Republicii Moldova

CONSTITUȚIA REPUBLICII MOLDOVA LA 30 DE ANI ȘI INTEGRAREA EUROPEANĂ

**Materialele Conferinței Naționale
Aniversare Practico-Științifice
cu participare Internațională**

29 iulie 2024

Chișinău 2024

**CONSTITUȚIA REPUBLICII MOLDOVA LA 30 DE ANI ȘI INTEGRAREA EUROPEANĂ:
Materialele Conferinței Naționale Aniversare Practico-Științifice cu participare Internațională**

Autor - Secretariatul Parlamentului Republicii Moldova;
Conducerea persoanei juridice - I. Talmazan, Secretar general;
Responsabili de ediție – V. Kuciuk, L. Bordei;
Machetare și design: Ana-Maria Cîrja;
Dreptul de autor - Secretariatul Parlamentului Republicii Moldova.

Tipografia „Print-Caro” SRL, mun. Chișinău, sec. Rîșcani, str. Astronom Nicolae Donici, 14

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII DIN REPUBLICA MOLDOVA

Constituția Republicii Moldova la 30 de ani și integrarea europeană : Materialele Conferinței Naționale Aniversare Practico-Științifice cu participare Internațională, 29 iulie 2024, [Chișinău] / responsabili de ediție: V. Kuciuk, L. Bordei. – Chișinău : [S. n.], 2024 (Print-Caro). – 146 p.

Cerințe de sistem: PDF Reader.

Antetit.: Parlamentul Republicii Moldova. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art.

ISBN 978-5-85748-081-6 (PDF).

342.4/.5(478):327(082)

C 68

CUPRINS

1.	Date și Agenda Conferinței naționale aniversare practico-științifice cu participare internațională „ Constituția Republicii Moldova la 30 de ani și integrarea europeană ”	7
2.	DISCURSURI	9
3.	Veronica ROȘCA , Președintă a Comisei juridice, numiri și imunități – Discurs de deschidere a Conferinței naționale aniversare practico-științifice cu participare internațională „Constituția Republicii Moldova la 30 de ani și integrarea europeană”	10
4.	Igor CHIRIAC , deputat în Parlamentul Republicii Moldova, Comisia juridică, numiri și imunități	12
5.	Nicolae ROȘCA , dr în drept, conf. univ., judecător constituțional la Curtea Constituțională a Republicii Moldova	14
6.	Ion HADÂRCĂ , academician, membru corespondent, vicepreședinte al Academiei de științe a Moldovei – „ <i>Republica Moldova - un stat de drept cu o Constituție în devenire</i> ”	16
7.	ARTICOLE ȘTIINȚIFICE	19
8.	Andrei SMOCHINĂ , dr. hab. în drept, prof. univ. – „ <i>Constituția Republicii Moldova la 30 de ani de depărtare</i> ”	20
9.	Sergiu PRODAN , ministrul culturii - <i>Constituția Republicii Moldova la 30 de ani și integrarea europeană</i>	25
10.	Svetlana SLUSARENCO , dr. în drept, conf. univ., Universitatea de Stat din Moldova – „ <i>Impactul aderării la Uniunea Europeană asupra reglementărilor autonomiei constituționale</i> ”	27
11.	Vladimir COJOCARU , Secretar general al Oficiului Avocatului Poporului – „ <i>Evoluția și rolul instituției Avocatului Poporului în Republica Moldova</i> ”	33
12.	Olga CATARAGA , dr în drept, director al Centrului național de expertize judiciare de pe lângă Ministerul Justiției (CNEJ) Piotr PETCOVICI , director adjunct al CNEJ, Sorin ALAMOREANU , dr hab., conf.univ. Universitatea Babeș-Bolyai, mun. Cluj-Napoca, România – „ <i>Accesul liber la justiție din perspectiva probatoriului științifice</i> ”	40
13.	Victor ZAHARIA , președinte al Consiliului național pentru asistență juridică garantată de stat (CNAJGS) – „ <i>Abilitarea juridică și asistența juridică garantată de stat ca premize a realizării principiilor constituționale</i> ”	46
14.	Ion CHIRTOACĂ , dr. în drept, judecător, formator al Institutului Național al Justiției (INJ), Valeria BEJENARI , candidată la funcția de judecător - „ <i>Jurisprudența Curții Constituționale a Republicii Moldova în ipoteza remedierii incoerentelor de aplicare a normelor procesual penale</i> ”	51
15.	Liliana CREANGĂ , dr. în drept, conf. univ., Academia „Ștefan cel Mare” a MAI - „ <i>Aplicabilitatea practică a principiilor constituționale care interzic discriminarea</i> ”	57
16.	Valentina ENACHI , dr. în filosofie, conf. univ., Universitatea Pedagogică de Stat "I.Creangă" – „ <i>Reflectarea în mass-media a problemelor ce țin de Constituția Republicii Moldova. Analiza și tendințe</i> ”	63
17.	Sergiu BODLEV , dr. în drept, lector univ., Universitatea de Stat din Cahul – „ <i>Responsabilitatea autorității publice – garanție a echității juridice în statul de drept</i> ”	68
18.	Virginia ZAHARIA , dr. în drept, conf.univ., Liliana DANDARA , dr. în drept, conf.univ. UCCM - „ <i>Studiu comparativ privind modelul american și cel european de control a constituționalității legilor</i> ”	75
19.	Ion COROPCEAN , dr. în drept, Ministerul Apărării - „ <i>Dreptul constituțional al Republicii Moldova la apărare: realități și perspective</i> ”	84

20.	Gheorghe COSTACHI , dr. hab. în drept, prof. univ., cercetător științific principal în cadrul Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM; Valeriu KUCIUK , dr. în drept, lector univ., Secretariatul Parlamentului Republicii Moldova – „ <i>Securitatea Constituției – preocupare majoră în Republica Moldova</i> ”	89
21.	Igor IANAC , dr. în drept, Universitatea de stat din Comrat - „ <i>Unitatea domeniului juridic al Republicii Moldova</i> ”	95
22.	Daniela POJAR , dr în economie, prorectoră pentru finanțe și relații internaționale Universitatea Tehnică din Moldova – „ <i>Unele reflecții cu privire la realizarea principiului constituțional al autonomiei universitare în Republica Moldova în contextual integrării europene</i> ”	97
23.	Vitalie OJOVAN , dr hab. în filosofie, conf. univ., șef Catedra filozofie și bioetică, Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie ”N.Testemițanu” - „ <i>Subiecte de actualitate bioetică în optica procesului de integrare europeană</i> ”	102
24.	Aliona CORCENCO , dr. în drept, lector univ., Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți - „ <i>Democrație prin referendum. Constatări de ordin juridic</i> ”	107
25.	Valeriu KUCIUK , dr. în drept, lector univ., Secretariatul Parlamentului Republicii Moldova – „ <i>Succinte considerațiuni privind avizele Curții Constituționale a Republicii Moldova în perioada anilor 1995-2023</i> ”	113
26.	Svetlana LEONTIEVA , doctorandă, jurisconsult coordonator, Banca Națională a Moldovei – „ <i>Originalism vs. constituționalism viu: implicații pentru evoluția constituțională a Republicii Moldova</i> ”	135
27.	Irina IACUB , dr. în drept, conf.univ., Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM - „ <i>Constituția ca factor de garantare a securității juridice în Republica Moldova</i> ”	140

Comitetul organizatoric

Conferință națională aniversară practico-științifică cu participare internațională „Constituția Republicii Moldova la 30 de ani și integrarea europeană”

ORGANIZATOR:

Comisia juridică, numiri și imunități a Parlamentului Republicii Moldova

29 iulie 2024,

bd. Ștefan cel Mare și Sfânt nr. 105,
Chișinău, Republica Moldova

1. **Igor CHIRIAC**, deputat, Comisia juridică, numiri și imunități a Parlamentului – președinte
2. **Tamara GHEORGHÎȚA**, secretar general adjunct al Secretariatului Parlamentului – vicepreședinte
3. **Vasile GRĂDINARU**, vicepreședintele Comisiei juridice, numiri și imunități a Parlamentului – vicepreședinte
4. **Radu MUDREAC**, vicepreședintele Comisiei juridică, numiri și imunități a Parlamentului – membru
5. **Corneliu FURCULIȚĂ**, vicepreședintele Comisiei agricultură și industrie alimentară a Parlamentului - membru
6. **Adrian BĂLUȚEL**, reprezentant al Președinției RM - membru
7. **Ion CREANGĂ**, șeful Direcției generale juridice a Secretariatului Parlamentului - membru
8. **Evelina BUBUIOC**, șefa Direcției generale documentare parlamentară a Secretariatului Parlamentului - membru
9. **Rodica PRISĂCARU**, Șefa Direcției pentru lucrările plenului Parlamentului și ale Biroului permanent a Secretariatului Parlamentului - membru
10. **Valeriu KUCIUK**, șef al Serviciului reprezentare la Curtea Constituțională și organele de drept din cadrul DGJ - membru
11. **Irina SEREBREANSCHI**, șefa Direcției studii parlamentare a Secretariatului Parlamentului - membru
12. **Lilia ANGHEL**, șefa Direcției comunicare și relații publice a Secretariatului Parlamentului - membru
13. **Victoria NISTOR**, șefa Direcției asistență și ceremonial parlamentar a Secretariatului Parlamentului - membru
14. **Ion ARTENE**, șef al Direcției tehnologii informaționale și comunicații a Secretariatului Parlamentului - membru
15. **Alina IACUB**, șefa Direcției resurse umane a Secretariatului Parlamentului - membru
16. **Ala MARINESCU**, șefa secției resurse informaționale a Secretariatului Parlamentului - membru
17. **Nicolae MUNTEANU**, șef al Direcției generale administrative a Secretariatului Parlamentului - membru
18. **Lilia BORDEI**, consultantă principală în Direcția generală juridică – membru
19. **Victor MOCANU**, consultant principal în Comisia juridică, numiri și imunități – membru
20. **Cristina MÎȚU**, consultantă principală în Comisia juridică, numiri și imunități – membru

Consiliul științific

Elena ARAMĂ, doctor habilitat în drept, profesor universitar – președinte

Rodica CIOBANU, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar - vicepreședinte

Gheorghe COSTACHI, doctor habilitat în drept, profesor universitar, academician – membru

Boris NEGRU, doctor în drept, profesor universitar – membru

Valeriu KUCIUK, doctor în drept, lector universitar – membru

Lilea BORDEI, doctor în drept - membru

AGENDA EVENIMENTULUI

Program activitate

Sosirea și înregistrarea participanților: 13⁰⁰–14⁰⁰

Cuvânt de salut, mesaje de deschidere a lucrărilor conferinței: 14⁰⁰–14¹⁵

Ședința în plen: 14¹⁵–16⁰⁰

Raport, comunicare, prezentare: 5–7 min.

Deschiderea conferinței (14⁰⁰–14¹⁵)

Moderator: **Veronica ROȘCA**,

Președinta Comisiei juridice, numiri și imunități a Parlamentului Republicii Moldova

Moderator: **Cristian-Augustin NICULESCU-ȚĂGĂRLAȘ**,

Președintele Comisiei juridice, de numiri, disciplină, imunități și validări din Senatul României

Rapoarte și comunicări (14¹⁵-16⁰⁰)

Moderatori: cuvânt de încheiere și mesaj de bilanț (16⁰⁰)

Discursuri

**DISCURS DE DESCHIDERE A CONFERINȚEI NAȚIONALE ANIVERSARE
PRACTICO-ȘTIINȚIFICE CU PARTICIPARE INTERNAȚIONALĂ
„CONSTITUȚIA REPUBLICII MOLDOVA LA 30 DE ANI
ȘI INTEGRAREA EUROPEANĂ”**

Veronica ROȘCA
Deputat al Parlamentului Republicii Moldova
Președintă a Comisei juridice, numiri și imunități

*Excelențele voastre,
Doamnelor și domnilor deputați, distinși oaspeți,*

Este o onoare și un privilegiu să mă adresez astăzi în fața dumneavoastră cu ocazia celei de-a 30-a aniversări a Constituției Republicii Moldova. Această zi marchează nu doar un moment festiv, ci și un prilej de a reflecta împreună asupra drumului parcurs de poporul nostru și asupra valorilor fundamentale care ne-au ghidat în această perioadă.

Acum 30 de ani, pe 29 iulie 1994, Constituția Republicii Moldova a fost adoptată, stabilind cadrul legal și principial al unui popor independent și suveran. Acest document fundamental nu este doar o colecție de articole, norme și principii, ci reprezintă expresia aspirațiilor noastre comune pentru libertate, dreptate și prosperitate.

Chiar dacă este o Constituție tânără, CRM este garantul libertăților și drepturilor fundamentale ale cetățenilor, este cea care ne ghidează în construirea unei societăți echitabile și democratice. Prin respectarea și aplicarea ei, ne asigurăm că fiecare cetățean beneficiază de drepturile sale inalienabile și că fiecare voce este auzită și respectată.

Acest document a trecut testul timpului și a demonstrat că valorile pe care le susține sunt solide și durabile. În cei 30 de ani, Republica Moldova a înfruntat numeroase provocări – economice, sociale și politice. Dar, prin toate acestea, Constituția a rămas călăuzitoare, oferind stabilitate și coerență într-o lume în continuă schimbare.

Orice Constituție trebuie să facă față provocărilor istorice, servind ca un pilon de stabilitate și fermitate, rezistând tulburărilor și tentațiilor de moment, pentru că o Constituție este mai mult decât o Lege Fundamentală, este un angajament pentru realizarea constantă a democrației și statului de drept. De la adoptarea Constituției până în prezent, mai multe norme au fost revizuite, dar principiile și valorile fundamentale, derivate din obiectivele originare ale Constituției, care exprimă credința constituțională în sine, trebuie să rămână intangibile.

Astăzi, trebuie să ne amintim de eforturile și sacrificiile celor care au contribuit la elaborarea și adoptarea Constituției. Le datorăm recunoștință și respect pentru viziunea și curajul lor. De asemenea, trebuie să reflectăm asupra responsabilității noastre de a proteja și de a promova principiile constituționale. Constituția nu este un document static, ci unul viu, care trebuie interpretat și aplicat în contextul provocărilor contemporane.

În acest sens, este esențial să continuăm să consolidăm statul de drept, să întărim instituțiile democratice și să promovăm o cultură a respectului față de lege. Trebuie să rămânem vigilenți și dedicați în lupta împotriva corupției și a abuzurilor de putere, pentru a asigura că principiile constituționale sunt respectate în toate aspectele vieții noastre publice și private.

În calitate de organ legislativ suprem, Parlamentul Republicii Moldova are responsabilitatea de a asigura respectarea și implementarea principiilor constituționale. În cei 30 de ani de la adoptarea Constituției, Parlamentul a avut un rol crucial în procesul de democratizare și în dezvoltarea instituțiilor statului de drept. Prin activitatea sa legislativă, Parlamentul a promovat reforme esențiale

care au consolidat sistemul judiciar, au îmbunătățit transparența guvernării și au întărit protecția drepturilor omului.

Unul dintre principalele atribute ale Parlamentului este acela de a legifera în conformitate cu valorile și principiile stabilite de Constituție.

În încheiere, doresc să mulțumesc tuturor celor care au contribuit la redactarea și îmbunătățirea Constituției noastre. Să privim cu încredere spre viitor, având convingerea că valorile noastre constituționale vor continua să ne ghideze și să ne inspire în construirea unei Republici Moldova mai puternice și mai prospere.

La mulți ani Constituției Republicii Moldova, și la mulți ani tuturor cetățenilor acestei țări!

29.07.2024

SĂ DĂM SUBSTANȚĂ VALORILOR PROTEJATE DE CONSTITUȚIE

Igor CHIRIAC

Deputat în Parlamentul Republicii Moldova

Secretar al Comisiei parlamentare

„Comisia juridică, numiri și imunități”

Președintele Comitetului organizatoric al Conferinței aniversare

practico-științifice cu participare internațională

„Constituția Republicii Moldova la 30 de ani și integrarea europeană”

Stimată doamnă președintă Veronica Roșca,

Stimate domnule președinte Țigîrlaș,

Onorați judecători ai Curții Constituționale,

Excelențele voastre,

Stimați participanți,

Astăzi ne aflăm la 30 de ani de la adoptarea Constituției și cu acest prilej, țin să Vă aduc sincere felicitări fiecărui dintre Dvs.

Constituția este un instrument de pace internă „(...) *este proprietatea țării*” spunea Mihai Eminescu.

Acum trei decenii, moldovenii au adoptat legea supremă care să asigure funcționarea țării în pace, în liniște, în înțelegere, fondatorii Constituției au adoptat-o ca noi oamenii acestei țări să trăim liberi, într-un stat în care drepturile tuturor cetățenilor sunt respectate, să ne asigurăm un trai decent prin muncă onestă.

Constituția Republicii Moldova este documentul cu cea mai mare autoritate de reglementare în viața publică, politică și socială a țării noastre.

Semnificația istorică a adoptării Constituției nu poate fi ignorată.

Constituția reprezintă actul nostru de identitate națională.

Consfințită prin voința suverană a poporului, Constituția este corpul de norme fundamentale care se adresează, în egală măsură, autorităților statului și cetățenilor săi. Funcționarea instituțiilor statului, garantarea drepturilor și libertăților individuale își au originea în textele Constituționale. Constituția este cartea sacră a statului nostru, iar aniversarea ei constituie o sărbătoare.

Adoptarea Constituției a fost un eveniment major pentru Republica Moldova independentă, care tocmai ieșea dintr-un conflict cu elementele separatiste din stânga Nistrului.

Poporului a luptat pentru libertate, democrație și drepturile omului, iar Constituția reamintește fiecărui cetățean datoria sfântă de a servi cu credință patria, de a apăra cu orice preț unitatea, suveranitatea și independența Republicii Moldova.

Astfel, privind spre trecut, dar și la prezent, se poate spune că Republica Moldova s-a confruntat cu diferite provocări, dând dovadă că este un Stat Suveran, Independent și Democratic, liber să-și hotărască prezentul și viitorul în marea familie europeană. Astăzi la acest eveniment important spun cu tărie că Legea Fundamentală este primul simbol care ne așază pe toți la un loc, este simbolul poporului nostru și al luptei lui pentru libertate, solidaritate, dreptate și onoare.

De Ziua Constituției sărbătorim democrația noastră nu numai ca sistem politic, ci și ca mod de viață, ordonat de legea fundamentală a statului, care stabilește forma de guvernământ și de organizare statală, precum drepturile și obligațiile fundamentale ale cetățenilor.

Adoptarea constituției a devenit un eveniment de importanță majoră pentru societate, ea marcând victorii și împliniri de aspirații. Orice popor, pentru trebuie să-și apere Constituția, pentru că aceasta reprezintă valori supreme garantate.

Îmi doresc ca Constituția să se bucure de respectul și devotamentul autorităților, precum și a cetățenilor.

Urez tuturor un sincer „La mulți ani!”, pace și prosperitate și îndemn ca, în tot ceea ce facem să dăm substanță valorilor protejate de Constituție, suveranității și independenței, unități și indivizibilității statului nostru, în care drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Statul de Drept și Supremația Legii.

29 iulie 2024

CONSTITUȚIA REPUBLICII MOLDOVA – CONSTITUȚIE EUROPEANĂ

Nicolae ROȘCA
judecător la Curtea Constituțională,
doctor în drept, conferențiar universitar

Onorată asistență,

Având în vedere tema conferinței de astăzi „Constituția Republicii Moldova și integrarea în Uniunea Europeană” și obligația de a nu mă pronunța public asupra unor eventuale probleme constituționale care ar putea fi ulterior obiect al controlului de constituționalitate, va trebui să fiu suficient de precaut.

De la bun început vreau să menționez că Curtea Constituțională a folosit expresia „Uniunea Europeană” în cel puțin 76 de acte jurisdicționale, iar prima dată a menționat-o încă în anul 2000. Curtea a reținut că, încă prin Declarația de independență, Republica Moldova și-a exprimat dorința de a stabili relații politice, economice, culturale și în alte domenii de interes comun cu țările europene, fiind gata să procedeze la stabilirea de relații diplomatice cu acestea.

Totuși, relațiile oficiale dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană au fost inițiate odată cu semnarea la 28 noiembrie 1994 a Acordului de Parteneriat și Cooperare (în vigoare din 1 iulie 1998). Prin acest acord, s-a convenit asupra promovării unui dialog politic, menit să sprijine transformările politice și economice din Republica Moldova și întreprinderea măsurilor necesare pentru armonizarea legislației naționale cu cea comunitară. În baza acestui Acord, Guvernul a aprobat Programul de dezvoltare pentru anii 1999-2002 „Supremația legii, revitalizare economică, integrare europeană”.

Ulterior, Republica Moldova, prin acte ale legislativului și executivului a susținut cursul spre integrarea europeană și a semnat Planul de acțiuni Uniunea Europeană – Republica Moldova semnat la 22 februarie 2005, Acordul de Asociere cu Uniunea Europeană (28 iunie 2014), cererea de aderare la Uniunea Europeană (3 martie 2022), a obținut statutul de țară candidată pentru aderarea la Uniunea Europeană (23 iunie 2022) și, în sfârșit, a inițiat negocierile de aderare la Uniunea Europeană (25 iunie 2024). Toate acestea reprezintă o demonstrație elocventă a voinței poporului de a promova consecvent și ireversibil cursul strategic de integrare europeană.

La rândul său, Curtea Constituțională a reținut că orientarea Republicii Moldova spre spațiul valoric democratic european se bazează pe valorile constituționale fundamentale, unanim recunoscute și protejate, precum suveranitatea, independentă și democrația, iar respectarea obligațiilor internaționale asumate prin propria voință este o tradiție juridică și un principiu constituțional. În mai multe hotărâri și decizii ale sale, Curtea Constituțională a făcut trimitere la jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene, ca la o sursă de autoritate pentru problemele juridice pe care le-a judecat, precum și la Directivele Uniunii Europene, bazându-și analizele juridice pe considerente ale acestora.

În data de 9 aprilie 2024, 46 de deputați din Parlamentul Republicii Moldova au adresat Curții Constituționale o inițiativă de modificare a Constituției prin referendum. Inițiativa urmărea completarea Constituției cu dispoziții referitoare la identitatea europeană a poporului, la integrarea în Uniunea Europeană, ca obiectiv strategic, și prioritatea normelor juridice ale Uniunii față de normele naționale.

Soluționând avizul, Curtea Constituțională a constatat că inițiativa de revizuire a Constituției nu afectează caracterul suveran, independent și unitar al statului, impus de articolul 1 alin. (1) din Constituție, nici statutul de neutralitate permanentă, prevăzut de articolul 11 din Constituție. De asemenea, conținutul inițiativei de revizuire a Constituției nu presupune suprimarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale cetățenilor sau a garanțiilor acestora. În consecință, Curtea a constatat

că inițiativa de revizuire a Constituției prin referendum respectă condițiile impuse de articolul 142 alineatele (1) și (2) din Constituție și a avizat-o **pozitiv**.

Dincolo de aceste realități, Constituția noastră este o constituție europeană prin factura sa. Ea conține valorile pe care le consacră actele fundamentale ale Uniunii Europene și este compatibilă cu ordinea juridică a Uniunii Europene. Totodată, vreau să insist că, dacă dorim să ajungem parte a Uniunii Europene, nu este suficient doar ca Curtea Constituțională să avizeze pozitiv modificarea Constituției și nici măcar adoptarea ei prin referendum. Pentru a realiza obiectivul strategic propus, sunt necesare eforturile conjugate al tuturor autorităților și instituțiilor publice, ale tuturor cetățenilor de bună-credință, pentru a-i da viață și a aduce eficiență statului, prosperitate și bunăstare poporului nostru.

Vă mulțumesc pentru atenție.

Discurs la conferința națională practico-științifică cu participare internațională consacrată aniversării 30 de ani ai Constituției Republicii Moldova.

29 iulie 2024

REPUBLICA MOLDOVA - UN STAT DE DREPT CU O CONSTITUȚIE ÎN DEVENIRE

Ion HADÂRCĂ

Academician, membru corespondent,
Vicepreședinte al Academiei de Științe a Moldovei,
Semnatar al Declarației de Independență,
Coautor al proiectului Constituției Republicii Moldova

Trei decenii de la adoptarea Constituției Republicii Moldova ne oferă un bun prilej pentru priviri retrospective și proiecții în viitor.

Grăunțele de aur al ideii înnoirii constituționale a încolțit în solul fertil al Marii Adunări Naționale din august 1989, anume în Declarația finală „Asupra Suveranității statale și a dreptului nostru la viitor”. La scurt timp, dezideratul expres al autonomizării constituționale răsună răspicat la mitingul de protest al Mișcării de Eliberare națională din Piața MAN în ziua de 7 octombrie 1989. Lozincile zilei erau: „Jos Constituția RSSM adoptată în anii stagnării” și „Jos dictatura Centrului în adoptarea noii Constituții”. Pașnicii manifestanți s-au ales atunci cu bătăi de la miliția sovietică, în perfectă armonie cu așa-zisele „libertăți” constituționale ale Marelui Gulag.

Abia Parlamentul Independenței în preajma adoptării Declarației de Suveranitate, la 23 iunie 1990, sesizând clivajul de fond, a format, la 9 iunie 1990, Comisia parlamentară pentru elaborarea noului proiect de Constituție a Republicii Moldova. Președintele Comisiei a fost Mircea Snegur, iar subsemnatul a exercitat atribuțiile de prim-vicepreședinte. Comisia a fost ulterior divizată în 8 subgrupe, conform structurii proiectului, mie revenindu-mi și conducerea grupului V „Organele supreme ale puterii de stat”. Nu-mi arog aici competențe deosebite, prezența și rolul meu în acea Comisie de pionierat fiind justificată prin responsabilitatea de mesager al aspirațiilor majore ale Primei MAN și, implicit, ale celei de-a doua MAN, cristalizate în Declarația de Independență. Aceste idei sunt și rămân a fi: emanciparea națională, ieșirea definitivă din imperiu, lichidarea consecințelor Pactului Ribbentrop-Molotov, orientarea geopolitică europeană, democratizarea, pluripartitismul, statul de drept și economia de piață, asigurarea drepturilor și libertăților omului, perpetuarea valorilor noastre identitare și supremația adevărului științific și istoric.

O contribuție substanțială la elaborarea primei variante a textului a revenit grupului de experți în frunte cu Boris Negru și membrilor Comisiei Nicolae Osmochescu, Mihai Petrache, Alexandru Arseni, Mihai Cotorobai, Victor Popa, Ion Păduraru, Tudor Negru, Petru Munteanu, Mihai Patraș, Gheorghe Amihalachioaie ș.a.

Proiectul elaborat a fost supus dezbaterilor în două conferințe internaționale: cea din ianuarie 1993, sub egida constituționalistului român, senatorului Antonie Iorgovan, și cea din mai 1993, sub egida Consiliului Europei și a expertului constituțional, moderatorului dr. Thomas Markert (Franța). Am reținut atunci spusa dr. Andy Lester (SUA): „Înțelepciunea Constituției constă în asigurarea echilibrului: de a nu permite niciunei autorități – legislative sau executive – atâta putere câtă i-ar permite să se ridice până la autoritarism și tiranie”! Precum se întâmplă azi, de exemplu, în Federația Rusă.

E de remarcat că prima variantă a Constituției conținea o serie de concepte și sintagme definitorii, cum ar fi: încadrarea Declarației de Independență ca Preambul, Sfatul Țării, Limba Română, Imnul „Deșteaptă-te, române”, structura administrativă: județe, prefecți, comune, plase etc.

Din păcate, odată cu venirea la putere a agrarienilor, după dizolvarea ilegală a Parlamentului, proiectul Primei Constituții, elaborate de Parlamentul Independenței, deși avizat favorabil de Comisia de la Veneția, a fost modificat cu devieri grave de la Declarația întemeietoare. În locul textului întemeietor al statalității Republicii Moldova a fost inclus un Preambul insistând pe falsul stalinist „popor moldovenesc”. Articolul 13 care marșa inițial pe trei variante: 1) limba română (moldovenească); 2) limba moldovenească (română) – varianta Lucinschi, până la urmă s-a cantonat

în același fals stalinist de „limbă moldovenească”, o sintagmă nerecunoscută nici de Academia de Științe a Moldovei, nici de Nomenclatorul limbilor, nici de Consiliul Europei.

Doar în zilele noastre, la inițiativa PAS-ului, Curtea Constituțională a făcut un pas decisiv și a recunoscut constituționalitatea Legii nr.52 din 16 martie 2023 și prevalența Declarației de Independență prin care se statuează definitiv în Constituție adevărul științific și istoric al Măriei Sale – Limba Română.

Îmi face plăcere să reiau aici temeinica frază din Jurisprudența Curții Constituționale privind „Valoarea juridică a Declarației de Independență” : „În afară de a fi „certificatul de naștere” al noului stat independent, Declarația de Independență rămâne a fi cea mai succintă afirmație a idealurilor constituționale ale Republicii Moldova”. Acesta este izvorul, dar și steaua călăuzitoare a rătăcirilor noastre prin pustiul lui Moise. Nu degeaba au încercat mereu să ni-l astupe și să-l întunece vederii noastre.

Dar să revenim la momentul cumpenei de acum trei decenii. După plecarea Parlamentului Independenței, care putea fi și al Constituantei, a venit Parlamentul obedienței față de trecut, care a preluat, în fond, proiectul elaborat de noi și, schimbându-l în mare grabă, l-a supus dezbaterilor și votului în plen. A fost, de fapt, un furt intelectual de proporții comis cu nonșalanța unei mase de ignoranți, cu mici excepții...

Astfel, proiectul Constituției a trecut prin trei lecturi consecutive : pe 8 iulie 1994, a fost votat în prima lectură cu 95 de voturi. A doua lectură a avut loc pe 21 iulie 1994 și la 28 iulie 1994 a fost votat în ansamblu cu 81 de voturi pro și 18 – contra. Noua Constituție a fost promulgată pe 29 iulie 1994 prin decret prezidențial. În discursul meu de sinteză „Ora constituționalismului” am prezentat atunci poziția grupului parlamentar din care făceam parte: Blocul Țăranilor și Intelectualilor. Blocul a făcut tot posibilul pentru a salva ceea ce se mai putea salva, prezentând circa 100 de amendamente din care aproape 50 au fost acceptate. Însă divergențele de fond au rămas: neutralitatea statului din art. 11; anacronica „limbă moldovenească” din art. 13; sistemul administrativ de raioane, după tradiția comunistă – art. 110; „generosul” art. 111 care oferă o largă autonomie găgăuzilor ș.a. **Apropo, surpriza contextului a fost atunci când deputatul comunist, acad. Artiom Lazarev a pronunțat sacramentală frază: „Acest articol din Constituție este o gravă eroare și un joc periculos de-a democrația (опасная игра в демократию) și, în semn de protest, și-a depus mandatul părăsind sala!** În consecință, dat fiind faptul că nu au fost acceptate amendamentele noastre de principiu, cum ar fi: „Limba de stat în Republica Moldova este limba română”, Blocul Țăranilor și Intelectualilor nu a votat Constituția.

Pe parcursul anilor, vulnerabila Constituție a suportat mai multe modificări: privind dreptul la viață, cu privire la cetățenie, cu privire la statutul apatrizilor, imunitatea deputatului, alegerea și prerogativele președintelui statului, sistemul instanțelor judecătorești etc. Până în prezent, au fost modificate sau suspendate, în total, 18 articole constituționale. Cu regret, atât HCC NR. 36 din 5 decembrie 2013 privind prevalența Declarației de Independență, cât și Legea Parlamentului Nr.52 din 16.03.2023 privind implementarea considerentelor unor hotărâri ale Curții Constituționale (legate de supremația limbii române) nu au eliminat Preambulul anacronic agrarian, așa cum era logic să se întâmple.

Nu în zădar mi-am propus să schițez istoricul meandrelor noastre constituționale pentru că ele reflectă *in nuce* toate zbaterile, șovăielile, regresele și iarăși revenirile timide sub tutela (idem, monitorizarea) răbdătoare a instanțelor europene care au tot insistat să ne aducă pe calea cea bună.

Marile adevăruri totuși se răzbună în durata timpului. Căci, în sfârșit, după declinul de trei decenii de scenarii oculte, conflicte înghețate, război hibrid, șantaj economic, corupție și revanșe comunisto-socialiste, astăzi putem remarca o re-venire și re-devenire cu mai mult optimism la/în spiritul Legii Supreme, coroborate cu procesul negocierilor pentru integrarea europeană și apropierea de România pe o spirală ascendentă și ireversibilă. Apropiatul Referendum din toamnă va aduce,

sperăm, garanția constituțională supremă a ireversibilității și dreptății drumului nostru ales cu 30, cu 33 și chiar cu 35 de ani în urmă de marele noastre praguri istorice.

Așa să ne ajute Dumnezeu!

29 iulie 2024

Articole științifice

CONSTITUȚIA REPUBLICII MOLDOVA LA 30 DE ANI DE PĂRȚIRE THE CONSTITUTION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA 30 YEARS AGO¹

Andrei SMOCHINĂ

profesor universitar, doctor habilitat
în științe juridice, cercetător științific principal,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
al Universității de Stat din Moldova
e-mail: studii_juridice@yahoo.com
ORCID: 0009-0007--1770-500

Rezumat

30 de ani în urmă la 29 iulie a fost adoptată Constituția Republicii Moldova - constituție care a întrunit toate normele juridice și standardele contemporane după ieșirea din URSS. Republica Moldova devine stat suveran și independent, unitar și indivizibil, forma de guvernământ a statului este republica în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate.

Cu aceste criterii de apreciere Constituția a devenit cartea de vizită a Republicii Moldova. Un demers la o asemenea distanță este la fel de necesar ca o lecție despre istoria națională, ca o istorie familială.

Cuvinte-cheie: *Republica Moldova, modernizare, dezvoltare creatoare, constituționalism, democrație, stat național, stat de drept, suveranitate, independență, cetățenie, drepturile omului*

Summary

On July 29, 1994, 30 years ago, the Constitution of the Republic of Moldova was adopted - a constitution that met all the legal norms and contemporary standards after leaving the USSR. The Republic of Moldova became a sovereign, independent, unitary and indivisible state; The form of government of the State is the republic; Governed by the rule of law, the Republic of Moldova is a democratic State in which the dignity of people, their rights and freedoms, the free development of human personality, justice and political pluralism represent supreme values that shall be guaranteed.

With these evaluation criteria, the Constitution has become the visit card of the Republic of Moldova. An approach at such distance is as necessary as a lesson in national history as a family history.

Key words: *Republic of Moldova, modernization, creative development, constitutionalism, democracy, nation state, rule of law, sovereignty, independence, citizenship, human rights*

Am deosebită plăcere de a fi astăzi, alături de dumneavoastră, pentru a celebra 30 de ani de la adoptarea Constituției Republicii Moldova din 1994 apreciată ca una din cele mai avansate în spațiul European și cea care a pus bazele statului de drept și democratic și a fixat continuitatea statalității poporului moldovenesc în contextul istoric și etnic al devenirii lui ca națiune.

Am considerat necesar să redactez această comunicare, începând cu evoluția țării noastre către democrație, fiind conștienți de responsabilitatea și obligațiile noastre față de generațiile precedente, actuale și viitoare, obiectivul fundamental fiind de a prezenta membrii grupului de autori ai

---

¹ Comunicarea este elaborată în cadrul subprogramului 01.05.01 Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice, realizat de Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova.

proiectului Constituției Republicii Moldova (părinții fondatori, arhitecții textului Constituției Republicii Moldova, fiind apreciați și ca „artileria grea”). Nu vom analiza tot traseul constituțional al țării noastre. Este cazul ca în discursul nostru să numesc cu această ocazie profesorii din cadrul Universității de Stat din Moldova care au fost antrenați și au investit speranța cetățenilor noștri în fiecare articol al Constituției. Să fiu înțeles corect – fiecare universitate, facultate sau catedră se mândrește și se laudă cu cei mai buni profesori și cercetători științifici ai săi.

Orice stat democratic își dorește o Lege Supremă a societății și a statului – o Constituție. Iată de ce adoptarea Constituției reprezintă un eveniment important în istoria oricărei țări, deoarece știm că constituțiile garantează separația puterilor, statul de drept și protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, se bucură de calitatea de factor stabilizator al societății, reafirmând dorința de a trăi în pace și bună înțelegere cu toate popoarele lumii conform principiilor și normelor unanim recunoscute al dreptului internațional.

Aniversarea celor 30 de ani de la adoptarea Constituției din 1994 care continuă să fie o bază teoretică, instituțională [5, p.350] și constituie, în același timp, un prilej pentru a face unele bilanțuri, aprecieri asupra aspirațiilor poporului nostru la acea vreme. Cercetătorii analizează parcursul istoric constituțional al Republicii Moldova. Într-adevăr, consecințele defintorii ale momentului istoric de acum 30 de ani s-au exprimat într-o sintagmă unică: desăvârșirea statului Republica Moldova. Suntem convinși că în cadrul conferinței de azi participanții vor aduce aprecieri și evaluări, pentru a putea conștientiza realizările poporului nostru îndeplinind prevederile constituționale.

Mă bucur să văd în această sală membrii grupului de autori ai proiectului Legii Supreme, pe părinții fondatori, arhitecții textului Constituției Republicii Moldova din 29 iulie 1994, fiind apreciați și ca „artileria grea”. Nu voi analiza tot traseul constituțional al țării noastre. Este cazul ca în discursul meu să numesc cu această ocazie profesorii din cadrul Universității de Stat din Moldova care au fost antrenați și au investit speranța cetățenilor noștri în fiecare articol al Constituției. Să fiu înțeles corect – fiecare universitate, facultate, catedră se mândrește și se laudă cu cei mai buni profesori ai săi din cele mai vechi timpuri.

Îmi amintesc, nu cu tristețe, despre evoluțiile politice și geopolitice din anii ’90 ai secolului trecut, când Sovietul Suprem al RSS Moldova a format Comisia pentru elaborarea proiectului noii Constituții prin Hotărârea nr.118 din 19 iunie 1990, iar mai apoi, în mai puțin de o săptămână, la 23 iunie 1990 Sovietul Suprem al RSS Moldova a proclamat solemn Declarația Suveranității Republicii Sovietice Socialiste Moldova care a stabilit supremația Constituției și a Legilor RSS Moldova pe întreg teritoriul țării.

Concluzia care se desprinde este că adoptarea Declarației de suveranitate din 23 iunie 1990, Declarației de independență din 27 august 1991 reprezintă acte de deschidere a poporului nostru spre un nou drum, în baza unui nou proiect, influențat de transformările survenite în viața politică a neamului nostru. Trebuie să știm cum ne-am obținut suveranitatea, independența, pentru a percepe unde mai avem de lucrat la rădăcinile compartimentului nostru cotidian, dacă nu cumva suntem pe punctul de a repeta erorile trecutului [6, p.415]. Oricum, anul 1990 s-a afirmat ca anul de referință pentru istoria statului nostru.

Spre sfârșitul anului 1990, în Comisia pentru elaborarea proiectului Constituției au fost prezentate două variante conceptuale: una elaborată de grupul de lucru format de Parlament, condus de dl Boris Negru, șeful Secției pentru problemele legislației și ordinii de drept din cadrul Aparatului Parlamentului, și alta de grupul de lucru de la Academia de Științe a Moldovei, condus de dl Ilie Rotaru [1, p.23]. Comisia a analizat minuțios materialele prezentate și a decis să dea prioritate variantei conceptuale propuse de grupul de lucru al Parlamentului, luând-o ca document de bază.

Din acest grup făceau parte doctrinarii noștri: Alexandru Arseni, Mihai Cotorobai, Negru Boris, Raisa Grecu, Tudor Negru, Roșca Teodor. tot atunci la grupul de lucru au aderat profesorii Nicolae Osmochescu, Andrei Smochină, Victor Volcinschi, Gheorghe Cușco și Vladimir Mocreac. Menționăm rolul important al Comisiei constituționale în frunte cu primul președinte al Republicii Moldova, dl

Mircea Snegur, apoi a Comisiei constituționale conduse de Președintele Parlamentului, dl Petru Lucinschi.

Grupul de autori nominalizat, a cărui activitate era coordonată de dl Victor Pușcaș și condusă de dl Boris Negru a studiat minuțios constituțiile din aproximativ 60 de state contemporane ale lumii, (Constituțiile României fiind pe masa de lucru al Comisiei în prim plan) a întocmit un proiect general care conținea problemele – cheie ale constituționalismului contemporan: forma și regimul de guvernământ, structura și modul de organizare a statului, drepturile și libertățile omului, problema cetățeniei, baza economică, politico - socială a statului etc., precum și principiile care le guvernează [1,p.24].

Urmează următorul pas adoptarea Hotărârii Prezidiului Sovietului Suprem al RSS Moldova despre formarea grupei de lucru pentru pregătirea proiectului noii Constituții din 26 martie 1991. Grupul de lucru (Alexandru Arseni, Mihai Cotorobai, Osmochescu Nicolae, Negru Boris) care trebuia să prezinte Comisiei proiectul menționat până la 20 aprilie 1991.

În lunile care au urmat inteligența noastră a știut să dezvolte o profundă dezbateră a principiilor unanim recunoscute, menite să consolideze statul Republica Moldova și să impulsioneze mersul său pe calea democrației și prosperității. Grupul de lucru a prezentat Comisiei pentru elaborarea proiectului Constituției Republicii Moldova informații ample și a ținut cont de toate obiecțiile membrilor Comisiei. În februarie 1993 proiectul Constituției a fost definitivat și prezentat Parlamentului. Însă progrese însemnate nu s-au realizat. Parlamentul a refuzat să adopte Constituția. Motivul, fiind divizarea Parlamentului în fracțiuni diametral opuse. Textul proiectului Constituției a fost aprobat doar ca variantă de bază, care urma să fie publicată în presă și propusă societății spre dezbateră. Este de la sine înțeles că instrumentul de vasali zăre a lumii ruse continua să funcționeze.

Parlamentul nou ales din 104 deputați la 24 februarie a creat o nouă Comisie la 1 aprilie 1994 care a lucrat asupra textului proiectului Constituției. Proiectul Constituției a fost definitivat de grupul de lucru în următoarea componență: Boris Negru (conducător), Mihai Petrache, Raisa Grecu, Ion Plămădeală, Ilie Teacă, Alexandru Arseni, Mihai Cotorobai, Nicolae Osmochescu, Andrei Smochină, Tudor Panțâru, Gheorghe Cușco. Însă după un volum considerabil de muncă și de data aceasta proiectul în varianta propusă de grupul de lucru nu a fost aprobat din cauza coraportului inegal de forțe din cadrul Comisiei pentru definitivarea proiectului [1, p.25]. În aceste condiții era necesară modificarea opticii asupra instaurării unui traseu inaplicabil și plin de bariere pentru țara noastră. Pentru mulți cetățeni nu a fost ușoară conștientizarea noilor oportunități din acele timpuri, chiar și poziția precaută a României față de relațiile cu Republica Moldova.

Este cazul să explicăm că Prezidiul Parlamentului a întocmit un plan de acțiuni privind organizarea și desfășurarea discutării de către popor a proiectului Constituției, scopul fiind evidența, sistematizarea și sintetizarea propunerilor și obiecțiilor la proiectul de Constituție. Proiectul Constituției a fost discutat pe larg de întregul popor și analizat pe larg în cadrul Conferinței științifice internaționale, care a avut loc la Chișinău, proiectul a fost avizat pozitiv de multe organisme internaționale ca cel mai bun proiect de constituție la acea perioadă. Amintesc, că Comisia pentru elaborarea proiectului nu s-a decis la un model pe care să-l copie.

Ca urmare, Comisia pentru elaborarea proiectului de constituție, fiind autonomă în identificarea și motivarea soluțiilor constituționale, la baza conceptului Constituției a fost pus acele principii unanim recunoscute, realizarea practică a cărora ne permite a ne rupe definitiv de acea atmosferă a trecutului, care mai continua să ne încătușeze, luând cale ireversibilă a democratizării și prosperării sociale, calea de perspectivă a întregii comunități umane ne spune dl Boris Negru [4, p.610]. Varianta finală a proiectului Constituției Republicii Moldova a fost elaborată de grupul de lucru condus de dl Boris Negru, în calitate de experți de bază fiind desemnați domnii Nicolae Osmochescu și Andrei Smochină.

După cum era programat în ziua de 29 iulie 1994, în urma unor dezbateri aprinse, impresionante, și de lungă durată, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Constituția statului nostru. De reținut faptul că Parlamentul Republicii Moldova și-a ținut dezbaterile asupra proiectului noii Constituții într-o atmosferă politică destul de tensionată și grea, iar uneori chiar dramatică.

Fără îndoială evenimentul principal al zilei de 29 iulie 1994 a fost semnarea nominală a Constituției Republicii Moldova. Pentru adoptarea Constituției Republicii Moldova au votat – 83 deputați, contra – 19 deputați. În aceeași zi, în conformitate cu Constituția care a fost semnată Președintele Parlamentului dl Petru Lucinschi, prezintă Constituția Republicii Moldova spre promulgare Președintelui Republicii Moldova, Domnului Mircea Snegur. Decretul privind promulgarea Constituției Republicii Moldova a fost semnat în aceeași zi la 29 iulie 1994 și s-a dispus editarea ei de către Guvernul Republicii Moldova.

Constituția Republicii Moldova intră în vigoare la 27 august 1994. Nici o lege și nici un alt act juridic care contravine Constituției nu are putere juridică. La aceeași dată, Constituția Republicii Moldova din 15 aprilie 1978, cu modificările și completările ulterioare, este în întregime abrogată

Astfel, a fost realizată una din cele mai importante condiții pentru ca statul nostru să-și ocupe locul său bine meritat în Comunitatea mondială. În Comunitatea Statelor Europene [3, p.72]. Considerăm că preocuparea pentru o bună și o echitabilă societate reprezintă tema constantă ce se regăsește pe parcursul întregii istorii a neamului nostru.

Constituirea unui sistem unic de valori nu va produce rezultate poporului nostru, din moment ce căutările pentru aceasta vor fi întreprinse în afara contextului consfințit în Constituție: Republica Moldova este un stat suveran și independent, unitar și indivizibil în limitele frontierelor RSS Moldovenești la 1 ianuarie 1990, respectându-se principiile și normele unanim recunoscute ale dreptului internațional.

De menționat că după adoptarea Legii Fundamentale până în prezent membrii grupului de lucru asupra proiectului de constituție nominalizați supra au adus o contribuție esențială pe tărâmul jurisprudenței, precum la opera de edificare a statului de drept.

Numeroasele cercetări în domeniul constituționalismului, inclusiv volume științifice, articole, recenzii, publicații în ziare și reviste, fac cinste nu numai jurisprudenței și învățământului statului nostru, ci și științei în ansamblu, cu bogăție de argumente. Cercetătorii au trasat, cu lux de amănunte, aspecte relevante din doctrină, care pot servi în calitate de strategie pentru Republica Moldova. Au fost susținute teze de doctorat aproape la toate compartimentele constituției: Conceptul contemporan de neutralitate; Suveranitatea și puterea de stat; Teritoriul; Proprietatea și economia; Instituția cetățeniei; Instituția șefului statului; Curtea Constituțională; Procuratura; Avocatura; Administrația publică centrală și locală; Raporturile parlamentului cu guvernul; Avocatul poporului; Drepturile și libertățile fundamentale ale omului; Partidele politice în sistemul politic; Teoria separației puterilor în stat; Reforma instituțională și de drept etc.

Dacă nu va fi modificată constituția, crizele nu vor avea sfârșit, în plus nu sunt prevăzute mecanismele juridice de a depăși crizele. Cum s-a operat până acum cu Legea Fundamentală, de ce vocea universitarilor nu a fost auzită de către elita politică etc. După cum vedem, problema modalității, criteriilor de modificare și adoptare a normelor constituționale constituie o problemă actuală și controversată, care necesită, credem, angajarea politicianilor și tuturor celorlalți „actori” să mediteze asupra acestor probleme.

Pentru a-i conferi reformei constituționale un caracter mai concludent și ferm, de menționat că în cuprinsul tezelor de doctorat și în lucrările cercetătorilor în domeniu și-au găsit reflectare eforturile cercetătorilor autohtoni în abordarea problemelor ce țin de Legea Fundamentală, ele fiind concretizate în tratarea în profunzime a mai multe instituții ale dreptului constituțional pe parcursul ultimilor ani, este evidențiată importanța performanțelor științifice rezultate din studiul teoretic al

normelor constituționale pentru activitatea practică a autorităților: legislativă, executivă și a justiției din Republica Moldova.

În această ordine de idei de menționat, suntem convinși că diverse aspecte ale problematicii propuse în cadrul Conferinței de azi au devenit și, suntem siguri, vor constitui obiect de discuții pentru cercetători și nu numai.

Așadar, nu întâmplător genericul forului științific este dedicat tocmai împlinirii celor 30 de ani de la adoptarea Constituției Republicii Moldovei din 1994. În acest sens, procesul de formare a constituționalismului este unul din cele mai importante evenimente din istoria universală a civilizației.

Vă mulțumesc pentru atenție mult stimați participanți la Conferința de azi!

Sănătate și realizări, mult succes!

Bibliografie

1. Constituția Republicii Moldova – 25 ani. Kuciuc Valeriu, Victor Pușcaș. Chișinău: Pontos, 2020, 620 p.
2. Drepturile persoanei în lumina jurisprudenței naționale. In onorem profesor Andrei Smochină. Chișinău: Biblioteca științifică, 2023, 415 p.
3. Lucinschi Petru. Mesaj cu ocazia adoptării Constituției. În: Constituția Republicii Moldova – 25 ani. Kuciuc Valeriu, Victor Pușcaș. Chișinău: Pontos, 2020, p.72-73
4. Negru Boris. Referință la lucrarea Constituția Republicii Moldova – 25 ani, autori Kuciuc Valeriu, Victor Pușcaș. Chișinău: Pontos, 2020, p.608-614.
5. Popa Victor. Tratat de drept constituțional și instituții politice. Chișinău, 2021, 1024 p.
6. Smochină Andrei. Recenzie științifică asupra lucrării „ Constituția Republicii Moldova – 25 ani”. În: Constituția Republicii Moldova – 25 ani. Kuciuc Valeriu, Victor Pușcaș. Chișinău: Pontos, 2020, p.601- 607.

29 iulie 2024

CONSTITUȚIA REPUBLICII MOLDOVA LA 30 DE ANI ȘI INTEGRAREA EUROPEANĂ

Sergiu PRODAN

ex-președinte al Uniunii Cineaștilor din Moldova
Ministrul Culturii Republicii Moldova

*Stimată doamnă Veronica Roșca,
Stimate domnule Cristian-Augustin Niculescu-Țâgârlaș,
Excelențe, domnilor academicieni, dragi oaspeți,*

Invitația de a vorbi în cadrul acestei conferințe într-o zi atât de specială, imediat după ședința solemnă a Parlamentului dedicată celor 30 de ani de la adoptarea Constituției Republicii Moldova, mă onorează și mă emoționează. Pentru că este de neprețuit să fiu alături de oameni care au stat la temelia independenței și suveranității țării noastre, celebrând împreună **unul dintre simbolurile noastre edificatoare - Constituția.**

Istoria ne-a fost zbuciumată, iar istoria independenței noastre a fost în egală măsură un act de curaj și de asumare. Se întâmpla într-o perioadă de mari mișcări geopolitice, de cădere a ultimelor - precum credeam pe atunci - imperii, dar și ca o finalitate legitimă a unei Mișcări de renaștere națională fără precedent. O Mișcare la care am contribuit cu toții - bunici și părinți, tineri și copii - și care ne-a adus limbă, alfabet și libertate.

Cu această moștenire au pornit la drum înaintașii noștri - și cu credința neclintită că sunt datori să construiască și să lase generațiilor viitoare o țară modernă, deschisă lumii și atașată valorilor democrației și dreptății, umanității și libertății. Sunt valorile pe care se întemeiază orice stat de drept și care aveau misiunea de a ne alinia în rând cu democrațiile lumii. **Valorile ce se regăsesc și în Constituția pe care o celebrăm astăzi.**

Acum 30 de ani, acest deziderat era însă mai mult decât o provocare de jurisprudență - el a fost **o alegere vizionară pentru direcția de viitor** a tânărului nostru stat. Tocmai de aceea, le mulțumesc tuturor celor care au contribuit la elaborarea Legii supreme, oferind societății o Constituție modernă ca spirit și abordare. O lege europeană inspirată de la țările cu tradiții democratice, drept model de bază servind Constituția României.

Onorată asistență,

Pentru orice țară, Constituția este actul său fundamental de identitate. Legea care-i definește statutul, reglementează modul de organizare și de funcționare, drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor, modul de înfăptuire a justiției, relațiile cu alte state. Pentru noi, ea este și Lega care reflectă aspirațiile noastre seculare de a trăi într-o țară suverană și liberă, exprimate prin proclamarea independenței Republicii Moldova. Prin Constituția pe care o celebrăm astăzi ne-am apărat independența, am muncit pentru a ne consolida statul și am vorbit lumii întregi despre **valorile-cheie ce ne definesc sub aspect istoric și cultural, politic și economic, etnic și lingvistic.** Și tot cu ea am încercat să construim o societate în care, în prim-plan, să fie puse lucrurile cele mai valoroase pentru orice om, dar și pentru o națiune - **viața și demnitatea umană.**

Iar odată cu asta, garantarea dreptului la educație și sănătate, la întruniri și exprimare, a libertății de conștiință, de credință și de creație. Dreptul la propria identitate și limbă, în definitiv, alături de cel de a ne decide de sine stătător soarta și în ce lume vrem să ne creștem copiii și nepoții. De aceea, răspunsul meu la întrebarea pe care o pune, indirect, conferința de azi este: **valorile.** Căci ele sunt cele care definesc integrarea europeană.

Noi avem, de 30 de ani, o Constituție ce reflectă atașamentul nostru față de valorile universale și cele europene - și chiar aș spune că e o lege cu care putem să intrăm în familia Europei unite. Căci împărtășim aceleași aspirații pentru statul de drept și pacea civică, democrație și pluralism politic, solidaritate și egalitate în fața legii, conviețuire pașnică cu toate popoarele, conform normelor recunoscute ale dreptului internațional. Trebuie doar să fim solidari și uniți, să nu ne lăsăm pradă minciunii și să muncim pentru a ne transforma țara și a valorifica această oportunitate unică - **aderarea la Uniunea Europeană**. Este șansa noastră la pace și dezvoltare și nu ni se va ierta dacă o ratăm. Doar în Moldova europeană vom exista ca stat *suveran și independent, unitar și indivizibil*, așa cum e consfințit în Constituția noastră, și vom putea gândi, acționa și trăi liber.

Vă mulțumesc și încă o dată felicitări!

29 iulie 2024

IMPACTUL ADERĂRII LA UNIUNEA EUROPEANĂ ASUPRA AUTONOMIEI REGLEMENTĂRILOR CONSTITUȚIONALE

Svetlana SLUSARENCO,
doctor în drept, conferențiar universitar,
Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova
svetlana_slusarenco@yahoo.com

Constituția este expresia suveranității naționale a fiecărui stat democratic, atribut care nu dispare prin aderarea, ca stat membru la o organizație sau asociație de state. Supremația Constituției este o calitate a Constituției care o situează în vârful instituțiilor politico-juridice dintr-o societate într-un stat, fiind sursa reglementărilor în domeniile economic, politic, social și juridic. Supremația constituției a fost și este fundamentată pe democratism. Constituția este unul din mijloacele juridice de realizare a democratismului în organizarea activității statului.

Legea fundamentală cuprinde întotdeauna un set de valori universale, comune statelor democratice, în care supremația dreptului și respectarea drepturilor fundamentale ale omului reprezintă valori supreme. În prezent, nu se poate vorbi despre Constituția unui stat fără a se face legătura și cu internaționalizarea dreptului. Necesitatea colaborării între state, ca actori politici și economici ai scenei mondiale, s-a născut nu numai din rațiuni pragmatice, dar presupune și rezolvarea, prin eforturi comune, a unor probleme globale ale umanității, cum ar fi apărarea drepturilor fundamentale ale omului, protecția mediului ambiant, etc.

În marea familie europeană și mondială, atingerea idealurilor propuse în scopul protejării drepturilor fundamentale, a condus la crearea unor entități regionale sau interstatale, precum și internaționale, care au dezvoltat un set de principii și valori universale sau regionale, exprimate sub forma juridică a convențiilor, pactelor, declarațiilor sau tratatelor, la care statele pot adera sau pot ratifica actele internaționale.²

Internaționalizarea este un produs a voinței statelor de a reglementa în comun, prin intermediul convențiilor internaționale, probleme comune și prin armonizarea conceptelor juridice și reglementările acestor concepte care ajung la reglementarea uniformă între mai multe state. Internaționalizarea constituțiilor naționale include o eventuală unificare a regulilor constituționale considerate necesare pentru intensificarea raporturilor internaționale. În internaționalizarea constituțiilor internaționale trebuie de luat în considerație atât procesul cât și finalitatea internaționalizării în acest domeniu. Internaționalizarea constituțiilor corespunde impactului (influenței) concret al dreptului internațional asupra normelor constituționale. Așadar, întrebarea referitoare la dreptul internațional care se impune este de a ști în ce măsură sunt internaționalizate constituțiile naționale.³

Efectele tratatelor internaționale asupra legilor naționale depind de condițiile de validitate în dreptul intern al tratatelor internaționale. Unele state nu consacră integrarea automată a tratatului ratificat în ordinea juridică internă. Există o „recepție” a tratatului de către un act juridic, care poate fi un decret sau o lege.

În 2022, UE a acordat statutul de țară candidată Bosniei și Herțegovinei, Moldovei și Ucrainei. UE manifestă deschidere și pentru aderarea statelor, în măsura în care acestea îndeplinesc criteriile de aderare stipulate de Consiliul European în 1993 la Copenhaga.

Statutul de țară candidată acordat Republicii Moldova, generează schimbări majore asupra cadrului normativ național, prin *ajustarea întregii legislații la acquis-ul comunitar*. În cadrul negocierilor

² Decizia nr. 434 din 21 iunie 2018, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 617 din 18 iulie 2018.

³ Ion BURUIANĂ. Impactul dreptului internațional asupra constituțiilor naționale. *Empfohlene Zitierung / Suggested Citation: Buruiana, I. (2014). Impactul dreptului internațional asupra constituțiilor naționale. Studii Europene, 1, 43-54. https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-421989*

de aderare cu statul candidat, sunt convenite modalitățile și procedurile de adoptare a normelor în vigoare ale Uniunii Europene.

Ordinea juridică europeană a apărut în dreptul internațional public în mod absolut firesc, ca urmare a negocierii, semnării și, ulterior, ratificării Tratatelor constitutive, ce au dus mai întâi la apariția comunităților europene, iar, mai apoi, a urmașii acestora – Uniunea Europeană. Se pune întrebarea, bine întemeiată, dacă acest sistem social, cu valențe politice, juridice, economice, culturale evidente, se poate autodetermina într-un asemenea mod încât să poată fi încadrat în vreun tipar deja existent. Uniunea este un ansamblu de sisteme și de subsisteme aflate într-o permanentă evoluție, dar fără a avea o finalitate concretă.⁴

În toate statele membre funcționează regimuri democratice, unde suveranitatea statului are ca sursă suveranitatea poporului: guvernării își aleg guvernanții, fie direct, fie indirect. Statul este astfel mandatarul poporului, iar suveranitatea este inalienabilă, numai exercițiul ei putând fi transmis. Același mecanism funcționează și în cadrul Uniunii, însă mandantul nu este poporul, ci statele. Pe cale de consecință, ne confruntăm cu o suveranitate compusă prin însumarea unor competente cedate de Statele member.⁵

Jean Monnet, unul dintre arhitecții primei Comunități europene – Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului, și, implicit, unul dintre fondatorii conceptului Uniunii Europene, afirma: „Comunitatea pe care am creat-o nu reprezintă un scop în sine. Este un proces de schimbare. Este imposibil să prevezi astăzi deciziile care ar trebui luate într-un nou context mâine”.⁶

Probabil că unii nici nu își pot imagina cum o creație internațională, circumscrisă încă de la început normelor de drept internațional public, s-ar putea transforma vreodată într-o entitate destul de unitară și de centralizată, astfel încât să planeze în nuanțele și contrastele unei ordini constituționale statale. Cum ar putea o serie de state să permită un compromis atât de profund sub aspect politic, economic, social, chiar și militar, încât să se ajungă la conceptualizarea unui constituționalism non-național? Uniunea Europeană este o entitate internațională, care a luat naștere printr-o serie de convenții internaționale și care s-a aflat într-o evoluție permanentă, dezvoltându-se în temeiul cedării de suveranitate a semnatarilor. Principial, mecanismul de formare a construcției supranaționale europene a fost și este și în prezent unul destul de simplu: Uniunea a dobândit competențe prin însărcinarea sa cu atribuții și responsabilități ca urmare a sectoarelor de suveranitate înstrăinate de către statele membre.⁷

Inițial, fără doar și poate, statele semnatare ale tratatelor institutive nu aveau intenția de a crea o ordine juridică constituțională. Însă, treptat, prin semnarea succesivă a altor tratate și amendarea celor deja existente, statele tolerează o tot mai mare cedare a suveranității lor, în vederea promovării unui scop, fie el politic, economic sau social. Dacă e să observăm conținutul orișicărui tratat semnat la nivelul Uniunii Europene, vom putea lesne constata existența unor elemente constituționale.⁸

⁴ Radu ODANGIU, Andrei DRĂGAN, Ordinea constituțională a Uniunii Europene. Ordinea constituțională a Uniunii Europene. În Analele Universității din Timișoara. Seria Drept. P. 266-267.

<https://drept.uvt.ro/administrare/files/1481045736-radu-odangiu-andrei-dra--gan.pdf>

⁵ Radu ODANGIU, Andrei DRĂGAN, Ordinea constituțională a Uniunii Europene. Ordinea constituțională a Uniunii Europene. În Analele Universității din Timișoara. Seria Drept. P. 266-267.

<https://drept.uvt.ro/administrare/files/1481045736-radu-odangiu-andrei-dra--gan.pdf>

⁶ J. Monnet, Mémoires, Paris, Fayard, 1976, apud C. Mătușescu, Construcția Europeană – Evoluția ideii de unitate europeană, Ed. Biblioteca, Târgoviște, 2007, p. 263.

⁷ Radu ODANGIU, Andrei DRĂGAN, Ordinea constituțională a Uniunii Europene. Ordinea constituțională a Uniunii Europene. În Analele Universității din Timișoara. Seria Drept. P. 262.

<https://drept.uvt.ro/administrare/files/1481045736-radu-odangiu-andrei-dra--gan.pdf>

⁸ Radu ODANGIU, Andrei DRĂGAN, Ordinea constituțională a Uniunii Europene. Ordinea constituțională a Uniunii Europene. În Analele Universității din Timișoara. Seria Drept. P. 262.

<https://drept.uvt.ro/administrare/files/1481045736-radu-odangiu-andrei-dra--gan.pdf>

Statele unitare, în contrast cu cele federale, sunt mult mai sensibile la crearea unei entități supranaționale, care să dețină competențe în anumite domenii, dar care, tradițional, intră strict în sfera lor de atribuții și responsabilități.⁹

Constituțiile statale au fost și sunt punctul de plecare în vederea conturării unei constituții a Uniunii Europene și respectiv, a unei ordini constituționale a UE.¹⁰

Uniunea Europeană are competențe limitate în ceea ce privește constituțiile statelor membre, deoarece suveranitatea în această privință rămâne în principal la nivel național. Totuși, există anumite domenii în care Uniunea Europeană poate avea un impact sau poate impune anumite cerințe:

Prin instituirea UE, statele membre și-au limitat puterile lor legislative suverane și au creat un corp autonom de legi, care trebuie respectat atât de statele membre, cât și de cetățeni și instanțele judecătorești. Autonomia ordinii juridice a UE are o semnificație fundamentală pentru natura UE, deoarece aceasta constituie singura garanție că forța dreptului Uniunii nu va fi diminuată prin interacțiunea cu dreptul intern și că acesta va fi aplicat în mod uniform pe întreg teritoriul Uniunii.

Cu referire la compatibilitatea dreptului internațional cu constituțiile naționale, ținem să menționăm că în statele care nu sunt member a UE, normele internaționale aplicabile în ordinea juridică internă sunt, în principiu, norme de origine convențională. Prin faptul că RM se obligă să respecte principiile și normele unanim recunoscute ale dreptului internațional, se obține o supremație a acestora față de dreptul intern consacrat prin legi organice, ordinare și actele subordonate legii. Totodată, această formulare nu poate fi interpretată ca o consacrare a primatului dreptului internațional general asupra prevederilor Constituției. Prioritare normelor Constituției sunt numai reglementările internaționale în materia drepturilor omului ce decurg din pactele și tratatele la care RM este parte (art. 4 alin. (2) din Constituție). Această prevedere constituțională ne arată că, atunci când s-a dorit consacra supremația dreptului internațional asupra dreptului intern, aceasta s-a făcut expres, prin dispoziție constituțională. Prin includerea principiilor și normelor unanim recunoscute ca reguli obligatorii pentru stat, acestora li se conferă o valoare constituțională, și nu una care ar exprima supremația, primatul lor asupra Constituției.¹¹

Efectele tratatelor internaționale asupra legilor naționale depind de condițiile de validitate în dreptul intern al tratatelor internaționale. Unele state nu consacră integrarea automată a tratatului ratificat în ordinea juridică internă. Există o „recepție” a tratatului de către un act juridic, care poate fi un decret sau o lege.

Uneori pot fi identificate texte constituționale ce includ în mod expres și cu titlu general prevalența oricăror norme de drept internațional în raport cu constituția națională. Dar, în cele mai dese cazuri, legiuitorii constituuanți au preferat uneori să determine exact normele ce vor avea o forță superioară Constituției. Textul constituțiilor est-europene stabilesc prioritatea dreptului internațional al drepturilor omului.¹²

În contextual acestei abordări, care este relația dintre dreptul Uniunii și dreptul intern? Statele membre trebuie să asigure că legislația lor națională, inclusiv constituțiile lor, respectă dreptul european, cum ar fi tratatele UE, legislația secundară a UE și jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene (CJUE).

⁹ P. Magnostem, Questions sur la constitution européenne, în La constitution de l'Europe, Ediția Universității din Bruxelles, Ed. Presses de sciences pro, 2002, Bruxelles, p. 15, apud D.C. Dănișor, Drept constituțional și instituții politice, vol. I, Teoria generală, Ed. C.H. Beck, București, 2007, p. 134.

¹⁰ P. Craig, Constitutions, Constitutionalism and the European Union (European Law Journal, vol. VII, nr. 2, iunie 2001, p. 126).

¹¹ Constituția RM. Comentariu, p. 56. Editura ARC, 2012. ISBN 978-9975-61-700-0. 576 p.

¹² Andrei-Răzvan Lupu. Supremația Constituției - evoluția și limitele unui principiu fundamental al dreptului modern (II). Universul Juridic Premium nr. 4/2019. <https://lege5.ro/gratuit/gmzdqjngm4q/suprematia-constitutiei-evolutia-si-limitele-unui-principiu-fundamental-al-dreptului-modern-ii>

În cauza *Costa/ENEL*, CJUE a formulat două observații importante cu privire la relația dintre dreptul Uniunii și dreptul intern. În primul rând, statele membre au transferat definitiv drepturi suverane către o Comunitate creată de acestea, iar măsurile ulterioare unilaterale ar fi incompatibile cu conceptul de drept al Uniunii. În al doilea rând, unul dintre principiile tratatului este acela că niciun stat membru nu poate aduce atingere caracterului specific dreptului Uniunii de sistem uniform și general aplicabil pe întreg teritoriul UE. Din aceste considerații rezultă că dreptul Uniunii, creat în virtutea competențelor obținute în temeiul tratatelor, are prioritate înaintea oricărei dispoziții contrare din legislația statelor membre. Dreptul Uniunii nu doar prevalează asupra legislației naționale anterioare, dar are și un efect restrictiv asupra legilor adoptate ulterior. Principiul supremației dreptului Uniunii Europene (UE) asupra dreptului național al statelor membre este unul dintre principiile fundamentale.¹³

CJUE face trimitere la actualul art. 288 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (TFUE), care prevede că regulamentele au efect direct și concluzionează că ar fi lipsit de sens dacă statele ar putea nega efectul dreptului UE prin legislația ulterioară neconformă. Acest argument textual are, însă, o eficacitate limitată, întrucât art. 288 se referă numai la aplicabilitatea directă a regulamentelor, în timp ce Curtea a căutat să instituie un principiu general al supremației tuturor normelor obligatorii ale UE. Mai mult decât atât, efectul direct se referă la modul în care dreptul Uniunii devine parte a sistemului juridic național, fără necesitatea unor măsuri de implementare, dar nu stabilește prioritatea dintre acest drept și alte forme ale dreptului național.¹⁴

Dreptul Uniunii nu poate fi operațional decât dacă este încorporat în sistemele juridice ale statelor membre. În realitate, ordinea juridică a UE și sistemele juridice naționale se împletesc și sunt interdependente.

Spre deosebire de o ordine juridică națională, ordinea juridică a UE nu este un sistem independent, ci se bazează pe sprijinul sistemelor naționale pentru a putea fi aplicat. Prin urmare, toate puterile unui stat – legislativă, executivă (inclusiv administrativă) și judiciară – trebuie să recunoască faptul că ordinea juridică a UE nu este un sistem „străin” și că statele membre și instituțiile UE au stabilit legături indisolubile între ele, în scopul realizării obiectivelor comune. Autoritățile naționale nu trebuie doar să respecte tratatele UE și legislația secundară, ci trebuie să le pună în aplicare și să le ducă la îndeplinire. Interacțiunea dintre cele două sisteme este atât de complexă, încât sunt necesare câteva exemple.¹⁵

Relația dintre dreptul Uniunii și dreptul intern se caracterizează însă și prin „incompatibilități” sau conflicte ocazionale între ordinea juridică a UE și sistemele juridice ale statelor membre. O asemenea situație apare întotdeauna atunci când o dispoziție a dreptului Uniunii conferă drepturi și impune obligații în mod direct cetățenilor UE, iar conținutul acesteia contrazice o normă de drept intern.

Obligația ca Uniunea să respecte identitatea constituțională a statelor membre (art. 4 alin. (2) din Tratatul Uniunii Europene (TUE)) ridică o limită inerentă pretențiilor de prioritate a dreptului Uniunii.

Uneori statele au o atitudine reticentă față de efectele tratatelor internaționale în dreptul intern. Obligația de a modifica legislația internă pentru a o adapta obligațiilor internaționale este un factor de rezistență națională față de internaționalizare.¹⁶

---

¹³ Potrivit hotărârii pronunțate de Curtea de Justiție a Uniunii Europene în cauza 34/73, *Variola*, principiul supremației este un principiu fundamental al ordinii juridice comunitare (în prezent, a Uniunii Europene).

¹⁴ Relația dintre dreptul UE și dreptul național: supremația.

https://www.hamangiu.ro/upload/cuprins_extras/Dreptul%20Uniunii%20Europene.%20Comentarii,%20jurisprudenta%20si%20doctrina.%20Editia%20a%20VI-a_extras.pdf

¹⁵ ABC-ul dreptului Uniunii Europene. <https://op.europa.eu/webpub/com/abc-of-eu-law/ro>

¹⁶ Buruiana, I. (2014). Impactul dreptului internațional asupra constituțiilor naționale. *Studii Europene*, 1, 43-54. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-421989>

Situația este diferită în ceea ce privește o hotărâre pronunțată de **Curtea Constituțională a Poloniei** la 7 octombrie 2021, care a declarat secțiuni ale dreptului Uniunii incompatibile cu Constituția Poloniei. În opinia Curții Constituționale a Poloniei, încercarea Curții de Justiție de a interveni în sistemul judiciar polonez încalcă principiul supremației constituționale și suveranitatea Poloniei. În martie 2021, Curtea de Justiție a constatat că UE are dreptul de a obliga statele membre să nu țină seama de dispozițiile individuale de drept intern, inclusiv de drept constituțional. În termeni concreți, judecătorii UE și-au exprimat îngrijorarea cu privire la faptul că procedura de numire la Curtea Supremă a Poloniei ar putea încălca dreptul Uniunii.

Acest lucru ar fi însemnat că Curtea de Justiție ar putea obliga Polonia să abroge anumite părți ale reformei controversate. Ca urmare a acestei hotărâri, Comisia Europeană a precizat imediat că principiile fundamentale ale ordinii juridice a UE nu trebuiau să fie ignorate de instanțele naționale, inclusiv de curțile constituționale, și că dreptul Uniunii prevalează asupra dreptului intern, inclusiv asupra dreptului constituțional intern. Comisia și-a păstrat toate opțiunile deschise pentru a face uz de competențele sale în temeiul tratatelor și pentru a garanta aplicarea uniformă și integritatea dreptului Uniunii.¹⁷

Una dintre realizările importante ale Curții de Justiție Europeană este faptul că a impus aplicabilitatea directă a dreptului Uniunii, în pofida rezistenței inițiale a anumitor state membre, garantând astfel existența ordinii juridice a UE.

Principiul Simmenthal prezintă o mare importanță atât din punct de vedere practic, cât și din punct de vedere conceptual. Supremația dreptului UE a pătruns în tot sistemul juridic național și trebuia aplicată de toate instanțele naționale în cauzele care intrau în competența lor. Nu era necesar ca o persoană privată să pledeze în fața instanței constituționale. Instanța națională sesizată cu litigiul putea refuza ea însăși să aplice dispozițiile dreptului național care intrau în conflict cu dreptul UE. În opinia Curții, o măsură UE face inaplicabilă orice dispoziție contradictorie din dreptul național și împiedică adoptarea de noi legi naționale care ar intra în conflict cu dreptul UE. Trebuie semnalate două aspecte, ce reclamă clarificări suplimentare. *Principiul Simmenthal* nu impune instanței naționale să invalideze sau să anuleze dispoziția din dreptul național care intră în conflict cu dreptul UE, ci să refuze să o aplice; din considerente de securitate juridică, neaplicarea dreptului național nu îi expune la amenzi pe cei care s-au bazat pe acesta.¹⁸

În primul rând, principiul aplicabilității directe înseamnă pur și simplu că dreptul Uniunii conferă drepturi și impune obligații în mod direct nu numai instituțiilor UE și statelor membre, ci și cetățenilor UE.

Aplicabilitatea directă a unei dispoziții a dreptului Uniunii conduce la o a doua întrebare, la fel de importantă: ce se întâmplă atunci când o dispoziție a dreptului Uniunii instituie drepturi și obligații ale cetățenilor UE, intrând în contradicție cu o normă de drept intern?

O astfel de contradicție între dreptul Uniunii și dreptul intern poate fi soluționată numai dacă se renunță la unele prevederi împotriva celorlalte. Legislația UE nu conține nicio dispoziție explicită cu privire la acest aspect. Niciunul dintre tratatele UE nu conține o prevedere prin care se stabilește, de exemplu, că dreptul Uniunii prevalează asupra dreptului intern sau se subordonează acestuia. Totuși, contradicțiile dintre dreptul Uniunii și dreptul intern nu pot fi soluționate decât prin recunoașterea supremației primului în raport cu cel de al doilea, dreptul Uniunii substituindu-se, așadar, tuturor dispozițiilor de drept intern care deviază de la normele UE. În definitiv, dacă dreptul Uniunii ar fi subordonat dreptului intern, ordinea juridică a UE și-ar pierde sensul. Normele UE ar putea fi anulate de orice dispoziție din dreptul intern. Ar fi exclusă aplicarea uniformă și egală a dreptului Uniunii în toate statele membre, iar UE nu și-ar mai putea îndeplini misiunile încredințate

¹⁷ ABC-ul dreptului Uniunii Europene. Martie 2023. <https://op.europa.eu/webpub/com/abc-of-eu-law/ro/>

¹⁸ Cauza C-118/00, Larys/INASTI [2001] ECR I-5063, pct. 52-53; cauza C-198/01, CIF/Autorità Garante della Concorrenza del Mercato [2003] ECR I-8055; cauza C-341/08, Petersen [2010] ECR I-47; cauza C-606/10, ANAFE EU:C:2012:348, pct. 75; M. BOBEK, „Thou Shalt Have Two Masters; The Application of European Law by Administrative Authorities in the New Member States” (2008) 1 Review of European Administrative Law 62.

de către acestea. Funcționarea UE ar fi compromisă, iar construirea unei comunități de drept europene, în care s-au pus atâtea speranțe, nu s-ar mai putea realiza. Conflictul între o normă de drept al UE și o normă națională este soluționat în mod sistematic de către Curtea de Justiție în favoarea dreptului UE. Aplicarea dreptului UE nu este condiționată de abrogarea formală a normei naționale contrare: chiar dacă abrogarea, care face să dispară din ordinea juridică internă textul incompatibil, apare ca fiind utilă și uneori chiar obligatorie, pentru rațiuni ce țin de asigurarea certitudinii juridice.¹⁹

Pentru a exclude eventualele neconcordanțe dintre normele interne și cele europene, reglementările constituționale a RM urmează a fi revizuite prin includerea unei norme, asemenea art. 148 din Constituția României, care să prevadă următoarele: „ca urmare a aderării, prevederile tratatelor constitutive ale Uniunii Europene, precum și celelalte reglementări comunitare cu caracter obligatoriu, au prioritate față de dispozițiile contrare din legile interne, cu respectarea prevederilor actului de aderare”.²⁰

Principiului cooperării loiale este tocmai colaborarea eficientă dintre instituțiile abilitate de la nivel european cu cele de la nivel național, astfel încât să fie evitate anumite disfuncționalități de sistem.

În ce privește ordinea juridică din Republica Moldova, după începerea negocierilor de aderare la UE, aceasta va trebui să integreze treptat părți din legislația europeană. Prin urmare, în măsura în care parcursul european al Republicii Moldova va evolua, ordinea juridică a UE va dobândi treptat prioritate asupra ordinii juridice interne. Acest proces va fi desăvârșit în măsura în care Republica Moldova va deveni stat membru al Uniunii Europene. În consecință, toate instituțiile, inclusive Curtea Constituțională prin jurisprudența sa vor fi obligate să țină cont de ordinea juridică a UE și să-i dea prioritate.²¹

În concluzie, Uniunea Europeană nu poate modifica direct constituțiile statelor membre, dar poate influența indirect anumite aspecte ale acestora prin intermediul legislației și a normelor europene, asigurându-se că acestea sunt compatibile cu valorile și principiile UE. În acest context putem vorbi despre o „europenizare” a dreptului național.

---

¹⁹ A se vedea hotărârea pronunțată în cauza 167/73, Comisia împotriva Franței.

²⁰ Art. 148 alin. (2) din Constituția României.

²¹ Răzvan Horațiu Radu. Prioritatea ordinii juridice UE asupra dreptului național.

https://www.constcourt.md/public/files/file/conferinta_20ani/programul_conferintei/Razvan_Horatiu_Radu.pdf

EVOLUȚIA ȘI ROLUL INSTITUȚIEI AVOCATULUI POPORULUI (OMBUDSMAN) ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Vladimir COJOCARU
Secretar general al
Oficiului Avocatului Poporului

Urmare a Declarației de la Viena și a Planului de activități aprobat la Conferința Internațională privind drepturile omului din 25 iunie 1993 și adoptarea Principiilor referitoare la Statutul Instituțiilor Naționale (Principiile de la Paris), Adoptate prin Rezoluția Adunării Generale nr. 48/134 din 20 decembrie 1993²² guvernele statelor membre ale ONU și-au asumat angajamentul de a institui și de a sprijini instituțiile naționale de protecție a drepturilor omului în activitatea desfășurată.

Parlamentul Republicii Moldova a onorat obligațiunea în cauză instituind Centrul pentru Drepturile Omului. Astfel, Instituția națională de protecție a drepturilor omului Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova - și-a început activitatea în 1998 în baza Legii cu privire la avocații parlamentari, nr. 1349-XI din 17 octombrie 1997²³, în calitate de mecanism nejudiciar important de apărare a drepturilor omului în Republica Moldova.

Moldova a fost printre primele state din spațiul ex-sovietic în care a început să activeze o instituție națională de protecție a drepturilor omului - autonomă și independent față de orice autoritate publică, persoană juridică, indiferent de tipul de proprietate și forma juridică de organizare, și față de orice persoană cu funcție de răspundere de toate nivelurile.

Evoluția acestui institut demonstrează că, deși este o instituție nouă, se manifestă printr-un mare grad de adaptabilitate și credibilitate răspândirea rapidă constituind semnul succesului acestei instituții, care se află în serviciul cetățeanului.

Funcțiile exercitate de către Instituția Ombudsmanului, în baza misiunii sale, constau în supravegherea respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, care implică și controlul administrației publice, medierea sau sugerarea unor noi măsuri legale. Ombudsmanul este o instituție cu caracteristici speciale deoarece spre deosebire de cele trei puteri ale statului - legislativă, executivă și judecătorească nu are putere de decizie, rolul reducându-se la element complementar celor trei puteri, funcția principală fiind constatarea corectitudinii acțiunilor administrației.

Acum aproximativ 27 de ani și în Republica Moldova a fost aprobată instituția Avocatului Poporului (Ombudsmanul) (Avocatul Parlamentar)

Această instituție de inspirație vest-europeană se impune, încet dar sigur, ca o dimensiune a democrației în Moldova.

Noțiunea Ombudsman, cuvânt de proveniență suedeză, (însemnând "cel ce pledează pentru altul") adoptat de limbajul universal, este o instituție recunoscută de Constituție sau de o lege a organului legislativ competent acesteia, condusă de o persoană independentă, care răspunde de actele sale în fața Parlamentului, primește plângerile cetățenilor și acționează din proprie inițiativă pentru a apăra legalitatea actelor juridice administrative, face recomandări ori sugestii și face publice informări anuale²⁴. Termenul de ombudsman conform dicționarului de neologisme vine din țările scandinave ce reprezintă o personalitate independentă care are sarcina să examineze plângerile cetățenilor

²² <https://irido.ro/principiiledeleparis.php>

²³ Monitorul Oficial Nr. 82-83 art. 671.

²⁴ C. Manda, I.P. Slaniceanu, O. Predescu, C. C. Manda, Ombudsmanul-instituție fundamentală a statului de drept, Lumina Lex, 1997, p. 41

împotriva administrației. (< fr. ombudsman)²⁵, aplicat în limbajul universal, înseamnă autoritatea, persoana, care pledează pentru altul. În sens juridic, Ombudsmanul este o persoană independentă, respectabilă, împuternicită de Parlament sau Guvern pentru protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Astfel, instituția Ombudsmanului a apărut în Suedia în anul 1766, când a fost ales primul ombudsman (procuror parlamentar), care a avut ca model funcția de ombudsman al regelui creată în anul 1713.

Relevant pentru domeniul academic juridic este faptul că instituția ombudsmanului ca reprezentant/mediator între reprezentanții autorităților publice și cetățeni a apărut în perioada când Regele Suediei Carol al XII, înfrânt în bătălia de la Poltava, în anul 1709 s-a refugiat în exil în imperiul Otoman. Una din localitățile în care s-a adăpostit în anii de exil a fost și Tighina, fapt consemnat de Dmitrie Cantemir în "Descrierea Moldovei", la capitolul IV-Despre ținuturile și târgurile cele de acum ale Moldovei, în cadrul căruia prezenta Ținutul Lăpușnei: „De acesta se ținea odinioară Tighina, Turcii îi zic Benderu, care mai înainte încă era foarte întărită, iar Turcii o întăria acum și mai mult la Nistru; în timpurile noastre a fost loc de scăpare al regelui Suediei în fuga sa după bătălia de la Pultava”.²⁶

Anume de aici, în anul 1713, regele Carol al XII a emis un ordin prin care în Suedia, bântuită pe atunci de tulburări și dezordine, va fi creat un serviciu condus de cel mai înalt Ombudsman al regelui, care va avea misiunea de a asigura ca legile să fie respectate, având prerogative de control al administrației și funcționarilor. Astfel, timp de patru ani el a reușit să guverneze Regatul Suediei din Moldova, ne având mijloace de comunicare moderne. Aici, pe teritoriul țării noastre, el a elaborat conceptul instituției ombudsman-ului (Anexa 1).

Paradoxul care a decurs din această stare de fapt a fost că Suedia, o mare putere europeană în vremea respectivă, a fost condusă de la distanță, din această regiune, până în toamna lui 1714, când Carol a hotărât să revină în regatul său, pornind într-o călătorie spectaculoasă de 2 săptămâni către Stralsund în Pomerania de la Marea Baltică, un oraș suedez. Însă, cu un an înainte de această călătorie, în octombrie 1713, la castelul de la Timurtasch, Carol a semnat o ordonanță prin care puneau bazele Înalțului Ombudsman al Regelui. Rolul acestui ombudsman era de a se asigura că judecătorii, militarii și angajații civili din Suedia respectau legile țării și reglementările emise pentru ei, dat fiind faptul că, lipsind timp îndelungat din Suedia, după 13 ani de la campania împotriva Rusiei, regele a considerat absolut necesar să aibă o persoană care să monitorizeze situația din țară în numele său.²⁷

Instituția Ombudsmanului (mediatorului), s-a statuat după primul război mondial în multe state, având la bază modelul suedez, consfințit constituțional în anul 1809. Statele respective au introdus modelul suedez în ordinea lor juridică, dar profund modificat, cu forme și variante diverse privind denumirea, componența, competența, durata mandatului etc. Drept exemplu, servesc denumirile naționale diferite: Comisar Parlamentar în Marea Britanie, Apărător al Poporului în Spania, Mediator în Franța, Protector al Cetățeanului în Canada, Delegat Parlamentar al Apărării în Germania, Comisar în Problemele Administrației în Cipru, Apărător al Drepturilor Civile în Polonia, Ombudsman pentru Drepturile Omului în Slovenia, Avocatul Poporului în România, în alte state - mediator public, procuror parlamentar etc.²⁸.

Printre caracteristicile de bază ale instituției Ombudsmanului pot fi menționate: crearea printr-un act al puterilor sau autorităților statului; misiune de supraveghere a activității administrației publice; sarcină de a inspecta, demasca, recomanda și a da publicității rezultatele investigațiilor. Funcțiile exercitate de instituția Ombudsmanului, în baza misiunii sale, constau în: supravegherea respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și a legalității, care implică și funcțiile de cercetare

²⁵ Marele dicționar de neologisme, Florin Marcu, Editura Saeculum, 2000.

²⁶ <https://archive.org/details/DescriereaMoldovei/page/n37/mode/2up>

²⁷ Instituția ombudsmanului la nivel european, Grigore Alexandru, Jianu. - București : Editura I.R.D.O, 2013, p.9.

²⁸ Irina Moroianu Zlătescu, Instituția Avocatul Poporului, în Revista Drepturile Omului nr. 1/1992, p. 3.

și control a administrației publice; mediere sau sugerare a unor noi măsuri legale; sancționare sau penalizare a autorităților, care provoacă prejudicii în activitatea instituției.

Ombudsmanul este o instituție cu caracteristici speciale, deoarece, spre deosebire de celelalte trei autorități publice clasice: legislativă, executivă și judecătorească, nu are putere de decizie, rolul reducându-se la element complementar celor trei autorități publice clasice, funcția principală fiind constatarea corectitudinii acțiunilor administrației.

Prin angajamentele asumate în implementarea standardelor internaționale de eradicare a torturii, Republica Moldova a semnat la 16 septembrie 2005, iar prin Legea nr.66 din 30 martie 2006 a ratificat Protocolul Opțional la Convenția ONU²⁹, adoptat de Adunarea Generală a ONU la 18 decembrie 2002.

Protocolul Opțional la Convenția ONU împotriva torturii și altor tratamente crude, inumane și degradante a intrat în vigoare pentru Republica Moldova la 24 iulie 2006. Practica implementării OPCAT nu identifică o formulă strict determinată a mecanismelor, deși majoritatea statelor europene ce au semnat și ratificat Protocolul au optat în favoarea instituțiilor naționale pentru apărarea drepturilor omului.

Ratificând Protocolului Opțional, Republica Moldova a reafirmat că, tortura și pedepsele sau tratamentele inumane sau degradante sunt interzise și constituie încălcări grave ale drepturilor omului. În Republica Moldova Mecanismul Național de Prevenire a Torturii (MNPT) a fost instituit în anul 2007.

Din martie 2008, prin modificările operate la Legea cu privire la avocații parlamentari, a fost introdus mandatul avocatului parlamentar pentru protecția drepturilor copilului³⁰.

În noiembrie 2009, Subcomitetul de acreditate (SCA) al Comitetului Internațional de Coordonare a Instituțiilor Naționale pentru Drepturile Omului a acreditat Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova cu statutul „B”, ceea ce presupune corespunderea parțială Principiilor de la Paris.³¹ Observațiile făcute de către Subcomitetul pentru acreditare s-au referit în principal la: lipsa unor garanții în legislație privind asigurarea unui proces transparent, consultativ, pluralist de selectare și numire a ombudsmanilor, cu implicarea societății civile, finanțarea inadecvată a INDO, ceea ce-i subminează capacitatea de a activa eficient; observații privind sustenabilitatea resurselor sale financiare, materiale și umane, lipsa unei linii bugetare separate pentru realizarea atribuțiilor MNPT; prevederi neclar definite în legislația națională privind rolul, repartizarea atribuțiilor și sarcinilor funcționale ale celor foști patru avocați parlamentari.

Astfel, pe 03.04.2014 a fost adoptată Legea cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul) nr. 52, prin care Centrul pentru Drepturile Omului a fost reorganizat în Oficiul Avocatului Poporului.³² Legea nr. 52/2014 a eliminat o parte dintre necorespunderile atestate de SCA în procesul de acreditare a CpDOM în calitate de instituție națională de protecție a drepturilor omului.

În conformitate cu noua lege, numărul ombudsmanilor a fost redus de la patru la doi: Avocatul Poporului și Avocatul Poporului pentru drepturile copilului. Legea nr. 52 prevede că durata mandatului Avocatului Poporului este de 7 ani, față de 5 ani, cum era anterior; stabilește printre condițiile de eligibilitate vechimea în muncă de 10 ani și activitatea notorie în domeniul drepturilor omului. De asemenea, Legea nr.52 cuprinde reglementări ce au menirea să asigure un proces

²⁹ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=25308&lang=ro, publicat la 28-04-2006 în Monitorul Oficial Nr. 66-69 art. 275.

³⁰ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=92920&lang=ro#

³¹ Studiu Instituția Avocatului Parlamentar în Republica Moldova realități și perspective, Daniela VIDAICU, Chișinău 2012,

www.old.ombudsman.md/sites/default/files/document/attachments/4.institutia_avocatului_parlamentar_in_rm-final.pdf

³² https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=22211&lang=ro#

transparent, pluralist, în cadrul unor largi consultări, cu asigurarea unei vaste publicități, al selectării și numirii celor doi avocați ai poporului.

Legea fondatoare a fost îmbunătățită și la compartimentul procedura de alocare a mijloacelor financiare, pentru a asigura corespunderea acesteia unuia dintre principiile de bază specifice instituției naționale pentru promovarea și protejarea drepturilor omului - independență financiară față de executiv.

Avocatul Poporului (Ombudsmanul) asigură respectarea drepturilor și libertăților omului de către autoritățile publice, de către organizații și întreprinderi, indiferent de tipul de proprietate și forma juridică de organizare, de către organizațiile necomerciale și de către persoanele cu funcții de răspundere de toate nivelurile.

Avocatul Poporului contribuie la apărarea drepturilor și libertăților omului prin prevenirea încălcării acestora prin monitorizarea și raportarea modului de respectare a drepturilor și libertăților **fundamentale** ale omului la nivel național, prin perfecționarea legislației ce ține de domeniul drepturilor și libertăților omului, prin colaborarea internațională în acest domeniu, prin promovarea drepturilor și libertăților omului și a mecanismelor de apărare a acestora, **prin aplicarea procedurilor reglementate de lege.**

La 31 iulie 2015, Parlamentul a votat Legea 164 pentru aprobarea Regulamentului de organizare și funcționare a Oficiului Avocatului Poporului.³³

Din aprilie anul 2017 în Republica Moldova există reglementări constituționale referitor la statutul și rolul Avocatului Poporului, care au sporit garanțiile de independență ale Ombudsmanului, prevăzute în Legea cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul).

La 13.04.2017 a fost modificată Constituția Republicii Moldova s-a introdus în Capitolul III prevederi constituționale privind reglementarea instituției Avocatului poporului, **Articolul 59' Statutul și rolul Avocatului Poporului.**

Potrivit recomandării Comisiei de la Veneția (Compilația asupra instituției Ombudsmanului, decembrie 2011, CDL(2011)079), „Pentru a proteja independența instituției Ombudsmanului de fluctuația politică, ar fi de preferat de a garanta în Constituție existența acestei instituții și activitățile ei de bază”³⁴.

Pentru sporirea rolului ombudsmanului și promovarea drepturilor omului este necesar ca acestea să fie mediatizate, de aceea se propune reglementarea constituțională a activității Avocatului Poporului.

Prin urmare, în vederea ajustării legislației naționale la standardele internaționale, precum și asigurării independenței și importanței sporite a instituției Ombudsmanului.

Proiectul Legii pentru completarea Constituției Republicii Moldova a propus completarea Titlului II din Constituție cu **capitolul III, intitulat „Avocatul Poporului”**. Din punct de vedere structural, capitolul conține un articol nou (art. 59'), denumit „Statutul și rolul Avocatului Poporului”, se propun dispoziții cu privire la autoritatea care investeste Avocatul Poporului în funcție, misiunea acestuia, imunitățile și garanțiile, aspecte privind independența și incompatibilitățile funcției de **Avocat al Poporului.**

Dacă ne referim la alin. (2), acesta reglementează condițiile necesare pentru a fi întrunite de către potențialii candidați, în funcția de Avocat al Poporului. Luând în considerare rolul și sarcinile Avocatului Poporului, candidat la această funcție poate fi doar persoana care se bucură de o reputație

³³ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=135503&lang=ro

³⁴ [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL\(2011\)079-e.aspx](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL(2011)079-e.aspx)

ireprosabilă, are înaltă competență profesională și activitate notorie în domeniul apărării și promovării drepturilor omului.

Dat fiind faptul că independanța, imparțialitatea și securitatea mandatului sunt elementele indispensabile pentru realizarea eficientă a activității de către Ombudsman, s-a considerat imperios ca reglementările cu privire la numirea și revocarea din funcție, în partea ce ține de numărul de voturi necesare pentru adoptarea unor astfel de decizii, să fie reflectate în Constituției.

Analiza legilor fundamentale din alte state denotă existența reglementărilor în materia organizării activității ombudsmanului. Unele din ele, precum Constituțiile: a Ungariei (art.32/B), Poloniei (art.208-212), României (art. 58-60), Austriei (art. 148a-148j), Finlandei (art.38, 48, 101, 109-117), conțin prevederi de ordin general, care definesc activitatea specifică a ombudsmanului.

Sub aspect comparat, alături de conținutul variat al normelor cu privire la ombudsman din Constituțiile statelor indicate mai sus, este apreciată diferit și amplasarea prevederilor ce țin de Avocatul Poporului în cadrul constituțional.

Astfel, în Constituția Ungariei, capitolul V, care reglementează procedura de numire a ombudsmanului pentru drepturile civile și a ombudsmanului pentru drepturile minorităților naționale și grupurilor etnice, este poziționat în secțiunea autorităților publice, după Curtea Constituțională. Similar, Ungaria, a inclus Capitolul VII „Consiliul Ombudsmanilor”, după capitolul destinat garanțiilor constituționale și administrative, care găzduiește regulile de organizare a activității Curții Administrative și Curții Constituționale.

În Constituția Poloniei, prevederi privind organizarea activității Comisarului pentru drepturile omului se regăsesc în Capitolul IX, „Organele de control a statului și de apărare a drepturilor omului” alături de Curtea de Conturi și Consiliul Național de Radiodifuziune și Televiziune.

România a rezervat Capitolul IV din titlul II al Constituției intitulat „Drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale” normelor cu privire la organizarea și funcționarea instituției avocatului poporului, în timp ce Constituția Finlandei reglementează mai vast activitatea ombudsmanului parlamentar, norme cu privire la acesta regăsindu-se atât în Capitolul 4 - Activitatea parlamentară, cât și în Capitolul 10- Supravegherea legalității.

Ținând cont de specificul activității Avocatului Poporului și misiunea sa declarată în alin.(1) normele cu privire la statutul și rolul acestuia sunt reflectate în Titlul II al Constituției Republicii Moldova „Drepturile, libertățile și îndatoririle Fundamentale”.

În prezent instituția națională de protecție a drepturilor omului din Republica Moldova este reprezentată la nivel internațional în următoarele organizații:

- Alianța Globală a Instituțiilor Naționale pentru Drepturile Omului (GANHRI)³⁵;
- Rețeaua Europeană a Instituțiilor Naționale pentru Drepturile Omului (ENNHRI)³⁶;
- Institutul Internațional al Ombudsmanilor (IOI)³⁷;
- Institutul European al Ombudsmanilor (EOI)³⁸;
- Asociația Ombudsmanilor și Mediatorilor țărilor Francofone (AOMF)³⁹;
- Rețeaua Europeană a Ombudsmanilor (ENO)⁴⁰;
- Rețeaua Europeană a Ombudsmanilor copilului (ENOC)⁴¹.

³⁵ <https://ganhri.org/>

³⁶ <https://ennhri.org/>

³⁷ <https://www.theioi.org/>

³⁸ <https://eoi.at/>

³⁹ <https://www.aomf-ombudsmans-francophonie.org/>

⁴⁰ <https://eno.ombudsman.europa.eu/home.html>

⁴¹ <https://enoc.eu/>

În contextul prezentării priorităților și principalelor domenii de intervenție viitoare de intervenție a instituției Avocatului Poporului este necesar de menționat că în anul 2022 cu sprijinul Reprezentanței Consiliului Europei în Republica Moldova a fost elaborat Programul de dezvoltare strategică al OAP pentru anii 2023-2030. Prin intermediul căreia se vor pune în aplicare abordarea bazată pe drepturile omului; asigurarea că legislația, documentele de politici publice sunt ancorate ferm în standardele internaționale și regionale de protecție a drepturilor omului; abilitarea femeilor și bărbaților să își cunoscă și să își revendice drepturile fundamentale și sprijinirea/îndrumarea practică a instituțiilor statului pentru realizarea efectivă a obligațiilor de prevenire, protecție și realizare a drepturilor omului. De asemenea sunt preconizate eforturi pentru responsabilizarea celor care încalcă drepturile omului, oferirea remediilor adecvate victimelor abuzurilor și prevenirea situațiilor similare pe viitor.

Pornind de la situația în domeniul drepturilor omului, constatată de organizațiile internaționale în procesul de monitorizare a implementării tratatelor internaționale, instituția națională de protecție a drepturilor omului și-a stabilit prioritățile specifice în ceea ce privește prevenirea încălcării drepturilor omului, protecția și promovarea acestora în Republica Moldova, pentru perioada 2023 – 2030, după cum urmează⁴²:

1. Toate persoanele au acces la servicii de sănătate de calitate și sigure;
2. Sistemul educațional asigură oportunități egale, promovează coeziunea socială și drepturile omului;
3. Fiecare persoană care intră în contact cu sistemul de justiție beneficiază de acces efectiv la justiție și de un proces echitabil;
4. Persoanele în situații de risc și vulnerabilitate beneficiază de protecție, asistență socială, servicii sociale comunitare;
5. Oamenii se bucură de un mediu ambiant mai sănătos și mai durabil;
6. Serviciile digitale și inteligența artificială respectă și facilitează realizarea drepturilor omului;
7. Femeile și bărbații beneficiază de acces egal la muncă și tratament echitabil la locul de muncă;
8. Dreptul la libertate și siguranța persoanei este asigurat; tortura și relele tratamente sunt eradicate;
9. Toți copiii se bucură de drepturile protejate de Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului;
10. Eforturile de dezvoltare socială și economică a țării sunt ancorate ferm în standardele și principiile drepturilor omului;
11. OAP operează la un nivel mai înalt ca organizație profesională efectivă, eficientă, bine guvernată.

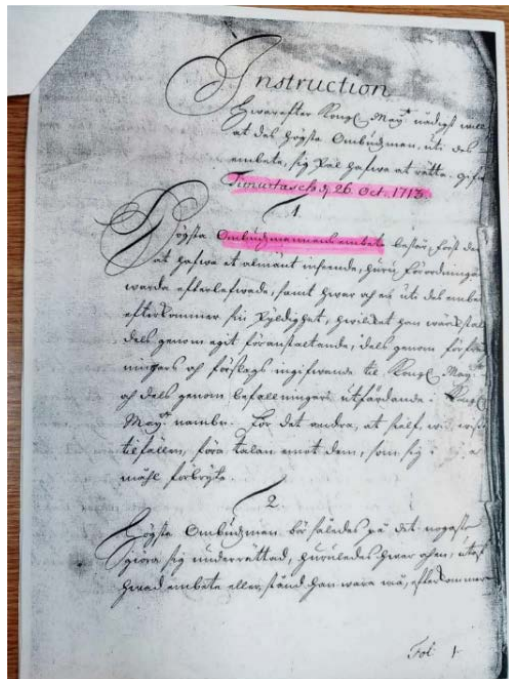
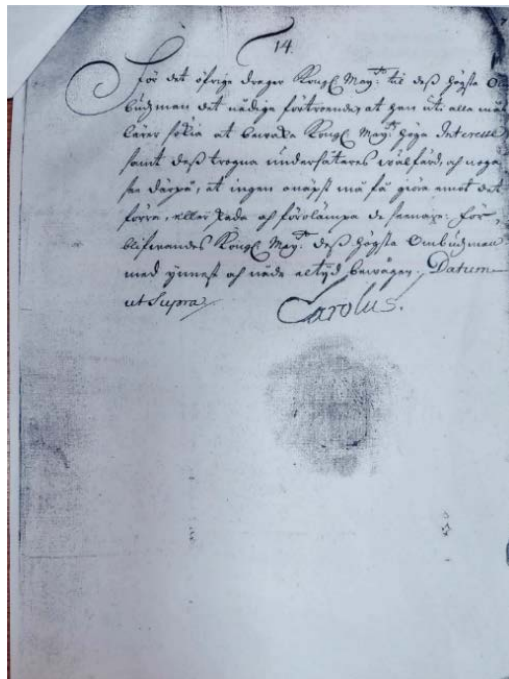
În concluzie e necesar de menționat că instituția Avocatului Poporului joacă un rol vital în promovarea și protejarea drepturilor fundamentale ale tuturor oamenilor din stat. Astfel, instituția națională pentru protecția drepturilor omului care, în conformitate cu legea include și avocații poporului sunt înstitute cu un larg mandat constituțional și legal, independent de stat și de guvern.

Mandatul avocaților poporului constă în monitorizarea și raportarea situației drepturilor omului în țară. Aceștia ajută statul să își îndeplinească obligațiile internaționale privind drepturile omului și să ofere consiliere pentru ca standardele internaționale privind drepturile omului să fie implementate la nivel național. De asemenea, investighează încălcările drepturilor omului și sprijină victimele să caute dreptate și despăgubiri. Ei conduc, de asemenea, programe de educație pentru drepturile omului pentru a contracara atitudinile și comportamentele care pot duce la violență și discriminare. Iar, pentru a fi eficiente și a promova schimbarea pe termen lung, instituția națională pentru protecția drepturilor omului, cooperează cu partenerii la nivel național și se angajează în sistemul internațional al drepturilor omului.

---

⁴² <https://ombudsman.md/buna-guvernare/dezvoltare-strategica/>

ANEXĂ

**ACCESUL LIBER LA JUSTIȚIE
DIN PERSPECTIVA PROBATORIULUI ȘTIINȚIFIC**

**FREE ACCESS TO JUSTICE
FROM THE PERSPECTIVE OF SCIENTIFIC EVIDENCE**

CZU: 378:343.9(478)

Olga CATARAGA

Doctor în drept, Director al
Centrului Național de Expertize Judiciare
mun. Chișinău, Republica Moldova, expert judiciar
e-mail: olga.cataraga@justice.gov.md

Piotr PETCOVICI

expert judiciar, director adjunct
al Centrului Național de Expertize Judiciare
mun. Chișinău, Republica Moldova
e-mail: piotr.petcovici@justice.md

Sorin ALAMOREANU

Doctor hab., conf.univ.
Universitatea Babeș-Bolyai, facultatea de drept,
mun. Cluj-Napoca, România

Abstract

Accesul la justiție este un principiu fundamental absolut aplicabil drepturilor și libertăților constituționale, importanța căruia nu poate fi contestată, odată ce este o cucerire și un instrument al statului de drept, în măsura în care garantarea sa nu este altceva decât consecința ideii de preeminență a dreptului.⁴³

Accesul la justiție asigură oricărei persoane dreptul de a se adresa instanței sau, în anumite circumstanțe, de a se adresa unei alte instituții pentru soluționarea alternativă a diferitor litigii. Acest drept este garantat atât de Convenția Europeană a Drepturilor Omului, cât și de către Constituția Republicii Moldova. Drepturile trebuie să fie „concrete și efective” mai degrabă decât „teoretice și iluzorii”. Procesul trebuie să fie echitabil și public, în fața unei instanțe independente și imparțiale, precum și în fața altor organe. Prin urmare, accesul la justiție nu presupune doar instanțele, dar și diferite instituții ale statului la care se adresează persoanele. Acesta este așa-numitul „acces la justiție” în sens larg.⁴⁴

În sensul expus, considerăm important să punem în discuție o problemă care vizează instituțiile statului investite cu sarcina de a asigura procesul judiciar cu probatoriu științific, în vederea îndeplinirii justiției. Reieșind din faptul, că forța probantă rezultă din nivelul de fiabilitate care poate fi așteptat din partea respectivei categorii de elemente de probă, ele s-ar poziționa pe o treaptă cu nivelul cel mai înalt de fiabilitate, datorită modului lor de obținere. Statul, are obligația să se îngrijească de funcționalitatea instituțiilor la care se adresează persoanele în vederea obținerii categoriilor date de probe, pentru realizarea accesului la justiție.

---

⁴³ Teodor Cârnaț, Olesia Panchiv, articol 08.04.2020, Accesul liber la justiție în Republica Moldova: principiu fundamental absolut, aplicabil drepturilor și libertăților constituționale - JMD (juridicemoldova.md), (accesat la 05.07.2024).

⁴⁴ <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022-12/ghid-accesul-la-justitie-final.pdf> (accesat la 05.07.2024).

Buna funcționare a instituțiilor vizate este direct proporțională cu calitatea resurselor umane, personalul care exercită nemijlocit activitatea de cercetare științifico-practică de obținere a probelor pentru toate tipurile de procese judiciare – experții judiciari – subiecții de drept ai expertizei judiciare.⁴⁵ De formarea calitativă a subiecților respectivi este responsabil în mare măsură învățământul juridic național, care trebuie să se orienteze mereu la necesitățile practicii judiciare, astfel, încât să poată oferi profesioniști, care să realizeze la nivelul cuvenit înfăptuirea justiției.

Criminalistica, fiind arta descoperirii infracțiunilor, atestă o așa-numită criză în procesul de formare a cadrelor de experți judiciari, atât pe plan intern (Rep. Moldova), cât și internațional (România, Ucraina, Italia, etc.). În articol, vom prezintă o analiză amplă a situației cu formarea experților judecări în Republica Moldova și a consecințelor acestei stări de lucruri asupra asigurării accesului la justiție – principiu consfințit în Constituția țării⁴⁶.

Este adusă o argumentare științifică a necesității de uniformizare a proceselor și programelor de formare a experților judiciari în sensul optimizării activității și sporirii calității probatoriului dobândit pe cale științifică și realizarea scopului procesului de investigare a cauzelor penale în termeni prompti. În plan conceptual, pe baze științifice se oferă direcțiile de îmbunătățire a structurii și conținutului cursului teoretic general de instruire inițială și continuă a experților judiciari, indiferent de specializare, cu tezele criminalisticii, fără de care nu este posibilă realizarea activității profesionale de expertiză judiciară.

Cuvinte cheie: *Constituția RM, principii constituționale, acces liber la justiție, expertiză judiciară, asigurarea dreptului de acces la justiție, criminalistică, activitate de detectare și soluționare a infracțiunilor, formare a cadrelor de experți judiciari.*

Abstract

Access to justice is a fundamental principle absolutely applicable to constitutional rights and freedoms, the importance of which cannot be challenged, once it is a conquest and an instrument of the rule of law, to the extent that his guarantee is nothing but the consequence of the idea of the preeminence of the right.

Access to justice ensures that any person has the right to go to court or, in certain circumstances, to address another institution for alternative resolution of various disputes. This right is guaranteed both by the European Convention on Human Rights and by the Constitution of the Republic of Moldova. Rights must be „concrete and effective” rather than „theoretical and illusory”. The process must be fair and public, before an independent and impartial court, as well as before other bodies. Therefore, access to justice requires not only courts, but also various state institutions to which individuals are addressed. This is the so-called „access to justice” in the broad sense.

In the sense stated, we consider it important to raise a question concerning the state institutions invested with the task of ensuring the judicial process with scientific evidence, in order to achieve justice. It follows from the fact that the probative force results from the level of reliability that can be expected from that category of evidence, the, they would position themselves on a step with the highest level of reliability, thanks to their way of obtaining. The State is obliged to take care of the functionality of the institutions to which individuals are addressed in order to obtain the categories of evidence for the achievement of access to justice.

The proper functioning of the targeted institutions is directly proportional to the quality of human resources, staff directly exercising the scientific-practical research activity of obtaining evidence for all types of judicial processes – judicial experts – legal subjects of judicial expertise. The qualitative training of the respective subjects is largely responsible for the national legal education, which must always focus on the needs of the judicial practice, so that it can provide professionals, to achieve at the proper level the achievement of justice.

⁴⁵ Legea RM nr.68 din 2016 cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar, art. 2

⁴⁶ Constituția R. Moldova, art.20.

Forensics, being the art of crime discovery, attests to a so-called crisis in the process of training the legal experts, both internally (Rep. Moldova) and international (Romania, Ukraine, Italy, etc.). In the article, we will present a broad analysis of the situation with the training of experts in the Republic of Moldova and the consequences of this state of affairs on ensuring access to justice – principle enshrined in the Constitution of the country.

A scientific argumentation is made of the need to uniformize the processes and programs of training of judicial experts in the sense of optimizing the activity and increasing the quality of the evidence acquired by scientific means and achieving the purpose of the process investigation of criminal cases in prompt terms. Conceptually, on a scientific basis, the directions for improving the structure and content of the general theoretical course of initial and continuous training of judicial experts, regardless of specialization, with the theses of forensics, are offered, without which it is not possible to carry out the professional activity of judicial expertise.

Keywords: *Constitution of the Republic of Moldova, constitutional principles, free access to justice, judicial expertise, ensuring the right of access to justice, forensics, activity of detection and resolution of crimes, training of legal experts.*

Actualitatea temei

Necesitatea standardizării proceselor, inclusiv în sfera justiției, în lumea modernă este inevitabilă, aceasta din urmă facilitând accesul liber la procesul judiciar, care constituie un principiu fundamental al organizării oricărui sistem judiciar democratic fiind consacrat într-un număr important de documente internaționale⁴⁷. În acest sens, Constituția Republicii Moldova garantează accesul la justiție, echitatea procedurilor judiciare și prezumția nevinovăției. Justiția, la rândul său fiind realizată în cadrul unui șir de instituții ale statului, care conform competențelor realizează anumite activități: examinarea plângerilor, înfăptuirea anumitor acțiuni de investigație pentru clarificarea cazurilor, etc. Toate componentele conexe unui act de justiție sunt la fel de importante, or, **problemele dintr-un sector**, care pare a fi neînsemnat, au ecou amplificat și afectează întreg procesul menit să asigure realizarea dreptului de acces liber la justiție.

O provocare importantă în condițiile justiției moderne, pentru asigurarea accesului liber la justiție, devine problema probatorului. În Uniunea Europeană problema probelor reprezintă una din preocupările principale ale statelor membre, atât în sensul obținerii, cât și a evaluării acestora în procesul judiciar atât penal, cât civil, impunându-se principii solide în această privință.

În acest context, probatoriul științific – furnizat în exclusivitate de către experții judiciari, are calitate de probă. Nu există nicio diferență de fond: mărturiile experților și ale altor martori constituie probe, iar declarațiile scrise ale experților constituie, de asemenea, probe. Un martor sau un expert trebuie să se înfățișeze în instanță atunci când este citat pentru a oferi o mărturie adevărată privind circumstanțele pe care le cunoaște (martorii) sau pentru a oferi o opinie obiectivă în nume propriu cu privire la aspecte științifice, tehnice, artistice sau alte fapte pe care le-a examinat⁴⁸.

Aspectele date, trebuie abordate mereu în perspectivă de dezvoltare firească a științelor, în sensul în care profesioniștii formați – experții judiciari – ca izvor de obținere de probe științifice, să poată face față solicitărilor "netradiționale" crescânde ale procesului judiciar.

Am considerat foarte important să abordăm în studiul nostru zona de interacțiune a accesului liber la justiție consfințit în Constituție și a activității de utilizare a cunoștințelor speciale, inclusiv expertiză judiciară, ambele reieșind din obiectivul național de aderare la UE⁴⁹. Or, o justiție

---

⁴⁷ Declarația Universală a drepturilor omului art.8, Pactul cu privire la drepturile civile și politice art.14, Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale art. 6

⁴⁸ [Portalul european e-Justiție - Obținerea probelor \(europa.eu\)](https://portal.europa.eu/), exemplu Letonia (accesat la 08.07.2024).

⁴⁹ Planul Național de acțiuni pentru Aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană pentru anii 2024-2027, aprobat prin HG 829 din 27.10.2023, capit.23, 24.

echitabilă poate fi atinsă în condițiile unui probatoriu obținut în conformitate cu rigorile constituționale.

Obiectivele lucrării

Având în vedere situația actuală de modificare a legislației în domeniul de expertiză judiciară și consecințele iminente asupra întreg procesului de înfăptuire a justiției în țara noastră, considerăm necesar de a fi analizată posibilitatea îmbunătățirii și redirectionării modificărilor pe acest palier în corespundere cu tendințele internaționale. Pe plan mondial observăm tendințe de standardizare a activităților legate de procesul judiciar, încât să fie asigurată trasabilitatea, transparența, imparțialitatea, independența, încrederea, etc. în rezultatele obținute cu ajutorul procedurilor aplicate. Deși, standardele sunt orientări voluntare, totuși, aplicând standardele UE în sfera justiției, avem dovada respectării cerințelor legale aplicabile. Și întrucât standardele îmbunătățesc calitatea, siguranța și fiabilitatea, respectarea lor le garantează justițiabililor libertatea de acces și mai multă încredere în justiție.

Material și metode de cercetare

Pentru atingerea obiectivelor scontate a fost utilizat un set de metode științifice generale și speciale de cunoaștere. Inițial s-a utilizat metoda dialectică, conform căreia toate problemele care se abordează în acest articol sunt prezentate sub aspectul unității conținutului și formei lor juridice. Pentru aprofundarea aparatului conceptual s-au folosit metodele: logico-semantice, sociologică (prin studierea surselor oficiale, științifice și bibliografice) - în procesul de colectare și acumulare a informațiilor științifice despre obiectul studiului; comparativă – pentru stabilirea asemănărilor și diferențelor în prevederile legale din mai multe acte normative referitoare la obiectul de studiu cât și pentru interpretarea acestora; logicii juridice – la prezentarea raționamentelor și elaborarea propunerilor, în contextul obiectului de cercetare. Cercetările s-au efectuat pe baza datelor statistice și studii din practica judiciară națională și internațională, actele normative și literatura științifică din domeniile vizate.

Rezultate obținute, discuții

Practicienii menționează în studiile făcute în ultimul timp, despre faptul, că o îmbunătățire în fond a modului de funcționare a sistemului judecătoresc trebuie să aibă la bază, în primul rând, perfecționarea cadrului legislativ, în special sub aspectul coerenței și stabilității. Modificările frecvente ale actelor normative (Codul penal, Codul procesual penal, Codul de procedură civilă etc.), normele incomplete, contradictorii și limbajul ambiguu provoacă dificultăți nu numai pentru judecători, dar, mai grav, afectează accesibilitatea reglementărilor în anumite domenii, generând practică judiciară neunitară din partea instanțelor și neîncredere în actul de justiție din partea justițiabililor⁵⁰.

În aceeași situație se află și sistemul de expertize judiciare din Republica Moldova, Caracterul neunitar al practicii de expertiză judiciară, problemele din sistem, inconsecvența sprijinului pentru dezvoltarea sistemului de expertiză judiciară, etc. conduc la știrbirea imaginii domeniului. Problemele legislative din sfera expertizelor judiciare din R. Moldova sunt de mai mulți ani în atenția organismelor internaționale, prin intermediul partenerilor de dezvoltare. În acest sens s-au făcut studii la subiectul dat, fiind analizat sistemul de expertize judiciare prin prisma consolidării eficienței și accesului la justiție în Moldova.⁵¹ Raportul finalizează cu recomandări sub forma a trei opțiuni, toate orientate către unificarea proceselor specifice domeniului: accederii în profesie; asigurării metodologice și tehnice; formării inițiale și continuu a cadrelor de experți judiciari; autorizării și supravegherii laboratoarelor de expertiză, etc.

În același timp, conform propunerilor de modificare legislativă recent transmise de MJ, spre regret nu țin cont de tendințele și recomandările instituțiilor internaționale în acest sens. Deși în legislația

⁵⁰ Raport tematic: Accesul liber la justiție în R. Moldova, p.7
old.ombudsman.md/sites/default/files/stiri/accesul_liber_la_just_0.pdf (accesat la 08.07.2024).

⁵¹ Analiza funcțională a sistemului național al instituțiilor de expertiză judiciară din Republica Moldova, noiembrie 2022, Proiectul PNUD în cadrul proiectului „Consolidarea eficienței și accesului la justiție în Moldova” (A2J), cu sprijinul financiar al Suediei.

actuală care reglementează domeniul expertizei judiciare sunt stipulate abordările unice ale aspectelor de accesare în profesie, evaluare a performanțelor, răspundere disciplinară, autorizare a laboratoarelor de expertiză judiciară, indiferent de apartenența departamentală a expertului judiciar ori laboratorului (zona publică ori privată), propunerile înaintate vin să distrugă această abordare.

Dacă este să luăm drept un **exemplu: propunerea de dispersare**⁵² a comisiei unice a MJ de calificare și evaluare a experților judiciari⁵³ după apartenența instituțională, considerăm că nu numai reprezintă o întoarcere la practica sovietică, care s-a păstrat în mai multe state din componența USSR (Letonia, Lituania, Ucraina, etc.) dar și prejudiciază dezvoltarea domeniului pe baza principiilor promovate de UE, prin aceasta afectând destul de mult accesul la justiție. Întru susținerea celor menționate, vom enumera principalele raționamente:

1. În practica profesiilor conexe justiției (avocați, notari, traducători, administratori, etc), nu există mai multe comisii pentru aceeași profesie atât la noi în țară, cât și în alte state.
2. Este incorectă dispersarea comisiilor din cauze de lipsă de personal în ministerul de resort și de facilități logistice pentru lucrările de secretariat. Odată ce profesia de expert judiciar a fost (pe drept) clasificată la cele conexe justiției și ministerul justiției guvernează această activitate, este firească și asumarea tuturor responsabilităților și riscurilor legate de gestionarea acestui domeniu.
3. Argumentele expuse de inițiatorii acestei propuneri de modificare, precum că în alte state sunt comisii la fiecare instituție, nu țin, deoarece actele de admitere în profesie se eliberează de fiecare instituție, care constituie comisia. Or, în RM, licența este eliberată de către MJ, respectiv, logica impune existența unei singure comisii profesionale (cu componența variabilă, funcție de specialitatea de expertiză, ori cu atragerea persoanelor competente în anumite specialități), create prin ordinul instituției care eliberează actele permissive - MJ⁵⁴.
4. Mai multe comisii vor conduce ca absența unificării practicii de expertiză judiciară în țară și punerea candidaților în condiții inegale, la imposibilitatea de asigurare a imparțialității și independenței membrilor comisiilor departamentale. Totodată, rămân fără acoperire în sensul comisiilor, sectorul privat al experților judiciari, din motivul conflictului de interese instituționale.
5. Practica propusă a existat în perioada 1991-2016 și s-a dovedit a fi ineficientă⁵⁵, fapt ce a condus la modificări în legislație care au impus unificarea comisiei și a condițiilor de accesare în profesie și promovare în carieră⁵⁶.

Concluzii

În continuarea raționamentelor expuse, cu titlul de concluzii la investigațiile făcute în cuprinsul prezentului articol, fiind persoane dedicate activității profesionale de expertiză judiciară, învățământului juridic superior, în special - criminalistic și cunoscători ai practicii judiciare de detectare, investigare și descoperire a infracțiunilor, de mai mult de 30 de ani fiecare, ne asumăm formularea următoarelor recomandări:

- Prevederile legislative, inclusiv în sfera de reglementare a expertizei judiciare, trebuie să asigure accesul liber la actul de justiție și nu viceversa. Or, scopul oricăror modificări ale actelor normative apare drept urmare a identificării celor mai eficiente soluții în baza analizei problemelor din sistem⁵⁷. În cazul analizat, modificările propuse contravin analizelor din două perioade succesive⁵⁸, ceea ce nu poate fi admis.

⁵² Proiectul de lege privind modificarea Legii nr. 68/2016 cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar | Ministerul Justiției al Republicii Moldova (<https://www.justice.gov.md/>).

⁵³ Legea R.M. nr. 68 din 14.04.2024 cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar., art. 43, 55.

⁵⁴ Mecanismul poate fi stabilit și altfel, important este să fie respectate principiul uniformității, imparțialității, etc. În actele sub normative se va modifica mecanismul de formare a comisiei, de ex. după modelul interpreților și vor fi lichidate suspiciunile (nefondate) de conflict de interese și lipsa proporționalității membrilor, etc.

⁵⁵ Studiu de fezabilitate privind infrastructura de expertiză judiciară în Republica Moldova și Constatările sudului extern al Centrului de Medicină Legală al Ministerului Sănătății al Republicii Moldova, realizat de PNUD, decembrie 2011,

⁵⁶ Desigur, există lacune în privința dată, la care ar trebui focusate modificările actuale ale legii 68/2016.

⁵⁷ Legea R. Moldova nr.100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative, art. 2.

⁵⁸ Studiu de fezabilitate privind infrastructura de expertiză judiciară în Republica Moldova și Constatările sudului extern al Centrului de Medicină Legală al Ministerului Sănătății al Republicii Moldova, realizat de PNUD, decembrie

- Normele de drept trebuie să fie aduse în concordanță cu dispozițiile științifice. Acest lucru va servi la eliminarea posibilelor erori, atât din partea experților judiciari - executori, cât și din partea organelor de drept, la dispunerea expertizelor judiciare. Astfel, în situația expusă, este necesar de orientat modificarea cadrului legal în sensul coroborării aspectelor legale cu cele științifice, întru evitarea riscurilor conexe, care în final se vor răsfrânge negativ asupra justițiabililor.
- Amintim că, reexaminarea actelor normative constă în analiza conținutului acestora pentru evaluarea compatibilității cu Constituția Republicii Moldova, cu alte acte normative în vigoare la momentul reexaminării, precum și cu reglementările legislației UE, în conformitate cu angajamentele internaționale ale Republicii Moldova⁵⁹. Din această perspectivă, în procesul inițiat de reexaminare a legislației aferente activității de expertiză judiciară rămâne de aplicat acest principiu, astfel anticipând foarte multe probleme ulterioare implementării.

Bibliografie (ordine cronologică)

1. Teodor Cârnaț, Olesea Panchiv, articol 08.04.2020, Accesul liber la justiție în Republica Moldova: principiu fundamental absolut, aplicabil drepturilor și libertăților constituționale - JMD (juridicemoldova.md), (accesat la 05.07.2024).
2. <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022-12/ghid-accesul-la-justitie-final.pdf> (accesat la 05.07.2024).
3. Legea RM nr.68 din 2016 cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar.
4. Constituția R. Moldova, art.20.
5. Declarația Universală a drepturilor omului art.8, Pactul cu privire la drepturile civile și politice art.14, Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale art. 6
6. [Portalul european e-Justiție - Obținerea probelor \(europa.eu\)](https://european-courts.eu), exemplu Letonia (accesat la 08.07.2024).
7. Planul Național de acțiuni pentru Aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană pentru anii 2024-2027, aprobat prin HG 829 din 27.10.2023, capit.23, 24.
8. Raport tematic: Accesul liber la justiție în R. Moldova, p.7 old.ombudsman.md/sites/default/files/stiri/accesul_liber_la_just_0.pdf (accesat la 08.07.2024).
9. Analiza funcțională a sistemului național al instituțiilor de expertiză judiciară din Republica Moldova, noiembrie 2022, Proiectul PNUD în cadrul proiectului „Consolidarea eficienței și accesului la justiție în Moldova” (A2J), cu sprijinul financiar al Suediei.
10. Proiectul de lege privind modificarea Legii nr. 68/2016 cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar | Ministerul Justiției al Republicii Moldova (<https://www.justice.gov.md/>).
11. Studiu de fezabilitate privind infrastructura de expertiză judiciară în Republica Moldova și Constatările suditului extern al Centrului de Medicină Legală al Ministerului Sănătății al Republicii Moldova, realizat de PNUD, decembrie 2011.
12. Legea R. Moldova nr.100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative

2011 și Raport tematic: Accesul liber la justiție în R. Moldova, p.7 old.ombudsman.md/sites/default/files/stiri/accesul_liber_la_just_0.pdf (accesat la 08.07.2024)

⁵⁸ Analiza funcțională a sistemului național al instituțiilor de expertiză judiciară din Republica Moldova, noiembrie 2022, Proiectul PNUD în cadrul proiectului „Consolidarea eficienței și accesului la justiție în Moldova” (A2J), cu sprijinul financiar al Suediei.

⁵⁹ Legea R. Moldova nr.100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative, art. 76, alin.(1).

ABILITAREA JURIDICĂ ȘI ASISTENȚA JURIDICĂ GARANTATĂ DE STAT CA PREMIZE A REALIZĂRII PRINCIPILOR CONSTITUȚIONALE

Victor ZAHARIA
dr în drept, conf. univ.
Universitatea de Stat din Moldova
Președinte CNAJGS

Rezumat

Fundamentul valoric al Constituției Republicii Moldova din 1994 a permis redimensionarea relațiilor sociale și sporirea nivelului de protecție a drepturilor și libertăților fundamentale. Eforturile de consolidare a autorităților publice produc rezultate din perspectiva transpunerii principiilor constituționale în realitatea socială și juridică. Cu toate acestea, trebuie conștientizat rolul societății civile de garant al durabilității proceselor de reformă și importanța nivelului de cultură civică și politică a populației. Informarea și abilitarea juridică semnifică formarea acelor deprinderi și atitudini de a avea încredere și de a valorifica protecția pe care o oferă legea. Un instrument eficient în acest sens este asistența juridică primară, inclusiv prin intermediul rețelei de parajuriști. Sistemul de asistență juridică garantată de stat contribuie la realizarea principiilor constituționale nu doar prin facilitarea accesului la justiție, dar și prin sensibilizarea comunităților/locuitorilor să înțeleagă că au anumite probleme de natură juridică; ajutor persoanelor să-și soluționeze problemele juridice individuale pe care le confruntă; mobilizarea membrilor comunității în vederea soluționării unor probleme comune; consolidarea respectului față de lege; educație juridică și civică a membrilor comunității; responsabilizarea exponenților puterii și mobilizarea autorităților publice în soluționarea problemelor comunității.

Cuvinte-cheie: principii constituționale, abilitare juridică, asistență juridică primară, parajurist/parajuristă.

Summary

The values embedded in the Constitution of the Republic of Moldova from 1994 allowed the resizing of social relations and increasing the level of protection of fundamental rights and freedoms. Efforts to consolidate public authorities produce results from the perspective of transposing constitutional principles into social and legal reality. However, the role of civil society as a guarantor of the sustainability of reform processes and the importance of the level of civic and political culture of the population must be well understood. Legal awareness and empowerment imply formation of those skills and attitudes to trust and capitalize on the protection offered by the law. An effective tool in this regard is primary legal assistance, including through the network of paralegals. The state-guaranteed legal aid system contributes to the realization of constitutional principles not only by facilitating access to justice, but also by sensitizing communities/inhabitants to understand that they have certain legal problems; help people solve their individual legal problems they face; mobilizing community members to solve common problems; strengthening respect for the law; legal and civic education of community members; accountability of power exponents and mobilization of public authorities in solving community problems.

Key-words: constitutional principles, legal empowerment, primary legal aid, paralegal.

Declararea suveranității și independenței Republicii Moldova a semnat oportunitatea edificării unei noi societăți, în care demnitatea și libertatea tuturor și a fiecăruia în parte, sunt consacrate și garantate. Constituția Republicii Moldova consfințește un nou fundament valoric și în particular statul de drept, pacea civică, democrația, demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic [1, Preambul].

Pe parcursul a 30 de ani de la adoptarea Constituției, populația Republicii Moldova a fost martoră și expusă la varii procese de transformări și reformă, unele dintre care și-au atins obiectivele, altele doar parțial, o parte nesemnificativă fiind chiar anti-eficiente. În ansamblu, eforturile autorităților, conjugate cu cele ale societății civile, cu implicarea și susținerea partenerilor de dezvoltare, au produs

o diferență majoră. Este indiscutabilă și evidentă diferența produsă în ceea ce ține de promovarea, garantarea și respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

O analiză statică prudentă permite a inventaria multiple aspecte ce merită în continuare atenția sporită a autorităților, societății civile și a partenerilor de dezvoltare. Pe bun drept, continuă eforturile de promovare a principiilor statului de drept, ale unei bune guvernări, inclusiv combaterea corupției și asigurarea unei justiții echitabile. Cu toate acestea, atenție deosebită merită nivelul de cultură civică și politică a populației.

Lecțiile învățate de alte societăți demonstrează că eforturile de consolidare a autorităților publice produc rezultate, dar acestea nu prezintă garanția incontestabilă a ireversibilității. În timp ce responsabilitatea bunei guvernări aparține autorităților și mecanismelor constituționale, putem atribui fără ezitare rolul de garant al durabilității proceselor de reformă doar societății civile.

Experiența sistemului de asistență juridică garantată de stat și a organizațiilor societății civile demonstrează clar un nivel modest de percepere de către unele persoane a faptului că au probleme de natură socio-juridică (de exemplu, conștientizarea că anumit comportament constituie contravenție sau chiar infracțiune); grad scăzut de informare privind serviciile disponibile în comunitate (persoanele nu cunosc ce servicii există în comunitate și cum le pot accesa, inclusiv datorită faptului că informația distribuită nu ajunge la toate grupurile țintă în necesitate sau nu este accesibilă sau la nivelul de înțelegere a potențialilor beneficiari); ezitări din cauza abilităților modeste de a interacționa cu instituții publice (de exemplu, nu a scris niciodată o cerere, nu percepe că manifestarea voinței poate fi în formă liberă); spectrul de servicii necesare nu este complet (de exemplu, disponibilitatea serviciilor de asistență juridică primară și a serviciilor de mediere în anumite localități, serviciilor de plasament la necesitate); serviciile nu sunt integrate (deseori serviciile juridice, de documentare, psihologice și sociale sunt prestate în locații diferite); insuficiența sau chiar lipsa resurselor financiare pentru a accesa servicii (costurile serviciilor contra plată dar și costuri de deplasare, traducere etc.); dificultăți logistice de accesare a serviciilor (de exemplu: acomodarea rezonabilă, graficul serviciilor de transport) [4, p. 37]. Unele dintre aceste provocări au chiar un caracter sistemic (sau cel puțin repetitiv) și necesită soluții complexe, de exemplu anumite servicii au devenit accesibile în format on-line, ceea ce implică accesul persoanelor la internet și echipamentul necesar (inclusiv a celor din localitățile rurale și facilitarea accesului grupurilor vulnerabile la aceste servicii).

În ansamblu, atât în cazuri de acces problematic la servicii publice cât și în cazuri de abuz al autorităților, întâlnim subiecți de drept care nici nu conștientizează existența problemei de natură juridică; uneori renunță la soluționarea problemei din cele mai diverse motive; într-un anumit număr de cazuri încearcă a le soluționa, dar fără succes și în anumite cazuri le soluționează [5, p. 8].

Reamintim că buna guvernare nu semnifică instituții consolidate și autosuficiente, dar instituții publice care respectă întocmai principiile constituționale, inclusiv universalitatea și egalitatea în drepturi, răspunderea pentru vătămarea drepturilor prin acte administrative sau nesoluționarea în termen legal a cererilor, pentru prejudiciile cauzate prin erorile săvârșite în procesele penale de către organele de urmărire penală și instanțele judecătorești.

Informarea și abilitarea juridică semnifică formarea acelor deprinderi și atitudini de a avea încredere și de a valorifica protecția pe care o oferă legea [7, p.365]. Un instrument eficient în acest sens este asistența juridică primară.

În anul 2008, a fost edificat un nou sistem de asistență juridică garantată de stat. Misiunea sistemului de asistență juridică garantată de stat este protejarea dreptului la un proces echitabil, statuat de articolul 6 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, prin organizarea și acordarea asistenței juridice garantate de stat în vederea diminuării impedimentelor economico-financiare în realizarea accesului la justiție, asigurând accesul liber și egal pentru toate persoanele la asistență juridică efectivă în cadrul unui sistem cost-eficient, accesibil și nediscriminatoriu de asistență juridică [3, p. 4]. Și Legea cu privire la asistența

juridică garantată de stat este la fel superficială în partea ce ține de evidențierea rolului sistemului de asistență juridică garantată de stat de abilitare juridică a populației [2]. Totodată, **abilitarea juridică, deși nu este menționată expres, a fost văzută totdeauna printre obiectivele primare ale sistemului, prin interpretarea extensivă a rolului asistenței juridice primare, acordată de către parajuriști, asociații obștești și avocații publici.**

Astfel, la prima vedere, parajuriștii doar ajută persoanele din comunitate să soluționeze anumite probleme socio-juridice prin valorificarea căilor oferite de către lege. În realitate, contribuția parajuriștilor pentru viața unei comunități este mult mai amplă.

Parajuriștii **ajută comunitatea/locuitorii să înțeleagă că au anumite probleme de natură juridică.** Pe cât de teoretică este o asemenea constatare, pe atât de practică ea devine. În primul rând, parajurista/parajuristul este parte din comunitate și se confruntă la nivel personal cu probleme similare pe care le confruntă membrii comunității. De la parajurist/parajuristă se așteaptă ca acesta/aceasta să interacționeze cu membrii comunității, cu liderii de opinie și să-și formeze o înțelegere clară despre problemele juridice pe care le au membrii comunității (de exemplu, un singur angajator care impune condiții inechitabile de muncă), care sunt cele mai frecvente (de exemplu, încălcarea drepturilor consumatorului), mai importante (de exemplu, lipsa contractelor de arendă a pământului), care cer soluții de neamânat (de exemplu, gunoiștea neautorizată). După ce are o claritate a stării de lucruri, parajuristul/parajurista în cadrul discuțiilor individuale, lecțiilor publice, evenimentelor de altă natură, formulează întrebări și îi face pe interlocutori să conștientizeze că au o problemă de natură juridică care merită a fi adresată cât de curând posibil pentru a o rezolva prin mijloace legale [6, p. 15].

Parajuriștii **ajută persoanele să-și soluționeze problemele juridice individuale cu care se confruntă.** Orice problemă are cu precizie cel puțin o soluție. Odată ce persoana încearcă a găsi soluție, deja este un pas înainte. Cu toate acestea, nu totdeauna soluțiile preferate de către membrii comunității sunt cele mai eficiente și durabile. Și anume din considerentul că anumite soluții sunt doar temporare și nu au acoperirea legală necesară. Parajuristul/parajurista însă are menirea de a ajuta membrii comunității să găsească acele soluții care sunt reciproc avantajoase, sunt permise (sau, după caz, impuse de lege) și contribuie la stabilitatea comunitară. Aceasta presupune un efort considerabil din partea parajuristului/parajuristei de a aduce părțile în conflict cât mai curând posibil în fața problemei ca să o rezolve (este mai ușor de a rezolva o problemă care nu escaladează) și anume pe cale legală, în arealul legalului (în caz contrar nu vor beneficia ulterior de protecția pe care legea le-o oferă). Aceasta se face prin implicarea doar a parajuristului/parajuristei (prin consultanța pe care acesta/aceasta o oferă sau prin medierea unui conflict) sau prin implicarea de către parajuriști a altor specialiști și instituții (referire pentru a beneficia de alte servicii publice sau de servicii juridice ale unor avocați) [6, p. 15].

Parajuriștii **mobilizează membrii comunității în vederea soluționării unor probleme comune.** În fiecare comunitate pot fi întâlnite varii probleme, unele fiind doar ale unor locuitori, altele – unei anumite părți din locuitori, iar unele – ale comunității în ansamblu. Este o artă întregă de a convinge membrii comunității, de ai face să creadă că ei sunt cei care trebuie să depună efort pentru a soluționa problemele comune. Este de menționat că la acest compartiment, parajuristul/parajurista ar putea acționa ca organizator (toate activitățile sunt dirijate de parajurist/parajuristă), executor (unele dintre activități sunt realizate de parajurist/parajuristă) și facilitator (parajuristul//parajurista doar impulsionează anumite decizii, acțiuni din partea membrilor comunității și îi ajută în realizarea lor). Acest ultim rol este cel mai important, or, parajuristul//parajurista are menirea de a ajuta în soluționarea problemelor comune, însăși soluționarea și executarea acțiunilor ce se impun revenind membrilor comunității și liderilor acestora [6, p. 16].

Parajuriștii **consolidează respectul față de lege.** Nu vom exagera cu abordări complexe, ci doar vom sublinia că parajuriștii sunt cei care oferă oportunitatea soluționării pe căi legale a problemelor de natură juridică, oferind accesul persoanelor la mecanismele de protecție a drepturilor lor. Odată

valorificate și obținând un rezultat echitabil și durabil, sporește respectul față de lege și protecția pe care o oferă legea fiecăruia [6, p. 16].

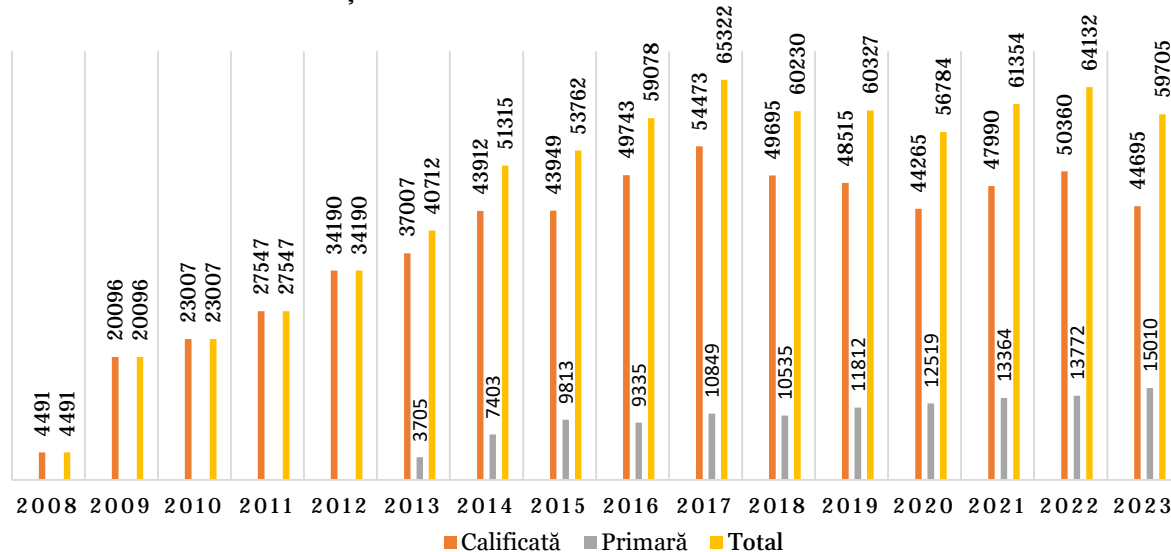
Parajuriștii **contribuie la educația juridică și civică a membrilor comunității**. Astfel, prin intermediul interacțiunilor individuale, dar și lecțiilor publice, parajuriștii oferă membrilor comunității oportunitatea de a se întreba: de ce avem asemenea probleme, cum pot fi ele soluționate, care sunt căile democratice de soluționare. Aceasta reprezintă o educație juridică generală [6, p. 17]. Există multiple subiecte de interes pentru membrii comunității, pe care parajuriștii ar putea să le abordeze, spre exemplu, consultarea persoanelor în probleme locale de interes major, modalitatea de participare la luarea deciziilor, asigurarea transparenței în activitatea instituțiilor publice etc.

Parajuristul/parajurista prin activitățile sale **contribuie la responsabilizarea exponenților puterii**. Membrii comunității se pot confrunta cu multiple probleme. Așa cum arată studiile și experiența rețelei de parajuriști, multe dintre acestea sunt cauzate chiar de către autoritățile publice prin încălcarea unor drepturi sau prin lipsa de acțiune în vederea soluționării anumitor situații ce lezează drepturile membrilor comunității. Este de reamintit că parajuristul/parajurista nu este exponent și nici în serviciul autorităților. Parajuristul/parajurista este în serviciul membrilor comunității. De aceea, ar putea ca la o anumită etapă autoritățile să nu fie prea mulțumite de activitatea parajuristului/parajuristei, deoarece le creează impedimente în exercitarea abuzivă a puterii. Prin consultanțele individuale oferite la problemele juridice specifice, prin mobilizarea comunității, prin acțiuni în interes individual sau public, parajuristul/parajurista poate determina ca exponenții puterii publice să își revizuiască abordările, așa încât acestea să fie în deplină conformitate cu legea [6, p. 17].

Parajuriștii prin activitățile lor contribuie la **mobilizarea autorităților publice în soluționarea problemelor comunității**. Merită a atrage atenția aici la două aspecte. Pe de o parte, există multe lucruri de făcut în comunitate și s-ar putea ca anumite probleme pe care le au membrii comunității să nu fie considerate de către autorități ca fiind prioritare. Astfel, prin facilitarea interacțiunii dintre membrii comunității și autorități, de fapt parajuriștii contribuie ca problemele stringente ale membrilor comunității să fie auzite și să devină parte din agenda prioritară a autorităților. În special, aceasta este valabil pentru grupurile vulnerabile și marginalizate, care singure nu au capacitate de a determina autoritățile să acționeze și în interesul lor. Sub un alt aspect, deseori însăși autoritățile locale au nevoie de suport în realizarea unor activități în comunitate. Aici parajuriștii au menirea ca să coopereze cu autoritățile publice, așa încât acestea să poată realiza deplin activitățile care sunt în interesul comunității (prin consultarea în privința unor aspecte legale, dar nu mai puțin important – prin implicarea acelor membri ai comunității care sunt în opoziție cu autoritățile). Uneori pot apărea contexte în care parajuristul/parajurista de fapt mediază conflictul autorităților cu unii membri ai comunității. Hotărul este destul de delicat, or, aceasta impune ca parajuristul/parajurista să determine exact și contextual nivelul și stilul de cooperare și interacțiune cu autoritățile (pe de o parte să coopereze, dar aceasta nu înseamnă să treacă în umbră interesele membrilor comunității) [6, p. 17].

Numărul anual de cazuri de beneficiere de asistență juridică garantată de stat, inclusiv primară, este în continuă creștere (de la în jur de 20000 cazuri în 2009 la aproximativ 60000 cazuri în 2023). De la 01 iulie 2008 și până la finele anului 2023, au fost înregistrate în total 727 042 cazuri de acordare a asistenței juridice garantate de stat calificate și 118 117 cazuri de asistență juridică primară [3, p. 23], cu o varietate de beneficiari (din numărul total de 44 695 cazuri de acordare a asistenței juridice calificate în 2023: în 7337 cazuri beneficiarii au fost au fost femei, circa 16 %; în 2428 cazuri beneficiarii au fost au fost minori, circa 5 %; în 1296 cazuri beneficiarii au fost persoane cu dizabilități, circa 3%; în 2642 cazuri au avut statut de victimă/parte vătămată a infracțiunii, circa 6%, dintre care 1 690 victime ale violenței domestice și 144 victime ale traficului de ființe umane).

Evoluția nr. total de cazuri de acordare a AJGS

Astfel, în 15 ani de activitate, un număr impunător de persoane (circa 845000 cazuri) au beneficiat nu numai de asistență juridică garantată de stat, dar și de suport și abilitare juridică. Implicat, sistemul de asistență juridică garantată de stat contribuie la realizarea principiilor constituționale nu doar prin facilitarea accesului la justiție, dar și prin sensibilizarea comunităților/locuitorilor să înțeleagă că au anumite probleme de natură juridică; ajutor persoanelor să-și soluționeze problemele juridice individuale pe care le confruntă; mobilizarea membrilor comunității în vederea soluționării unor probleme comune; consolidarea respectului față de lege; educație juridică și civică a membrilor comunității; responsabilizarea exponenților puterii și mobilizarea autorităților publice în soluționarea problemelor comunității.

Referințe bibliografice:

1. *CONSTITUȚIA REPUBLICII MOLDOVA*, Preambul. Nr. 1 din 29-07-1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 78 art. 140, 29.03.2016.
2. *LEGE* Nr. LP198/2007 din 26.07.2007 cu privire la asistența juridică garantată de stat. Publicat: 05.10.2007 în MONITORUL OFICIAL Nr. 157-160 art. 614.
3. *Consiliul Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat. RAPORT ANUAL DE ACTIVITATE, 2023.*
https://cnaigs.md/uploads/asset/file/ro/2338/1.1_Raportul_de_activitate_al_CNAIGS_2023_.pdf (accesat la 18.07.2024)
4. Igor DOLEA, Victor ZAHARIA, Mihaela GHERASIM, Viorica BUCȘA. *ACCESUL LA JUSTIȚIE. GHID PRACTIC ÎN VEDEREA RESPECTĂRII DREPTURILOR PERSOANELOR DIN GRUPURILE VULNERABILE ȘI MARGINALIZATE.* IRP, 2022. <https://irp.md/library/publications/1396-ghid-accesul-la-justitie.html> (accesat la 18.07.2024)
5. Victor ZAHARIA, Ion CĂPĂȚÎNĂ, Ceslav PANICO. *GHID PRIVIND ACORDAREA ASISTENȚEI JURIDICE PRIMARE GARANTATE DE STAT DE CĂTRE VIITORII JURISTI.* IRP, 2015.
https://cnaigs.md/uploads/asset/file/ro/918/Ghid_privind_acordarea_AJP_de_catre_viitorii_juristi.pdf (accesat la 18.07.2024)
6. Victor ZAHARIA, Victoria VIRSCHI, Sergiu CHIRUȚA. *Ghid metodologic pentru para-juriști.* Institutul de Reforme Penale (IRP) 2017. <https://irp.md/library/publications/1004-principalele-instrumente-de-lucru-pentru-para-juristi.html> (accesat la 18.07.2024)
7. ZAHARIA, Victor. Abilitarea juridică și facilitarea accesului la justiție în perioadă de pandemie Covid-19 prin valorificarea tehnologiei informației. In: *State, security and human rights: in digital era*, 10-11 decembrie 2020, Chișinău. Chișinău: Tipografia Artpoligraf, 2021, pp. 365-373.
https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/154044 (accesat la 18.07.2024)

JURISPRUDENȚA CURȚII CONSTITUȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA ÎN IPOTEZA REMEDIERII INCOERENȚELOR DE APLICARE A NORMELOR PROCESUAL- PENALE

Ion CHIRTOACĂ

Judecător Judecătoria Chișinău (sediul Buiucani)
formator al Institutului Național al Justiției,
doctorand, asistent universitar,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI
<https://orcid.org/0000-0002-8546-698X>

Valeria BEJENARI

audientă INJ la funcția de judecător,
doctorandă, asistent universitar,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2118-2379>

Rezumat

În Republica Moldova, Curtea Constituțională joacă un rol esențial în asigurarea respectării Constituției și în corectarea incoerențelor sau contradicțiilor care pot apărea în aplicarea normelor procesual-penale. Aceste norme reglementează modul în care sunt desfășurate procedurile penale și sunt esențiale pentru protejarea drepturilor fundamentale ale persoanelor implicate în procesele penale.

Curtea Constituțională intervine pentru a remedia aceste incoerențe prin interpretarea și aplicarea uniformă a normelor procesual-penale. Prin deciziile și hotărârile sale, Curtea clarifică aplicarea legii, contribuind la crearea unui cadru juridic stabil și predictibil, asigurând astfel protecția drepturilor fundamentale ale omului și garantarea unui proces echitabil.

Cuvinte-cheie: Curte Constituțională, jurisprudență, remediere, incoerențe, norme procesual-penale.

Summary

In the Republic of Moldova, the Constitutional Court plays an essential role in ensuring respect for the Constitution and in correcting inconsistencies or contradictions that may arise in the application of the rules of criminal procedure. These rules regulate the way criminal proceedings are conducted and are essential for the protection of the fundamental rights of persons involved in criminal proceedings.

The Constitutional Court intervenes to remedy these inconsistencies through the uniform interpretation and application of the rules of criminal procedure. Through its decisions, the Court clarifies the application of the law, helping to create a stable and predictable legal framework, thus ensuring the protection of fundamental rights and guaranteeing a fair trial.

Keywords: Constitutional Court, case law, remedy, inconsistencies, procedural-criminal rules.

Introducere. În ansamblu, divergențele jurisprudențiale sunt prezente și ele apar cu precădere atunci când există mai multe instanțe sau completuri din cadrul unei instanțe unice care interpretează diferit legea. Prin urmare, ele apar și sunt inerente oricărui sistem judiciar bazat pe un sistem de instanțe ierarhizat, însă sunt prezente divergențe jurisprudențiale și la nivelul aceleiași instanțe, ceea ce, în sine, nu contravine Convenției Europene a Drepturilor Omului.

Rezultate obținute și discuții. În vederea realizării studiului dat, au fost utilizate diverse metode de cercetare, cum ar fi metoda istorico-juridică, metoda comparativă de analiză, metoda logică prin aplicarea procedurilor de deducție și sinteză.

Concluzia expusă rezultă din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza *Parohia Greco-Catolică Lupeni și alții împotriva României*, unde în par. 116 a concluzionat: „Curtea reamintește că statele contractante beneficiază de o anumită marjă de apreciere pentru a determina dacă și în ce măsură diferențele între situații similare în alte privințe justifică diferențe de tratament. De regulă, statul dispune de o marjă largă de apreciere în ceea ce privește măsurile economice ori sociale de ordin general. Datorită unei cunoașteri directe a propriei societăți și a nevoilor acesteia, autoritățile naționale sunt, în principiu, mai bine poziționate decât o instanță internațională pentru a stabili ceea ce reprezintă utilitate publică în materie economică sau socială, iar Curtea respectă în principiu modul în care statul concepe imperativele de utilitate publică cu excepția cazului în care raționamentul lui se dovedește a fi „în mod vădit lipsit de o bază rezonabilă” [1].

Schimbarea practicii judiciare este un factor determinant în evoluția jurisprudenței care marchează și antrenează mutații însemnate în ordinea juridică. Prin urmare, acesta nu este „contrar bunei administrări a justiției din moment ce, în lipsa unei abordări dinamice și evolutive a conceptelor supuse interpretării, jurisprudența ar risca, ea însăși, să devină un obstacol în calea reformei sau îmbunătățirii” [15].

Curtea Constituțională, în mai multe rânduri, a reținut că nu poate substitui instanțele de judecată în materie de unificare a practicii judiciare, ori acest atribut revine exclusiv autorității judecătorești. Potrivit prevederilor art. 114 din Constituția Republicii Moldova [1], *justiția se înfăptuiește în numele legii numai de instanțele judecătorești*. Mai mult, potrivit art. 2 alin. (2) al Legii cu privire la Curtea Supremă de Justiție, atribuția cheie a acesteia „[...] constă în asigurarea interpretării și aplicării uniforme a legislației în sistemul de justiție” [12].

Dispozițiile art. 6 din Constituția Republicii Moldova prevăd că *în Republica Moldova puterea legislativă, executivă și judecătorească sunt separate și colaborează în exercitarea prerogativelor ce le revin, potrivit prevederilor Constituției*. Statul de drept asigură supremația Constituției, corelarea legilor și tuturor actelor normative cu aceasta, existența regimului de separație a puterilor publice, care trebuie să acționeze în limitele legii, și anume în limitele unei legi ce exprimă voința generală.

Prin *Hotărârea Curții Constituționale nr. 2 din 9 februarie 2016*, fiecărui justițiabil i s-a oferit o cale eficientă de control constituțional în cazul existenței unei incertitudini privind constituționalitatea legilor. De fapt, Hotărârea Înaltei Curți menționată *supra* nu reprezintă nimic altceva decât o modalitate de a adapta normele constituționale la noi situații și noi înțelegeri sociale, dat fiind faptul că Constituția nu este literă moartă sau statică, ci reprezintă un text viu. Judecătorii constituționali sunt principalii agenți în îndeplinirea atribuțiilor de interpretare dinamică, evolutivă, actualizând jurisprudența Curții Constituționale din punctul de vedere al conținutului său normativ, dezvoltând-o și completând-o prin formularea de noi soluții pentru provocările noi apărute.

Potrivit jurisprudenței Curții Constituționale, „excepția de neconstituționalitate reprezintă o acțiune procesuală de apărare, prin care Curtea Constituțională este sesizată asupra neconcordanței cu prevederile Constituției a unor dispoziții legale aplicabile în cauza dedusă instanței de judecată” [2, pct. 71]. Tot în hotărârea sus menționată, în pct. 80 s-a statuat că „dreptul de acces al cetățenilor prin intermediul excepției de neconstituționalitate la instanța constituțională reprezintă un aspect al dreptului la un proces echitabil. Această cale indirectă, care permite cetățenilor accesul la justiția constituțională, oferă, de asemenea, posibilitate Curții Constituționale, în calitatea sa de garant al supremației Constituției, să-și exercite controlul asupra puterii legiuitoare cu privire la respectarea catalogului drepturilor și libertăților fundamentale”.

Jurisprudența Curții Constituționale în domeniul remedierii incoerențelor de aplicare a normelor procesual – penale au ca fundament prevederile art. 22 din Legea Supremă, care au fost dezvoltate

prin *Hotărârea Curții Constituționale nr. 22 din 27 iunie 2017*. Astfel, potrivit pct. 53 al hotărârii precizate stipulează că „garanțiile constituționale prevăzute de art. 22 din Constituție, de rând cu prevederile art. 7 din Convenția Europeană, consacră principiul legalității incriminării și pedepsei penale”. Subsecvent, în pct. 56 al aceleiași hotărâri este stipulat că garanțiile instituite în Constituție impun ca doar legiuitorul să reglementeze conduita incriminată, astfel încât fapta, ca semn al laturii obiective, să fie cert definită, dar nu identificată prin interpretarea extensivă de către cei care aplică legea penală. O astfel de modalitate de aplicare poate genera interpretări abuzive. Ori cerința interpretării stricte a normei penale, ca și interdicția analogiei în aplicarea legii penale, urmăresc protecția persoanei împotriva arbitrarului” [3, pct. 70].

Menționăm că legalitatea incriminării și a pedepsei reprezintă principala garanție a securității juridice a persoanei în materie penală. Astfel, principiul expus are consecințe atât în activitatea de elaborare a normelor penale, cât și în procesul aplicării acestora. Prin urmare, acesta este obligatoriu deopotrivă pentru legislator și pentru judecătorul investit să examineze o cauză penală concretă. În activitatea legislativă, principiul legalității incriminării și a pedepsei intervine atât sub aspect material, cât și sub aspect formal. „Sub aspect material, acest principiu îi impune legislatorului două obligații fundamentale: (1) să prevadă într-un text de lege faptele considerate infracțiuni și pedepsele aferente; și (2) să redacteze textul legal cu suficientă claritate, pentru ca orice persoană să poată realiza care sunt acțiunile sau inacțiunile care intră sub incidența lui. Aspectul formal se referă la obligația adoptării normelor penale ca legi organice” [4, pct. 30].

Subsecvent, în pct. 31 al hotărârii precizate *supra* se reiterează că principiul analizat le impune subiectelor care au competența aplicării legii penale două obligații esențiale: interpretarea strictă a legii penale și interzicerea analogiei, adică imposibilitatea aplicării ei dincolo de conținutul acesteia, și, respectiv, interzicerea aplicării retroactive a legii penale, cu excepția legii penale mai favorabile. Actualmente, la nivel național, există situații când instanțele de judecată degajează soluții divergente. Una dintre acestea este interpretarea jurisprudențială divergentă a prevederilor art. 190 din Codul penal în redacția *Legii nr. 179 din 26 iulie 2018 (normă penală intermediară în contextul normelor succesive)*.

Astfel, realizând o primă orientare jurisprudențială, instanțele de judecată fie că aplică doar legea veche de incriminare a escrocheriei, fie prin combinarea legii vechi și a legii intermediare art. 190 din Codul penal în redacția *Legii nr. 179 din 26 iulie 2018*. Pentru prima categorie de hotărâri (atunci când se aplică legea veche) este relevantă Decizia Curții Supreme de Justiție nr. 1ra-934/2020 din 25 martie 2020, din care rezultă că S.A. a fost condamnat de Judecătoria Chișinău sediul Buiucani, la data de 1 aprilie 2019 (peste opt luni de la intrarea în vigoare a Legii nr. 179/26.07.2018), în baza art. 190 alin. (5) din Codul penal, pentru fapta comisă la data de 14.06.2016. Justițiabilul a fost condamnat pentru faptul că ar fi „înșușit prin înșelăciune și abuz de încredere, de la părțile vătămate [...], bani în sumă de [...] lei”. Soluția a fost menținută în vigoare prin Decizia Curții de Apel Chișinău din 27 noiembrie 2019. La data de 25 martie 2020, Curtea Supremă de Justiție a respins recursul apărătorului ca fiind inadmisibil. Din conținutul actelor judecătorești, nimic nu indică la faptul că procurorul sau instanțele de judecată ar fi aplicat la soluționarea cauzei penale art. 190 din Codul penal în redacția *Legii nr. 179/2018*.

În acest sens, este imperios de a fi menționată a doua categorie de hotărâri, care vizează soluționarea cauzelor penale prin combinarea legii vechi și a legii intermediare (art. 190 din Codul penal în redacția *Legii nr. 179 din 26 iulie 2018*). Potrivit Deciziei Curții Supreme de Justiție nr. 1ra-651/2020 din 18 martie 2020, printr-o ordonanță din 27 septembrie 2018, procurorul a modificat învinuirea în ședința de judecată, încadrând juridic fapta după cum urmează: „escrocheria, adică dobândirea ilicită a bunurilor altei persoane prin înșelăciune și abuz de încredere”. Fiind sesizată să examineze cauza în raport cu aceste limite ale învinuirii, la 06 februarie 2019, Judecătoria Orhei, sediul Central, a pronunțat o soluție, prin care a reținut în sarcina inculpatului fapta de escrocherie, comisă atât prin eroare, cât și prin dol. Judecând cauza în apel, instanța a reținut în decizia din 24 aprilie 2019 următoarele: „ (...) de către V. P. nu au fost îndeplinite obligațiile asumate și promise părților vătămate, totodată nu au fost restituite sumele de bani, deși a trecut un timp îndelungat de la momentul asumării angajamentelor, eschivându-se prin diferite motive, iar aceste circumstanțe

dovedesc caracterul infracțional. În acest sens, analizând acțiunile și comportamentul inculpatului, instanța de apel a constatat cu certitudine intenția inculpatului de înșelare a părților vătămate și de a dobândi mijloace bănești prin înșelăciune și abuz de încredere”. În baza acestor argumente, au fost respinse apelurile declarate, iar soluția a fost menținută în vigoare de Curtea Supremă de Justiție.

În activitatea sa, Curtea Constituțională a fost sesizată deseori, inclusiv pe aspectul existenței unei jurisprudențe divergente, însă Curtea a reținut în pct. 56 că „[...] într-adevăr, jurisprudența instanțelor de judecată în acest domeniu nu este una uniformă [...]”, subsecvent în pct. 58 a menționat „[...] că jurisprudența divergentă din acest caz le aparține, în principal, instanțelor de fond și celor de apel. În acest context, Curtea observă că Curtea Supremă de Justiție urmează să se pronunțe în recurs în privința fondului unor cauze, iar în alte două cauze, în privința fondului urmează să se pronunțe Curtea de Apel. Prin urmare, dată fiind obligația instanțelor ierarhic superioare de a înlătura divergențele de aplicare a dreptului în cauze similare, Curtea trebuie să le ofere ocazia să remedieze orice posibile deficiențe. Interpretările izolate nu pot face obiectul controlului de constituționalitate, ci al controlului judecătoresc” [5].

Referitor la practica judiciară pe componenta de infracțiune prevăzută la art. 190 din Codul penal, Curtea Supremă de Justiție, prin Decizia nr. 4-1ril-2/20 din 17 decembrie 2020, a respins recursul în interesul legii depus de președintele Uniunii Avocaților, reținând că „[...] nu orice soluționare diferită, inclusiv, prin hotărâri irevocabile, a unor probleme de drept atrage promovarea recursului în interesul legii, deoarece aceasta poate să nu fie cauzată de neclaritatea legii. Or, o interpretare diferită, dată în mod izolat, prin hotărâri irevocabile, care contravin majorității hotărârilor pronunțate în materia respectivă, nu poate constitui temei pentru promovarea unui recurs în interesul legii” [9]. Până la moment, Curtea Constituțională a fost sesizată în repetate rânduri, sesizări ce au avut drept „obiect dispozițiile art. 190 din Codul penal, care au fost modificate în anul 2018” [6].

Totuși, Curtea Constituțională prin prisma jurisprudenței sale, a contribuit la unificarea practicii judiciare. Aici menționăm *Decizia de inadmisibilitate nr. 36 a Curții Constituționale din 19 aprilie 2018*, unde Curtea a subliniat că prin „prostituție” se înțelege practicarea de acte sexuale cu diferite persoane care beneficiază de serviciile prostituatei, aceasta urmărind să-și procure, pe o asemenea cale, mijloace de existență sau principalele mijloace de existență. La fel, Curtea a stabilit că prostituția nu poate presupune prestarea de servicii sexuale on-line, dat fiind faptul că prestarea de servicii sexuale on-line nu implică practicarea de acte sexuale cu persoanele care beneficiază de serviciile prostituatei, prin urmare, prestarea unor asemenea servicii nu implică contactul direct al corpului persoanei cu corpul celui care beneficiază de serviciile acesteia. Altfel spus, din moment ce lipsește un contact fizic, asemenea acțiuni, prestarea serviciilor sexuale on-line, nu intră sub incidența noțiunii de „prostituție”, ci a celei de „pornografie” [7]. Ori până la emiterea acestei decizii a Înaltei Curți, exista o practică divergentă astfel, nu în toate cazurile, desfășurarea activității de video-chat erotic era sancționată conform art. 90 din Codul contravențional, ci în multe cazuri din practica judiciară a Republicii Moldova, „era calificată potrivit art. 220 din Codul penal” [10].

Prin *Decizia de inadmisibilitate nr. 50 din 19 aprilie 2022*, Curtea Constituțională a contribuit la unificarea practicii judiciare ce ține de aplicarea prevederilor art. 364¹ din Codul de procedură penală, când instanțele naționale datorită unei interpretări date de Curtea Supremă de Justiție în cuprinsul *Hotărârii nr. 13 din 16 decembrie 2013* în pct. 4 impunea „[...] să recunoască și încadrarea juridică a faptei/faptelor așa cum a/au fost reținute în rechizitoriu. Atunci când inculpatul contestă încadrarea juridică a faptei, nu pot fi aplicate dispozițiile art. 364¹ din Codul de procedură penală” [11], cerință care nu era prevăzută de legea procesual-penală. Prin decizia de inadmisibilitate sus menționată, Curtea a reținut, în pct. 34, că „în realitate, problema pe care o abordează autorii excepției ține de interpretarea și aplicarea corectă a prevederilor de drept penal procesual și substanțial, deopotrivă. Din analiza normelor legale citate *supra*, nu rezultă condiția că inculpatul trebuie să recunoască încadrarea juridică a faptei făcută de către procuror pentru a putea beneficia de judecarea cauzei sale într-o procedură simplificată. O astfel de condiție ar leza deplinătatea de jurisdicție a instanței de judecată care examinează cauza penală pentru că aceasta nu ar putea recalifica fapta imputată persoanei, chiar și în situația în care ar constata că calificarea faptei efectuată de procuror este una eronată. Prin urmare, Codul de procedură penală nu stabilește că

pentru judecarea cauzei pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală inculpatul trebuie să recunoască și încadrarea juridică a faptei făcută de către procuror în rechizitoriu” [8], astfel Curtea a contribuit la unificarea practicii judiciare, punând capăt unei interpretări divergente.

Mai mult, în jurisprudența Curții Europene s-a reținut, în cauza *Del Río Prada versus Spania* în pct. 93, că articolul 7 nu poate fi interpretat ca interzicând clarificarea graduală a regulilor răspunderii penale pe calea interpretării judiciare de la un caz la altul, cu condiția ca rezultatul să fie coerent cu substanța infracțiunii și să fie în mod rezonabil previzibil. Absența unei interpretări jurisprudențiale accesibile și în mod rezonabil previzibile poate conduce chiar la constatarea existenței unei încălcări a drepturilor garantate de articolul 7 în privința persoanei acuzate. În continuare, Curtea, la pct. 115, a reținut că nu poate accepta teza Guvernului conform căreia interpretarea Curții Supreme era previzibilă. Curtea a reiterat faptul că misiunea sa este mai degrabă de a examina în ce măsură noua interpretare era previzibilă în mod rezonabil pentru reclamantă în contextul „legii” aplicabile la momentul respectiv” [13].

Reglementări relevante pe subiectul analizat sunt prezente și în jurisprudența Curții Constituționale a României. Astfel, prin *Decizia nr. 265 din 6 mai 2014*, în pct. 11, s-au reținut următoarele. „[...] deși Înalta Curte de Casație și Justiție are competență exclusivă de a se pronunța asupra problemelor ce țin de interpretarea și aplicarea unitară a legii, în cazul în care un text legal poate genera interpretări diferite, Curtea Constituțională este obligată să intervină ori de câte ori asemenea interpretări aduc atingere prevederilor fundamentale, așa cum este cazul și în speța de față” [16].

Concluzii

Jurisprudența Curții Constituționale a Republicii Moldova în ipoteza remedierii incoerențelor de aplicare a normelor procesual-penale este fundamentală pentru asigurarea unei justiții corecte și echitabile în țară, având un impact semnificativ asupra protecției drepturilor fundamentale ale omului și consolidării statului de drept.

Jurisprudența Curții Constituționale reprezintă un filtru național calitativ de uniformizare a normelor procesual-penale, astfel încât funcționarii statului cu atribuții de aplicare a legilor procesual penale să evite aplicarea extensivă sau restrictivă a acestor norme.

Având rolul de garant al drepturilor și libertăților cetățenești, Curtea Constituțională, prin exercitarea atribuțiilor sale, consolidează statul de drept în Republica Moldova, promovând transparența, accesibilitatea, previzibilitatea și respectarea principiului legalității la interpretarea conținutului unei norme sau a unei instituții de drept procesual penal.

Mai mult, Codul de procedură penală, împreună cu legile organice care îl completează, nu pot avea un caracter complet și perfect. Acest proces poate fi explicat prin principiul dinamicii dreptului procesual penal și factorilor care îl determină, cum ar fi: social, politic, economic etc.

De aceea, înaltul for de jurisdicție constituțională vine să consolideze cu prisosință coerența politicii procesual-penale a statului, ceea ce reprezintă o competență exclusivă și net superioară după forța juridică în raport cu celelalte instituții ale statului.

În esență, dacă urmărim cu atenție raționamentul Curții Constituționale pe aspectul controlului constituționalității normelor, trebuie să sesizăm că acest raționament este bazat în mare parte pe jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, iar acest proces este firesc și are drept scop europeanizarea sistemului de drept procesual penal.

Referințe bibliografice:

1. Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 12 august 1994;
2. Hotărârea Curții Constituționale nr. 2 din 9 februarie 2016 pentru interpretarea articolului 135 alin. (1) lit. a) și g) din Constituția Republicii Moldova (excepția de neconstituționalitate);

3. Hotărârea Curții Constituționale nr. 21 din 22 iulie 2016 cu privire la excepția de neconstituționalitate a articolului 125 lit. b) din Codul penal, a articolelor 7 alin. (7), 39 pct. 5), 313 alin. (6) din Codul de procedură penală și a unor prevederi din articolele 2 lit. d) și 16 lit. c) din Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție;
4. Hotărârea Curții Constituționale nr. 22 din 1 octombrie 2018 cu privire la interpretarea a articolului 328 alin. (3) lit. d) din Codul penal (excesul de putere și depășirea atribuțiilor de serviciu soldate cu urmări grave);
5. Decizia Curții Constituționale nr. 188 din 7 decembrie 2021 privind excepția de neconstituționalitate și privind controlul de constituționalitate a articolului 61 alin. (1) din Legea nr. 1544 din 23 iunie 1993 a asigurării cu pensii a militarilor și a persoanelor din corpul de comandă și din trupele organelor afacerilor interne și din cadrul Inspectoratului General de Carabinieri;
6. [Decizia Curții Constituționale nr. 126 din 15 noiembrie 2018 de inadmisibilitate a sesizării nr. 152g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 190 alin. \(1\) din Codul penal;](#)
7. Decizia Curții Constituționale nr. 36 din 19 aprilie 2018 de inadmisibilitate a sesizărilor nr. 173g/2017 și nr. 37g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 220 din Codul penal și a articolului 89 din Codul contravențional (proxenetismul și practicarea prostituției);
8. Decizia Curții Constituționale nr. 50 din 19 aprilie 2022 de inadmisibilitate a sesizării nr. 284g/2021 privind excepția de neconstituționalitate a unor dispoziții din articolul 364¹ alineatele (1), (2), (4) și (6) din Codul de procedură penală (încadrarea juridică a faptei în contextul judecării cauzei în baza probelor administrate în faza de urmărire penală);
9. Decizia Curții Supreme de Justiție nr. 4-1ril-2/20 din 17 decembrie 2020. A se vedea: https://jurisprudenta.csj.md/search_interes_lege.php?id=11;
10. Decizia Curții de Apel Chișinău din 12 octombrie 2016. Dosarul nr. 1a-1641/2016;
11. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 13 din 16 decembrie 2013 cu privire la aplicarea prevederilor art. 364¹ din Codul de procedură penală de către instanțele judecătorești;
12. Legea nr. 64 din 30 martie 2023 cu privire la Curtea Supremă de Justiție. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 6 aprilie 2023 nr. 117-118 art. 190;
13. Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului din 21 octombrie 2013 în cauza *Del Río Prada versus Spania*. A se vedea: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-127697%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-127697%22]});
14. Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului din 19 mai 2015 în cauza *Parohia Greco-Catolică Lupeni și alții împotriva României* (Cererea nr. 76943/11) A se vedea: [http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Parohia-Greco-Catolica-Lupeni-2017.pdf;](http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Parohia-Greco-Catolica-Lupeni-2017.pdf)
15. Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului din 10 mai 2012 în cauza *Albu și alții împotriva României*. A se vedea: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-123540%22\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-123540%22]});
16. Decizia Curții Constituționale a României nr. 265 din 6 mai 2014 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 5 din Codul penal. A se vedea: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/158344>

APLICABILITATEA PRACTICĂ A PRINCIPILOR CONSTITUȚIONALE CARE INTERZIC DISCRIMINAREA

Liliana CREANGĂ

conferențiar universitar, doctor în drept
Catedra Drept public, securitate a frontierei,
migrație și azil a Academiei „Ștefan cel Mare” a
Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova
e-mail: lilianacreanga28@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7118-9715>

Rezumat

Prin intermediul legislației privind nediscriminarea se dorește asigurarea tuturor persoanelor perspective egale și echitabile de acces la oportunitățile disponibile în societate. Garanțiile juridice de asigurare a egalității și nediscriminării sunt esențiale, deoarece discriminarea poate avea un impact negativ semnificativ asupra victimelor vizând starea socială și economică, bunăstarea și sănătatea. Pornind de la realitatea că în Republica Moldova, în ciuda eforturilor depuse, bărbații și femeile nu se bucură de aceleași avantaje în ceea ce privește accesul la oportunitățile de angajare, remunerarea, participarea la viața politică, implicarea în afaceri, echilibrul dintre viața profesională și cea familială, ne-am propus să analizăm modul de integrare a egalității de gen în domenii specifice unor politici propunând recomandări atât pentru elaborarea politicilor la nivel național cât și la nivelul unor instituții.

Cuvinte-cheie: discriminare, drepturile și libertățile fundamentale, garanții juridice, egalitate de gen, sector de securitate și apărare.

Abstract

The aim of the legislation regarding non-discrimination is to ensure that all people have equal and equitable access to the opportunities available to society. Legal guarantees to ensure equality and non-discrimination are essential, as the discrimination can have a significant negative impact on victims in terms of social and economic status, well-being and health. Based on the reality that in the Republic of Moldova, despite all efforts, men and women do not enjoy the same benefits in terms of access to employment opportunities, remuneration, participation in political life, involvement in business, work-life balance, family, we aimed to analyze how to integrate gender equality in policy-specific areas by proposing recommendations for both policy-making at the national level and at the level of some institutions.

Keywords: discrimination, fundamental rights and freedoms, legal guarantees, gender equality, security and defense sector.

Introducere

Orice organizare socială are o Constituție. Constituția este modalitatea prin care este definită structura unui sistem politic: ea specifică relația dintre diferitele componente ale sistemului și sistemul în ansamblu, definește obiectivele comune și stabilește regulile de adoptare a unor decizii cu caracter obligatoriu [1]. Constituția este legea fundamentală a unui stat, constituită din norme juridice, investită cu forță juridică supremă, reglementând acele relații sociale fundamentale care sunt esențiale pentru instaurarea, menținerea și exercitarea puterii politice a poporului [2, p.50].

După adoptarea Constituției Republicii Moldova, la 29 iulie 1994, statul și-a luat angajamentul să ajusteze legislația națională la standardele internaționale, inclusiv pe segmentul de antidiscriminare, garantând astfel promovarea proceselor de democratizare a societății și a celor de reformare a instituțiilor de drept, precum și respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Procesul de armonizare a necesitat timp și a avut drept reper postulatul general al demnității egale a tuturor ființelor umane, enunțat de articolul 1 al Declarației Universale a Drepturilor Omului, prin care principiul nediscriminării este un principiu matricial al protecției internaționale a drepturilor

omului, afirmat de către toate instrumentele internaționale de proclamare a drepturilor omului la care Republica Moldova este parte [3].

Astfel, potrivit articolului 2 din Declarația Universală „fiecare om se poate prevala de toate drepturile și libertățile proclamate în Declarație fără nici un fel de deosebire ca, de pildă, deosebirea de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau orice altă opinie, de origine națională sau socială, avere, naștere sau orice alte împrejurări.”, iar articolul 7 proclamă că „toți oamenii sunt egali în fața legii și au, fără nici o deosebire, dreptul la o egală protecție a legii. Toți oamenii au dreptul la o protecție egală împotriva oricărei discriminări care ar viola prezenta Declarație și împotriva oricărei provocări la o asemenea discriminare”.

Articolul 14 din Convenția europeană dispune că exercitarea tuturor drepturilor și libertăților pe care ea le recunoaște trebuie să fie asigurată fără nici o deosebire bazată, în special, pe sex, rasă, culoare, limbă, religie, opinii politice sau orice alte opinii, origine națională sau socială, apartenență la o minoritate națională, avere, naștere sau orice altă situație [4].

În termeni asemănători, principiul nediscriminării este recunoscut de Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, care consacră acest principiu în articolul 26: „Toate persoanele sunt egale în fața legii și au, fără discriminare, dreptul la o ocrotire egală din partea legii. În această privință legea trebuie să interzică orice discriminare și să garanteze tuturor persoanelor o ocrotire egală și eficace contra oricărei discriminări, în special de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau orice altă opinie, origine națională sau socială, avere, naștere sau întemeiată pe orice altă împrejurare” [5].

Problema cercetată în acest studiu științific este relevantă sub aspectul importanței sale juridice naționale și internaționale. Obiectul cercetării îl constituie prevederile constituționale pentru egalitate și nediscriminare sub forma unei analize de sistem a problemei reglementării anti-discriminării, începând de la domeniul constituțional reglementat de Constituția țării, cât și în celălalt domeniu al reglementării generale [6].

În condițiile în care problemele esențiale ale prezentului pot fi depășite dacă țările europene se prezintă și acționează împreună, cu respectarea diversității acestora, Constituția trebuie să reflecte realitățile politice, economice, naționale, sociale, religioase, culturale ale unei națiuni într-o etapă determinată a dezvoltării sale.

Este relevantă opinia reprezentanților societății civile, ale mediului academic care consideră că pacea (atât în Europa, cât și pe plan internațional), democrația și statul de drept, prosperitatea economică și bunăstarea socială nu pot fi asigurate și menținute în viitor fără integrare europeană [7]. Fără coeziune internă, Europa nu își poate afirma independența politică și economică față de restul lumii, nu își poate recăpăta influența pe scena internațională și nu își poate recâștiga rolul în politica mondială.

Ordinea juridică pe care a creat-o Uniunea Europeană a devenit astăzi o componentă constantă a vieții politice și a societății noastre. În fiecare an se iau în temeiul tratatelor UE mii de decizii care influențează în mod esențial statele membre ale UE și viețile cetățenilor acestora. Oamenii nu mai sunt numai cetățenii propriilor țări, ai propriului oraș sau district, ei sunt, de asemenea, cetățeni ai UE. Fie și numai din acest motiv, este deosebit de important ca aceștia să fie informați cu privire la ordinea juridică ce le afectează viața de zi cu zi.

Rezultatele obținute și discuții. Principalul act normativ care reglementează drepturile și libertățile cetățenilor este Constituția Republicii Moldova [8]. Art. 1 alin. (3) din Constituție, menționează că „Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate”.

Potrivit art.4 din Constituție, intitulat „Drepturile și libertățile omului”, „Dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte”. Această normă constituțională „garantează nu numai drepturile și libertățile fundamentale ale omului consacrate de Constituție, dar și principiile și normele unanim recunoscute ale dreptului internațional... Principiile și normele unanim recunoscute ale dreptului internațional, tratatele internaționale ratificate și cele la care Republica Moldova a aderat, sunt parte componentă a cadrului legal al Republicii Moldova și devin norme ale dreptului intern. Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, potrivit dispozițiilor art.4 alin.2 din Constituție, organele de drept sunt obligate să aplice reglementările internaționale” [9]. Aceasta este interpretarea dată de Curtea Constituțională asupra unor prevederi ale art.4 din Constituția RM și pronunțată prin Hotărârea nr.55 din 14.10.99.

Articolul 16 alin (2) aduce și o clarificare în ceea ce privește garantarea dreptului la egalitate și anume că „toți cetățenii Republicii Moldova sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau de origine socială.”

Potrivit articolului 19 din Constituție, cetățenii străini și apatrizii au aceleași drepturi și îndatoriri ca și cetățenii Republicii Moldova, cu excepțiile stabilite de lege.

Pentru ca principiile afirmate în Constituție să fie aplicate în practică, este nevoie de dezvoltarea lor în cadrul sistemului legislativ din Republica Moldova [10]. Făcând o scurtă incursiune în sistemul legislativ al Republicii Moldova, constatăm prevederi înserate în diferite acte legislative care interzic discriminarea pe criteriul de rasă, naționalitate, etnie, limbă, religie, origine socială, opinie, sex, apartenență politică, avere sau orice alt criteriu care are ca scop restrângerea sau înlăturarea recunoașterii, exercitării, în condiții de egalitate, a drepturilor omului și a libertăților fundamentale sau a drepturilor recunoscute de lege, în domeniul politic, economic, social și cultural sau în orice alte domenii ale vieții publice.

Cel mai complet act normativ care reglementează fenomenul combaterii și prevenirii discriminării este Legea cu privire la asigurarea egalității nr. 121 din 25.05.2012 [11]. Prin Legea Nr.316 din 17 noiembrie 2022 [12] pentru modificarea unor acte normative (revizuirea cadrului normativ privind nediscriminarea și asigurarea egalității), adoptată de Parlament, în art. 1 alin (1) legiuitorul a stabilit că: „Scopul prezentei legi este prevenirea și combaterea discriminării, precum și asigurarea egalității tuturor persoanelor aflate sub jurisdicția Republicii Moldova în sferile politică, economică, socială, culturală și alte sfere ale vieții, fără deosebire de rasă, culoare, origine națională, etnică și socială, statut social, cetățenie, limbă, religie sau convingeri, vârstă, sex, identitate de gen, statut matrimonial, orientare sexuală, dizabilitate, stare de sănătate, statut HIV, opinie, apartenență politică, avere, naștere sau orice alt criteriu.”

După cum se poate observa, prevederile art.1 alin (1) din Legea 121 au fost completate cu caracteristici specifice noi antidiscriminatorii: identitate de gen, statut matrimonial, orientare sexuală, stare de sănătate, statut HIV, modificările fiind operate într-un context regional și național în care procesul de europeanizare a constituit principalul element de mobilizare pentru asumarea normelor anti-discriminare. Adoptarea legislației reprezintă doar primul pas din procesul de construire a unui mecanism eficient de combatere a discriminării și de promovare a egalității, urmează practică asumată pentru capacitatea instituțiilor care au ca mandat aplicarea legii.

Racordarea legislației naționale la cea internațională este necesară și pentru a reflecta standardele internaționale, pentru că în varianta veche, Legea nr.121 din țara noastră în materie de egalitate a personalității umane a trezit multe contradicții în ceea ce privește atât materia normelor materiale pe care le cuprinde, cât și unele aspecte de procedură, contradicții ce au fost supuse controlului constituțional în fața Curții Constituționale. În acest sens, mai multe prevederi din Legea 121 au fost contestate la Curtea Constituțională și anume [13]:

- Autorul sesizării consideră că sintagma „orice alt criteriu” din art. 1 alin. (1) al Legii cu privire la asigurarea egalității poate fi interpretată abuziv și nu este însoțită de criterii care ar preciza limitele de aplicare. Spațiul neacoperit de această ultimă sintagmă de la alin. (1) art. 1 este completat prin articolul 7 al legii, care menționează criteriul „orientarea sexuală”.
- Potrivit autorului sesizării, sintagma „orientare sexuală” aduce atingere demnității omului, garantată prin art. 1 alin. (3) din Constituție. De asemenea, sintagma nu se regăsește printre criteriile enumerate în art.16 alin. (2) din Constituție.

Curtea Constituțională a respins sesizarea cu privire la aceste capete de cerere. Astfel:

- Curtea reține că majoritatea criteriilor enunțate în art.16 alin. (2) din Constituție se regăsesc în Legea cu privire la asigurarea egalității.
- În același timp, Curtea observă că șirul criteriilor menționate în art. 1 alin. (1) din lege nu este exhaustiv, discriminarea fiind interzisă și în bază de orice alt criteriu similar celor enumerate.

Cu referire la pretențiile autorului sesizării, care afirmă că sintagma ”orice alt criteriu”, în care se încorporează și sintagma ”orientare sexuală” de la art. 7 alin. (1) din lege, contravine art. 16 din Constituție, Curtea relevă următoarele:

- Curtea reiterează că articolul 4 din Constituție prevede prioritatea reglementărilor internaționale la care Republica Moldova este parte, atunci când există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile omului și legile interne.
- În Hotărârea nr. 55 din 14 octombrie 1999 privind interpretarea unor prevederi ale articolului 4 din Constituția Republicii Moldova Curtea Constituțională a reținut că „această prevedere comportă consecințe juridice, presupunând, mai întâi, că organele de drept, inclusiv Curtea Constituțională [...], sunt în drept să aplice în procesul examinării unor cauze concrete normele dreptului internațional [...], acordând, în caz de neconcordanță, prioritate prevederilor internaționale”.
- În aceeași ordine de idei, în Hotărârea nr. 10 din 16 aprilie 2010 pentru revizuirea Hotărârii Curții Constituționale nr. 16 din 28.05.1998 „Cu privire la interpretarea art.20 din Constituția Republicii Moldova” Curtea Constituțională a menționat că „practica jurisdicțională internațională [...] este obligatorie pentru Republica Moldova, ca stat care a aderat la Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale”.

Un alt act normativ est Legea nr. 5 din 09.02.2006 cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați. Art.1 al legii ne informează că „scopul prezentei legi constă în asigurarea exercitării drepturilor lor egale de către femei și bărbați în sfera politică, economică, socială, culturală, în alte sfere ale vieții, drepturi garantate de Constituția Republicii Moldova, în vederea prevenirii și eliminării tuturor formelor de discriminare după criteriul de sex” [14].

La art. 2 găsim definiția noțiunii de discriminare după criteriul de sex – „orice deosebire, excepție, limitare ori preferință având drept scop ori consecință limitarea sau intimidarea recunoașterii, exercitării și implementării pe bază de egalitate între femei și bărbați a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului”.

Art. 5 alin (1) conține următoarele prevederi „în Republica Moldova, femeile și bărbații beneficiază de drepturi și libertăți egale, fiindu-le garantate și șanse egale pentru exercitarea lor”.

Sub aspect practic aceasta înseamnă că pentru bărbați și femei contribuțiile în familie, societate și comunitate ar trebui să fie evaluate în mod egal, deși aporturile pot fi diferite. Aceste contribuții includ munca (remunerată și neremunerată) a bărbaților și femeilor, precum și contribuția acestora cu resurse non-financiare sau nemateriale, cum sunt timpul, îngrijirea, aptitudinile și cunoștințele. Evaluarea egală a resurselor cu care contribuie bărbații și femeile poate fi, uneori, realizată prin legislație și politici, însă cere și modificarea atitudinilor și acțiunilor noastre [15].

Jurisprudența Consiliului pentru egalitate indică asupra faptului că cele mai multe încălcări ale drepturilor omului au loc în câmpul muncii. Una dintre îngrijorările experților era faptul că legislația națională nu răspundea unei nevoi reale după cum rezultă din cazuistică și anume pentru combaterea unei forme grave de discriminare, cum ar fi, spre exemplu, hărțuirea sexuală. Hărțuirea sexuală este diferită de hărțuirea pe criteriul de sex și deși definită în Art. 2 din Legea nr. 5 din 9 februarie 2006 cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați, în Codul Muncii,

precum și în Art. 173 din Codul penal al Republicii Moldova, hărțuirea sexuală era din perspectiva experților o literă moartă, fără aplicabilitate reală în practică.

Este de remarcat și faptul că definiția din Art. 173 din Codul penal propunea o formulare mult mai îngustă comparativ cu standardele internaționale, or prin **Legea nr.74 din 31 martie 2023 [16]**, pentru modificarea unor acte normative (asigurarea drepturilor victimelor în cazul infracțiunilor privind viața sexuală și violența în familie), adoptată de Parlament, art.173 din Codul Penal al RM a fost modificat, după cum urmează: „(1) Hărțuirea sexuală, adică pretinderea unui act sexual sau a unei alte acțiuni cu caracter sexual prin comportamentul fizic, verbal sau nonverbal, dacă prin aceasta se creează o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie sau insultătoare pentru victimă, săvârșită profitând de starea de dependență a victimei sau prin amenințare, cu condiția că fapta nu întrunește elementele violului sau ale acțiunilor cu caracter sexual neconsimțite, se pedepsește cu amendă în mărime de la 500 la 650 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 120 la 180 de ore, sau cu închisoare de până la 2 ani. (2) Aceeași acțiune săvârșită cu bună știință asupra unui minor se pedepsește cu închisoare de la 3 la 7 ani [17]”.

În condițiile în care, suntem în fața unei probleme de discriminare cu dimensiuni sistemice, se impune o strategie multi-dimensională de identificare a soluțiilor coerente și eficiente. Pentru practicieni necesitatea coordonării și delimitării mai clare între cele două tipuri de răspundere aplicabilă – penală și contravențională pentru faptele de discriminare este esențială. Se impune atât clarificarea și corelarea normelor pentru a permite sancționarea formelor grave de discriminare, cât și elaborarea la nivelul Consiliului a unei proceduri speciale care să fie aplicată în astfel de cazuri. În consecință, legiuitorul a operat modificări la Codul contravențional al Republicii Moldova nr. 218/2008 [18] și l-a completat cu articolele 70² și 70³ cu următorul cuprins:

Articolul 70². Hărțuirea „Hărțuirea, adică manifestarea unui comportament fizic, verbal, nonverbal sau a altor acțiuni care conduc la crearea unui mediu intimidant, ostil, degradant, umilitor sau ofensator, având drept scop sau efect lezarea demnității unei persoane pe baza criteriilor de rasă, culoare, origine națională, etnică și socială, statut social, cetățenie, limbă, religie sau convingeri, vârstă, sex, identitate de gen, statut matrimonial, orientare sexuală, dizabilitate, stare de sănătate, statut HIV, opinie, apartenență politică, avere, naștere sau orice alt criteriu, se sancționează cu amendă de la 78 la 90 de unități convenționale aplicată persoanei fizice sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 40 la 60 de ore, cu amendă de la 150 la 240 de unități convenționale aplicată persoanei cu funcție de răspundere cu sau fără privarea, în ambele cazuri, de dreptul de a deține anumite funcții sau de dreptul de a desfășura o anumită activitate pe un termen de la 3 luni la un an”.

Articolul 70³. Victimizarea „Orice acțiune sau inacțiune soldată cu consecințe negative pentru persoana care a depus plângere sau a înaintat acțiune în instanța de judecată în scopul asigurării principiilor egalității și nediscriminării ori în scopul furnizării unor informații, inclusiv a unor mărturii, care se referă la plângerea sau acțiunea înaintată de către o altă persoană se sancționează cu amendă de la 60 la 84 de unități convenționale aplicată persoanei fizice, cu amendă de la 120 la 210 unități convenționale aplicată persoanei cu funcție de răspundere.”

În concluzie, menționăm că principiile constituționale care interzic discriminarea și care se regăsesc în legislația specială privind nediscriminarea, asigură tuturor persoanelor perspective egale și echitabile de acces la oportunitățile disponibile în societate. Garanțiile juridice de asigurare a egalității și nediscriminării sunt esențiale, deoarece discriminarea poate avea un impact negativ semnificativ asupra victimelor vizând starea socială și economică, bunăstarea și sănătatea. Discriminarea nu are un efect amenințător doar asupra victimelor, ci și asupra întregii societăți în general, ducând la disfuncționalități economice, la denaturarea concurenței între instituții și la subminarea coeziunii sociale.

Referințe:

1. <https://op.europa.eu/webpub/com/abc-of-eu-law/ro/#chap6>, accesat la 10.07.2024
2. Muraru I. Drept constituțional și instituții politice. Vol.I. București, Editura Actami, 1995.
3. Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată la 10 decembrie 1948.
4. Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, adoptată la 4 noiembrie 1950.
5. Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, adoptat la 16 decembrie 1966.
6. Bontea Oleg, Reglementări anti-discriminatorii în legislația Republicii Moldova. Materialele conferinței științifico-practice internaționale: Statul, securitatea și drepturile omului în era digital, Chișinău 2023.
7. <https://op.europa.eu/webpub/com/abc-of-eu-law/ro/#chap3>, accesat la 10.07.2024
8. Constituția RM, adoptată la 29 iulie 1994, în vigoare din 27 august 1994.
9. Hotărârea Curții Constituționale nr.55 privind interpretarea unor prevederi ale art.4 din Constituția Republicii Moldova din 14 octombrie 1999.
10. Manual anti-discriminare pentru judecători. Pregătit cu suportul Înaltului Comisar ONU pentru Drepturile Omului (OHCHR) și Uniunea Europeană (UE) la cererea Ministerului Justiției al Republicii Moldova, Chișinău 2014, 124 p.
11. Legea cu privire la asigurarea egalității nr. 121 din 25.05.2012.
12. Legea Nr.316 din 17 noiembrie 2022 pentru modificarea unor acte normative (revizuirea cadrului normativ privind nediscriminarea și asigurarea egalității)
13. Decizia Curții Constituționale nr.27a din 8 octombrie 2013.
14. Legea nr. 5 din 09.02.2006 cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați.
15. Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare. Abordarea integratoare de gen în practică: un set de instrumente, Chișinău 2012.
16. Legea nr.74 din 31 martie 2023.
17. Cod Penal nr.985 din 18-04-2002.
18. Codul contravențional al Republicii Moldova nr. 218/2008.

REFLECTARE ÎN MASS MEDIA A PROBLEMELOR REFERITOARE LA SUBIECTELE CE ȚIN DE CONSTITUȚIA REPUBLICII MOLDOVA. ANALIZE ȘI TENDINȚE.

Valentina ENACHI

Doctor în istorie, conferențiar universitar,
Catedra de științe sociale
Universitatea Pedagogică de Stat. I. Creangă
Email: enachi.valentina@upsc.md
ORCID: 0009-0007-1811-999X

Rezumat

Articolul examinează acoperirea mediatică a problemelor ce țin de subiectele din Constituția Republicii Moldova. Analiza de conținut este realizată pe baza materialelor care au tratat cele mai importante subiecte din agenda vieții politice și discursurilor realizate, în care s-au făcut referiri la Constituția Republicii Moldova. În articol se evidențiază unghiurile de abordare și prezentare a principalelor subiecte care au tangență cu Constituția Republicii Moldova. Sunt cercetate ziarurile de orientări politice diferite, (pro-europene și pro-ruse) care au publicat mai multe materiale, printre care știri, articole de opinie, interviuri, alte categorii speciale și sondaje cu opinia publică. Autoarea relevă că în cazul Republicii Moldova în materialele mediatică asupra Constituției Republicii sunt prezentate în mod contradictoriu și inconsistent, care nu poate fi considerat pluralism mediatic. Totuși unele date ne arată că analiza temelor referitoare la problemele din societate, care implică Constituția pot fi exemple de bune practici și trec printr-o dezvoltare pozitivă.

Cuvinte-cheie: Constituție, ziar, neutralitate, referendum, respectare, mass-media, interviu, articol, sondaj, știri.

Abstract

The article examines the media coverage of issues related to the issues of the Constitution of the Republic of Moldova. The content analysis is conducted on the basis of materials that dealt with the most important topics on the agenda of political life and speeches made, in which references were made to the Constitution of the Republic of Moldova.

Approach and presentation of the main topics that have a bearing on the Constitution of the Republic of Moldova. Newspapers of different political orientations (pro-European and pro-Russian) that have published several materials, including news, opinion articles, interviews, other special categories and opinion polls, are analyzed. The author reveals that in the case of the Republic of Moldova in the media materials on the Constitution of the Republic are presented in a contradictory and inconsistent way, which cannot be considered media pluralism. However, some data show that the analysis of topics on issues in the society, which involve the Constitution can be examples of good practice and undergo positive development.

Keywords: constitution, newspaper, neutrality, referendum, respect, media, interview, article, poll, news.

Studiul presei oferă o viziune rapidă asupra vieții politice din societate. Nu poate fi pus la îndoială faptul că mass-media are o importanță decisivă în lumea contemporană fiind o sursă foarte importantă de informare despre problemele puse în discuție, în cazul nostru asupra articolelor din Constituția Republicii Moldova. Mass-media din Republică este diversă, dar polarizată, ca și țara însăși, care este marcată de instabilitate politică. Unele mass-media se ocupă de probleme care sunt de interes național, dar multe se limitează în a promova interese de partid și de grup. Mass-media are un rol major de informare, și de ce nu de formare a unei culturi generale, dar și juridice a maselor

Dezbaterea temelor referitoare la Constituție ar putea fi prilej de consolidare a societății dat fiind și faptul că...*mass-media ... "exercită rolul de educare a indivizilor în vederea însușirii minimumului de cunoștințe juridice și de prevenire a comiterii de infracțiuni*[1, p.36]"

Analiza sumară a materialelor media prin metoda cercetării de conținut a modului în care a fost reflectată problematica referitoare la diverse articole din Constituția Republicii Moldova ne permite să concluzionăm că aceste subiecte au fost tratate neuniform și în contradictoriu . Acest fapt este confirmat de studiul de caz asupra presei scrise realizat în comunicarea noastră.

Presa din RM este împărțită în presa pro-rusă și pro-europeană Aceste ziare tratează problema referitoare la articolele din Constituție particular și diferit. Atitudinile față de problemele ce țin de temele din Constituție se reliefează în materialele mediatice. În paginile ziarelor sunt publicate informații, reportaje, fotografiile, alte materiale ale agențiilor de presă, ale corespondenților titulari și netitulari referitoare la teme în care s-au făcut referiri la Constituția Republicii Moldova. În studiul nostru au fost identificate și sistematizate circa 60 de materiale de presă (Ziarul de Gardă, Gazeta de Chișinău, Moldavskie Vedomosti)din anii 2019-2024.

Astfel ziarele proeuropene ca drept exemplu Ziarul de Gardă, care studiază realitățile din Republica Moldova și ne arată felul cum politicienii încep să folosească noțiunea de Constituție în lupta electorală.: *Plahotniuc acuză PSRM și Blocul ACUM de tentativă de uzurpare a puterii în stat: „Au încălcat Constituția”; Dodon: Haideți să modificăm Constituția, președintele țării să numească procurorul general* [2]. *Sondaj] Dodon nu știe ce face? Nu cunoaște Constituția?*[3]” ,...*Igor Dodon s-a aflat duminică la Tighina și a sărbătorit împreună cu Vadim Krasnoselski, șeful regimului prorus de la Tirapol și suita acestuia, „Ziua unității naționale – o sărbătoare de stat importantă a Federației Ruse”, Potrivit lui, el și familia sa au fost primiți de Krasnoselski „la cetatea Tighina, acest loc cultural și istoric unic din sec. 16”. Cetatea Tighina este, ca și Transnistria, sub ocupație militară rusească din 1992, ca urmare a Războiului de Independență de la Nistru. Gestul lui Dodon a scandalizat opinia publică de la Chișinău și din afară. Ion Leahu, ex-membru CUC Întâlnirea președintelui R. Moldova, legitim ales, cu șeful regimului secesionist de la Tiraspol, este o încălcare gravă a art. 2 din Constituție. Eu nu cred că președintele Dodon nu cunoaște Constituția statului a cărui președinte este, mai degrabă e vorba de o abatere de la normele constituționale, pentru că avem de-a face cu un regim care a uzurpat puterea asupra unei părți a teritoriului R Moldova ...”*

Constituția este actualizată și menționată și în știrile referitoare la viața politică Astfel de exemple sunt evidente :”*.Dodon atacă ambasadorii statelor UE: „Preferata voastră încalcă Constituția și voi tăceți. Chestia asta va fi penalizată*”[4]. PSRM anunță că va veni cu inițiativa de a modifica Legea Supremă astfel încât în Parlamentul R. Moldova să fie 61 de deputați, ci nu 101.

Ziaristii menționează în materialele media că Constituția nu este prezentă în viața publică. În anii aniversari Constituția este tratată drept un document, care rămâne declarativ. Astfel în anul 2021 în articolul consacrat celebrării Constituției ziarista Aneta Grosu scria: ”*...Atunci când a fost lansat ziarul, Constituția R. Moldova, timp de un deceniu, reușise să demonstreze că, deși, teoretic, e o lege complexă, nu este respectată după cum ar trebui să fie, motiv din care sunt încălcate numeroase drepturi și libertăți ale cetățenilor simpli, care sunt mai puțin protejați în fața oricăror nedreptăți. În cei 10 ani câți trecuseră de la adoptarea Constituției până la lansarea Ziarului de Gardă, în R. Moldova s-au produs suficiente ilegalități care nu aveau cum rămâne neripostate. Chiar dacă în Constituție se spune despre „aspirația spre constituirea statului de drept, considerând pacea civică, democrația, demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic ca fiind valori supreme”, în fiecare zi, cetățenii acestui stat se ciocneau (și se mai ciocnesc) de nedreptăți, fiindu-le lezat cu brutalitate dreptul la o viață demnă.”*[5]

Atitudinile față de legea Supremă a țării sunt conturate și în *Gazeta de Chișinău*. Acest ziar construiește discursul asupra Constituției într-un mod actualizat, astfel în contextul războiului declanșat de Federația Rusă în Ucraina în cazul garantării dreptului la viață și securitate

constituționalistul A.Arseni consideră că Constituția trebuie schimbată în apărarea vieții și intereselor cetățenilor Republicii Moldova: „Noi, un grup de deputați ai poporului din Parlamentul Independenței, încă la 10 iulie 2022, ne-am adresat către conducerea de la Chișinău, în complexitate, și către cea de la București, pentru a fi constituită o confederație a două state membre ale Organizației Națiunilor Unite pe problema asigurării securității militare și energetice. Până în prezent, guvernarea nu a întreprins nimic. [6] .În ziar a fost menționată și problema limbii române în contextul Constituției , care a fost discutată de către editorialista Victoria Popa la 31 august 2021.”*Limba română în Constituție: De ce nu se grăbește PAS să inițieze modificarea articolului 13*”.[7] -

Reportajele de la Adunarea din 21 mai 2023 vorbesc despre faptul că participanții la Adunarea Națională „Moldova Europeană” cer modificarea Constituției Republicii Moldova. Deseori în paginile ziarului sunt invitați specialiști din domeniul dreptului constituțional cum ar fi Nicolae Osmochescu și Alexandru Arseni care expun părerile sale astfel:Referindu-se la poziția Comisiei de la Veneția pe marginea inițiativei de scoatere în afara legii a partidului deputatului fugar Ilan Șor, care-i poartă numele, constituționaliștii Alexandru Arseni și Nicolae Osmochescu susțin că deciziile Comisiei sunt facultative, iar decizia finală îi aparține instanței naționale, adică Curții Constituționale.

Studierea materialelor publicate în ziarele „Ziarul de gardă” și „Gazeta de Chișinău” ne permite să concluzionăm că acestea au încercat să promoveze teme și subiecte referitoare la Constituția Republicii Moldova realizând materiale care au drept scop coeziunea și consolidarea societății în baza principiilor și valorilor europene, care ar putea alcătui un ansamblu de elemente constituente ale interesului național a Republicii.

Un alt mod deosebit de a trata subiectele Constituției este prezent în presa , care poate fi numită convențional drept pro-rusă. Drept studiu de caz poate fi analizat ziarul Moldavschie vedomosti. Acesta în anii 2020-2024 a acordat atenție sporită în discuțiile asupra Constituției problemei neutralității. În paginile lui s-a oferă spațiu partidelor de stânga pentru a aborda problema dată , menționăm doar câteva titluri.: *PCRM: Moldova renunță definitiv la statutul de neutralitate consacrat în Constituție PCRM: Partidul Socialist a îndemnat să mențină neutralitatea ca o garanție a păcii* [8] .

Mai multe reportaje și interviuri analizează această temă făcând apel la Constituție .Astfel în interviul cu Nicu Popescu: *”Moldova este o țară neutră conform Constituției și nu intenționează să adere la NATO”* - se reiterează faptul că Republica Moldova este o țară neutră conform Constituției și nu intenționează să adere la NATO”... *Potrivit agenției INFOTAG, acest lucru a fost declarat de ministrul Afacerilor Externe și Integrării Europene, Nicu Popescu, răspunzând la întrebările jurnaliștilor, în cadrul reuniunii miniștrilor de Externe ai NATO de la București, la care participa și el...„Dar neutralitatea nu presupune autoizolare, demilitarizare și indiferență față de ceea ce se întâmplă în lume. Acest lucru este valabil și pentru condamnarea de către noi a agresiunii ruse împotriva Ucrainei. În acest sens, suntem interesați de întărirea rezilienței țării noastre, inclusiv prin parteneriatul cu NATO”*[9].

Atitudinea față de problema neutralității o vedem și la Al.Tănase: *”..Prevederea din Constituția Republicii Moldova privind neutralitatea nu este o valoare constituțională, ci o problemă conjuncturală...”*.[10] și a subliniat că dispoziția constituțională conform căreia Republica Moldova este un stat neutru poate fi aplicată doar în timp de pace, atunci când nu există amenințări la adresa suveranității și integrității teritoriale a țării și că Guvernul Republicii Moldova ar putea decide să întreprindă acțiuni militare dacă țara se află în pericol sau nu.

Constituția este analizată și în contextul referendumului preconizat pentru luna octombrie anul 2024. Astfel A. Muravschii în interviul său menționează *”...Numai ultimul escroc ar spune că o întrebare la referendum înseamnă o revizuire automată a Constituției”, deschidem Codul electoral al Republicii Moldova și citim articolul 182 (2). El spune: „ Întrebările privind revizuirea Constituției se supun referendumului constituțional. ”. Și acum spuneți-mi, unde vedeți în inițiativa*

prezentată o întrebare privind revizuirea Constituției? Sunteți întrebat dacă sunteți de acord cu modificarea Constituției? Nu. Sunteți întrebat dacă sunteți de acord cu aderarea la UE. Și numai ultimul escroc poate spune că acest lucru înseamnă o revizuire automată a Constituției. Prin urmare, acest guvern nu poate face niciun pas fără înșelăciune prin substituirea vicleană a conceptelor”.[11] - În aceeași cheie de critică asupra referendumului se pronunță și alți autori: ei consideră că referendumul european inițiat de șefa republicii, Maia Sandu, și pe care autoritățile intenționează să-l organizeze în paralel cu alegerile prezidențiale, este o manipulare, care încalcă legislația, în țară nu are loc un dialog cu populația, iar referendumul ar trebui organizat după ce Europa va fi de acord că Moldova poate deveni membră a UE.[12]. Materialele media consacrate acestui subiect sunt critice la adresa guvernării, dar nu au drept scop a îmbunătățirea situației din țară, ci promovarea agenda forțelor antieuropene.

Politicienii trecuți în urma alegerilor din anul 2021 în opoziție fac apel la respectarea normelor constituționale în activitatea de stat:” *Moldova trebuie să fie guvernată strict în cadrul Constituției*”[13]; ”*Ordinul SIS de a bloca site-uri web și canale TV contravine Constituției și regulamentului de procedură al Adunării Generale a ONU*”; ”*Dodon: Ambasadorii UE ignoră încălcările Constituției de către Sandu*”; ”*D.Cenușă: ”Pentru lupta internă cu opoziția, conducerea PAS -Sandu a uitat să citească cu atenție Constituția*”, Dodon: ”*Articolul care permite lichidarea statului ar trebui eliminat din Constituție*[14] ”.

O temă aparte analizată în contextul invocării Constituției este problema identității naționale. Astfel la 21 04 2021 Igor Dodon i-a recomandat Maiei Sandu „*să lase Constituția și limba moldovenească în pace, mai ales că majoritatea absolută a cetățenilor noștri consideră că vorbesc limba moldovenească și așa a fost timp de secole*”. În opinia lui Igor Dodon, denumirea limbii nu este o problemă prioritară pentru popor și țară. Socialiștii vor protesta: „În apărarea Constituției și a limbii moldovenești.”.

Despre Constituție s-a vorbit și în materialele presei consacrate adunării Moldova Europeană din 21 mai 2023, unde fost citată rezoluția adunării și anume teza pentru includerea în Constituția Republicii Moldova a aderării definitive și ireversibile a Republicii Moldova la UE.

Studiul de caz ne permite să afirmăm că ziarul dat la nivel de conținuturi a prezentat diverse opinii asupra temelor tratate și prezente în Constituția Republicii Moldova. Dar analiza detaliată a materialelor media ne permite să concluzionăm că în acest ziar s-a făcut partizanat politic în favoarea forțelor pro-ruse în prezentarea subiectelor ce țin de neutralitatea și referendumul din toamna anului 2024 evocându-se problemele articolelor din Constituție.

Ca urmare asupra analizei blocului tematic Constituția Republicii Moldova în presa scrisă concluzionăm că articolele din Constituție sunt tratate neunivoc în presă. Subiectele dezbătute în care se fac referiri la Constituție deseori nu consolidează legăturile dintre grupurile sociale, dar le dispersează, provocând decalaje între grupurile etnice și de clasă și fortifică prejudecățile înrădăcinate în societate. Rămâne un deziderat ca presa să respecte normele conform cărora: ”*..Pluralismul media la nivel de conținuturi presupune de asemenea coexistența viziunilor nu doar multiple, ci și divergente/adverse asupra unui eveniment/fenomen. Drept urmare, consumatorul de informație are la îndemână o varietate de opinii și argumente, pe care le poate evalua, la care se poate ralia sau de care se poate detașa. Pluralismul media din această perspectivă, deci, nu impune omului o anumită interpretare, înțelegere, ci îi oferă șansa reală de a alege una dintre opiniile enunțate sau de a elabora propria opinie în baza datelor/judecăților de valoare furnizate*[15]”. Presa reflectă problemele din societate, rămâne însă valabilă și ideea că juriștii și lucrătorii instituțiilor de drept însuși sunt responsabili de respectarea legilor, a justiției și abordarea corectă a acestora în spațiul public.

Bibliografie

1. T.Calmâc. *Reflecții asupra corespondenței fenomenului conștiința juridică cu mass-media, în Revista națională de drept*, Nr.1 2012, p.35-37.
2. Ziarul de gardă 6 Nov. 2019
3. Ziarul de gardă 08 nov. 2019
4. Ziarul de gardă 26 Feb. 2021
5. Ziarul de gardă. 29 iul. 2021
6. Gazeta de Chișinău 23 octombrie 2022
7. Gazeta de Chișinău 31 august 2021
8. Молдавские ведомости 07.07.2022 ;04.03.2022
9. Молдавские ведомости *Moldova este o țară neutră conform Constituției și nu intenționează să adere la NATO*, 30 11 2022
10. Молдавские ведомости 24.02.2022
11. Молдавские ведомости. 24 .03 2024.
- 12.Павловский: PAS нарушает Конституцию и пренебрегает мнением граждан Молдовы Молдавские ведомости 20 02 2024
- 13.Молдавские ведомости 02.09.2021
- 14.Молдавские ведомости 31.10.2023; 31.10.2023; 26.02.2021; 25.12.2022; 29.07.2020.
- 15.C.Marin, *Mass –media din Republica Moldova: între înregimentare doctrinară și pluralism politic*, În Valori ale mass-mediei în epoca contemporană ed.7, 24 noiembrie 2020 Chișinău Republica Moldova :Institutul Patrimoniului Cultural 2020, V.7.pp.178.

RESPONSABILITATEA AUTORITĂȚII PUBLICE - GARANȚIE A ECHITĂȚII JURIDICE ÎN STATUL DE DREPT

THE RESPONSIBILITY OF PUBLIC AUTHORITY - A GUARANTEE OF LEGAL EQUITY IN THE RULE OF LAW

Sergiu BODLEV

doctor în drept, USCH B.P.HAȘDEU din Cahul
e-mail: sergiubodlev@yahoo.com
ORCID ID: 0000-0002-9903-8732

Sergiu BODLEV

Doctor of Law, B.P.HASDEU
State University of Cahul
e-mail: sergiubodlev@yahoo.com
ORCID ID: 0000-0002-9903-8732

Rezumat

În articol se analizează responsabilitatea autorității publice în Republica Moldova, care constituie un garant a echității juridice în statul de drept. Se analizează legăturile responsabilității autorității publice cu alte instituții ale responsabilității juridice și diferite elemente ale sistemului de drept. Autorul argumentează, că responsabilitatea autorității publice este un fenomen juridic complex, multidimensional și multiaspectual, care servește ca garant al drepturilor și libertăților omului și cetățeanului, al ordinii de drept și al intereselor publice. Responsabilitatea juridică reprezintă unitatea dintre pozitiv și negativ, în care negativul este un mijloc specific de asigurare a pozitivului. Se concluzionează că responsabilitatea juridică a autorității publice este un mijloc eficient de consolidare a ordinii de drept și a legalității în activitatea organelor de stat și a funcționarilor acestora.

Cuvinte-cheie: *stat de drept, Constituție, răspundere, responsabilitate juridică, echitate juridică.*

Abstract

This article analyzes the responsibility of public authority in the Republic of Moldova, which serves as a guarantor of legal equity in the rule of law. The connections between the responsibility of public authority and other institutions of legal responsibility, as well as various elements of the legal system, are examined. The author argues that the responsibility of public authority is a complex, multidimensional, and multi-faceted legal phenomenon that serves as a guarantor of human and citizen rights and freedoms, legal order, and public interests. Legal responsibility represents the unity between the positive and the negative, where the negative is a specific means of ensuring the positive. It is concluded that the legal responsibility of public authority is an effective means of strengthening legal order and legality in the activities of state bodies and their officials.

Key words: rule of law, Constitution, accountability, legal responsibility, legal equity

Problema responsabilității în activitățile statului, autorităților publice și funcționarilor acestora devine unul dintre elementele definitorii ale conceptului modern de democrație. Stabilirea responsabilității nu numai a individului, ci și a autorității publice este una dintre direcțiile ideologiei juridice a statului în stadiul actual, ceea ce are un efect pozitiv asupra formării conștiinței juridice și a psihologiei juridice a populației. În cele din urmă, aceste norme reprezintă un factor important în întărirea temeiului legal pentru funcționarea autprității publice și a funcționarilor acestora.

O nouă privire asupra sarcinilor statului este că acesta nu numai că garantează protecția drepturilor și libertăților omului, dar este responsabil și pentru bunăstarea socială a societății. Un stat care s-a

declarat social și legal, nu se poate sustrage obligației legale de a compensa prejudiciul cauzat ca urmare a erorilor și abuzurilor în sfera managementului.

În Codul administrativ al Republicii Moldova, în art. 7 avem definiția noțiunii de autoritate publică, care indică, că este orice structură organizatorică sau organ instituită/instituit prin lege sau printr-un alt act normativ, care acționează în regim de putere publică în scopul realizării unui interes public⁶⁰.

Tot în Codul administrativ la art.35 avem menționat, că autoritățile publice și persoanele fizice care le reprezintă răspund, după caz, penal, contravențional, civil sau disciplinar pentru neexecutarea sau executarea necorespunzătoare a activității administrative, în condițiile legii⁶¹.

Astfel, putem afirma că responsabilitatea autorității publice acționează ca unul dintre elementele sistemului juridic modern care face posibilă protejarea drepturilor și libertăților cetățenilor și persoanelor juridice de eventualele încălcări de către autorități și funcționarii acestora.

Răspunderea juridică a autorității publice este o garanție importantă a drepturilor, libertăților și intereselor legitime și este un mijloc eficient de consolidare a ordinii și a legalității în funcționarea organelor de stat și a funcționarilor acestora.

Raportul juridic de responsabilitate include cel puțin două subiecte. Pe de o parte a relației se află persoana care are drepturi și obligații de a efectua anumite acțiuni, iar pe de altă parte – subiectul care are dreptul și obligația de a cere efectuarea anumitor acțiuni sau inacțiuni stabilite în norma juridică. Autoritatea publică, ca subiect al responsabilității juridice, trebuie considerată de asemenea sub două aspecte: ca organ care reglementează relațiile sociale și are competența de a atrage la răspundere juridică persoanele care comit încălcări ale legii, și ca subiect al relațiilor juridice, obligat să respecte regulile stabilite prin acte normative și să suporte restricțiile legale prevăzute de sancțiunea normei juridice.

Înțelegerea justiției este în mare măsură determinată de etapa istorică de dezvoltare a societății. Știința modernă și legislația utilizează conceptul de justiție socială, care poate fi definită ca fiind conform cu percepțiile societății despre echilibrul adecvat între drepturi și obligații, muncă și recompensă pentru muncă, crime și pedepse pentru acestea, merit și poziție socială a individului.

În această definiție, justiția este văzută ca o categorie rațională care îndeplinește funcția de a echilibra eforturile și recompensele, încălcările și pedepsele. În această înțelegere, justiția dobândește un scop socio-juridic. Sistemul de justiție socială este alcătuit din elemente cum ar fi dreptul și moralitatea, politica și economia. Justiția este complexă în manifestările sale în drept. Ea servește atât ca principiu, cât și ca o caracteristică inseparabilă a dreptului. Este una dintre cele mai importante valori sociale pe care se construiește sistemul juridic al societății moderne. Totuși, doar prin intermediul dreptului, ideile despre justiție primesc recunoaștere largă și implementare.

Doctrina îl califică, în mod constant, ca instrumentul prin intermediul căruia cetățeanul, justițiabilul, se apără împotriva abuzurilor comise de autoritatea publică. O asemenea semnificație obligă la adoptarea unei noi reglementări, necesitate satisfăcută prin Codul administrativ al Republicii Moldova.

Încălcarea drepturilor celorlalte subiecte de drept, nerespectarea obligațiilor care incumbă unui subiect de drept, naște, în mod firesc, problema consecințelor unei asemenea conduite.

Multă vreme, răspunderea în dreptul administrativ a fost interpretată în mod tradițional prin prisma noțiunilor și instituțiilor specifice dreptului civil sau, după caz, dreptului penal. De exemplu, răspunderea patrimonială a administrației publice era calificată prin analogie cu răspunderea civilă delictuală, iar abaterile administrative săvârșite de personalul din administrație erau considerate încălcări ale dreptului muncii și sancționate corespunzător.

⁶⁰ Codul administrativ, art.7

⁶¹ Ibidem, art.35

Practic, formele de răspundere specifice dreptului administrativ nu și-au conturat multă vreme o identitate clară, iar și în prezent există autori care le contestă. La nivel doctrinar, legislativ și jurisprudențial, există controverse privind existența și regimul juridic al acestor forme de răspundere.

Din perspectiva cauzelor, răspunderea este atrasă de săvârșirea unei fapte antisociale.

Astfel, răspunderea, cum a menționat cercetătoare V.Vedinaș, reprezintă consecința comiterii unei fapte antisociale, și care își propune mai multe obiective:

- la nivel social, restabilirea ordinii de drept încălcate, prin **eliminarea comportamentului** care contravine acestei ordini de drept;
- la nivel de individ autor al faptei antisociale, prin răspundere **se exprimă dezacordul** societății, al autorității, față de comportamentul neconform valorilor instituite prin norme de drept. Autoritatea își obiectivează acest dezacord prin crearea condițiilor în care subiectul autor al formei de ilicit să-și conștientizeze fapta, să o regrete și, în final, să nu o mai repete.

Să se ajungă astfel nu doar la o condamnare din partea autorității, ci și la o atitudine de autocondamnare, care, de multe ori, este mai eficientă decât cea care provine de la autoritate.⁶² Constatăm că aceste obiective atrag după ele pe al treilea, cunoscut în orice formă de răspundere, și anume:

- **prevenirea**, rațiunea unei sancțiuni nefiind doar să pedepsească o faptă deja comisă, ci și să elimine posibilitatea de a se mai repeta în viitor. Prin fapta comisă, răul s-a produs, consecințele sale sunt greu sau uneori imposibil de înlăturat, ceea ce își relevă însă semnificația deosebită care cer eliminarea posibilității de a se mai repeta în viitor, deci prevenirea comiterii de fapte antisociale viitoare⁶³.

În funcție de caracterul măsurilor de responsabilitate ale statului, se disting responsabilitatea patrimonială, nepatrimonială și reparatorie.

Responsabilitatea patrimonială (materială) a statului presupune obligația statului de a compensa persoanei vătămate prejudiciul cauzat și se manifestă prin plata daunelor cauzate și a compensației bănești pentru prejudiciul moral.

Responsabilitatea nepatrimonială (nematerială) reprezintă în primul rând obligația statului de a recunoaște faptul comiterii unei încălcări de către o autoritate publică sau de către un funcționar al acestuia. Scopul unei astfel de decizii este restabilirea drepturilor încălcate ale persoanelor vătămate și a echității sociale în ansamblu.

Un exemplu de responsabilitate reparatorie poate fi restituirea titlurilor militare și onorifice, restituirea bunurilor care le-au aparținut anterior cât și restabilirea relațiilor de muncă. Astfel, responsabilitatea reparatorie se manifestă prin acțiunile întreprinse de reprezentanții autorizați ai statului pentru restabilirea drepturilor încălcate.

Răspunderea morală a autorității publice este concepută ca fiind răspunderea puterii pentru exercitarea competențelor respectând cerințele moralei, eticii și justeței. Măsura acestei răspunderi este destituirea persoanelor care manifestă lipsa vădită a sentimentelor de demnitate, cinste, datorie și dreptate. Însă comiterea unei fapte amonale poate să nu genereze nici o consecință juridică pentru subiectul puterii.

Definiția responsabilității morale într-un sens restrâns se propune a fi formulată după cum urmează: răspunderea morală constituie raporturile juridice care apar între stat și funcționarii publici în raport cu încălcarea normelor morale și etice prestabilite, exprimată în obligația funcționarului public de a răspunde pentru fapta comisă și de a suporta consecințele prevăzute de

---

⁶² Vedinaș, V. Drept administrativ, curs universitar, Ed.V revăzută și actualizată, Universul juridic, București, 2009, p.244

⁶³ Ibidem, p.245

lege⁶⁴. Conținutul răspunderii morale a funcționarilor publici constituie aplicarea față de funcționarul public, în baza și în conformitate cu normele legale ale măsurilor coercitive pentru încălcarea cu vinovăție a normelor etice și de conduită⁶⁵. În argumentarea propunerii date: ideile și valorile morale ale societății moderne sunt reflectate și consacrate în acte juridice, într-o formă sau alta și sunt refractate în ea, fiind integrate în conținutul multor norme juridice, inclusiv în codul de conduită și etică etc. ale funcționarilor publici⁶⁶. Altfel spus, standardele de moralitate și principiile morale nu sunt doar apropiate de normele legale, ci devin parte integrantă a cadrului de reglementare, al mecanismului de reglementare. Acestea vizează nu numai modelarea comportamentului persoanei în viitor, ci și aplicarea de sancțiuni împotriva sa pentru încălcarea lor, care este tipică pentru responsabilitatea juridică⁶⁷.

În prezent, într-un șir de state civilizate poate fi atestată tendința de consolidare a răspunderii puterii pentru respectarea moralei naționale și general umane, destul de frecvent fiind demise din funcție sau neadmise la funcții în alte în stat persoanele predispuse la comiterea de adultere, la consumul de alcool, la luarea de mită etc.

O altă categorie atestată în literatura de specialitate este cea de răspundere juridică, care este necesară pentru a sistematiza formele și măsurile de răspundere aplicate în sfera organizării și funcționării autorității publice. Categoria dată este mai largă ca cea de răspundere juridico-statală. Prin obiectul și latura sa obiectivă, răspunderea autorității publice cuprinde nu numai raporturile reglementate de dreptul constituțional, ci și cele reglementate de dreptul administrativ, financiar, ecologic etc. care țin de competențele autorităților legislative și executive, a raporturilor acestora cu organele judiciare și de control în procesul exercitării funcțiilor autorității publice. Specificul răspunderii juridice constă în faptul că ea cuprinde măsuri de răspundere morală, politică și juridică, iar subiecții sunt răspunzători față de cetățean, popor și colectivitate, de la care emană puterea publică. Astfel, autoritățile publice și demnitarii publici, fiind purtători ai puterii, poartă o responsabilitate în fața poporului, populației și cetățeanului pentru neexecutarea competențelor, a drepturilor și obligațiilor prevăzute de lege. În funcție de temeuri, măsurile răspunderii juridice, de regulă, sunt divizate în două categorii: măsuri de răspundere pentru încălcarea legislației (a constituției, a legilor, a altor acte juridice normative) și măsuri aplicate pentru îndeplinirea necorespunzătoare a funcțiilor cu care este investit subiectul.

Din cele expuse se întrevide legătura dintre răspunderea juridică și răspunderea constituțională.

În acest sens conchidem, că răspunderea constituțională este o varietate a răspunderii juridice.

Pornind de la conceptul de contract social, definit inițial de Hugo Grotius și dezvoltat ulterior de Jean-Jacques Rousseau (preluat de teoria statului și dreptului contemporan), se afirmă că cetățenii delegă o parte dintre atribuțiile lor statului, acceptând ca anumite drepturi să fie exercitate de acesta. Cu o condiție: acest lucru trebuie să se desfășoare în cadrul unei transparențe decizionale și să permită controlul cetățenesc. Prin transparență decizională se înțelege dezvăluirea publică a motivelor care stau la baza deciziei statului. Fără transparență, responsabilitate și încredere, nu se poate construi un sistem democratic. Transparența promovează încrederea cetățenilor în instituțiile publice și previne abuzurile. Efortul de a preveni abuzul de încredere este imens și costisitor, dar absolut necesar.

Astfel, temeiul constituțional pentru contestarea actelor autorităților publice și răspunderea acestor autorități pentru prejudiciile cauzate prin nesocotirea sau încălcarea drepturilor și libertăților individuale legitime derivă din articolul 52 din Constituție, dar este prevăzut în mod expres la articolul 53, intitulat "Dreptul persoanei vătămate de o autoritate publică". Acest drept este garantat prin introducerea controlului actelor administrative, precum și prin răspunderea patrimonială a statului pentru daunele cauzate persoanelor, ca urmare a acțiunilor ilegale sau a greșelilor comise

⁶⁴ Bodlev, S. Teza de doctor în drept

⁶⁵ Ibidem, p.109

⁶⁶ Ibidem, p.110

⁶⁷ Ibidem, p.110

de funcționarii publici. Acest drept reprezintă garanția constituțională a altor drepturi și libertăți constituționale și temeiul juridic pentru diverse forme de control asupra activităților autorităților publice⁶⁸.

Codul civil al Republicii Moldova prevede că prejudiciul cauzat de un act administrativ ilegal sau de nesoluționare a unei cereri în termenul prevăzut de către o autoritate publică sau de către persoana cu funcție de răspundere va face obiectul unei despăgubiri integrale din partea autorității. În caz de intenție sau de neglijență gravă, persoana responsabilă este răspunzătoare în mod solidar⁶⁹.

Este evident că fundamentul responsabilității administrative, penale, constituționale, civile și, în general, al responsabilității juridice a autorităților publice și funcționarilor acestora îl constituie legea supremă – Constituția – și legile care derivă din aceasta. Aceste legi consacră principii precum umanismul, solidaritatea și apărarea socială, echitatea și dreptatea, egalitatea în drepturi, libertatea de voință, concordanța între drepturi și obligații, precum și între putere și responsabilitate.

Responsabilitatea juridică nu poate produce efecte juridice fără reglementarea răspunderii juridice și înfăptuirea acesteia în temeiul unui act sau fapt juridic concret.

În ceea ce privește formele responsabilității juridice, acestea sunt determinate de natura raportului juridic și, implicit, de norma juridică care reglementează actul sau faptul juridic. Astfel, responsabilitatea juridică poate fi clasată în două forme distincte, în funcție de tipul de principii și norme juridice ce o reglementează:

- a) responsabilitatea de drept public;
- b) responsabilitatea de drept privat.

În domeniul dreptului privat și public, responsabilitatea juridică, păstrându-și caracterul specific fiecărei ramuri fundamentale ale dreptului, poate îmbrăca forme diferite. De aceea, o altă clasificare a responsabilității juridice se poate face în funcție de modul concret de reglementare specific fiecărei ramuri de drept, astfel:

- responsabilitate constituțională,
- responsabilitate civilă,
- responsabilitate penală,
- responsabilitate administrativă,
- responsabilitate specifică dreptului muncii, etc.

În funcție de subiectul responsabilității, aceasta poate fi colectivă sau individuală. Responsabilitatea individuală poate fi a cetățeanului, a autorității publice, a funcționarului public, sau a unor categorii speciale de funcționari (medic, notar, polițist, funcționar vamal etc.).

Caracteristicile responsabilității juridice a statului sunt normativitatea, claritatea formală, existența obligației juridice și asigurarea prin constrângerea de stat.

Caracteristicile responsabilității juridice a statului sunt normativitatea, determinarea formală, existența obligației juridice și asigurarea prin constrângerea statului.

La modul general, „activitățile guvernului penetrează toate sferile vieții economice și sociale, atribuind toate ori aproape toate aspectele vieții individuale”⁷⁰.

Principiile statului de drept pot fi realizate doar prin comportamentul legal al guvernanților și al cetățenilor, precum și prin îndeplinirea de către puterea publică a funcției sale principale. Aceasta presupune, pe de o parte, aplicarea legilor și protejarea intereselor publice exprimate în acestea, iar pe de altă parte, crearea condițiilor necesare pentru a încuraja activismul civic și responsabilitatea cetățenilor, astfel încât aceștia să poată exercita controlul asupra puterii⁷¹.

⁶⁸ NEGRU, B., NEGRU, A. *Teoria generală a dreptului și statului*. Chișinău: Bons Offices, 2006. 520 p. ISBN: 9975928900, p. 211-212

⁶⁹ Codul civil, art. 2006

⁷⁰ GuceaL., *Curs elementar de drept constituțional*, Chișinău, F.E.P. Tipografia Centrală, 2004, Vol.II p.403

⁷¹ Gucea I., *Constituționalismul și statul de drept în republica Moldova. Realități și perspective*, Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă „Akademos”, Numărul 3(46) / 2017

Responsabilitatea juridică a statului, la fel ca și a oricărui alt subiect, trebuie înțeleasă prin prisma aspectelor negative și pozitive. Aspectul negativ intervine atunci când statul, o autoritate publică sau un funcționar al acestuia comite o încălcare. Aspectul pozitiv constă în obligația statului de a respecta și proteja drepturile și interesele legitime ale persoanelor fizice și juridice. Din articolul 53 al Constituției rezultă că statul are o responsabilitate pozitivă generală față de cetățenii săi, adică fiecare persoană are drepturi, iar statul trebuie să asigure realizarea acestor drepturi și să nu le împiedice exercitarea.

Responsabilitatea juridică a statului reprezintă obligația acestuia, a organelor sale și a funcționarilor săi de a respecta, executa, utiliza și aplica dispozițiile normelor juridice naționale și internaționale în activitatea lor legală. În cazul comiterii unei încălcări, statul are obligația de a restabili drepturile încălcate, de a compensa prejudiciul cauzat și de a suporta sancțiunile prevăzute de lege.

Responsabilitatea juridică a statului poate fi realizată, în primul rând, ca pozitivă - sub forma respectării, executării, utilizării și aplicării normelor juridice, ceea ce se manifestă în activitatea sa legală sau în comportamentul legal al funcționarilor; în al doilea rând, ca negativă - sub forma suportării de către stat a consecințelor nefavorabile prevăzute de sancțiunea normei încălcate, prin restabilirea drepturilor cetățenilor, persoanelor juridice, altor state, precum și compensarea prejudiciului cauzat acestora.

Una dintre particularitățile responsabilității statului este că acesta stabilește pentru sine măsuri de responsabilitate prin activitatea legislativă sau prin aderarea la tratate de drept internațional. În acest sens, existența unei responsabilități reale a statului, asigurată prin mecanisme concrete de implementare, depinde de cât de aproape este acesta de idealul statului de drept. Un factor important îl reprezintă și gradul de dezvoltare a societății civile. Întrucât, societatea civilă poate fi unul dintre mecanismele care pun în funcțiune mecanismul de consolidare a instituției responsabilității juridice a statului atât în actele normative, cât și în practică.

Înțelegerea justiției este în mare măsură determinată de etapa istorică de dezvoltare a societății. Știința modernă și legislația utilizează conceptul de justiție socială, pe care autorul îl definește ca fiind conform cu percepțiile societății despre echilibrul adecvat între drepturi și obligații, muncă și recompensă pentru muncă, crime și pedepse pentru acestea, merit și poziție socială a individului. În această definiție, justiția este văzută ca o categorie rațională care îndeplinește funcția de a echilibra eforturile și recompensele, încălcările și pedepsele. În această înțelegere, justiția dobândește un scop socio-juridic. Sistemul de justiție socială este alcătuit din elemente cum ar fi dreptul și moralitatea, politica și economia. Justiția este complexă în manifestările sale în drept. Ea servește atât ca principiu, cât și ca o caracteristică inseparabilă a dreptului. Este una dintre cele mai importante valori sociale pe care se construiește sistemul juridic al societății moderne rusești. Totuși, doar prin intermediul dreptului, ideile despre justiție primesc recunoaștere largă și implementare.

Pentru răspunderea juridică, principiul echității în sistemul de principii este fundamental, de bază. Principiul echității în răspunderea juridică reprezintă o idee fundamentală, o caracteristică de bază a răspunderii juridice, consacrată în legislație sau derivată din interpretarea sa, și constă în recunoașterea, respectarea și protejarea drepturilor și libertăților omului și cetățeanului, conformitatea normelor juridice cu normele morale-etice și exprimarea în aplicarea legii proporțională la fapta săvârșită.

În concluzie, se poate de afirmat, că responsabilitatea juridică a autorității publice este un mijloc eficient de consolidare a ordinii de drept și a legalității în activitatea organelor de stat și a funcționarilor acestora, care trebuie să fie o garanție a echității juridice într-un stat veritabil de drept.

Bibliografie

1. Arseni, A., Drept constituțional și instituții politice, vol.2, ediția IV reconceptualizată, edit USM, Chișinău, 2024, 324 p., ISBN 978-9975-62-673-6
2. Bodlev, S., Răspunderea administrative în domeniul vamal, Teza de doctor în drept, C.Z.U342.951:339.543(043.3);
3. Codul administrativ al Republicii Moldova Nr. 116 din 19-07-2018 Publicat : 17-08-2018 în Monitorul Oficial Nr. 309-320 art. 466,
4. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.1 din 18.08.1994.
5. Guceac I., Constituționalismul și statul de drept în republica Moldova. Realități și perspective., [Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă „Akademos”, Numărul 3\(46\) / 2017 / ISSN 1857-0461 /ISSNe 2587-3687](#),
6. Guceac,I., Curs elementar de drept constituțional, Chișinău, F.E.P. Tipografia Centrală, 2004, Vol.II, 496 p., [ISBN 9975-70-399-2](#).
7. NEGRU, B., NEGRU, A. Teoria generală a dreptului și statului. Chișinău: Bons Offices, 2006. 520 p. ISBN: 9975928900,
8. Vedinaș, V. Drept administrativ, curs universitar, Ed.V revăzută și actualizată, Universul juridic, București, 2009, p.504, ISBN 978-973-127-229-0

STUDIU COMPARATIV PRIVIND MODELUL AMERICAN ȘI CEL EUROPEAN DE CONTROL A CONSTITUȚIONALITĂȚII LEGILOR

COMPARATIVE STUDY ON THE AMERICAN AND EUROPEAN MODELS OF CONSTITUTIONAL REVIEW OF LEGISLATION

Virginia ZAHARIA

doctor în drept, conferențiar universitar,
Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova;
Universitatea de Stat din Moldova,
e-mail: virginica.zaharia@yahoo.com

Liliana DANDARA

doctor în drept, conferențiar universitar,
Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova,
e-mail: lilianadandara@gmail.com

Rezumat

Studiul comparativ analizează diferențele și asemănările dintre modelul american și cel european de control al constituționalității legilor. Modelul american, bazat pe principiul judiciar, permite instanțelor să verifice compatibilitatea legilor cu Constituția în cadrul unui proces judiciar. În contrast, modelul european se bazează pe instituții specializate, precum Curțile Constituționale, care au competența exclusivă de a controla constituționalitatea legilor.

Cercetarea subliniază importanța fiecărui model în contextul juridic specific fiecărei regiuni prin prisma impactului deciziilor acestor instituții asupra stabilității juridice și protecției drepturilor fundamentale ale omului. Analiza evidențiază că, deși ambele modele urmăresc același scop, metodologiile și structurile instituționale variază semnificativ, influențând astfel aplicabilitatea și eficiența controlului constituțional.

Cuvinte-cheie: constituționalitate, model american, model european, control judiciar, Curtea Constituțională, drept fundamental.

Abstract

The comparative study analyzes the differences and similarities between the American and European models of constitutional review of legislation. The American model, based on the judicial principle, allows courts to verify the compatibility of laws with the Constitution within the context of judicial proceedings. In contrast, the European model relies on specialized institutions, such as Constitutional Courts, which have the exclusive competence to review the constitutionality of laws. The research highlights the importance of each model within the specific legal context of each region by examining the impact of these institutions' decisions on legal stability and the protection of fundamental human rights. The analysis emphasizes that, although both models aim for the same goal, their methodologies and institutional structures vary significantly, thus influencing the applicability and efficiency of constitutional review.

Keywords: constitutionality, American model, European model, judicial review, Constitutional Court, fundamental right.

Introducere

Controlul constituționalității legilor reprezintă un pilon fundamental în menținerea statului de drept și a ordinii constituționale. În cadrul democrațiilor moderne, acest mecanism asigură conformitatea actelor legislative cu normele constituționale, protejând astfel drepturile fundamentale ale cetățenilor și prevenind abuzurile de putere. Studiul de față își propune să analizeze comparativ două modele distincte de control al constituționalității legilor: cel american și cel european.

Controlul constituționalității legilor devine în orice stat de drept o garanție necesară a traducerii în viață a principiilor și normelor constituționale, a aplicării lor practice, a realizării drepturilor și libertăților omului [8, p.18]. Acest control urmărește totodată garantarea înfăptuirii separației (echilibrului) puterilor în stat, respectarea competențelor ce sunt conferite diferitelor organe ale statului, de aceea concordanța legilor cu Constituția, asigurarea conformității tuturor prevederilor legale cu dispozițiile legii fundamentale reprezintă o condiție esențială a realizării obiectivelor statului de drept, a garantării conformității ordinii normative cu ideile și normele de bază pe care le consacră Constituția, ca cea mai importantă lege a statului.

Modelul american, cunoscut pentru abordarea sa descentralizată și judiciară, permite tuturor instanțelor să evalueze constituționalitatea legilor în cadrul cazurilor pe care le judecă. În contrast, modelul european se caracterizează prin existența unor instituții specializate, precum Curtea Constituțională, care are competența exclusivă de a efectua acest control într-un mod centralizat. Această cercetare va explora originile istorice, principiile fundamentale și funcționarea practică a fiecărui model. De asemenea, se va examina impactul acestora asupra sistemelor juridice și asupra protecției drepturilor fundamentale în SUA și Europa. În final, analiza comparativă va oferi o perspectivă critică asupra avantajelor și limitărilor fiecărui sistem, contribuind la o înțelegere mai profundă a mecanismelor constituționale și a rolului acestora în societatea contemporană.

Metode și materiale de cercetare

Studiul comparativ privind modelul american și cel european de control al constituționalității legilor utilizează o abordare multidisciplinară, combinând metode juridice, istorice și analitice pentru a oferi o înțelegere cuprinzătoare a subiectului. Cercetarea problemei științifice date se bazează pe studiul materialului doctrinar-teoretic, normativ-legislativ, prin aplicarea metodelor: istorică, sistematică, juridico-comparativă și logico-practică și pe tratarea acestei teme în plan istorico-juridic, organizațional, astfel, obținând unele rezultate științifice a căror esență nu epuizează nici pe departe problema, dar prin care se tinde crearea unei viziuni noi asupra ei în contextul actualei reformări a societății. Metodologia juridică a permis analiza doctrinară și jurisprudențială este utilizată pentru a examina cadrul legal și instituțional al fiecărui model, prin cercetarea constituțiilor, actelor normative relevante și deciziilor semnificative ale instanțelor SUA și ale Curților Constituționale europene. În prezentul articol, prin prisma metodologiei comparative au fost supuse comparației structurile instituționale, procedurile și practicile de control al constituționalității legilor din SUA și statele europene, implicând identificarea asemănărilor și deosebirilor-cheie între cele două sisteme. Metoda analizei istorice a permis investigarea originilor și evoluției fiecărui model pentru a înțelege contextul în care acestea au fost dezvoltate, fiind examinate influențele istorice, politice și culturale care au modelat aceste sisteme.

Sunt analizate studii de caz relevante, care ilustrează aplicarea practică a controlului constituționalității în diverse situații. Aceste studii de caz ajută la evidențierea modului în care fiecare model funcționează în practică și a impactului deciziilor asupra sistemului juridic și societății.

Cercetarea se bazează pe o gamă variată de surse, incluzând analiza literaturii de specialitate, articole științifice, monografii, acte normative și jurisprudență. Această combinație de metode permite o evaluare aprofundată și nuanțată a diferențelor și asemănărilor dintre modelul american și cel european de control al constituționalității legilor, oferind totodată perspective asupra eficienței și impactului acestora.

Rezultate și discuții

Prin esența sa, Constituția, ca lege fundamentală, caracterizată prin supremație și plasată în vârful ierarhiei juridice, corelată cu situațiile de încălcare prin legi a normelor sale, a impus apariția instituției controlului constituționalității legilor. Odată apărută această instituție a necesitat și apariția autorității organului de stat sau politic care să exercite această funcție [4, p.29]. Controlul constituționalității legilor devine sancțiune juridică, garanție a respectării Constituției, adică a supremației ei, prin declararea fără efect a legilor sau dispozițiilor de legi prin care s-a încălcat Constituția [17, p.5]. Problema controlului constituționalității legilor a avut și va avea întotdeauna o

deosebită valoare practică, de aceea este necesară studierea acestui institut, nu numai a în actualitatea lui prezentă, ci și reliefa evoluției sale istorice pentru a contura cauzele și necesitatea apariției sale [11, p.296].

Pe parcursul evoluției istorice, în constituționalismul modern s-au conturat idei fundamentale, precum:

- consacarea în Constituție a unor principii ce au la bază valori supreme;
- supremația Constituției;
- noncontradicția dintre Constituție și legi;
- apelul la justiție în caz că legile contravin Constituției pentru a o face să triumfeze, principiile ei fiind bazate pe valorile fundamentale, acceptate de societate. Legile adoptate de organul legislativ se pot situa doar în cadrul legalității, ele trebuie să fie subordonate Constituției, asigurând stabilitatea regimului de drept [1, p.6].

Realizările acestor idei sunt posibile numai dacă există mecanisme juridice, și anume: controlul constituționalității legilor, contenciosul administrativ și organizarea unei justiții independente. Controlul constituționalității legilor este un aspect esențial al statului de drept și asigură conformitatea legilor adoptate de puterea legislativă cu Constituția. Modelul american și cel european de control al constituționalității legilor au evoluat diferit, fiecare având caracteristici și mecanisme specifice.

Conștientizarea societății engleze s-a manifestat pe mai multe planuri:

1. Înțelegerea și influențarea bătăliei dintre Coroană și Parlament, mai ales după 1603;
2. Grija pentru salvagardarea drepturilor individuale, mai ales după adoptarea Petiției Drepturilor în 1628;
3. Consacrarea rolului esențial al Common Law-ului [4, p.39].

Modelul american de control al constituționalității legilor a fost consacrat prin faimoasa decizie a Curții Supreme a Statelor Unite în cazul *Marbury v. Madison* din 1803 [3, p.141-161]. Această decizie, dată de Chief Justice John Marshall, a stabilit principiul controlului judiciar (*judicial review*), prin care instanțele judecătorești au autoritatea de a declara neconstituționale actele normative care contravin Constituției. În Statele Unite, orice instanță poate evalua constituționalitatea unei legi în cadrul unui proces judiciar obișnuit. Nu există o instanță specializată exclusiv pentru acest scop. Controlul constituționalității are loc doar în contextul unui litigiu real și actual. Curțile nu se pronunță asupra constituționalității în abstract. Deciziile Curții Supreme creează precedente obligatorii pentru toate instanțele inferioare, consolidând astfel interpretarea constituțională.

Modelul european de control al constituționalității legilor a apărut după cel de-al Doilea Război Mondial, având ca exemplu modelul austriac, dezvoltat de Hans Kelsen [13, p.51-61]. Una dintre primele țări europene care a adoptat acest model a fost Austria, prin înființarea Curții Constituționale în 1920. Controlul constituționalității este realizat de o curte constituțională specializată, distinctă de celelalte instanțe judecătorești. Curțile constituționale europene pot evalua constituționalitatea legilor nu doar în contextul unui litigiu concret, ci și în mod abstract, la cererea anumitor autorități sau chiar din oficiu [11, p.291]. În funcție de sistemul juridic național, diferite entități (guvernul, parlamentul, anumite minorități parlamentare, ombudsmanul, etc.) pot sesiza Curtea Constituțională pentru a verifica constituționalitatea unei legi [5, p.17].

Studiu comparativ privind modelul american și cel european de control al constituționalității legilor reflectă tradițiile juridice și contextul istoric al fiecărui sistem. Modelul american a fost influențat de principiile federale și de separația puterilor, în timp ce modelul european a fost creat pentru a oferi un mecanism eficient și centralizat de protecție a Constituției în statele democratice postbelice.

Apariția și dezvoltarea controlului de constituționalitatea reprezintă una dintre cele mai importante etape ale constituționalismului [10, p.103]. Implicarea mai întâi a puterii judecătorești, mai apoi "manifestarea" așa-zis-ului model european, reprezentat de instanțe constituționale specializate

este semnul respectului pentru legile fundamentale. Chiar și în statele unde un astfel de control nu este instituționalizat sunt prevăzute alte forme în măsură să realizeze apărarea Constituției. În așa fel, supremația Constituției capătă dimensiunile unei componente esențiale a statului de drept, cucerire fundamentală a civilizației contemporane.

Analizând instituția constituționalității legilor menționăm existența a două modele de control: american și european. Silogismul disjunctiv construit de John Marshall, pare a fi unanim recunoscut ca fiind cea dintâi demonstrație logică, impecabilă asupra necesității controlului constituționalității legilor [8, p.23]:

- sau Constituția este o lege superioară și suverană, imposibil de schimbat și deci un act legislativ contrar Constituției nu este o lege.
- sau Constituția este o lege ca oricare alta – la discreția legiuitorului și deci este absurd să i se atribuie forța de a limita o putere nelimitată prin natura ei.

Controlul judecătoresc (modelul american) poate funcționa în două forme:

- a) **Concentrat** – când competența în materie de constituționalitate aparține numai instanței supreme.
- b) **Difuz** – când competența revine tuturor instanțelor judecătorești indiferent de gradul lor (acest sistem s-a instaurat și răspândit în toate țările anglo-saxone, cu excepția Marii Britanii ceea ce este un paradox, s-a opinat pentru transformarea Camerei Lorzilor într-o Curte Constituțională).

Primul sistem conferă o mai mare autoritate, iar deciziile adoptate produc efecte *erga omnes*. Al doilea sistem se limitează la un litigiu prezent și actual, iar deciziile adoptate în cadrul său se bucură numai de o autoritate relativă, producând efecte *inter partes*, care cel mult pot fi extinse pe calea precedentului judiciar. În cadrul primului sistem forma de declanșare a controlului rămâne procedeul ofensiv al acțiunii, în cel de-al doilea – formele sunt mai variate – excepția de neconstituționalitate, judecata declaratoare [18, p.624].

Controlul judecătoresc de constituționalitate prezintă avantaje, dar și dezavantaje. Printre avantaje menționăm:

- a) Adepții controlului judecătoresc îl justifică din considerentul că menirea judecătorilor este de a aplica sancțiuni în cazuri de încălcare a legii. Deci, judecătorii au dreptul și de a interpreta legile în raport cu Constituția și de a aplica sancțiuni, deoarece lipsa sancțiunilor în cazurile încălcării Constituției ar pune sub semnul întrebării caracterul de norme juridice al normelor constituționale [17, p.15].
- b) Dreptul judecătorilor de a verifica conformitatea legii cu Constituția a fost motivat prin teoria separației puterilor în stat, separație ce implică și o colaborare a acestor puteri. Cele trei puteri nu se află într-o totală independență unele față de altele, ele se completează și se controlează reciproc astfel încât această colaborare și control asigură legala și buna lor funcționare. Puterea judecătorească poate și trebuie să controleze puterea legiuitoare și puterea executivă, dar și puterea legislativă la rândul ei poate controla celelalte puteri. Puterii judecătorești îi revine importanta misiune de a fi regulatorul bunei funcționări a principiului separației puterilor [15, p.89].
- c) Problema conformității unei legi cu Constituția este o problemă predominant “juridică” – aceea de a stabili dacă organul legiuitor, exercitându-și prerogativele sale legislative a acționat sau nu în limitele Constituției, deci controlul judecătoresc este mai conform cu natura lucrurilor.
- d) Magistratii prin profesionalismul și statutul lor sunt sau ar trebui să fie cu deplinătate competenți să examineze “diferendul” creat între o lege ordinară și o lege constituțională.
- e) Procedura jurisdicțională chiar dacă se abate de la regulile dreptului comun conferă ea însăși garanții suficiente pentru soluții echitabile (independența judiciară, imparțialitatea).
- f) Întrucât controlul de constituționalitate înfăptuit de organele judiciare nu duce la anularea legilor ci are efect numai *inter partes*, reglementările care recurg la acest sistem apar mai ușor conciliabile cu principiul tradițional al separației puterilor în stat, decât cele care instituie Curți Constituționale specializate înzestrate cu dreptul de a anula legile contrare Constituției.

Dezavantajele acestui sistem anulează avantajele lui:

a) Se violează principiul separației puterilor în stat, adică puterea judecătorească încalcă drepturile autorității legiuitoare. Referindu-se la acest dezavantaj, doctrinarii americani consideră că înlătură cu succes această obiecție, susținând că prin sistemul controlului constituțional nu se aduce nici o ofensă puterii legiuitoare deoarece curțile de justiție nu înlătură o lege care a fost regulat elaborată, declarând-o în parte, sau chiar în întregime neconstituțională, ci ele refuză să aplice o lege considerată neconstituțională într-o speță care li se prezintă exclusiv pentru aceasta. Pe calea acestui control instanțele americane nu pot să examineze spontan constituționalitatea unei legi regulat votată înainte ca această lege să fi fost pusă în aplicare și înainte ca vreun cetățean să se plângă de aplicarea ei. Neconstituționalitatea unei legi apare ca un incident într-un proces și judecătorul nu se preocupă de chestiunea neconstituționalității legii decât în cazul necesității de a soluționa un litigiu determinat ce i se prezintă [17, p.17-18].

b) Conflictul dintre o lege și Constituție nu este simplemente un diferend juridic ci un litigiu constituțional care prin natura lucrurilor nu poate aparține spre rezolvare judecătorului ordinar ci judecătorului constituțional.

c) Profesionalismul magistratului rămâne un deziderat greu de ridicat la cota specializării judecătorului constituțional [8, p.26].

d) Procedura jurisdicțională obișnuită nu este compatibilă în multe privințe cu specificul unui litigiu constituțional [2, p.37].

e) Limitarea efectelor inter partes și neanularea legii sunt de natură să bulverseze ordinea juridică și să afecteze grav credința în certitudinea raporturilor juridice.

Principiul separației puterilor de stat poate fi conservat prin procedura complementară a reexaminării legii considerată ca neconstituțională [7, p.614] (așa procedură există în Portugalia, Polonia, România) și prin lăsarea în vigoare a unei legi neconstituționale.

f) Deseori, judecătorii sunt obligați sau tentați să alunece de la aprecierea juridică a operei legislative la aprecierea ei politică.

g) Controlul judecătoresc poate deveni un instrument al puterii executive pentru reglarea unor diferende existente între aceasta și puterea legiuitoare sau un instrument al puterii judecătorești în raporturile ei, uneori tensionate, cu celelalte puteri.

h) Principiul independenței și cel al inamovibilității pot fi nu numai garanții ale imparțialității justiției, dar și premise ale alunecării spre un guvernământ al judecătorilor.

j) Organele judecătorești devin o ramură a puterii legislative sau o veritabilă putere de guvernare, o autoritate deasupra celorlalte [8, p.26].

i) Decizia judecătorească, chiar și greșită fiind, odată intrată în puterea lucrului judecat, nu poate fi retractată, întreținând astfel o confuzie juridică și de fapt [8, p.26-27].

Nereceptarea “modelului american” a condus inevitabil la inventarea altuia – “model european” al Curților și Tribunalele Constituționale, care odată structurat s-a dezvoltat spectaculos (chiar și în unele țări din America Latină, Guatemale, Chile, Peru). El nu este un model opus celui american ci este diferit, de aceea apariția unor sisteme mixte nu poate surprinde unele state din America Latină, dar și unele aparținând Commonwealth-ului care admit și intervenția atipică a unei curți constituționale – Comitetul Judiciar al Consiliului privat al Coroanei.

Trăsăturile modelului european sunt:

a) Separarea contenciosului constituțional de toate celelalte forme de contencios. În timp ce instanțele americane sunt chemate să se pronunțe asupra tuturor aspectelor unui litigiu civil, penal, constituțional – deci sunt instanțe de plină jurisdicție, instanțele europene sunt obligate să detașeze dintre incidentele litigiului “chestiunea prejudicială” a neconstituționalității și să o transmită spre competență și exclusivă rezolvare Curții sau Tribunalului constituțional.

b) Problema inconstituționalității unei legi constituie ea însăși un contencios rezervat spre judecată în exclusivitate justiției constituționale. Curtea sau Tribunalul Constituțional se pronunță în primă

și ultimă instanță asupra neconstituționalității unei legi, ea având deci exclusivitatea competenței în această materie, asigurând astfel unitatea de interpretare, coerența sistemului juridic și securitatea juridică. Curtea Supremă, în sistemul american se pronunță și ea în ultimă instanță, dar pentru a asigura armonizarea sau sintetizarea interpretărilor instanțelor inferioare [8, p.32].

c) Singularitatea Curții sau Tribunalului Constituțional, mai ales prin faptul că se află situat înafara aparatului jurisdicțional obișnuit, neavând nici o legătură structurală cu acest aparat.

d) Sesizarea Curții sau a Tribunalului se face prin modalități specifice:

- declanșarea controlului de constituționalitate poate aparține autorităților politice sau publice – Austria, Belgia, Italia, Spania, România, precum și șefului statului sau Președintelui Republicii, Guvernului sau Prim-ministrului, Adunării Parlamentare sau Președintelui acesteia, minorității parlamentare, organelor raionale;

- sesizarea poate aparține instanțelor fie tuturor acestora, dacă în fața lor s-a ridicat excepția de neconstituționalitate (Italia, Spania, România [6, p.119], Germania), fie numai anumitor (Austria, în Franța s-a propus să se recunoască acest drept, celor 2 jurisdicții supreme – Consiliul de Stat și Curtea de Casație);

- În unele sisteme sesizarea poate să provină nemijlocit de la cetățeni.

e) Natura contenciosului este diferită în cele două sisteme. În modelul european contenciosul constituțional are un caracter obiectiv și abstract, iar în modelul american are mereu un caracter concret, specific cauzei deduse judecății [17, p.28].

f) Efectele deciziei pronunțate în cazul exercitării controlului de constituționalitate sunt asemenea diferite în cele 2 sisteme. Spre deosebire de decizia instanței judecătorești asupra incidentului de neconstituționalitate, care are efecte relative (*inter partes*), decizia Curții sau Tribunalului produce efecte *erga omnes* (excepție – decizia pronunțată în urma exercitării controlului concret de Tribunalul Constituțional portughez și de Curtea de Arbitraj belgiană). Aceste efecte derivă din natura obiectivă a contenciosului.

Din cele menționate, putem constata că constituționalismul european a fost și a rămas un factor de civilizație și democrație, cuprinzând întreaga Europă, depășindu-i hotarele, triumful lui fiind deplin.

Motivele respingerii modelului american sunt mult mai largi și mai complexe, ținând de rațiuni istorice, teoretice, instituționale, politice [8, p.27]. Considerentele istorice în favoarea instituirii unui control al constituționalității legilor printr-un organ special și specializat sunt diferite prin natură și intensitate:

a) Teribila lecție a regimurilor naziste și fasciste, a celor comuniste, care în pofida existenței unui control de constituționalitate a legilor s-au instaurat și vreme îndelungată au acționat paroxistic (aceasta și poate fi explicația creării Curților sau Tribunalurilor constituționale în Germania, Spania, România, Polonia.) Savantul D.Rousseau în opera sa “Dreptul contenciosului constituțional” [16, p.429] menționa referitor la aceasta: “O reacție contra trecutului tragic al acestor țări și garanție a unui viitor democratic.”

b) Persistența ideii unei curți sau a unui tribunal constituțional după o experiență istorică, efemeră (de ex. Austria – idee avansată în 1848, dar realizată în 1867, Franța – Sieyes, etc.).

Între rațiunile teoretice s-ar putea înscrie următoarele:

a) Sacralizarea legii ca expresie a voinței generale. Pe continentul american, Constituția a fost sacralizată, pe cel european, începând cu revoluția din 1789, legea a fost identificată cu dreptul și ea a fost considerată infailibilă. În așa fel, orice atingere adusă legii – chiar sub motiv de neconstituționalitate – nu putea fi calificată decât ca ilegală și în cele din urmă nedemocratică. Controlul judecătoresc al constituționalității legilor era considerat ilegal într-un stat democratic în care “domnia dreptului” înseamnă “domnia legii”.

b) Insuficiența rigiditate a Constituțiilor poate fi o altă explicație – nu numai că uneori legiuitorul ordinar putea modifica un text constituțional, dar în prezența unei eventuale decizii de neconstituționalitate, el putea recurge la adoptarea Constituției pentru a fi conformă cu legea (în condițiile Constituției de la Weimar legile votate cu majoritatea cerută de prevederile din Constituție puteau să deroge de la textele Constituției, în detrimentul protecției drepturilor fundamentale).

c) Absența unității de jurisdicție sau dualitatea sau pluralitatea de jurisdicție în majoritatea țărilor de pe continentul european. La vârful unuia și aceluiasi sistem de jurisdicție se află o singură instanță supremă. În condițiile dualității sau ale pluralității de jurisdicții, soluțiile contradictorii sunt iminente, iar soluția contradicțiilor pare insolubilă (de ex. în Grecia, Constituția din 1975 a recunoscut instanțelor de orice gen de a nu aplica o lege al cărei conținut este contrar Constituției. În condițiile existenței unui Consiliu de Stat la vârful instanței administrative, a unei Curți de Casație în vârful celor judiciare și a unei Curți de Conturi, au apărut conflicte între deciziile acestora și deci, s-a înființat o Curte specială superioară pentru a le rezolva ale cărei atribuții sunt aproape de cele ale unei Curți de Constituționalitate.) [15, p.93].

d) Receptarea și aplicarea principiului separației puterilor în stat. Savantul Hans Kelsen [12, p.201-202] a demonstrat că instituirea unui tribunal Constituțional abilitat să controleze constituționalitatea legilor este perfect conformă cu teoria separației puterilor în stat. Concepând constituția – menționa H. Kelsen [13, p.53-54], în sens larg nu numai ca o lege fundamentală care cuprinde reguli cu privire la organele de stat și la procedura legislativă, dar și ca un catalog al drepturilor și al libertăților individuale, ea nu apare doar ca o regulă de procedură, ci mai ales ca o regulă de fond. Garanția constituției implică posibilitatea anulării actelor contrare ei, și nu de organul care le-a adoptat care se consideră un liber creator de drept și nu unul de aplicare a dreptului, ci de un alt organ diferit și independent de cel legislativ și de orice altă autoritate.

Între considerentele instituționale și politice ar fi:

a) Regimul politic al majorității covârșitoare a statelor europene este cel parlamentar sau semi – parlamentar. Fie că există o majoritate ori ea este numai conjuncturală, controlul constituționalității printr-o curte sau un tribunal constituțional devine necesitate imposibil de acoperit prin controlul judecătoresc [11, p.29]. Controlul de constituționalitate printr-un organ special este fie o contragreutate la o majoritate parlamentară prea puternică (în astfel de caz controlul de constituționalitate poate completa legislația adoptată de parlament în opinia autorului Louis Favoreu) [9, p.6], fie un substituit la o majoritate parlamentară inexistentă (în Italia, unde nu există o majoritate parlamentară stabilă, Curtea Constituțională apare ca un colegiator).

b) În țările Europei problema caracterului nereprezentativ și a caracterului nedemocratic al organului judecătoresc de control al constituționalității s-a pus cu mai multă acuitate decât în America de Nord, mai ales sub presiunea partidelor de stânga [15, p.30].

c) S-a considerat că judecătorul ordinar nu are capacitatea de a înfăptui justiția constituțională. Aceasta se explică prin înclinația lui de a fi un simplu interpret al legii, un fidel servitor al acesteia. Interpretarea normelor constituționale precum și a declarațiilor de drepturi naționale, internaționale, este foarte diferită de interpretarea legilor ordinare.

Savantul Louis Favoreu caracterizează modelul european [9, p.8] prin următoarele trăsături: statut constituțional, context instituțional și juridic particular, monopol al contenciosului constituțional, desemnarea judecătorilor de către autorități politice, exercitarea unei jurisdicții veritabile și realizarea acesteia în afara aparatului jurisdicțional.

Modelul european evită interpretările divergente ce pot apărea între tribunale (cazul controlului difuz american) oferind imediat soluția unică a problemei de constituționalitate. Toate aceste caracteristici și explică răspândirea modelului european nu numai în Europa, dar și pe alte continente (America de Sud, Africa, Asia). Nu putem nega complet sistemul de control american al constituționalității legilor. Dreptul american recunoaște fără nici o rezervă puterea judecătorească și funcția ei esențială – interpretarea dreptului. Acest sistem a fost apreciat de toți doctrinarii de vază atât americani cât și străini, ca un instrument de mare valoare pentru viața politică a statului. Autorul M. Lepădătescu susține că Curtea Supremă a SUA a construit, adică a organizat prin jurisprudența sa "controlul constituționalității legilor pe cale de excepție" [14, p.327].

Concluzii

Una din cele mai importante atribuții ale Curții Constituționale, ca autoritate supremă de protecție a statului de drept și garantarea supremației Constituției, este interpretarea Constituției, practică care, în fond, completează, într-o măsură sau alta, actele normative prin dezvoltarea mai detaliată și mai amplă a unor noțiuni constituționale. Interpretând un șir de articole din Legea Supremă a statului, Curtea Constituțională a soluționat și a elucidat probleme complexe privind funcționarea

ramurilor puterii. Este important de subliniat că nici o autoritate publică nu este în drept să adopte acte normative și juridice care intră în contradicție cu normele constituționale interpretate printr-o hotărâre a Curții Constituționale.

Studiul comparativ al modelului american și al celui european de control al constituționalității legilor evidențiază diferențele fundamentale dintre modelul american și cel european de control a constituționalității legilor, precum și impactul lor asupra menținerii statului de drept și protecției drepturilor fundamentale. Modelul american, cu accentul său pe controlul judiciar descentralizat, permite o abordare flexibilă și adaptabilă, unde orice instanță poate evalua constituționalitatea legilor în cadrul unui litigiu concret. Această metodă asigură un acces mai larg la justiție și permite adaptarea rapidă la schimbările sociale și juridice.

În contrast, modelul european, prin instituțiile sale specializate, cum sunt Curtea Constituțională, oferă un control centralizat și sistematic al constituționalității legilor. Acest model asigură o coerență mai mare în interpretarea constituțională și o protecție robustă a drepturilor fundamentale, dar poate fi mai rigid și mai puțin accesibil cetățenilor obișnuiți.

Ambele modele prezintă avantaje și dezavantaje. Modelul american excelează în flexibilitate și accesibilitate, în timp ce modelul european se remarcă prin coerență și stabilitate juridică. Eficiența fiecărui sistem depinde de contextul juridic și cultural specific, precum și de structura instituțională a fiecărui stat. Această cercetare subliniază necesitatea unui echilibru între flexibilitate și coerență în controlul constituționalității legilor și sugerează că lecțiile învățate din fiecare model pot contribui la îmbunătățirea sistemelor juridice la nivel global. Concluzionăm că, un sistem de control al constituționalității eficient trebuie să combine elemente de flexibilitate și adaptabilitate cu cele de stabilitate și coerență pentru a proteja eficient drepturile fundamentale și a menține statul de drept.

Referințe

1. Aramă E. Controlul constituționalității legilor: istorie și actualitate. Chișinău, Ed.: Museum, 2000, 79 p. ISBN 9975-78-208-1.
2. Arseni Al. Jurisdicția constituțională a Republicii Moldova. Chișinău, CEP USM, 2000, 256 p. ISBN 9975-78-149-2.
3. Balan M., Iancu B. Cazul Marbury v. Madison din 1803 (traducere și note). pp.141-161. [On-line]: <https://cj.md/wp-content/uploads/2019/01/Cauza-Marbury-vs.-Madison-1803.pdf> (accesat la 07.06.2024).
4. Bucur Vasilescu F. Constituționalitate și constituționalism. București, 1995, 174 p. ISBN 973-9221-08-4.
5. Cobăneanu S., Zubco V. Unele particularități ale naturii juridice a Curții Constituționale a RM. În: Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova, nr.3 Chișinău 1999. ISSN 1814-3199.
6. Cochinescu N. Organizarea puterii judecătorești în România. București, Lumina Lex, 1997, 288 p. ISBN 973-96593-7-0.
7. Deleanu I., Instituții și proceduri constituționale, București: CH Beck, 2006, 936 p. ISBN 973-115-276-4.
8. Deleanu Ion. Justiția constituțională. București, Ed.: Lumina Lex, 1995.
9. Favoreu L., Gaïa P., Ghévantian R., Mestre J.-L., Pfersmann O., Roux A. Droit constitutionnel (édition 2022) (24e édition). [On-line]: <https://www.librairiedalloz.fr/livre/9782247207589-droit-constitutionnel-edition-2022-louis-favoreu-patrick-gaia-richard-ghevantian-jean-louis-mestre-otto-pfersmann-andre-roux/> (accesat la 28.06.2024).
10. Guceac Ion. Evoluția constituționalismului în Republica Moldova. Chișinău: Editura "Elena", 2000, 370 p. ISBN 9975-930-04-2.
11. Ionescu C. Tratat de drept constituțional contemporan. București, Ed.: ALL Beck, 2012, 944 p. ISBN 978-973-11-5316-2.
12. Kelsen H. La garantie juridictionnelle de la Constitution. În: Revue de droit publique, 1928, pp.197-257. [On-line]: <https://www.labase-lextenso.fr/revue-du-droit-public/RDP200d4> (accesat la 11.07.2024).

13. Kelsen H. The Function of a Constitution. În: The Cambridge Law Journal, Cambridge University Press, Vol. 67, No. 1 (Mar., 2008), pp. 51-61. OCLC/Identifiant unique: 459750338. [On-line]: <https://www.jstor.org/stable/25166375> (accesat la 19.06.2024).
14. Lepădătescu M. Organizarea Justiției Constituționale în Statele Unite ale Americii. București: Ed. Pedagogică, 1974. 400 p.
15. Muraru I., Tănăsescu E., Drept constituțional și instituții politice, Vol II, ediția 15, 214p.. București, Editura C. H. Beck, 2017, ISBN 978-606-18-0673-7
16. Rousseau D. Droit du contentieux constitutionnel [note bibliographique]. În: Revue internationale de droit comparé Année 1991, vol.43-2, p. 513. [On-line]: https://www.persee.fr/doc/ridc_0035-3337_1991_num_43_2_2263 (accesat la 15.07.2024).
17. Zubco V. Curtea Constituțională – unica autoritate publică politico – jursdicțională. Chișinău, Ed.: Tipografia Centrală, 2000, 247 p.
18. Конституционное право зарубежных стран, под ред. Баглай М.В., Лейбо Ю.И., Энтина Л.М. Москва, Изд-во: Норма, 2024, 864 p. ISBN: 978-5-00156-182-8. ISBN-онлайн: 978-5-16-102681-6.

DREPTUL CONSTITUȚIONAL AL REPUBLICII MOLDOVA LA APĂRARE: REALITĂȚI ȘI PERSPECTIVE

Ion COROPCEAN

doctor în științe politice, cercetător științific principal,
Agenția pentru Știință și Memorie Militară

Rezumat

Cu toate că s-a declarat stat neutru, Republica Moldova este nevoită să țină cont de potențialele surse ale amenințărilor militare. Apărarea statului este un domeniu fundamental și distinct al suveranității și securității naționale, care vizează realizarea intereselor naționale și procesele de dezvoltare politică, economică și socială ale statului. Conform dreptului internațional Republica Moldova are dreptul la apărare și de ași asigura securitatea militară prin toate mijloacele de care dispune. Acest drept este realizat în Constituția Republicii Moldova prin constituirea Forțelor Armate și stabilirea sistemului de conducere a apărării. Forțele Armate reprezintă voința poporului de a fi apărat, sunt de provenință constituțională și trebuie să se mențină în componența și capacitatea suficientă care le permite, pe timp de pace, să fie garant al statalității și democrației constituționale, iar din momentul apariției premiselor unei agresiuni reale – să se desfășoare prin mobilizare în măsura care ar garanta apărarea țării și constrângerea agresorului să renunțe la planurile sale.

Cuvinte-cheie: Constituția, apărare, neutralitatea, forțele armate, suficiență defensivă, dezvoltare, cooperare internațională.

Summary

Although the Republic of Moldova has declared itself a neutral state, it must consider potential sources of military threats. The defense of the state is a fundamental and distinct aspect of sovereignty and national security, aimed at achieving national interests and supporting the state's political, economic, and social development processes. According to international law, the Republic of Moldova has the right to defend itself and ensure its military security through all available means. This right is enshrined in the Constitution of the Republic of Moldova through the establishment of the Armed Forces and the defense command system. The Armed Forces represent the will of the people to be defended, have constitutional origins, and must be maintained with sufficient composition and capability. In peacetime, they act as guarantors of statehood and constitutional democracy. In the event of real aggression, they must be able to mobilize to the extent necessary to defend the country and compel the aggressor to abandon their plans.

Keywords: *Constitution, defense, neutrality, armed forces, defensive sufficiency, development, international cooperation.*

După oprirea acțiunilor militare de pe Nistru din anul 1992, cetățenii rămân în continuare sub un șir de riscuri cu caracter militar. Iar, necesitatea de siguranță, prin prisma dreptului constituțional al Republicii Moldova la apărare, este și mai actuală odată ce Federația Rusă a declanșat războiul împotriva Ucrainei și care are reflecție directă la securitatea internațională, regională și a țării noastre inclusiv.

Republica Moldova s-a declarat un stat neutru. Dreptul internațional permite însă tuturor statelor, ca forța armată să fie folosită drept mijloc de ultim recurs pentru contracararea actelor de agresiune. Articolul nr.51 al Cartei ONU prevede dreptul inerent de autoapărare individuală sau colectivă în cazul când se produce un atac împotriva unui stat membru al ONU [1].

Totodată, Curtea Constituțională a Republicii Moldova, la 2 mai 2017, prin Hotărârea sa privind interpretarea art. 11 din Constituție (neutralitatea permanentă) menționează că în cazul unei amenințări în adresa valorilor fundamentale constituționale, precum independența națională,

integritatea teritorială sau securitatea statului, autoritățile Republicii Moldova sunt obligate să ia toate măsurile necesare, inclusiv de ordin militar, care i-ar permite să se apere eficient împotriva acestora [2, p. 31].

Astfel, Republica Moldova are dreptul la apărare și de a-și asigura securitatea militară prin toate mijloacele de care dispune. În acest context, art.108 din Constituție consfințește că forțele armate sunt subordonate exclusiv voinței poporului pentru garantarea suveranității, a independenței și a unității, a integrității teritoriale a țării și a democrației constituționale. Iar, art. 57, stabilește că apărarea patriei este un drept și o datorie sfântă a fiecărui cetățean [3].

Doctrina militară a Republicii Moldova, prevăzută în art. 66 al Constituției, (Atribuțiile de bază a Parlamentului) și aprobată la un an după adoptarea constituției poartă un caracter defensiv și prevede că Republica Moldova efectuează construcția militară în volum suficient pentru apărarea securității militare a statului [4].

Principiul suficienței pentru asigurarea securității militare, ori mai întâlnim suficiența defensivă, ori suficiența rezonabilă pentru apărare, este caracteristic pentru politica construcției Forțelor Armate tuturor țărilor neutre. Implementarea principiului suficienței defensive în sfera militaro-strategică presupune: acordarea unui caracter defensiv doctrinei militare; respectarea cotelor din tratate internaționale; limitarea în structura generală a formațiunilor ofensive [5].

Nivelul de suficiență defensivă este determinat de o serie de factori: caracterul și amploarea posibilelor surse potențiale de pericol militar, dimensiunea teritoriului, poziția geostrategică, disponibilitatea resurselor, obiectivele politice și militaro-strategice ale statului. Prin urmare, suficiența defensivă „înseamnă o astfel de stare în relațiile dintre state, în care cantitatea și capacitatea forțelor militare ale unui stat sunt suficiente pentru a-i asigura securitatea, dar insuficiente pentru a efectua un atac asupra altui stat.

Ne propunem să examinăm unele realități și perspective ale capacităților de apărare a Republicii Moldova prin prisma suficienței defensive.

Republica Moldova dispune de cea mai mică armată în Europa comparativ cu numărul populației. Este nevoie de o nouă abordare, care să aducă în perspectivă la o nouă structură al Armatei Naționale și un efectiv numeric la nivelul standardelor țărilor neutre. Spre exemplul armatele Finlandei, Suediei (sunt examinate până la aderare la NATO), Austriei (23.000 militari la o populație de 8,8 mln) numeric sunt între 0,3%-0,4% din numărul populației.

Respectiv Armata Națională, care actualmente este de 6500 militari, conducându-ne de factorii care influențează suficiența defensivă și experiența țărilor neutre ar trebui să fie între 7.800 și 10.400 militari la un număr de populație de 2,6 mln.

Creșterea numărului militarilor armatei pe timp de pace este necesar și din considerentele de reformare a Serviciului de Grăniceri în Poliție de Frontieră și scoatere acestuia din componența Forțelor Armate, precum și din micșorarea numărului de efectiv al Inspectoratului general de carabinieri. Aceste acțiuni de reformă au micșorat numărul de militari ai Forțelor Armate aproximativ cu 6000 de militari, comparativ cu anul 2012. Sarcinile care le executau aceste structuri în interesul Forțelor Armate au rămas în grija Armatei Naționale. Totodată, realizând obiectivul de „țară furnizor de securitate internațională” armata a extins numeric participarea la operațiuni de menținere a păcii care nu poate fi acoperit doar de efectivul actualului batalion de menținere a păcii. Astfel, obiectivul - majorarea treptată a numărului de efectiv al armatei pe timp de pace este pe deplin justificat și urmează să se regăsească în Strategia Națională de Apărare și Strategia Militară care vor fi adoptate.

Pentru asigurarea executării misiunilor de luptă Armata Națională a fost dotată cu tehnică militară moștenită de la fosta Armata Sovietică. Republica Moldova a ratificat Tratatul privind forțele

armate convenționale în Europa și în politicile sale de construcție militară nu a depășit limitele stabilite, iar unele nici nu au fost asigurate, cum ar fi tancuri, elicoptere de atac și altele.

Dacă vom analiza, ca exemplul, proporția de mașini de luptă din Forțele Armate ale țărilor neutre la 1000 de militari, atunci vom constata următoarea situație, Republica Moldova (fără tancuri) are de 3-5 ori mai puțină tehnică blindată pentru infanterie, iar aceeași proporție se apreciază și la alte echipamente militare.

Totodată, tehnica din dotarea Armatei necesită împrosătare dat fiind termenul expirat de aflare ale acestora în exploatare. Trebuie de considerat și faptul că ciclul de construcție și de intrare în exploatare a noilor sisteme de armament este de 10-12 ani, iar aceasta dictează și planificarea reînnozirii periodice cu tipuri noi de armament care să corespundă noilor cerințe de luptă [6, p.10-11].

Realizarea acțiunilor de modernizare și de achiziții de noi sisteme de armament pentru Armata Națională este o actualitate, corespunde principiului suficienței defensive și nu este militarizare.

Alt factor este capacitatea de mobilizare. Nici un stat nu-și permite pe timp de pace să mențină o armată după structură, numeric completată cu efectiv și dotată cu tehnică care trebuie să corespundă riscului militar maxim al statului – războiul. Capacitățile armatei sunt eșalonate în dependență de ascendența riscului și sarcinile ce stau în fața ei pentru a răspunde acestui risc. În acest scop se desfășoară mobilizarea armatei. Unul din elementele cheie a acestei perioade este punerea sub arme a rezerviștilor.

La acest capitol ne confruntăm cu trei probleme. Prima - mulți rezerviști sunt la muncă în străinătate, iar cei rămași au nevoie de pregătire necesară în anumite intervale de timp. A doua - este situația demografică, care a influențat la micșorarea numărului bărbaților care pot fi mobilizați. A treia – nu avem capacitatea legislativă de generare a forțelor în timp restrâns.

În acest context, în legislația altor state, o formă distinctă de îndeplinire a serviciului militar este serviciul militar în rezervă, care poate fi îndeplinit de rezervist voluntar. Acesta presupune un complex de activități și responsabilități care sunt puse pe seama rezervistului și în perioada de pace. În legislația națională, avem nevoie de un capitol aparte „serviciul militar în rezervă”, care actualmente este limitat la formula „serviciul militar ca rezerviști concentrați sau mobilizați”.

Vom menționa că pandemia COVID - 19 a pus la încercare sistemul de pregătire a armatei și rezervei în mai multe state, prin implicarea rezerviștilor în alte acțiuni decât cele de luptă. Pentru prima dată după războiul doi mondial statele europene au recurs la mobilizarea rezerviștilor pentru a fi implicați în acțiuni concrete de susținere a populației [7, p.92].

Am examinat doar câțiva factori și realitățile capacităților Republicii Moldova de ași asigura dreptul la apărare. Luând în considerația analiza a peste 60 de factori, la nivel mondial, țara noastră, ca putere militară, ocupă locul 144 din 145 [8].

În prezent, Republica Moldova parcurge un proces de dezvoltare și modernizare a capacităților naționale de apărare, pentru a asigura potențialul suficient de apărare. Această nouă abordare a fost sprijinită pe parcursul ultimilor trei ani și s-a materializat în legea bugetului de stat pentru anul 2022, prin care bugetul Ministerului Apărării a fost la nivelul 0,38% PIB, respectiv pentru anul 2023 a fost în creștere la nivelul 0,55% PIB. Iar pentru anul 2024, pentru apărarea națională este prevăzut un buget de 1,78 miliarde lei [9] sau fiind aproape 0,6% PIB. Voința politică de consolidarea credibilității strategice a Republicii Moldova prin asigurarea creșterii graduale a alocărilor bugetare pentru apărarea națională, cu scopul de a atinge nivelul de 1% din PIB în cursul deceniului curent este prevăzută în noua Strategie a securității naționale.

Acest fapt a permis să fie efectuate investiții în tehnică modernă foarte necesară. În anul 2023 a fost achiziționat un sistem Francez de supraveghere a spațiului aerian la distanță medie. Voi menționa că sistemul francez de supraveghere, va putea fi integrat în schimbul de date cu România și Ucraina, în baza Acordurilor existente. Iar acesta este un exemplul al aportului Republicii Moldova la

consolidarea securității spațiului aerian în regiune. În urma, incidentelor aeriene din cauza războiului din Ucraina, modernizarea apărării antiaeriene națională a devenit o prioritate înaltă.

Totodată, în contextul actual de securitate, cooperarea internațională și suportul partenerilor rămâne a fi vital în atingerea obiectivelor strategice ale Republicii Moldova. Uniunea Europeană, prin intermediul Instrumentului European pentru Pace, a oferit asistență cu echipament modern subdiviziunilor medicale, logistice, de geniu, apărare cibernetică, precum și dotarea cu unități de tehnică militară. Pe 21 mai curent, la Bruxelles, a fost semnat Parteneriatul pentru Securitate și Apărare dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană care va ajuta țara noastră să-și consolideze domeniul apărării, să-și sporească securitatea cibernetică și informațională.

La rândul său, Alianța Nord-Atlantică care respectă principiul neutralității țării noastre a aprobat, în ianuarie 2023, Pachetul sporit de asistență pentru Consolidarea Capacităților de Apărare ale Republicii Moldova, care prevede lărgirea cu șase proiecte noi. Această asistență, în formă de consultanță, instruire și capacități, contribuie la modernizarea sectorului de apărare și securitate al Republicii Moldova, inclusiv la sporirea rezilienței și capacității naționale de gestionare a diferitor situații de criză [10].

În dezvoltarea armatei un rol important au parteneriatele bilaterale. Astfel, Guvernul Statelor Unite ale Americii, Germaniei, României, altor state au acordat asistență materializată nu doar prin sprijin logistic, dar și prin expertiză, instruire și învățământ militar de calitate.

Actualmente, sistemul de securitate și apărare al Republicii Moldova se află într-un proces de transformare, care derivă din nevoia de a se adapta, pe de o parte, la evoluția mediului de securitate ca rezultat al războiului din Ucraina declanșat de Federația Rusă, precum și, pe de altă parte, la necesitatea de a asigura un echilibru, într-o manieră cât mai eficientă, între nevoile de securitate și apărare ale statului și resursele disponibile. Acest proces trebuie să fie asigurat și susținut de o bază legislativ-normativă care să asigure capacitatea defensivă suficientă a forțelor armate la apărarea valorilor și intereselor naționale.

Totodată, este nevoie să conștientizăm că securitatea este un efort comun ce implică atât instituțiile militare, cât și pe cele civile, și, nu în ultimul rând, responsabilizarea cetățeanului. Este nevoie de o cultură puternică de securitate, promovată în mod susținut în rândul populației și a decidenților politici, pentru formarea și consolidarea cunoștințelor și a informațiilor referitoare la valorile și necesitățile naționale de securitate, a căror cunoaștere atrage dezvoltarea și promovarea unor comportamente necesare apărării Republicii Moldova în fața pericolelor interne sau externe. Astfel, se va înțelege corect sensul art. 57 al Constituției prin care se menționează că apărarea Patriei este un drept și o datorie sfântă a fiecărui cetățean.

Concluzii

Prin abordare responsabilă a aspectelor de dezvoltare a armatei, Republica Moldova își va asigura dreptul constituțional la apărare prin prisma suficienței defensive și se va manifesta ca un partener credibil și furnizor de securitate internațională. Totodată, aprofundarea parteneriatelor bilaterale și internaționale răspunde intereselor naționale de securitate și sunt măsuri de consolidare a apărării naționale și contribuție responsabilă la pacea și stabilitatea din Zona Mării Negre.

Referințe bibliografice:

1. Carta ONU. 1945. Carta Organizației Națiunilor Unite, <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/19362> (accesat la 24.07.2024).
2. Hotărârea Curții Constituționale nr.14 din 02.05.2017, <https://constcourt.md/ccdocview.php?l=ro&tip=hotariri&docid=613> (accesat la 24.07.2024).
3. Constituția Republicii Moldova, https://presedinte.md/app/webroot/Constitutie_RM/Constitutie_RM_RO.pdf (accesat la 22.07.2024).
4. Doctrina militară a Republicii Moldova, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=60538&lang=ro (accesat la 23.07.2024).

5. Словари и энциклопедии на Академике. Оборонная достаточность, <https://dic.academic.ru/dic.nsf/emergency/1582/%d0%9e% d0%b1%d0%be% d1%80%d0%be% d0%bd% d0%bd%d0%b0%d1%8f> (accesat la 24.07.2024)
6. I. Coropcean. Dreptul Republicii Moldova la apărare și unele aspecte ale capacităților defensive, în: Revista Buletinul. Universitatea Națională de Apărare „Carol I”. Nr.4/2023, p.7-18, ISSN 1584-1928, eISSN 2065-8281. Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2023.
7. I. Coropcean. Sistemul de mobilizare a forțelor armate: un factor al asigurării rezilienței securității naționale, în: Revista Anuar. Studii de apărare și securitate, Nr1/2022, p.77-95, Editura Agenției pentru Știință și Memorie Militară, Chișinău, 2022.
8. Global Fire Power. 2024. Analitical display, <https://www.globalfirepower.com/countries.php> (accesat la 24.07.2024).
9. Legea nr. 418, din 22 decembrie 2023, bugetului de stat pentru anul 2024, file:///C:/Users/user/Downloads/L_418.2023.ro.anexe-1.pdf (accesat la 24.01.2024).
10. Ministerul Apărării explică în ce constă pachetul de asistență NATO pentru Republica Moldova, <https://realitatea.md/ministerul-apararii-explica-in-ce-consta-pachetul-de-asistenta-nato-pentru-republica-moldova/> (accesat la 22.07.2024)

SECURITATEA CONSTITUȚIEI – PREOCUPARE MAJORĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Gheorghe COSTACHI,
doctor habilitat în drept, profesor universitar,
cercetător științific principal în cadrul
Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM

Valeriu KUCIUK
doctor în drept, lector universitar,
Secretariatul Parlamentului Republicii Moldova
vkuchiuk@yahoo.com;
<https://orcid.org/0000-0002-5903-2651>

Rezumat

Articolul este consacrat unui subiect deosebit de actual pentru Republica Moldova ca stat de drept. După o scurtă analiză a conceptelor de „securitate constituțională”, „protecția” și „apărarea Constituției”, autorul argumentează necesitatea consolidării „securității Constituției” ca obiectiv major al Republicii Moldova, identificând și măsurile necesare în vederea atingerii acestui obiectiv.

Cuvinte-cheie: *constituție, apărarea constituției, protecția constituției, securitate constituțională, securitatea constituției.*

Abstract

The article is devoted to a very current topic for the Republic of Moldova as a rule of law. After a brief analysis of the concepts of "constitutional security", "protection" and "defense of the Constitution", the author argue the need to strengthen the "security of the Constitution" as a major objective of Republic of Moldova, identifying the necessary measures to achieve this goal.

Keywords: *constitution, constitution defense, constitution protection, constitutional security, security of the constitution.*

La 29 iulie 1994, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea Supremă a statului – *Constituția*, moment ce a marcat începutul unei etape decisive în istoria țării noastre, Republica Moldova angajându-se cu fermitate în procesul democratic de edificare a *statului de drept*.

S-au scurs deja 30 de ani din data adoptării, perioadă în care conținutul *Constituției* a fost periodic adoptat la necesitățile vieții societății în funcție de progresul înregistrat de aceasta. Evoluția sa s-a datorat atât activității legiuitorului, cât și a unicei autorități de jurisdicție constituțională – Curtea Constituțională [5, p. 4].

Până în prezent, au fost revizuite mai mult de 40 de norme constituționale, cea mai semnificativă fiind cea din iulie, anul 2000, care a transformat Moldova din republică semiprezidențială în una parlamentară. În același an, textul constituțional a mai înregistrat o modificare substanțială. Din cauza câtorva eșecuri de alegere a șefului statului de către deputați, Curtea Constituțională a rupt lanțul vicios restabilind dreptul cetățenilor de a-și alege președintele [12]. Ulterior, Legea Supremă a țării a fost completată cu un Capitol nou despre statutul și rolul instituției Avocatului Poporului, fiind modificat în același timp și capitolul despre Autoritatea judecătorească.

Evident, aceste modificări și completări s-au dovedit a fi insuficiente (moment susținut de o serie de savanți constituționaliști precum: Al. Arseni, I. Guceac, A. Smochină, V. Pușcaș, V. Kuciuk, B. Negru, M. Corj, V. Popa etc.). În majoritatea cercetărilor doctorale și nu numai, continuă să fie argumentată necesitatea diferitor modificări și completări care se impun în diverse domenii reglementate de *Constituție*, cum ar fi spre exemplu: consacrarea constituțională a *dreptului la un proces echitabil*

[1, p. 160-185] și a *principiului securității juridice* [3, p. 325-333; 13, p. 25-32], completarea și ajustarea normelor care consfințesc *neretroactivitatea legii* [4, p. 6-17; 8, p. 8-20], *principiul egalității* [15, p. 446-453; 14, p. 27-33], *procedura demiterii șefului de stat* [17, p. 74-82] etc.

În contextul dat, trebuie să recunoaștem că Legea Fundamentală trebuie să se afle practic într-o permanentă evoluție, care este absolut necesară pentru a-și realiza misiunea de a fi o garanție și protecție sigură pentru *securitatea persoanei* și *securitatea constituțională* în cadrul statului [31, p. 4-8; 6, p. 92-114].

În opinia noastră, asigurarea evoluției continue a *Constituției* (ca garanție a stabilității acesteia [7, p. 600-610]) este posibilă pe două căi: fie prin modificarea și completarea (revizuirea) oportună a textului acesteia, fie prin interpretarea progresivă realizată de către Curtea Constituțională ca unică autoritate competentă în materie. La moment, putem constata că ambele aceste căi nu au fost epuizate complet. Mai mult, a doua soluție (de care s-a profitat în ultimul deceniu din abundență) s-a dovedit a fi deosebit de distructivă pentru regimul constituționalității din cadrul statului, întrucât autoritatea competentă a optat pentru o interpretare extrem de largă a textului constituțional, iar pe alocuri a admis chiar distorsionarea sensului acestuia (prin interpretare eronată).

Sub acest aspect, putem constata apariția unui paradox în societatea noastră – configurarea unui nou factor de risc la adresa *securității Constituției* – interpretarea eronată a normelor constituționale de către instanța investită cu competența de protecție și apărare a Legii fundamentale [5, p. 7]. Acest paradox, inexplicabil într-o societate democratică, justifică pe deplin necesitatea recurgerii neîntârziate la măsuri efective de modificare și completare a Legii Fundamentale a statului în vederea consolidării *securității Constituției*, precum și a legislației adiacente de care depinde aceasta în mod nemijlocit.

Pornind de la cele menționate, în cele ce urmează ne propunem o analiză a *securității Constituției*, în vederea elucidării esenței acesteia, delimitarea de alte concepte și argumentarea măsurilor ce se impun pentru asigurarea acesteia prin modificarea cadrului normativ și constituțional în vigoare.

Inițial, considerăm necesar a preciza că în doctrina juridică (mai ales rusă) în ultimele două decenii, destul de intens este cercetat conceptul de *securitate constituțională* [19; 33; 34; 18]. În pofida eforturilor depuse și a numărului impunător de cercetători care au manifestat interes față de acest concept, la moment nu putem atesta o viziune unanimă în materie, ceea ce ne-a determinat să vorbim în acest demers științific mai cu seamă despre *securitatea Constituției*.

Cu toate acestea, totuși în linii generale vom enunța câteva idei atestate în doctrină referitoare la conceptul de *securitate constituțională* (fără a ne implica într-o analiză proprie). Astfel, aceasta este definită ca:

- „un sistem de măsuri, desfășurate de autoritățile statului și cele ale administrației publice locale, cât și de către asociațiile obștești, agenții economici și alte persoane juridice, funcționari publici și cetățeni – în limitele drepturilor și posibilităților acestora, în scopul consolidării și protecției ordinii constituționale a statului, a acțiunii legislației constituționale, fortificării regimului politic, bazat pe autoritatea înaltă a autorităților statului, dezvoltarea democrației, asigurarea drepturilor și libertăților cetățenilor” [35, p. 25];
- „stare a relațiilor juridice constituționale desfășurate în procesul unei activități planificate, al cărui rezultat constă în atingerea unei stări optimale de funcționare și dezvoltare a societății civile, a *statului de drept* și a structurilor acesteia, și care se caracterizează prin capacitatea de rezistență față de amenințările ce prezintă pericol pentru orânduirea constituțională” [23, p. 83; 24, p. 50].

Paralel cu definirea conceptului, cercetătorii au fost preocupați și de identificarea sistemului de obiecte ale *securității constituționale*, majoritatea atribuind la această categorie principalele valori reglementate și protejate de Constituție, precum: forma de guvernământ – republica; caracterul unitar (sau federativ) al statului; integritatea teritorială și inalienabilitatea teritoriului; suveranitatea statului; supremația *Constituției*; asigurarea și protecția drepturilor și libertăților

fundamentale ale omului și cetățeanului; protecția dreptului de proprietate; pluralismul politic și ideologic etc. [22, p. 122; 24, p. 51] În opinia autorilor, acest sistem de valori formează conținutul ordinii constituționale și astfel reprezintă obiectul *securității constituționale*. Existența stabilă a acestor valori, dezvoltarea și utilizarea liberă a lor determină starea de protecție a ordinii constituționale ca o lipsă de amenințări la adresa lor [24, p. 51].

Odată identificate obiectele *securității constituționale*, s-a pus accentul și pe problema factorilor negativi ce pot acționa asupra valorilor constituționale fundamentale (considerați că formează conținutul securității date), printre care: coliziunile, lacunele și alte defecte ale legislației inclusiv lipsa de accesibilitate și previzibilitate; conflictul dintre dreptul natural și cel pozitiv; nihilismul juridic al subiecților raporturilor juridico-constituționale, nivelul scăzut al culturii juridice al acestora; abuzul de drept etc. [24, p. 52] Acești factori de risc se pot manifesta prin diferite acțiuni periculoase pentru ordinea constituțională precum: atentarea la integritatea teritorială a statului, încălcarea supremației *Constituției*, uzurparea puterii de stat, nerecunoașterea și nerespectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și cetățeanului etc. [24, p. 52; 29, p. 191-102; 20, p. 261].

În contextul dat, în doctrina autohtonă se menționează că chiar dacă conceptul în cauză nu este întâlnit în Republica Moldova, totuși o anumită preocupare în materie de „securitate constituțională” nu poate fi contestată, cel puțin din considerentul că atât *Concepția securității naționale* [2], cât și *Strategia securității naționale a Republicii Moldova* [16] recunosc ca interese vitale ale țării: „asigurarea și apărarea independenței, suveranității, integrității teritoriale, a frontierelor inalienabile ale statului, a siguranței cetățenilor, respectarea și protejarea drepturilor și libertăților omului, consolidarea democrației și a statului de drept”, toate acestea fiind veritabile valori constituționale [11, p. 260].

Fără a intra în polemici (care la sigur sunt necesare, mai ales, în condițiile existenței mai multor viziuni), în opinia noastră, sistemul *securității constituționale din Republica Moldova* poate fi caracterizat prin: perfecționarea continuă a normelor constituționale, asigurarea supremației *Constituției* prin intermediul controlului de constituționalitate, declanșat atât din inițiativa autorităților publice, cât și din inițiativa cetățenilor prin intermediul excepției de neconstituționalitate și garantarea stabilității *Constituției*. Mai mult, suntem ferm convinși că asigurarea securității constituționale trebuie să pornească în primul rând de la asigurarea *protecției Constituției* [5, p. 7], altfel spus, de la *securitatea Constituției*.

Înainte de a ne expune asupra măsurilor necesare în acest scop, considerăm binevenit a preciza esența însăși a *protecției Constituției*. În acest context, cercetătorii susțin că „semnificația deosebită a relațiilor sociale reglementate de *Constituție*, necesitatea asigurării supremației sale în sistemul actelor juridice, a corespunderii tuturor actelor și normelor textului *Constituției*, solicită inevitabil și o protecție juridică specială a acesteia. O asemenea protecție trebuie să fie orientată mai întâi de toate spre asigurarea stabilității orânduirii de stat și sociale, a stabilității statutului juridic al persoanei, cât și spre asigurarea respectării stricte a normelor juridice de către toți subiecții de drept” [28, p. 91].

Pornind de la aceasta, se consideră că protecția juridică a *Constituției* presupune o totalitate de măsuri juridice, orientate spre prevenirea și reprimarea încălcărilor normelor constituționale, precum și spre restabilirea acestora în caz de încălcare. Din sistemul protecției juridice a *Constituției* fac parte așa elemente precum: normele constituționale, care asigură stabilitatea și realitatea *Constituției*, principiile sistemului de drept (în primul rând, principiul legalității), subiecții protecției juridice a *Constituției* (sistemul și activitatea lor) etc. [30, p. 9].

De regulă, protecția juridică a *Constituției* se caracterizează ca un sistem de măsuri juridice, care asigură realizarea tuturor normelor cuprinse în *Constituție* și respectarea strictă a regimului *legalității constituționale* [21, p. 38; 32, p. 7-8]. Prin urmare, scopul protecției juridice a *Constituției* constă în înlăturarea barierelor ce fac dificilă realizarea normelor constituționale și prevenirea comiterii delictelor constituționale pe viitor [26].

Pentru a concretiza esența acestui fenomen juridic, vom preciza că în sensul cel mai larg, *protecția Constituției* este o datorie a întregului stat, a societății și a fiecărui cetățean. Atunci când un organ de stat sau al administrației locale, o organizație obștească sau chiar un simplu cetățean respectă necondiționat normele *Constituției*, asigură condițiile și premisele necesare pentru respectarea acestora, previne încălcarea lor, contracarează cu mijloace și metode legale abaterile comise se realizează protecția *Constituției* în cel mai larg sens.

Totodată, este evident că în cadrul sistemului autorităților de stat, sunt organe investite direct cu sarcina/obligația de a supraveghea respectarea *legalității constituționale*. În acest sens, în majoritatea statelor democratice Șeful statului reprezintă garantul *Constituției* care veghează respectarea și protecția acesteia. O anumită supraveghere în acest sens exercită și celelalte autorități ale statului – parlamentul, guvernul, procuratura, instanțele de drept comun, avocații poporului etc. Desigur, și acest moment poate fi cuprins de conceptul *protecția Constituției*, deja într-un sens mai îngust, deoarece toate aceste autorități au obligația de a asigura în activitatea lor respectarea *Constituției*. Pentru aceste autorități *protecția Constituției* constituie doar una dintre multiplele funcții cu care sunt investite prin lege.

De cele mai multe ori însă, noțiunii de *protecție a Constituției* i se recunoaște un sens și mai îngust. Sub acest aspect, unii cercetători consideră că *protecția Constituției* în sens strict particular, presupune organizarea și activitatea unui organ special, chemat să desfășoare în formele și potrivit procedurii stabilite de lege a controlului (supravegherii) constituționalității, adică verificarea corespunderii legislației în vigoare și a altor acte normative cu *Constituția* [25, p. 66]. Din perspectiva acestei accepțiuni, *protecția Constituției* constituie misiunea principală a jurisdicției constituționale, asigurată și realizată prin intermediul controlului constituționalității.

Cu regret, în pofida acestui fapt, după cum am enunțat ceva mai sus (dar și cu ocazia unor alte demersuri științifice), autoritatea de jurisdicție constituțională din Republica Moldova (Curtea Constituțională) a admis în ultima perioadă (în ultimul deceniu) în activitatea sa grave abateri, ceea ce a marcat o distorsionare evidentă a misiunii sale și nu numai în ceea ce privește *protecția Constituției*.

Cu titlu de precizare, vom menționa că, în general, rolul și menirea actuală a Curții Constituționale trebuie privite cu mult mai profund întrucât, prin exercitarea funcțiilor sale, Curtea se manifestă ca un important instrument:

- de asigurare a supremației *Constituției* și realizarea practică a acesteia, consolidând astfel regimul constituționalității la nivelul statului;
- de protecție și apărare a *Constituției* prin asigurarea realizării răspunderii constituționale și sancționării inevitabile a încălcărilor normelor constituționale și restabilirii *legalității constituționale* [10, p. 4-9];
- de formare a culturii constituționale și a conștiinței constituționale la nivelul societății prin propagarea ideilor și valorilor constituționale, precum și transpunerea acestora în practică – momente indispensabile consolidării *statului de drept* democratic în perioada contemporană.

Prin abaterile admise, considerăm că Curtea Constituțională a denaturat toate aceste segmente ale misiunii sale, ceea ce în mod evident necesită măsuri urgente de redresare a situației în vederea înlăturării consecințelor juridice deja produse și prevenirea pe viitor a unor astfel de manifestări negative din partea acestei autorități.

În opinia noastră, realitatea dată dictează necesitatea stringentă a unei reforme constituționale, iar unul din obiectivele primordiale ale acesteia trebuie să reprezinte consolidarea *securității Constituției Republicii Moldova*, care poate fi asigurată prin următoarele măsuri concrete:

- în primul rând, reglementarea expresă în Legea Fundamentală a statului a *acțiunii directe a Constituției*;
- în al doilea rând, reglementarea expresă în același text normativ a *obligativității respectării și aplicării Constituției* de către toți subiecții de drept;

- în al treilea rând, consolidarea instituției *apărării Constituției* prin reglementarea clară și completă a *răspunderii constituționale* a subiecților de drept constituțional pentru încălcarea normelor constituționale;
- în al patrulea rând, consolidarea instituției *protecției Constituției* prin revizuirea normelor constituționale și a legislației ce reglementează organizarea și funcționarea Curții Constituționale;
- în sfârșit, prin reglementarea unor standarde și limite în materia *interpretării textului constituțional* de către Curtea Constituțională.

Privind aceste măsuri în ansamblul lor, putem constata că *securitatea Constituției* reprezintă un concept ce înglobează în sine protecția și apărarea *Constituției* atât de pericolele din exterior (ce pot veni din partea diferitor subiecți de drept constituțional), cât și de pericolele din interior ce pot veni nemijlocit din partea autorității chemate să o protejeze – Curtea Constituțională.

Bibliografie

1. Chetruș U. *Garantarea drepturilor și libertăților constituționale la aplicarea măsurilor de constrângere juridical*: teza de doctor în drept. Chișinău, 2013.
2. *Concepția securității naționale*, aprobată prin **legea nr. 112 din 22.05.2008**. În: Monitorul Oficial din 03.06.2008, nr. 97-98.
3. Costachi Gh. *Cetățeanul și puterea în statul de drept*. Monografie. Chișinău: S.n., 2019 (Tipogr. "Print Caro").
4. Costachi Gh. *Neretroactivitatea legii – element al principiului securității juridice*. În: „Particularitățile adaptării legislației Republicii Moldova și Ucrainei la legislația Uniunii Europene”, materialele conferinței științifice internaționale din 22–23 martie 2019. Chișinău: S.n., 2019, p. 9-17.
5. Costachi Gh. *Securitatea constituțională în Republica Moldova la 25 de ani de existență a Legii Fundamentale*. În: *Legea și Viața*, 2019, nr. 8.
6. Costachi Gh. *Securitatea persoanei – valoare supremă a regimului constituțional consolidat*. În: „Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextual necesităților de securitate și asigurarea a parcursului European”: monografie colectivă. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, 2019, p. 92-114.
7. Costachi Gh. *Stabilitatea Constituției – garanție indispensabilă statalității Moldovei*. În: „Statalitatea Moldovei: continuitatea istorică și perspectiva dezvoltării”, materialele confeinței științifice din 24-25 martie 2017 din Chișinău. Chișinău: S.n., 2017, p. 600-610.
8. Costachi Gh., Iacob I. *Principiile acțiunii legii în timp – fundament al securității juridice a persoanei*. În: „Particularitățile adaptării legislației Republicii Moldova și Ucrainei la legislația Uniunii Europene”, materialele conferinței internaționale științifico-practice din 27-28 martie 2020. Chișinău: S. n., 2020 (Tipogr. «Tipocart Print»), p. 8-20.
9. Costachi Gh., Iacob I. *Securitatea Constituției – obiectiv major al reformei constituționale din Republica Moldova*. În: *Legea și Viața*, 2020, nr. 9, p. 4-10.
10. Costachi Gh., Railean P. *Menirea justiției constituționale în statul de drept contemporan*. În: *Legea și Viața*, 2014, nr. 10, p. 4-9.
11. Enicov V. *Securitatea constituțională – dimensiune distinctă a securității naționale*. În: „Teoria și practica administrării publice”, materialele conferinței științifice internaționale din 22 mai 2015. Chișinău: AAP, 2015.
12. *Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova (modul de alegere a Președintelui)* (Sesizarea nr. 48b/2015). În: Monitorul Oficial nr. 59-67 din 18.03.2016.
13. Iacob I. *Reflecții asupra abordării doctrinare a securității juridice*. În: *Legea și Viața*, 2020, nr. 1, p. 25-32.
14. Iacob I., Nistor M. *Principiul constituțional al egalității în lumina jurisprudenței constituționale*. În: *Jurnalul Juridic Național: teorie și practică*, 2019, nr. 4, p. 27-33.
15. Nistor M. *Egalitatea: concept, ipostaze și reglementare constituțională*. În: „Teoria și practica administrării publice”, materialele conferinței științifice internaționale din 17 mai 2019. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2019, p. 446-453.

16. *Strategia securității naționale a Republicii Moldova*, aprobată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.153 din 15.07.2011. În: *Monitorul Oficial* din 14.10.2011, nr. 170-175.
17. Tataru Gh. *Demiterea – o măsură veritabilă de răspundere constituțională a Șefului de Stat*. În: *Supremația dreptului*, 2017, Ucraina, nr. 2, p. 74-82.
18. Баранов П.П. *Безопасность Российской Федерации: государственная, национальная и конституционная (вопросы теории и практики)*. În: *Северо-Кавказский юридический вестник*, 2014, №3. [URL]: <https://cyberleninka.ru/article/n/bezopasnost-rossiyskoy-federatsii-gosudarstvennaya-natsionalnaya-i-konstitutsionnaya-voprosy-teorii-i-praktiki>.
19. Бондарь Р.С. *Конституционная безопасность личности, общества, государства: постановка проблемы в свете конституционного правосудия, обеспечения социальной справедливости, равенства и прав человека*. În: *Законодательство и экономика*, 2004, № 4.
20. Воробьев Д.С. *Институциональные аспекты конституционной безопасности в современной России*. În: *Ученые записки орловского государственного университета*, 2010, №3, часть 1.
21. Головистикова А.Н. *Конституционное право России: Учебник / Под ред. Н.А. Михалевой*. Москва, 2006.
22. Гончаров И.В. *О соотношении понятий «национальная безопасность», «государственная безопасность», «конституционная безопасность»*. În: *Актуальные проблемы российского права*, 2009, № 1.
23. Езеров А.А. *Конституционная безопасность с позиций конфликтологического подхода*. În: *Актуальні проблеми держави і права*, 2011, № 57.
24. Езеров А.А. *Объект и содержание конституционной безопасности*. În: *Юридична Наука*, 2011, № 1(1).
25. Енгибарян Р.В., Тадевосян Э.В. *Конституционное право. Учебник для вузов. 2-е изд.* Москва: Юристъ, 2002.
26. Жеребцова Е.Е. *Правовая охрана и защита конституционных норм как особое юридическое свойство Конституции Российской Федерации*, 2011. [URL]: http://www.rusnauka.com/31_ONBG_2011/Pravo/8_95759.doc.htm.
27. Игнатова Н.С., Зверев О.И. *Проблемы конституционной безопасности в Российской Федерации*. СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2002.
28. *Конституционное право зарубежных стран: Учебник для вузов / Под. ред. М.В. Баглая, Ю.И. Лейбо, Л.М. Энтина*. Москва, 2005.
29. *Конституционное право России / Отв. ред. Ю.Л. Шульженко*. Москва: Проспект, 2007, p. 91-102.
30. Коровинских Д.С. *Правовая охрана Конституции Российской Федерации: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук*. Москва, 2005.
31. Костаки Г. *Конституция – основа безопасности личности в правовом государстве*. În: *Legea și Viața*, 2019, nr. 6, p. 4-8.
32. Несмеянова С.Э. *Теоретико-правовое исследование конституционного судебного контроля в Российской Федерации: диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук*. Тюмень, 2007.
33. Никитяева В.В. *Конституционная безопасность как условие эффективной реализации основ конституционного строя*. În: *Вестник ВИ МВД России*, 2007, №4. [URL]: <https://cyberleninka.ru/article/n/konstitutsionnaya-bezopasnost-kak-uslovie-effektivnoy-realizatsii-osnov-konstitutsionnogo-stroya>;
34. Станкин А.Н. *Конституционно-правовая безопасность: понятие, признаки и соотношение с национальной безопасностью*. În: *Юридическая наука и практика: Вестник Нижегородской академии МВД России*, 2019, №3 (47). [URL]: <https://cyberleninka.ru/article/n/konstitutsionno-pravovaya-bezopasnost-ponyatie-priznaki-i-sootnoshenie-s-natsionalnoy-bezopasnostyu>;
35. Шуберт Т.Э. *Конституционная безопасность: понятие и угрозы*. În: *Право*, 1997.

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ЕДИНСТВА ПРАВОВОГО ПОЛЯ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

Игорь ЯНАК

Доктор права, преподаватель КГУ
Специализация: конституционное право

В настоящее время конституционное право выступает основным механизмом в регулировании общественных отношений в различных сферах жизнедеятельности общества и государства.

За прошедшие тридцать лет Парламентом Республики Молдова была проделана огромная работа по созданию современной правовой базы, принято большое количество законов. Эта работа, конечно, еще не завершена.

Требование формирования единства правового поля закреплено в Конституции Республики Молдова (ст. 1) и его обеспечение является важной функцией правового государства. Этот базовый принцип отнесен к основам конституционного строя и направлен на обеспечение суверенитета, независимости и неделимости Республики Молдова.

Следует отметить, что вопросы обеспечения единства правового поля в Республике Молдова и единообразного правоприменения всегда были в центре внимания юридической науки. Разработка юридически обоснованной концепции формирования единства правового пространства Республики Молдова призвана содействовать эффективному, устойчивому развитию демократического общества и государства. Без обеспечения единства правового регулирования в Республике Молдова трудно себе представить решение социально-экономических, политических проблем, в том числе преодоление межэтнических противоречий и, в конечном счете, полноценное и обладающее перспективой развитие Республики Молдова как демократического правового государства. Обеспечение единства правового регулирования предполагает разрешение важнейших задач современного конституционализма.

Конституция Республики Молдова дает следующую основу для обеспечения единства правового поля:

- Республика Молдова - суверенное и независимое, единое и неделимое государство (ч. (1) ст. 1 Конституции);
- Основу государства составляет единство народа Республики Молдова. Республика Молдова является общей и неделимой родиной всех ее граждан (ч. (1) ст. 10 Конституции);
- Парламент является высшим представительным органом народа Республики Молдова и единственной законодательной властью государства (ч. (1) ст. 60 Конституции).

В современных условиях органы публичной власти должны осознавать, что эффективность их деятельности прямо пропорциональна ожиданиям, потребностям и требованиям общества.

Общепризнано, что в правовом пространстве унитарного государства размещается одна правовая система, поэтому осуществлять эффективный контроль над территориальным пространством органы публичной власти смогут только в том случае, если на всей территории Республики Молдова будут действовать универсальные правовые механизмы. В этом плане, в Конституции Республики Молдова заложен огромный потенциал. В преамбуле Конституции и в первом разделе Конституции Республики Молдова, где закреплены основные принципы общественного и государственного устройства неоднократно подчеркивается единство территориального пространства, единство правового пространства и единство народа Республики Молдова.

Важно отметить, что единство правового поля определяется утверждением верховенства конституции и законов. В едином территориальном и правовом пространстве должны действовать единые правовые принципы, единые нормы права, совместимые по характеру и целям единого правового регулирования, а также единая правовая политика. В рамках единого правового регулирования нормы права не могут предъявлять одним и тем же субъектам по одним и тем же вопросам различные, тем более противоречивые, требования.

Республика Молдова как суверенное, единое и неделимое государство вправе принимать все необходимые меры для исключения механизмов, нарушающих единство правового поля, констатируя, что современная действительность нуждается в разрешении проблемы отсутствия механизмов поддержания единой дисциплины и выработке мер воздействия на ее нарушителей. Главной функцией юридической ответственности определяется восстановление конституционности и законности в сфере взаимодействия между личностью, обществом и государством.

И в заключении следует подчеркнуть, что мы уже тридцать лет говорим, что мы имеем Конституцию, при этом не имеем конституционности, имеем правовые нормы, не имеем единства правового поля, имеем народ, не имеем единства народа, это реальность, и эта реальность продолжается, и она может углубляться еще более глубокими темпами, если не будет инициативы с конституционной реформой, связанной с обеспечением единства правового регулирования на всей территории Республики Молдова. Именно Конституция должна стать основой единства правового регулирования и территориальной целостности Республики Молдова.

UNELE REFLECȚII CU PRIVIRE LA REALIZAREA PRINCIPIULUI CONSTITUȚIONAL AL AUTONOMIEI UNIVERSITARE ÎN REPUBLICA MOLDOVA ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII EUROPENE

Daniela POJAR

doctor în drept, prorector finanțe și relații internaționale
Universitatea Tehnică a Moldovei
daniela.pojar@adm.utm.md

Rezumat

În articolul de față este abordat modul de realizare a principiului constituțional al autonomiei universitare în Republica Moldova, în contextul integrării europene. Principiul autonomiei universitare, prevăzut la art. 35 alin.(6) din Constituția Republicii Moldova, stipulează că instituțiile de învățământ superior au dreptul la autonomie. Implementarea completă a acestui principiu este crucială pentru dezvoltarea unui sistem de învățământ superior competitiv, adaptabil și durabil, capabil să răspundă nevoilor societății și pieței muncii. Realizarea Spațiului European Comun în Învățământul Superior reprezintă doar una dintre aspectele autonomiei universitare (cea academică) și contribuie plenar la integrarea Republicii Moldova în spațiul european al cunoașterii. Totodată, cea mai mare provocare în procesul de realizare a autonomiei universitare o reprezintă consolidarea principiului responsabilității publice și alinierea managementului universitar la cele mai bune practice europene.

Cuvinte cheie: *autonomie universitară, responsabilitate publică, învățământ superior, studii superioare de licență, studii superioare de masterat, principiu constituțional.*

Summary

The article addresses the implementation of the constitutional principle of university autonomy in the Republic of Moldova in the context of European integration. The principle of university autonomy, stipulated in Article 35, paragraph (6) of the Constitution of the Republic of Moldova, states that higher education institutions have the right to autonomy. The full implementation of this principle is crucial for the development of a competitive, adaptable, and sustainable higher education system capable of meeting the needs of society and the labor market. The establishment of the European Higher Education Area represents only one aspect of university autonomy (the academic aspect) and fully contributes to the integration of the Republic of Moldova into the European Knowledge Area. At the same time, the greatest challenge in the process of achieving university autonomy is the consolidation of the principle of public accountability and aligning university management with the best European practices.

Keywords: *university autonomy, public accountability, higher education, undergraduate studies, master's studies, constitutional principle.*

Articolul 35 din Constituția Republicii Moldova [1], care consfințește dreptul la învățătură, stabilește la alin. (6) că instituțiile de învățământ superior beneficiază de dreptul la autonomie. Fără a dezvolta noțiunea de autonomie universitară, textul de lege respectiv consacră la nivel de principiu o libertate, care a fost obținută de universități la nivel global de-a lungul timpului.

O explicație a noțiunii de autonomie universitară o regăsim în Codul educației al Republicii Moldova [2], la art. 79 și constă în dreptul comunității universitare de organizare și autogestionare, în concordanță cu politicile și strategiile naționale ale dezvoltării învățământului superior. Pe de altă parte, această explicație o regăsim și în textul art. 49 al Legii Învățământului nr. 547 din 21 iulie 1995 (abrogată), care constă în „[...]dreptul comunității universitare de a se organiza și a se autogestiona (domeniile conducerii, structurării și funcționării instituției), de a-și exercita libertățile academice fără nici un fel de ingerințe ideologice, politice sau religioase, de a-și asuma un ansamblu de competențe și obligații în concordanță cu politicile și strategiile naționale ale dezvoltării învățământului superior și postuniversitar”.

Actele legislative naționale transpun acest principiu constituțional aliniindu-se la preceptele enunțate în mai multe internaționale documente internaționale, după cum urmează:

- Declarația privind Drepturile și Obligațiile Aferente Libertății Academice (Siena, 1982) [3];
- Declarația de la Lima privind Libertatea Academică și Autonomia Instituțiilor de Învățământ Superior (Lima, 1988) [4], care tratează autonomia universitară ca fiind un garant al dezvoltării și protecției drepturilor omului, neadmițând utilizarea rezultatelor cercetării și a progresului tehnologic în detrimentul acestor drepturi;
- Declarația de la Lisabona a Asociației Universităților Europene (2007) [5], care a identificat cele patru domenii ale autonomiei universitare, caracteristice unei universități moderne (autonomia academică, organizațională, a resurselor umane și cea financiară). Acest document reiterează importanța autonomiei universitare pentru o Europă puternică și unită. Acest document stabilește un obiectiv comun de a contribui la dezvoltarea Europei, prin definirea de către fiecare universitate a propriei misiuni și prin eforturi colective să răspundă nevoilor fiecărei țări individuale și ale Europei în ansamblu. Autonomia universitară nu semnifică doar libertate, ci implică disponibilitatea de a fi responsabil atât față de propria comunitate academică, cât și față de societate în ansamblu;
- Magna Carta Universitară (Bologna 1998) [6], care „proclamă principiile fundamentale menite să susțină vocația învățământului superior”, insistând că autonomia universitară reprezintă un mijloc de realizare a misiunii învățământului superior, încurajând mobilitatea academică;
- Magna Charta Universitatum 2020 [7], prin care Universitățile semnatare recunosc că au „responsabilitatea de a se angaja și de a răspunde aspirațiilor și provocărilor lumii și comunităților pe care le deservesc, în beneficiul umanității și pentru a contribui la sustenabilitate”. Caracteristica definitorie a unei universități moderne este **Autonomia intelectuală și morală**, reprezentând și o condiție prealabilă pentru îndeplinirea responsabilităților sale față de societate. Această independență trebuie să fie recunoscută și protejată de guverne și de societatea în ansamblu și apărată cu fermitate de către instituțiile însele.

Aceste documente internaționale stabilesc linii directoare privind guvernanta universitară, accesul la educație, standardele de calitate și cooperarea internațională în domeniul învățământului superior. Astfel, actele legislative naționale nu doar că adoptă principii de autonomie și libertate academică, ci le armonizează cu angajamentele asumate de Republica Moldova pe plan internațional, asigurând o compatibilitate între normele naționale și cele internaționale. Acest proces de aliniere este esențial pentru a asigura integrarea sistemului de învățământ superior într-un cadru internațional, facilitând mobilitatea academică, colaborarea între universități și recunoașterea reciprocă a rezultatelor învățării.

Este important să observăm unde se poziționează autonomia universitară în realitățile Republicii Moldova, gradul de autonomie de care acestea beneficiază și nu mai puțin important nivelul de înțelegere și de conștientizare de către universități a principiilor de funcționare a autonomiei universitare. Cum am menționat mai sus, Codul educației al Republicii Moldova [2] definește autonomia universitară identificând domeniile vizate de aceasta (conducere, structurare și funcționare a instituției, activitatea didactică și de cercetare științifică, administrarea și finanțare), precum descrie și modul de realizare. Un alt aspect deosebit de important cu privire la modalitatea de realizare a autonomiei universitare este existența a două hotărâri ale Curții Constituționale a Republicii Moldova, în care este abordat, chiar dacă tangențial, modalitatea de realizare a principiului constituțional al autonomiei universitare, în contextul controlului constituționalității unor prevederi din Legea învățământului nr. 547-XIII din 21 iulie 1995 (mecanismul de numire a rectorilor instituțiilor de învățământ superior aflate în subordinea autorităților publice) [8] și în contextul controlului constituționalității alineatului 3 al articolului 3 din Legea nr. 142-XVI din 7 iulie 2005 privind aprobarea Nomenclatorului domeniilor de formare profesională și al specialităților pentru pregătirea cadrelor în instituțiile de învățământ superior, ciclul I [9].

În Hotărârea nr.6 din 3 mai 2012 [9] Înalta Curte a subliniat: „[...] autonomia universitară constă în dreptul instituției de a se conduce, de a-și exercita libertățile academice fără nici un fel de ingerințe ideologice, politice, religioase, de a-și asuma un ansamblu de competențe, obligații și responsabilități în

concordanță cu opțiunile și orientările strategice naționale de dezvoltare a învățământului superior, cu progresul științei și tehnicii, al civilizației regionale și universale.” Totodată, în Hotărârea nr. 19 din 3 iunie 2014 [8], CC a stabilit că „Autonomia universitară înseamnă independența instituțiilor de învățământ superior față de stat și alți subiecți din societate, în adoptarea deciziilor privind administrarea internă, gestionarea finanțelor, stabilirea politicilor curriculare proprii, servicii și alte activități interne și, deși oferă instituțiilor de învățământ superior o autonomie largă, statul se poate implica totuși în organizarea și activitatea acestora, obligându-le să respecte și să realizeze plenar principiile învățământului (umanitarizare, accesibilitate, adaptivitate, creativitate, diversitate, democratizare, deschidere și flexibilitate) și standardele educaționale de stat, astfel realizându-se cooperarea între stat și instituțiile de învățământ superior.” Cooperarea între stat și instituțiile de învățământ superior, în spiritul autonomiei universitare, obligă ultimele să respecte legislația în vigoare, carta proprie și politicile naționale și europene în domeniul învățământului superior; să asigure calitatea în învățământul superior; să respecte echitatea și etica universitară; să asigure eficiența managerială și eficiența utilizării resurselor; să asigure transparența tuturor deciziilor și activităților sale; să respecte libertatea academică a personalului, precum și drepturile și libertățile studenților. Totodată, Înalta Curte a stabilit că din punct de vedere al autonomiei organizaționale, universităților le aparține dreptul de a determina propria structură organizațională și de a-și alege propriile organe administrative [8].

Astfel că, în lumina actelor legislative și documentelor menționate supra, putem evalua modalitatea de realizare a autonomiei universitare, pe cele patru domenii, ținând cont de următoarele aspecte:

A. Autonomia academică, care se referă la libertatea și responsabilitatea universității de a dezvolta propriile programe de studii, de a defini structura și conținutul curriculumului universitar, de a asigura calitatea acestor programe și a cercetărilor universitare, precum și de a stabili procedurile de selecție pentru viitorii studenți. Este realizată, conform art. 79, alin. (3) din codul educației al Republicii Moldova prin:

- organizarea, desfășurarea și perfecționarea procesului de învățământ și de cercetare științifică;
- stabilirea specialităților;
- elaborarea planurilor de studii și a programelor analitice în conformitate cu standardele educaționale de stat;
- organizarea admiterii candidaților la studii, ținând cont de criteriile specifice profilului instituției de învățământ superior.

În vederea realizării Spațiului European Comun al Învățământului Superior, în cadrul sistemului național de învățământ superior au fost implementate cele două cicluri universitare: licență, cu o durată de 3 sau 4 ani, masterat, cu o durată de 1,5-2 ani și va fi reorganizat sistemul de școli doctorale – până în anul 2030 pentru implementarea ciclului trei al învățământului superior - doctoratul. Codul Educației reglementează studiile integrate în domeniul medicinei, arhitecturii și medicinei veterinare. La fel, sunt supuse reglementării specialitățile duble, precum și programele comune de studii. În scopul implementării prevederilor art. 123 din Acordul de Asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană [10] în anul 2023, în temeiul HG nr. 330 din 31.05.2023 a fost aprobat Cadrul Național al Calificărilor - un instrument esențial pentru recunoașterea calificărilor la nivel național și internațional, elaborat în conformitate cu Cadrul European al Calificărilor pentru a îmbunătăți transparența și recunoașterea calificărilor și a competențelor. Acest act normativ va facilita recunoașterea diplomelor, perioadelor de studii și competențelor absolvenților.

Unul dintre obiectivele Strategiei de dezvoltare „Educația 2030” [11] presupune modernizarea continuă a curriculumului universitar în condițiile autonomiei instituționale din perspectiva Cadrului Național al Calificărilor, Standardelor de Calificare, competențelor-cheie de învățare pe parcursul întregii vieți, competențelor-cheie sustenabile și a nevoilor pieței muncii. Acest obiectiv contribuie la construirea spațiului european al educației prin abordarea a cel puțin două aspecte-cheie: educație digitală și educație ecologică.

B. *Autonomia organizațională* se realizează prin:

- eligibilitatea tuturor organelor de conducere, prin vot secret;
- rezolvarea problemelor sociale ale studenților și personalului;
- asigurarea ordinii și disciplinei în spațiul universitar;
- găsirea surselor suplimentare de venituri;
- stabilirea relațiilor de colaborare cu diverse instituții de învățământ și științifice, centre și organizații din țară și din străinătate.

În conformitate cu art. 109 din Codul educației, Carta universitară este documentul care stabilește misiunea, principiile academice, obiectivele, structura și organizarea universității, iar Senatul aprobă structura organizatorică și funcțională a instituției de învățământ superior. Senatul face parte din sistemul organelor de conducere ale învățământului superior, fiind o componentă a managementului la nivel instituțional. La nivel național, managementul învățământului superior se realizează de către Ministerul Educației și Cercetării, iar la nivel instituțional de către structurile de conducere și administrative ale instituțiilor de învățământ superior (art. 101 Codul educației). Autonomia universitară *exclude subordonarea* instituțiilor de învățământ superior față de Ministerul Educației și Cercetării sau alte autorități și instituții, *dar nu exclude autoritatea* pe care fondatorul o poate exercita asupra instituției de învățământ superior pentru realizarea misiunii acesteia. Autonomia universitară presupune independența universității față de stat și alți subiecți din societate în adoptarea deciziilor privind administrarea internă, or: administrarea internă a instituțiilor de învățământ superior presupune exercitarea managementului la nivel instituțional, fără ingerințe externe, iar *organele de conducere și administrare ale universităților*, prin intermediul cărora se exercită autonomia, sunt expresia voinței comunității universitare.

C. *Autonomia resurselor umane* presupune libertatea universității de a recruta și selecta resursa umană calificată, responsabilitatea încheierii contractelor de muncă, stabilirea nivelului salariilor și a sporurilor salariale în funcție de valoarea potențialului uman [12], iar printre modalitățile de realizare enumerăm:

- selectarea și promovarea personalului didactic, științifico-didactic și științific, precum și a celorlalte categorii de personal din instituția de învățământ;
- stabilirea criteriilor de evaluare a activității didactice și de cercetare științifică;
- acordarea titlurilor didactice.

Sub aspectul realizării autonomiei de personal, universitățile din Republica Moldova dispun de un grad ridicat de libertate, sub condiția respectării dreptului constituțional la muncă și la demnitate în muncă.

D. *Autonomia financiară* – cea mai „tânără” fațetă a autonomiei universitare, care vizează și se realizează

- administrarea resurselor financiare prin conturi bancare, inclusiv a mijloacelor alocate de la bugetul de stat;
- utilizarea resurselor disponibile pentru desfășurarea activității statutare, conform propriilor decizii;
- acumularea veniturilor proprii din taxe, servicii acordate, lucrări executate și din alte activități specifice, conform nomenclatorului serviciilor prestate aprobat de Guvern;
- administrarea bunurilor proprietate a instituției și asigurarea condițiilor optime de dezvoltare a bazei materiale a instituției;
- utilizarea bunurilor proprietate a instituției și a drepturilor aferente pentru realizarea scopurilor statutare ale instituției de învățământ superior.

Reglementată exhaustiv începând cu 2013, universitățile din Republica Moldova funcționează pe principii de autogestiune financiar-economică. Aplicarea începând cu anul 2021 (HG 343/2020) a Metodologiei de finanțare bugetară a universităților publice presupune un model de alocare pentru instituțiile publice de învățământ superior a finanțării-standard, în bază de cost standard per student și coeficienți de ajustare, asociată gradului de complexitate a programelor de studii de la

ciclurile de studii superioare de licență și master, a finanțării compensatorii pentru susținerea performanței și a finanțării complementare pentru modernizarea bazei materiale și didactice a instituției. Acest model de finanțare este aliniat celor mai bune practici europene, contribuind la realizarea spațiului european al educației. Un exemplu relevant îl reprezintă finanțarea compensatorie bazată pe indicatori de performanță, care joacă un rol crucial în îmbunătățirea calității studiilor universitare și în creșterea relevanței competențelor obținute de absolvenți. Mai mult decât atât, mecanismul finanțării compensatorii încurajează instituțiile de învățământ superior să se concentreze pe corelarea activităților de predare cu cele de cercetare. Acest lucru contribuie atât la o mai bună integrare a învățământului superior cu cercetarea, cât și la adaptarea sa la cerințele pieței muncii. Astfel, modelul de finanțare compensatorie stimulează mediul academic să dezvolte o educație relevantă și orientată spre inovație, facilitând atât avansul cunoașterii, cât și inserția profesională a absolvenților.

Referințe bibliografice

1. Constituția Republicii Moldova: nr. 1 din 29.07.1994. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2016, nr. 78. ISSN 2587-389X
2. Codul Educației al Republicii Moldova: nr.152 din 17.07.2014. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 24.10.2014, nr. 319-324
3. Declarația privind Drepturile și Obligațiile Inerente Libertății Academice adoptată de Conferința Asociației Internaționale a Profesorilor și Lectorilor Universitari, adoptată la Siena la data de 21 mai 1982.
4. Declarația de la Lima privind Libertatea Academică și Autonomia Instituțiilor de Învățământ Superior, adoptată de Adunarea Generală a Organizației Internaționale World University Service, reunită la Lima, Peru în perioada 6-10 septembrie 1988, cu ocazia aniversării a 40 de ani de la adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului, <https://www.wusgermany.de/sites/default/files/userfiles/WUS-Internationales/wus-lima-englisch.pdf>
5. Declarația de la Lisabona a Asociației Universităților Europene (2007), https://ehea.info/Upload/document/consultive/eua/EUA_Lisbon_Declaration_582744.pdf
6. Declarația de la Bologna, adoptată de rectorii Universităților europene, reuniți la Bologna cu ocazia împlinirii a 900 de ani de la întemeierea celei mai vechi dintre ele (Bologna 1998), <https://site.unibo.it/magna-charta/en/magna-charta-universitatum/the-bologna-declaration>
7. Magna Charta Universitatum 2020, redactată de Consiliul Magna Charta Observatory, <https://www.magna-charta.org/magna-charta-universitatum/mcu2020>
8. Hotărârea nr. 19 din 03.06.2014 pentru controlul constituționalității unor prevederi din Legea învățământului nr. 547-XIII din 21 iulie 1995 (mecanismul de numire a rectorilor instituțiilor de învățământ superior aflate în subordinea autorităților publice), https://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/ro-h_19_2014_ro.pdf
9. Hotărârea Curții Constituționale nr. 6 din 03.05.2012 pentru controlul constituționalității alineatului 3 al articolului 3 din Legea nr. 142-XVI din 7 iulie 2005 privind aprobarea Nomenclatorului domeniilor de formare profesională și al specialităților pentru pregătirea cadrelor în instituțiile de învățământ superior, ciclul I, https://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/ro_2012_h_06.pdf
10. Acordul de Asociere dintre Republica Moldova, pe de o parte și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte din 27.06.2014, În: Monitorul Oficial nr.185-199/442 din 18.07.2014. Acordul ratificat prin Legea nr.112 din 02.07.2014
11. Hotărârea Guvernului nr. 114 din 07.03.2023 cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare „Educația 2030” și a Programului de implementare a acesteia pentru anii 2023-2025. În: Monitorul Oficial nr. 134-137, din 24.03.2023
12. COTELNIC, A., NICULIȚA, A., TODOS, P., TURCAN, R., BUGAIAN, L., POJAR, D. Looking for (Re)Defining University Autonomy. In: *The USV Annals of Economics and Public Administration*. 2015, vol. 15, no. 1. ISSN 2285-3332.

SUBIECTE DE ACTUALITATE BIOETICĂ ÎN OPTICA PROCESULUI DE INTEGRARE EUROPEANĂ

Vitalie OJOVAN

doctor habilitat în filosofie, conferențiar universitar,
șef catedră, Catedra de filosofie și bioetică;
șef laborator, Laboratorul Sănătatea Creierului și Bioetica;
Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu” din Republica Moldova
vitalie.ojovanu@usmf.md
<https://orcid.org/0000-0003-3510-0477>

Rezumat

Bioetica reprezintă un domeniu interdisciplinar cu o implicare practică permanentă. Azi cele mai dificile probleme din medicină își caută soluționarea în baza principiilor bioetice. O serie de subiecte din sfera medicală au o strânsă corelație etico-juridică. Cele mai frecvente abordări cu implicarea bioeticii și ale dreptului se întâlnesc în cazurile de malpraxis, de informare, confidențialitate și în activitatea comitetelor de bioetică. Privitor la aceste subiecte în Republica Moldova se întâlnesc anumite dificultăți ce necesită o soluționare veritabilă în corespundere cu standardele internaționale activ promovate de către Uniunea Europeană. Pentru aceasta sunt necesare o serie de acțiuni organizatorice.

Cuvinte-cheie: *bioetică, integrare europeană, legislație, malpraxis, informare în medicină, confidențialitate.*

Summary

Current Bioethical Topics in the Context of the European Integration Process

Bioethics represents an interdisciplinary field with permanent practical involvement. Today, the most difficult problems in medicine seek their solution based on bioethical principles. A number of topics in the medical sphere have a close ethical-legal correlation. The most frequent approaches involving bioethics and law are found in cases of malpractice, information, confidentiality and in the work of bioethics committees. Regarding these subjects in the Republic of Moldova, certain difficulties are encountered that require a genuine solution in accordance with the international standards actively promoted by the European Union. For this, a series of organizational actions are necessary.

Keywords: *bioethics, European integration, legislation, malpractice, information in medicine, confidentiality*

Un stat prosper este rezultatul unei contribuții eficiente a diferitor structuri sociale ce încadrează oameni cu funcții concrete, care își aduc contribuțiile profesionale respective în dependență de prezența unor factori, printre care starea sănătății, condițiile de trai, calitatea vieții. În moment aniversar, când se omagiază binemeritat Constituția moldavă, este oportun să abordăm subiectul conlucrării comune, interdisciplinare a diferitor domenii, sub auspiciul Legii supreme, prin aportul lor privind asigurarea sănătății și condițiilor oportune de trai și activitate a membrilor societății.

Existența Uniunii Europene a dovedit o prezență perpetuă a viabilității principiilor democratice, o existență a siguranței și prosperității, devenind un spațiu social-politic, economic și cultural de orientare pentru statele ex-sovietice și ex-socialiste din Europa de Est. Integrarea europeană a devenit un deziderat pentru tinerele democrații. Orientarea către Uniunea Europeană oferă condiții favorabile de dezvoltare tuturor sferelor de activitate, inclusiv și domeniilor menite să asigure viața și sănătatea cu condiții în care funcționează repere morale bine statornicite. Un atare rol revine bioeticii.

Constituția, prin definiția sa, reprezintă Legea supremă a țării în care, pe lângă principiile de bază ale organizării statului și sistematizarea ordinii funcționalității organelor de orice nivel, stabilește drepturile, libertățile și îndatoririle cetățenilor. În cele trei decenii de când a fost adoptată, Constituția Republicii Moldova, a dovedit o certă contribuție la evoluarea democratică a statului, asigurând stabilitate și o prezență permanentă în funcționalitatea organismului social, aflat într-o zonă geopolitică deloc favorabilă.

În articolul 4(1) al Constituției Republicii Moldova se stipulează că „Dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte” [1]. Dacă ne referim la Declarația Universală a Drepturilor Omului (adoptată la 10 decembrie 1948, prin Rezoluția 217A în cadrul celei de-a treia sesiuni a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite), atunci drepturile garantate de Declarație sunt grupate în cinci categorii: 1) drepturi civile; 2) drepturi politice; 3) drepturi economice; 4) drepturi procedurale; 5) drepturi sociale. Iar în cadrul drepturilor civile se menționează dreptul la viață, libertatea și securitatea persoanei, viață privată, secretul corespondenței, onoare și demnitate. Aici se conțin stipulări directe privind dreptul la viață, libertate și la securitate (articolul 3), la asigurarea sănătății, îngrijirea medicală, asigurare în caz de boala, invaliditate (articolul 25.1) [2].

Viața, sănătatea, calitatea vieții – sunt caracteristici ce pot fi determinate și analizate doar printr-un cadru inter și multidisciplinar. Factorul, principiul de bază, în acest proces important revine bioeticii – domeniu apărut pe mapamond acum jumătate de secol. Cea mai pronunțată aplicabilitate bioetica și-a căpătat-o în medicină, evoluând de la ideile lui fondatorului ei – V. R. Potter, până la concepte cu implicații practice în activitatea clinică și cea de cercetare. Pe parcursul evoluării bioeticii s-au formulat numeroase idei teoretice și practice importante, iar principiile ei devenind obligatorii pentru activitatea medicală de orice gen. În bioetică se conjugă potrivit dreptul cu medicina și cu morala și se sintetizează rezultatele pentru o optimizare a asistenței medicale și o satisfacere a dreptății și poziționare a binelui real.

În acest context s-au evidențiat cele patru aspecte esențiale ale bioeticii: sociofilosofic, axiologic, juridic și medical. Aspectul *sociofilosofic* rezidă în caracterul general-uman al bioeticii, care este o varietate a activității intelectuale și a practicii sociale. Prin el se evidențiază cele mai actuale probleme sociale, dezvoltarea concepției despre Homo Sapiens ș.a. Aspectul *axiologic* constă în contribuția bioeticii la formarea unui nou sistem valoric în societate, cu perspectiva soluționării celor mai stringente probleme de ordin social-moral. Aspectul *juridic* reprezintă bioetica drept o formă de protecție a drepturilor omului, inclusiv dreptul la viață prin reglementarea juridică a relațiilor omului cu biosfera, a societății cu natura. Aici se sesizează două stiluri de gândire: 1) legal, normativ; 2) filosofic. Aspectul *medical* exprimă manifestarea umanismului în medicină, rezolvarea diverselor probleme medicale și social-medicale [3, p. 27-28].

Printre subiectele ce sunt prezentate la forul organizat cu prilejul aniversării legii supreme a statului nostru, considerăm că un deosebit interes vor prezenta cele ce țin de analiza mecanismelor transpunerii într-o funcționare reală a acesteia, adică cadrul normativ care vine să asigure buna funcționare a prevederilor constituționale.

Azi are o deosebită importanță analiza a câteva subiecte de importanță primordială pentru viața, sănătatea și starea de bine a cetățenilor R. Moldova: 1) necesitatea aprobării legii privind malpraxis-ul; 3) examinarea procesului de informare în activitatea medicală și a respectării confidențialității pacienților sau clienților serviciilor de sănătate în scop de ulterioare optimizări; 2) redresarea esențială a funcționării comitetelor de bioetică.

Vom iniția expunerea acestor subiecte cu câteva prevederi constituționale importante. Astfel, conținutul articolului 16(1) stipulează în mod direct faptul că „Respectarea și ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordială a statului”. În continuare, respectându-se consecutivitatea logică, se expun drepturile vitale fundamentale ale omului: „statul garantează fiecărui om dreptul la

viață și la integritate fizică și psihică” – articolul 24(1), iar articolul 36(1) se remarcă că „dreptul la ocrotirea sănătății este garantat” [1].

Trebuie de remarcat că aceste previziuni generale își găsesc realizarea concretă în alte segmente de activitate. Temele prin care se identifică subiectele bioetice de bază sunt: 1) menținerea, perpetuarea, conservarea și protejarea vieții; 2) îmbunătățirea, ocrotirea sănătății; 3) anihilarea sau diminuarea suferinței; 4) îmbunătățirea sau păstrarea calității vieții [4, p. 61-62]. Nu totdeauna scopurile tratamentului sunt atinse, iar la baza acestei „neatingeri” stau diverse cauze. Acestea pot fi divizate în cauze neintenționate, accidentale, și cele cu componente de delincvență. Din prima categorie fac parte greșelile și erorile medicale (în teoria medicală fiecare dintre acestea au și particularități, în pofida faptului că în mod uzual acestea sunt sinonime) care pot evolua în malpraxis.

În procesul complicat de stabilire a diagnozei și determinării tacticii tratamentului, din cauze obiective și subiective, se pot produce anumite evenimente neconforme. Consecințele acțiunilor medicilor în actul medical deviat de la normă pot evolua în *malpraxis*, care se definește ca o consecință a rezultatului acțiunii medicale cu un prejudiciu adus sănătății pacientului. Cazurile de malpraxis se înscriu în limitele admisibilului, când alte modalități la moment n-au fost posibile. Consecințele oricăror greșeli pot fi recuperate printr-un mecanism respectiv de identificare a faptei, mediere și returnare a prejudiciului. În statele dezvoltate medierea la etapa declarării oficiale a cazului de malpraxis și compensare a prejudiciului (în formă bănească) se realizează prin judecători sau notari abilitați. Salvarea unei vieți sau atingerea unui scop ce ar fi redresarea sănătății constituie un proces nelipsit de contradicții, iar greșelile devenind chiar o particularitate a profesiei medicale. E clar că în cadrul acestei situații nu se înscriu infracțiunile medicale, unde se atribuie și actele de neglijență intenționată, fapte care devalorizează tranșant procesul terapeutic [5, p. 215]. Diminuarea la maximum a cazurilor de greșeli/erori și malpraxis consolidează esența spiritual-morală a medicinei, proces ce se manifestă în paralel cu avansarea către un nivel mai calitativ al procesului terapeutic. La moment mai există o problemă ce ia amploare tot mai vădit - **disputele de recuperare a prejudiciului în caz de malpraxis**. Dezvoltate din punct de vedere economic chiar au introdus legi despre asigurare în caz de malpraxis. Dar unele acțiuni din partea unor persoane, ONG-uri, factori de decizie nu se opresc aici – se cere o pedeapsă și/sau recompense pentru prejudiciu moral, fapt calificat drept nonsens, odată ce Comitetul de Bioetică, alte instanțe au constatat lipsa infracțiunilor. Atare tendințe atentează la eficacitatea modalității psihospirituale de acțiune în actul terapeutic, tinzând să facă din procesul medical un fapt aproape că meșteșugăresc. O importanță aparte în analizarea respectivelor tendințe revine bioeticii și axiologiei speciale (medicale) care pot reliefa momentele ce produc confuzii teoretice, dar și inițiative sociale periculoase nu numai pentru medicină, ci și pentru societate, deoarece prejudiciile aduse sănătății au repercusiuni sociale nu numai în privința diminuării nivelului de sănătate în țară, ci și prin erodarea unor componente importante ale sistemului moral.

În R.Moldova încă nu există o lege a malpraxisului. În lipsa acesteia în societate cu timpul există diferite interpretări ale actului medical nereușit: unii consideră greșeală, alții crimă, fără a se specifica faptul prezenței sau lipsei relei intenții. E o încurcătură și în relatările oferite de mijloacele de informare în masă în care fac confuzii de termeni. Uneori se cere chiar privațiune de libertate pentru greșeli etc., etc. Necesitatea imperativă a legii malpraxisului este eminentă.

Pe parcursul evoluării civilizației multe norme juridice s-au dezvoltat pe suportul valorilor și principiilor etice, de aceea legislația privind activitatea medicală în multe state se referă la subiecte ce includ și componentul etic.

În articolul 28 al Constituției se afirmă că statul respectă și ocrotește viața intimă, familială și privată. Concomitent, în articolul 30(1), se asigură secretul corespondenței prin diferite mijloace legale de comunicare. Însă – se spune în articolul 34(3) – dreptul la informație nu trebuie să prejudicieze măsurile de protecție a cetățenilor sau siguranța națională [1].

Alte subiecte esențiale, indispensabile sferei medicale sunt *informația* și *confidențialitatea*. În cadrul prezenței acestora survin situații ce generează o serie de probleme.

Privitor la informația în medicină se creează o situație specifică: la nivel de societate e necesar să se ofere mai multă informație cetățenilor despre maladii, agenți patogeni, factorii ce afectează sănătatea, măsurile de prevenție etc., etc., iar, pe de altă parte, în particular, informația concentrată pe un pacient concret devine o problemă serioasă. Informația despre starea de sănătate a unui om (indiferent de vârstă, sex, rasă, starea socială) raportată la faptul oferirii acesteia altei persoane, unui grup social sau societății, devine o problemă majoră atât de ordin etic, cât și juridic.

O situație aparte se prezintă a fi confidențialitatea care în medicină constituie o valoare veritabilă. Ea reprezintă nu numai un pretext de implicări valorice, ci și juridice. Nu există domenii ale medicinei în care să nu se remarce importanța confidențialității. O semnificație deosebită, în acest sens, de fapt, privitor la problema confidențialității sunt două poziții ce necesită o fundamentare conceptuală: este o manifestare autonomă sau una ca parte componentă a problemei informației în medicină. Neintrând în anumite abordări privind aceste poziționări e necesar de subliniat că în ambele cazuri constatăm prezența subiectului bioetic și juridic care necesită o analiză aparte.

Între confidențialitate și informația medicală, între persoana și autoritatea medicului planează valoarea adevărului. Respectarea confidențialității în relația medic-pacient este formula explicită încă în binecunoscutul Jurământ hipocratic care afirmă: „Orice aș vedea și auzi în timp ce-mi fac meseria, sau chiar în afară de aceasta, nu voi vorbi despre ceea ce nu-i nici nevoie să fie destăinuit, socotind că, în asemenea împrejurări, păstrarea tainei este o datorie” [5, p. 214] *pe parcursul istoriei, dar mai pronunțat în sec. XX s-au accentuat două aspecte – etic și juridic.*

Trebuie spus că confidențialitatea medicală cuprinde tot ceea ce medicul știe despre pacient și de la pacient, unele relații intime sau familiale ale acestuia. Medicul nu va dezvălui secretul nici măcar pentru a se apăra. Este necesar să se înțeleagă că secretul profesional se extinde și după decesul bolnavului. Însă, în anumite cazuri, informații despre pacient se prezintă unor factori de decizie. **Conduita în baza principiilor bioetice cere ca informația despre starea de sănătate a pacientului să fie prezentă însăși respectivului pacient.** În dependență de caz, se produce „modelarea” informării respective. Apare un caz aproape că bizar – valoarea adevărului va depinde nu de expunerea adevărului „pur”, ci de modalitatea acestei prezentări pacientului. În anumite circumstanțe e necesar de a „doza” sau „modela” acest adevăr pentru a exclude prejudiciile de ordin psihologic. Obiectiv acest fapt constituie o denaturare a adevărului oferit, denaturare admisă în numele salvării sănătății sau chiar a vieții.

O situație aparte persistă în R. Moldova: pe de o parte factorii de decizie fac eforturi în scopul creării unor sisteme electronice cu baze de date medicale referitor la pacienți, **fapt ce a fost finalizat cu crearea Sistemului Automatizat de Asistență Medicală Primară** și cu programul *e-Rețeta*. Pe de altă parte, însă, acestea au dificultăți în privința păstrării datelor personale, fiind posibilă extragerea informației. Așa că mai rămân de realizat eforturi în perspectivă de îmbunătățire a acestor sisteme. De asemenea sunt numeroase probleme în privința păstrării informației în cadrul relațiilor de serviciu în unitățile medico-sanitare.

Situații mult mai dificile în privința realizării dezideratelor bioetice susnumite survin la anumite contingente de pacienți, de exemplu pacienții cu îngrijire paliativă [6, p. 72-81], deținuții penitenciarelor cu anumite maladii [7, p. 35-72] ș.a.

Forma instituționalizată a realizării în fapt a obiectivelor bioetice revine pe seama *Comitetelor de bioetică*. Acestea reprezintă formațiuni autonome pe lângă instituțiile curative cu împuterniciri speciale și iau decizii în caz de conflict moral; sesizări de greșeli, erori, malpraxis ș.a. În respectivul comitet sunt incluși medici cu reputație de integritate morală, specialiști în bioetică, juriști, psihiatri ș.a.

Situația majorității Comitetelor de bioetică pe lângă instituțiile spitalicești și policlinici se înscrie în categoria celor unde domină o atmosferă ce știrbește spiritul autonomiei depline, necesare. Înainte de toate în organizarea acestor comitete s-a încălcat un principiu esențial, cel al admiterii conflictului de interese, incluzând în componența lor conducătorii instituțiilor, șefii de secții, liderii de sindicat, altor organizații și servicii (fapt ce poate fi sesizat chiar pe paginile web ale instituțiilor medico-sanitare), nu sunt respectate procedurile corespunzătoare în examinarea cazurilor ș.a.m.d.

O serie de studii derulate în cadrul unor proiecte instituționale și de stat (2015-2023), au indicat la personalul medical din toată republica cunoștințe precare în bioetică și lipsa unor acțiuni de informare și stimulă în însușirea respectivelor cunoștințe și abilități din partea managerilor. această situație a dominat decenii și acum e dificil de a redresa situația creată. Sunt necesare acțiuni competente a reorganizării comitetelor, inclusiv și prin conlucrarea cu organizații abilitate, inclusiv cu Centrul Național de Bioetică.

Așa dar, în urma analizei subiectelor esențiale privitor la bioetică în contextul integrării europene a R. Moldova, putem menționa următoarele:

1. Lipsa unei legi privitor la malpraxis are repercusiuni nefavorabile în activitatea medicală și în societate. În redresarea respectivei situații, pentru atingerea unei finalități calitative, pe parcursul elaborării respectivei legi sunt necesare derularea unor dezbateri publice, cu diverși specialiști și cu cadrele medicale.
2. Este oportună organizarea unor acțiuni de informare a populației, inclusiv prin mass-media, privitor la familiarizarea și concretizarea terminologiei cu atribuție la malpraxis și bioetică, cum ar fi: greșeală, eroare, malpraxis, nuanțarea litigiilor pacient – medic/instituție medicală, delict medical, investigarea și etapizarea cazurilor de malpraxis, comisie de anchetă etc.
3. În procesul realizării legii și altor acte normative la malpraxis a se ține cont de realitățile sociale autohtone, inclusiv cele existente în sfera medicală.
4. Obiectivele trasate poate fi atinse mai eficient prin încadrarea specialiștilor abilitați într-un proiect științifico-practic de nivel național sub egida Parlamentului sau Guvernului R. Moldova.
5. Concomitent cu elaborarea legii de malpraxis sunt necesare acțiuni de reorganizare a Comitetelor de bioetică, de perfecționare a procesului informațional în sfera medicală, de protecție eficientă a datelor personale ale pacienților în vederea respectării cu strictețe a principiului confidențialității – unul de bază al bioeticii.

Referințe bibliografice:

1. Constituția Republicii Moldova. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142462&lang=ro# (accesat la 28.07.2024).
2. Declarația Universală a Drepturilor Omului. <https://drepturilecopilului.md/files/08Declaratia%20universal%C3%A2%20drepturilor%20omului.pdf> (accesat la 28.07.2024).
3. Dicționar de Filosofie și Bioetică, Ed. Medicina, Chișinău, 2004, 441 p. ISBN 9975-907-33-4.
4. V. Ojovanu. *Identificarea temelor bioetice și implicarea valorilor spiritual-morale în examinarea problemelor teoretice și științifico-practice din medicină*, în: Bioetica: teorii, instrumente, utilitate. Culegere de materiale științifice. Chișinău – București – Cluj-Napoca, Ed. Print Caro, Chișinău, 2021, pp. 60-71. ISBN 978-9975-56-937-8.
5. V. Ojovanu. *Axiologia și medicina: Dimensiuni teoretico-metodologice*, Monografie, Ed. UASM, 2012, 304 p. ISBN 978-9975-64-222-4.
6. И.П. Банарь, В.И. Ожовану, В.П. Кожокару. *Уязвимость паллиативного пациента в контексте пандемии COVID-19. Биоэтический подход*, în: Здоров'я, Медицина та Філософія: стратегії виживання в умовах ковідної реальності, Монографія, Ed. Українська асоціація з біоетики, Київ, 2022, с. 72-81. ISBN 5-7715-0746-9. https://www.nuozu.edu.ua/zagruzka3/30_08_22m-2.pdf (accesat la 08.02.2024).
7. V. Cojocar. *Modul de viață și starea de sănătate a deținuților ca manifestare a vulnerabilității*, în: Boli cronice, vulnerabilitate, reabilitare: Abordări interdisciplinare, Monografie, Ed. Print Caro, Chișinău, 2023, pp. 35-72. ISBN 978-9975-175-86-9.

DEMOCRAȚIE PRIN REFERENDUM. CONSTATĂRI DE ORDIN JURIDIC

Aliona CORCENCO

dr. în drept, lect. univ.,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți

Rezumat

Democrația, în oricare dintre conceptualizările ei, reprezintă mult mai mult decât alegeri libere, acestea fiind temelia acestei forme de guvernare. Existența guvernării cu și pentru oameni necesită o abordare partenerială între cetățeni și aleșii în care ei și-au investit încrederea, cu extensia contemporană către funcționarii publici și instituțiile administrative ca reprezentanți ai statului. În societățile democratice încrederea se realizează prin onestitate, transparență din partea aleșilor și mai ales oportunitatea oferită oamenilor de a juca un rol important în procesul guvernării, și chiar în activitatea de zi cu zi.

Cuvinte cheie: referendum, plebiscit, guvernare, stat de drept, democrație, alegere, suveranitate, popor, alegător, voință politică, candidat, funcție, instituție reprezentativă.

Summary

Democracy, in any of its conceptualizations, represents much more than free elections, which are the foundation of this form of government. The existence of governance with and for the people requires a partnership approach between citizens and elected officials in whom they have invested their trust, with the contemporary extension to public servants and administrative institutions as representatives of the state. In democratic societies, trust is achieved through honesty, transparency on the part of elected officials and above all the opportunity offered to people to play an important role in the governance process, and even in everyday activity.

Keywords: referendum, plebiscite, government, rule of law, democracy, choice, sovereignty, people, voter, political will, candidate, office, representative institution.

Referendumul reprezintă procesul de consultare directă a cetățenilor unei țări în legătură cu un text de lege de o importanță cu totul deosebită sau asupra unei situații de importanță națională. Referendumul este o formă de democrație directă, în contrast cu democrația reprezentativă.

Noțiunea de democrație directă și, ca derivat al acesteia, referendumul datează din Grecia și Roma antică, însă implementarea referendumului a fost relativ neobișnuită până în secolul al XX-lea [8p.2]. Termenul „referendum”, își are originea în dreptul roman. În limba latină, gerunziul verbului „refere”, desemna o procedură prin care întreg corpul electoral era consultat în mod direct cu privire la o temă precisă, conferind astfel legitimitate deciziei adoptate.

În sens larg „referendumul”, este ca un apel către electorat în o problemă de ordin legislativ sau administrativ, dacă el emană de la un organ reprezentativ. Referendumul poate avea loc „post legem”, sau „ante legem”, , poate fi obligatoriu sau facultativ[4p.288].

Referendumul este un element al democrației semidirecte, care denotă faptul că poporul nu poate interveni direct în toate problemele, ci numai în unele dintre ele și prin metode specifice (inițiativă legislativă, veto, referendum). În antichitate, ca și astăzi, referendumul este apreciat drept instrument prin excelență al democrației directe, în care alegătorii își stabilesc opinia și adoptă o decizie, de regulă cu caracter normativ, în mod direct, fără nici un intermediar.

Deosebirea principală dintre procedură de alegeri și procedura referendumului, consideră Teodor Cîrnaț[1,p.411], constă în obiectul de exprimare a voinței alegătorilor. În cazul alegerilor, obiectul îl

prezintă candidatul la funcția de deputat sau altă funcție din afara instituției reprezentative, iar în cazul referendumului, obiectul de exprimare a voinței nu este persoana (candidatul), ci o anumită problemă asupra căreia sunt consultați cetățenii-lege, proiect de lege, Constituție, amendamente la Constituție, probleme de interes național ale statului ș.a.

Referendum sau plebiscite. Deși cuvintele „referendum” și „plebiscit” sunt folosite ca sinonime, acestea reprezintă termeni cu conotație diferită. Sensul exact al celor două cuvinte depinde de jurisdicția și de limba în care sunt utilizate.

În limba română, cuvântul „*plebiscit*” are o conotație negativă, denotând un vot popular neliber și incorect organizat din punct de vedere democratic. Printr-un plebiscit, masele populare, supuse dezinformării și manipulării anumitor grupuri de interese, impun reprezentanților lor aleși (Parlamentul) anumite hotărâri de moment, prin presiune și un „vot de mase” inițiat „de jos în sus” (dictatură populară). Plebiscitele sunt utilizate, de obicei, pentru a oferi putere sporită unei anumite guvernări: deși, aparent, plebiscitul are loc „la inițiativa cetățenilor indignați”, adevăratul inițiator „din umbră” este puterea politică (guvernul), care dorește să-și legitimeze unele acțiuni excepționale, nedemocratice, printr-un vot popular masiv.

Cuvântul „*referendum*” desemnează practica de a supune aprobării populare, prin vot direct, o măsură legislativă inițiată de autoritățile legitime ale unui stat sau ale unei regiuni, în cadrul unui proces democratic liber și corect organizat. Întrebarea adresată cetățenilor, care constituie obiectul votului la referendum, este formulată de autorități; referendumul reprezintă un vot popular inițiat și organizat „de sus în jos”.

În unele jurisdicții cu sistem de drept de tip anglo-saxon, cuvântul „plebiscit” este folosit pentru a desemna consultările populare care au ca obiect schimbarea formei de guvernământ (schimbări radicale), iar cuvântul „referendum” desemnează consultările populare directe pe alte teme de interes național [6].

Unii autori consideră că noțiunile de *referendum* și *plebiscit* sunt sinonime, iar alții afirmă că se deosebesc după obiectul votării, adică după conținutul problemelor supuse poporului pentru soluționare. În opinia noastră, aceste noțiuni sunt identice și legislatorul poate utiliza uneori, în loc de *referendum*, noțiunea de *plebiscit* sau *vot al întregului popor* [1p.388].

Aspecte teoretice. Instituția referendumului, deși în prezent constituie o formă importantă a democrației directe, este și poate fi utilizată destul de restrâns, cu multă precauție și cu caracter excepțional, constituind o excepție de la regula principiului reprezentativității, a democrației indirecte, reprezentative.

Giovanni Sartori, marele teoretician și filozof contemporan al dreptului atrage atenția asupra unor aspecte ce trebuie luate în considerare la analiza instituției referendumului, semnalizând în același timp și capcanele democrației directe. Dintre problemele prezentate de către Giovanni Sartori, legate de „democrație prin referendum” menționăm câteva aspecte.

În primul rând, acesta precizează dimensiunea democrației directe pe care o califică astfel: „cu cât este mai mare dimensiunea democrației directe, cu atât este mai mică autenticitatea ei” [7,p.195-196]. Aceasta constituie o confirmare a principiului reprezentativității ca regulă în funcționarea mecanismelor democratice ale statului și recurgerea la referendum cu titlu de excepție în situații excepționale, întrucât datorită „dimensiunii” sale nu poate fi nici suficient de relevant, exact și prin urmare autentic, și nici cu o aplicabilitate curentă sau foarte frecventă.

Un alt aspect sensibil precizat de Giovanni Sartori este stabilirea agendei și formularea problemelor controversate supuse referendumului întrucât „e greu de crezut că ea va fi făcută pe baza criteriilor specifice democrației directe, adică de către indivizi” [7,p.201-203]. Am putea spune că democrația directă (sau semidirectă) poate funcționa prin intermediul democrației reprezentative, în sensul că

problemele supuse referendumului sunt determinate de autorități prin excelență reprezentative, de regulă șeful statului și/sau Parlament, și mai puțin la inițiativa însăși a poporului.

Când poporul guvernează prin referendum, prin luarea unor decizii aceste aspecte sunt deosebit de importante, dar în același timp deosebit de greu de realizat, întrucât democrația prin referendum înseamnă doar participare (mod de participare în procesul decizional), dar care nu înseamnă implicit și cunoaștere. Mai mult, în cazul referendumului consultativ, nu putem vorbi de o participare a poporului în procesul decizional, ci doar de o ocazie de a-și exprima voința sau mai precis opțiunea într-o problemă concretă.

Pe cale de consecință, putem concluziona că democrația constituțională contemporană – cu toate criticile legitime și justificate formulate față de deficiențele structurale și funcționale descoperite în ultima perioadă – este de neconceput fără aplicarea principiului reprezentativității, a democrației indirecte reprezentative în crearea autorităților fundamentale ale statului (Parlament, Guvern, Președinte), în funcționarea mecanismelor de exercitare a puterii politice.

Prin urmare, mecanismul electoral, alegerea, constituie modalitatea cea mai eficientă de exprimare a voinței politice, respectiv de exercitare a suveranității poporului. Am putea spune că democrația funcționează în cel mai eficient mod, chiar dacă este departe de a funcționa perfect, prin reprezentare, prin acele mecanisme electorale prin care se exprimă voința poporului și se creează instituții, autorități reprezentative care transformă această voință în decizii politice, în acte normative și în măsuri administrative.

În același timp, democrația reprezentativă/indirectă nu este și singura modalitate de exercitare a suveranității, întrucât în multe sisteme constituționale este prevăzută instituția referendumului prin care poporul, în calitate de deținător al suveranității naționale, preia puterea și o exercită în mod direct.

Astfel, se naște un raport firesc între democrația indirectă, manifestată prin alegeri, și democrația sau guvernarea directă, exercitată prin referendum. Într-o democrație constituțională, referendumul nu există ca o alternativă la democrația reprezentativă, ci constituie o procedură complementară, dar nu de un rang constituțional inferior, prin care se realizează suveranitatea națională. În acest context, s-a apreciat și în literatura juridică de drept constituțional că „referendumul nu este considerat ca o formă de respingere a democrației reprezentative, care își păstrează neștirbită importanța pentru formarea și funcționarea sistemului constituțional al unui stat”. Dimpotrivă, „referendumul este considerat, alături de inițiativa legislativă cetățenească sau de dreptul cetățenilor de revocare directă a mandatului unor aleși ai lor, o formă directă de exercitare a puterii politice” [7,p.17].

Aspecte legislative naționale. Suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție [3,art..2]. Alin.1al art.75 din Constituție revede că cele mai importante probleme ale societății și ale statului sînt supuse referendumului [3,art.75].

Referendum, în sensul prevederilor art.1 al Codului Electoral, semnifică scrutin, prin care poporul își exprimă opțiunea în cele mai importante probleme ale statului și ale societății în ansamblu, având drept scop soluționarea acestora, sau consultare a cetățenilor în probleme locale de interes deosebit, precum și asupra demiterii Președintelui Republicii Moldova ori a revocării primarului unei localități [2,art.1].

Rezultînd din prevederile legislației naționale desprindem două tipuri de referendumuri: • referendum republican și; • referendum local.

Referendumul republican se desfășoară în scopul exercitării puterii poporului și participării lui nemijlocite la conducerea și administrarea treburilor de stat. Referendumul republican se

desfășoară prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat, în conformitate cu Constituția Republicii Moldova și prevederile Codului Electoral.

Actele adoptate prin referendum republican au putere juridică după confirmarea rezultatelor referendumului de către Curtea Constituțională și sunt executorii pe întreg teritoriul Republicii Moldova.

În funcție de natura juridică a problemelor supuse referendumului, referendumurile republicane pot fi:

- constituționale;
- legislative;
- privind demiterea Președintelui Republicii Moldova;
- consultative[2art.182].

Referendumului constituțional sunt supuse propunerile privind revizuirea Constituției.

Referendumului legislativ sunt supuse proiectele de legi sau unele prevederi ale acestora de importanță deosebită pentru societate și stat.

Referendumului consultativ sunt supuse probleme de interes național deosebit, în scopul consultării opiniei poporului cu privire la aceste probleme.

Referendumului republican pot fi supuse problemele privind:

- revizuirea Constituției;
- aprobarea legilor constituționale adoptate de Parlament pentru revizuirea dispozițiilor privind caracterul suveran, independent și unitar al statului, precum și a celor privind neutralitatea permanentă a statului;
- demiterea Președintelui Republicii Moldova;
- aprobarea legilor de importanță deosebită pentru societate și stat;
- alte probleme importante ale societății și ale statului [2art.185] .

Textul întrebării la care trebuie să se pronunțe alegătorii în cadrul referendumului republican se redactează într-o manieră neutră, fără ambiguități, fără a induce în eroare sau a sugera răspunsul. Nu se admite formularea unor întrebări care se exclud reciproc.

Referendumului republican nu pot fi supuse problemele:

- privind impozitul și bugetul;
- privind amnistierea și grațierea;
- privind măsurile extraordinare sau de urgență pentru asigurarea ordinii publice, sănătății și securității populației;
- privind alegerea, numirea, demiterea persoanelor în/din anumite funcții, care țin de competența Parlamentului, a Președintelui Republicii Moldova și a Guvernului;
- ce țin de competența instanțelor de judecată și a procuraturii[2art.186].

Ca procedură legislativă general acceptată, în cazul referendumului consultarea cetățenilor se face prin chemare la vot direct, pe buletinele de vot existând doar două opțiuni, „da” sau „nu”. Rezultatul referendumului este exprimat prin numărarea tuturor voturilor valabil exprimate și publicarea rezultatului final, în forma votului direct exprimat individual, sub forma unui „da” sau „nu”. Pentru a determina rezultatul final, majoritatea referendumurilor, cu excepții notabile care au nevoie de o lege specială care să menționeze excepția, necesită doar o majoritate simplă (mai mult de jumătate din totalul voturilor valabil exprimate). Rezultatul este ori un „da” în favoarea situației, planului, proiectului sau legii ori un „nu”.

Rezultatele referendumului republican se examinează de către Comisia Electorală Centrală, care adoptă o hotărâre asupra lui.

Hotărârea se consideră adoptată prin referendum republican dacă pentru ea au votat majoritatea cetățenilor care au participat la referendum. În cazul în care referendumului se supune o lege constituțională care prevede modificarea dispozițiilor privind caracterul suveran, independent și unitar al statului, precum și a dispozițiilor referitoare la neutralitatea permanentă a statului, aceasta se consideră adoptată dacă pentru ea au votat cel puțin jumătate din numărul total de persoane înscrise în listele electorale. Hotărârea privind demiterea Președintelui Republicii Moldova se consideră adoptată prin referendum republican dacă pentru ea au votat un număr de alegători egal sau mai mare decât în cazul alegerii Președintelui Republicii Moldova, dar nu mai puțin de jumătate din numărul alegătorilor care au participat la referendum.

Hotărârea adoptată prin referendum republican se publică într-o ediție specială a Monitorului Oficial al Republicii Moldova. Data adoptării hotărârii se consideră ziua desfășurării referendumului republican. Hotărârea intră în vigoare la data publicării în Monitorul Oficial al Republicii Moldova sau la data indicată în ea.

Referendumul local reprezintă consultarea cetățenilor în probleme de interes deosebit pentru sat (comună), oraș (municipiu), raion, unitate administrativ-teritorială cu statut special. Revocarea primarului satului (comunei), orașului (municipiului) se efectuează, de asemenea, prin referendum local [2art.215] .

Referendumului local pot fi supuse probleme de interes local deosebit care țin doar de competențele legale ale autorităților administrației publice locale. Textul întrebării la care trebuie să se pronunțe alegătorii în cadrul referendumului local se redactează într-o manieră neutră, fără ambiguități, fără a induce în eroare sau a sugera răspunsul. Nu se admite formularea unor întrebări care se exclud reciproc.

Revocarea primarului prin referendum poate fi inițiată în cazul în care acesta nu respectă interesele comunității locale, nu exercită în mod adecvat atribuțiile de ales local prevăzute de lege, încalcă normele morale și etice, fapte confirmate în modul stabilit.

Referendumului local nu pot fi supuse problemele:

- de interes național, care țin de competența Parlamentului, Guvernului sau a altor autorități ale administrației publice centrale, conform atribuțiilor stabilite de Constituția Republicii Moldova și de legislație;
- ce țin de politica internă și externă a statului;
- care vin în contradicție cu prevederile Constituției Republicii Moldova și ale legislației Republicii Moldova;
- privind impozitele și bugetul;
- privind măsurile extraordinare sau de urgență pentru asigurarea ordinii publice, sănătății și securității populației;
- privind alegerea, numirea, demiterea și revocarea în/din anumite funcții a persoanelor ce țin de competența Parlamentului, a Președintelui Republicii Moldova și a Guvernului;
- ce țin de revocarea primarului, destituit în baza hotărârii definitive de revocare pronunțate de instanța de judecată;
- ce țin de competența instanțelor de judecată sau a procuraturii.

Decizia se consideră adoptată prin referendum local dacă pentru ea au votat majoritatea cetățenilor care au participat la referendum. Decizia privind revocarea primarului se consideră adoptată prin referendum local dacă pentru ea a votat un număr egal sau mai mare de alegători decât au votat în cazul alegerii primarului, dar nu mai puțin de jumătate din numărul alegătorilor care au participat la referendum. Data adoptării deciziei se consideră ziua desfășurării referendumului local.

Concluzii : Referendumul prezintă, în esență, un mijloc sau un instrument juridic, prin intermediul căruia poporul își exprimă în mod direct voința sa asupra unei probleme de interes major pentru viața social - politică și economică a societății, la un anumit moment dat.

Caracteristică, mai cu seamă, regimurilor democratice, instituția referendumului particularizează statul de drept, ca formă de organizare a societății umane bazată pe supremația legii și respectarea drepturilor și libertăților cetățenești. Acestuia, referendumul i se asociază în mod firesc, ca una dintre formele fundamentale de manifestare a voinței poporului, constituindu-se deopotrivă în cauză și efect al regimului politic democratic al statului.

Prin consacrarea unei asemenea instituții juridice în sistemele naționale de drept ale statelor democratice, potrivit actelor lor de natură constituțională sau legală, poporului - unic deținător al suveranității naționale, i se recunoaște dreptul fundamental de a participa direct la conducerea efectivă a societății. Manifestarea concretă a voinței poporului, urmare participării nemijlocite la procesul decizional, asupra problemelor de interes deosebit pentru viața statului, se constituie în veritabile repere, coordonate ale evoluției viitoare a societății, orientări sau măsuri efective pe care organele reprezentative ale statului au obligația de a le urmări și de a le transpune în practică.

Apelarea constantă, periodică, cu o mare frecvență, la un asemenea instrument juridic de consultare, determină atribuirea caracterului de democrație participativă al statului respective. Forma cea mai utilizată însă, în practica statelor democratice, potrivit cadrului lor constituțional și legal, o reprezintă recurgerea la referendum, în mod neregulat, discontinuu și nepermanent, prezentând chiar, din rațiuni practice, un caracter de excepție, ceea ce conduce astfel la creșterea rolului organelor reprezentative ale statului, eligibile, particularizându-se astfel, regimul democratic de tip reprezentativ. Este situația clasică, întâlnită aproape în toate democrațiile autentice, în virtutea căreia organelor reprezentative statale, alese prin voință populară, direct sau indirect, li se asociază, în cazuri bine determinate, poporul, prin consultarea sa în probleme de interes deosebit.

Bibliografie:

1. CÎRNAȚ T. *Drept constituțional*. Chișinău , Ed. Print-Caro, 2010. 513 p. ISBN 978-9975-4069-3-2.
2. Codul Electoral al Republicii Moldova. In : *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 426-427 din 23.12.2022, cu ulterioarele modificări .
3. *Constituția Republicii Moldova*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr.1 din 12.08.1994.
4. *Constituția Republicii Moldova: comentariu*. Coord. de proiect K. SOLLFRANK. Chișinău : Ed. ARC, 2012. 574 p. ISBN 978-9975-61-700-0.
5. IONESCU, C. *Raporturile Parlamentului cu Guvernul și Președintele României : comentarii constituționale*. București : Ed. Universul Juridic, 2013. 620 p. ISBN 978-973-127-994-7.
6. Referendum v plebisci [citat 29.04.2024]. Disponibil: [online] <https://dexonline.ro/definitie/referendum/205728> .
7. SARTORI, G. *Teoria democrației reinterpretată*. Iași : Ed.Polirom, 1999. 512 p. ISBN ISBN973-683-144-2
8. SUKSI, Markku. *Bringing in the people : a comparison of constitutional forms and practices of the referendum*. Dordrecht : Martinus Nijhoff, 1993. 312 p. ISBN 0-7923-2208-8.

**SUCCINTE CONSIDERAȚIUNI
PRIVIND ACTIVITATEA DE AVIZARE A CURȚII CONSTITUȚIONALE
ÎN PERIOADA ANILOR 1995-2023
(analiză statistică)**

Valeriu KUCIUK
doctor în drept, lector universitar,
Secretariatul Parlamentului Republicii Moldova
vkuchiuk@yahoo.com;
<https://orcid.org/0000-0002-5903-2651>

Rezumat

În lucrare, autorul analizează activitatea Curții Constituționale desfășurate de Curtea Constituțională în perioada anilor 1995-2023 privind avizarea proiectelor de legi constituționale, constatarea circumstanțelor și confirmarea rezultatelor alegerilor parlamentare desfășurate în perioada de referință în Republica Moldova. Efectuând o analiză succintă probată cert și expres prin date statistice, tabele de rigoare și grafice clare care exprimă o anumită evoluție, autorul deduce unele concluzii și recomandări, valabile pentru activitatea curentă a autorității de jurisdicție constituțională, dar și cea de viitor, așa ca problema unității materiei constituționale, a contradicției normelor din proiectele de lege pentru modificarea Constituției, dar și chestiunea limitelor revizuirii Constituției, având în vedere necesitatea respectării condițiilor de rigoare pentru efectuarea ei.

Cuvinte-cheie: *Constituția, Curtea Constituțională, aviz constituțional, constatarea circumstanțelor.*

Summary

The author analyzes the activity of the Constitutional Court carried out by the Constitutional Court during the years 1995-2023 regarding the approval of draft constitutional laws, ascertaining the circumstances and confirming the results of the parliamentary elections held during the reference period in the Republic of Moldova. Carrying out a brief analysis clearly and expressly proven by statistical data, rigor tables and clear graphs that express a certain evolution, the author deduces some conclusions and recommendations, valid for the current activity of the constitutional jurisdiction authority, but also for the future, as the problem the unity of the constitutional matter, the contradiction of the norms in the draft laws for the amendment of the Constitution, but also the question of the limits of the revision of the Constitution, considering the need to comply with the strict conditions for its implementation.

Key words: *the Constitution, Constitutional Court, constitutional opinion, ascertainment of circumstances.*

Introducere

Ținând cont de faptul că la 29 iulie 2024 Constituția Republicii Moldova a marcat jubileul său de 30 ani, este de avut în vedere și traseul de activitate a Curții Constituționale care la 23 februarie 2025 de asemenea va celebra vârsta de 30 de ani. Aceste date jubiliare, ne inspiră să cercetăm unele aspecte de bilanț și totalizare a activității Curții Constituționale pe diferite segmente de funcționare.

Or, autoritatea de jurisdicție constituțională a fost constituită cu scopul clar expus în textul Constituției⁷² - de a garanta supremația Constituției și de a asigura realizarea principiului separării

---

⁷² Constituția Republicii Moldova. Publicată: 29-03-2016 în Monitorul Oficial Nr. 78 art. 140.

puterii de stat în putere legislativă, putere executivă și putere judecătorească și de a garanta responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat.

Astfel, avînd rolul de a se expune pe subiecte cruciale, Curtea are și sarcina importantă stabilită în art.135 alin.(1) lit. c), d), e) și f) pronunțîndu-se prin avize asupra diferitpr aspecte de subiecte constituționale expres stabilite în Constituție.

În activitatea sa de avizare, activitate care merită a fi analizată sub diferite aspecte (statistic, normativ legal, ca funcție constituțională, etc.) aspectul care necesită de a fi subliniat este clauza de independență a autorității de jurisdicție constituțională.

Metodologie

Prezenta cercetare este bazată pe metodologia aplicării celor trei niveluri de metode: metode de maximă generalitate, metode specifice științei juridice combinate cu metodele specifice altor științe dar care sunt aplicabile la caz.

Astfel, vom utiliza, modelul de cercetare a realității practice subordonate fenomenului juridic, avînd ca temei toate avizele emise de Curtea Constituțională pe parcursul anilor 199502923, grupându-le după conținut juridic și conținutul de substanță și vectorul hotărârii Curții (pozitiv sau negativ), întemeiată pe statistica datelor.

De aceea, pe lângă metodele specifice ramurii juridice s-a utilizat atît generalizarea, cât și extinderea metodei statistice – metodă proprie altor ramuri ale științelor umanistice. În așa mod a fost extinsă cercetarea noastră cu fațetă interdisciplinară. Așa, folosirea acestei metodologii ca abordare complexă a unor categorii distincte de hotărâri ale Curții, prin utilizarea ansamblului de metode specifice dreptului (logica juridică, metoda comparației juridice, metoda analizei juridice) și procedee deductive cu ajutorul cărora are loc studierea, cercetarea și analiza juridică efectuată au condus la deducerea anumitor concluzii și recomandări.

Rezultate obținute și discuții

Constituirea și activitatea Curții Constituționale din Republica Moldova este reglementată de titlul V din Constituția Republicii Moldova intitulat „Curtea Constituțională” care conține 7 articole⁷³, dar și de două legi speciale - Legea cu privire la Curtea Constituțională și Codul jurisdicției constituționale.

În conformitate cu prevederile Constituției, Curtea Constituțională este independentă. Despre aceasta ne indică două norme constituționale atît la nivel instituțional, cât și la nivel individual. Așa, această clauză de independență a Curții Constituționale o constatăm în art. 134 alin. (2) care prevede că „Curtea Constituțională este independentă de orice altă autoritate publică și se supune numai Constituției”. De asemenea, o altă prevedere din art. 137 „Independența”, care statuează la nivel de persoană – judecător constituțional, că „Judecătorii Curții Constituționale sînt inamovibili pe durata mandatului, independenți și se supun numai Constituției.

Acest fundament constituțional care stabilește expres independența acestei autorități, este în stare să asigure legal protecția de stat și garantarea independenței judecătorilor constituționali la nivelul care să asigure imparțialitatea la adoptarea hotărârilor Curții din oricare sferă de activitate, inclusiv în cele care vizează poziția Curții vizavi de subiecte ce țin de interpretarea Constituției, de litigiile constituționale, de constatarea circumstanțelor și de oricare alte subiecte de natură constituțională. De aceea, în investigația noastră a unor anumite hotărâri ale Curții – și anume privind avizele emise de CC, ne vom baza pe imperativa constituțională de independență funcțională juridică a Curții Constituționale la pronunțarea hotărârilor sale.

⁷³ Art.134 – 143 din Constituția Republicii Moldova. Publicată: 29-03-2016 în Monitorul Oficial Nr. 78 art. 140.

În contextul expus supra, este de reținut că conform legii⁷⁴, dacă la adoptarea hotărârii sale, se înregistrează paritate de voturi, actul contestat se prezumă a fi constituțional, iar cauza se sistează. Este vorba de cazul în care Curtea se pronunță asupra inițiativelor de revizuire a Constituției⁷⁵.

Dar în alte cazuri, legea stabilește o abordare specială, fiindcă „În alte cazuri de paritate a voturilor se consideră că hotărârea, decizia sau avizul nu au fost adoptate, iar examinarea cauzei se sistează, cu excepția cazurilor prevăzute la art.4 alin.(1) lit.d), e), f) și h), când examinarea cauzei se amână”.

Așa deci, în cazurile în care Curtea Constituțională își exercită atribuțiile sale și

d) confirmă rezultatele referendumurilor republicane;

e) confirmă rezultatele alegerii Parlamentului și a Președintelui Republicii Moldova, validează mandatele deputaților și al Președintelui Republicii Moldova;

f) constată circumstanțele care justifică dizolvarea Parlamentului, demiterea Președintelui Republicii Moldova, interimatul funcției de Președinte, imposibilitatea Președintelui Republicii Moldova de a-și exercita atribuțiile mai mult de 60 de zile;

h) hotărăște asupra chestiunilor care au ca obiect constituționalitatea unui partid, autoritatea de jurisdicție constituțională doar amână ședința, dar nu o sistează.

Aceste prevederi provoacă mai multe întrebări.

În opinia noastră, legiuitorul nejustificat a adoptat diferite abordări față de atribuțiile constituționale ale Curții, stabilind diferite modalități procesuale de comportament.

Totodată, nu este clar până când poate fi amânată confirmarea rezultatelor alegerilor parlamentului și a președintelui, sau până când se amână validarea mandatelor deputaților și/sau al Președintelui țării?

Or, paritatea de voturi nedeterminată și diferit reglementată, ar însemna promovarea unei blocări de activitate, care ar avea ca consecință blocarea unor alte procese importante, cum ar fi abilitarea cu competențe, constituirea unor autorități publice, etc.

Dar și de ce ar fi necesară sistarea procedurilor în cazul în care există paritate, de ce nu se urmează o amânare a ședinței?

În același timp însăși amânarea ședinței Curții trezește întrebări – ce ar putea să se întâmple ca judecătorii constituționali să-și modifice opinia sa, cine sau ce îi va influența pe judecătorii constituționali pentru ca ei să-și schimbe părerea?

Și dacă nu sunt validate alegerile sau mandatele, oare nu apar suspiciuni în independența și imparțialitatea judecătorilor?

Acestea și alte întrebări de așa gen, sunt sau pot fi generate doar de o normă legală neclară.

Am considera că în cazul dat, este necesară o singură procedură legală clară pentru adoptarea tuturor hotărârilor Curții Constituționale, care ar fi aplicată uniform și standard. Or claritatea normelor legale și a procedurilor aplicate în contenciosul constituțional ar fortifica într-adevăr încrederea societății în independența reală a instituției constituționale și a judecătorilor ei, a imparțialității și obiectivității Curții.

Statut juridic al avizelor CC

În conformitate cu prevederile Constituției cu titlul „Hotărârile Curții Constituționale”, Curtea adoptă hotărâri, iar „hotărârile Curții Constituționale sînt definitive și nu pot fi atacate”⁷⁶.

Totodată, conform prevederilor **articolului 26 cu titlul „Actele Curții Constituționale”**, Curtea Constituțională adoptă diferite categorii de hotărâri, și anume:

a) hotărâri,

⁷⁴ Art. 27 alin.(2) din Legea cu privire la Curtea Constituțională nr. 317 din 13-12-1994

⁷⁵ Art. 4 alin.(1) lit.c) din Legea cu privire la Curtea Constituțională nr. 317 din 13-12-1994

⁷⁶ Art.140 alin.(2) al Constituției Republicii Moldova. Publicată: 29-03-2016 în Monitorul Oficial Nr. 78 art. 140.

- b) decizii, și
- c) emite avize.

Procedura stabilită de lege⁷⁷ prevede că după adoptare, hotărârile și avizele Curții Constituționale se pronunță în plen și trebuie să fie publicate în Monitorul Oficial al Republicii Moldova în decursul a 10 zile de la data adoptării⁷⁸.

Este important de menționat că hotărârile Curții Constituționale produc efect numai pentru viitor. În jurisprudența sa, Curtea a reținut că textul „hotărârile Curții Constituționale” din articolul 140 alin. (2) din Constituție nu distinge nici în funcție de tipurile actelor pe care Curtea le pronunță (hotărâre, decizie, aviz), nici în funcție de conținutul acestora. Astfel, noțiunea de „hotărâre” este una generală și cuprinde toate tipurile de acte ale Curții: hotărâre, decizie, aviz. Orice act al Curții Constituționale (hotărâre, aviz, decizie) pronunțat în legătură cu exercitarea unei competențe prevăzute expres în Constituție este definitiv și nu poate fi supus niciunei căi de atac. Indiferent de natura hotărârilor Curții, ele își produc efectele pe care Constituția le conferă în raport cu atribuția exercitată de Curte, forța lor juridică neputând fi contestată sau confirmată de nicio altă autoritate publică⁷⁹.

În context, remarcăm, că doar hotărârile și avizele se adoptă în numele Republicii Moldova, sânt definitive și intră în vigoare la data adoptării. La decizia Curții, conform legislației speciale în vigoare⁸⁰, unele acte intră în vigoare la data publicării sau la data indicată în ele.

Astfel, conform prevederilor constituționale⁸¹, Curtea Constituțională are competența de a se pronunța asupra inițiativelor de revizuire a Constituției, iar proiectele de legi constituționale pot fi prezentate Parlamentului numai împreună cu avizul Curții Constituționale.

De asemenea, în jurisprudența sa, Curtea a notat că interpretarea textului constituțional, în sensul atribuirii unui rol pur formal Curții Constituționale în cadrul procedurii de avizare a unui proiect de lege privind revizuirea Constituției, ar fi de natură să golească de conținut această competență a sa. Or, această competență i-a fost conferită de constituantă având în vedere tocmai rolul și poziția pe care Curtea o ocupă în cadrul sistemului politic și juridic al societății, rol și poziție care îi permit să analizeze amendamentele în mod imparțial, departe de tentația actorilor politici de a lua decizii de conjunctură⁸².

Constituția necesită a fi stabilă în calitatea ei de ei ca sursă primară a legitimității și legalității regimului constituțional și al cadrului legal în vigoare.

În calitatea sa de trăsătură primordială și esențială a Constituției. Stabilitatea constituțională înseamnă stabilitatea regimului copnstituțional. Lipsirea cadrului legal în vigoare de rigiditatea normei constituționale, conduce în mod sistemic la zdruncinarea regimului constituțional, dar și la afectarea cadrului legal în vigoare de neconstituționalitate.

Având în vedere că asigurarea stabilității Constituției este sarcina de bază a Curții Constituționale, procedura de revizuire a Constituției trebuie și este sub controlul permanent al Curții Constituționale. În sensul dat, rezultatul interacțiunii tuturor factorilor care determină modificarea constituției, necesită a fi verificat și avizat de autoritatea de jurisdicție constituțională. Și în acest

⁷⁷ Art. 26 alin.(2) din Legea cu privire la Curtea Constituțională nr. 317 din 13-12-1994

⁷⁸ Kuciuk V., Pușcaș V., Sacralitatea principiilor de activitate constituțională, Legea și Viața, nr.12(288) / 2015 / ISSN 2587-4365 / ISSN-e 2587-4373, pp.4-16,

https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/1_Sacralitatea%20principiilor%20de%20activitate%20constitucionala.pdf

⁷⁹ a se vedea HCC nr. 5 din 25 februarie 2020, § 140; HCC nr. 9 din 26 martie 2020, § 62; HCC nr. 20 din 9 iulie 2020, punctul 2 din Dispozitiv, §§ 34, 36, 37, 44

⁸⁰ Legea nr. 173 din 06-07-1994 privind modul de publicare și intrare în vigoare a actelor oficiale, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111742&lang=ro

⁸¹ Art.135 alin. (1) lit. c) și 141 alin. (2) din Constituția Republicii Moldova

⁸² a se vedea HCC nr. 7 din 4 martie 2016, § 97

caz, este importantă atât procedura de revizuire a Constituției, cât și modul în care prevederile constituționale sunt aplicate, inclusiv dar poate chiar în primul rând de către însăși Curtea Constituțională, care în calitatea sa de garant al supremației Constituției, urmează a veghea și verifica întregul proces de revizuire a Constituției, și deci de asigurare a stabilității ei.

Așa, avizele Curții Constituționale prin care Curtea se pronunță asupra inițiativelor de revizuire a Constituției Republicii Moldova pot avea substanță diferită. Așa, unele prevederi din proiectul respectiv de lege constituțională prezentat Curții pot fi avizate pozitiv în integralitatea lor, la caz unele prevederi pot fi avizate pozitiv parțial, iar altele avizate negativ. Or, pentru ca proiectul de lege constituțională avizat parțial negativ să poată fi prezentat Curții pentru avizare, subiectul sesizării este obligat să înlăture deficiențele constatate de Curte și să solicite în mod repetat avizul Curții Constituționale asupra proiectului de lege modificat.

La rândul său, proiectul de lege constituțională prezentat Curții poate fi integral avizat negativ, fapt care obligă subiectul sesizării să preia procedura de la început, ținând cont de obiecțiile și criticile de constituționalitate aduse de Curte. În caz contrar, atunci când subiectul sesizării Curții nu respectă considerațiunile Curții, el încalcă principiul loialității constituționale⁸³.

Este important de subliniat că la baza avizării proiectelor de legi constituționale de revizuire a Constituției Republicii Moldova este poziția de principiu a organismelor internaționale în domeniul drepturilor omului⁸⁴.

În opinia noastră, fundamentul juridic recomandat și oferit de organismele internaționale europene, necesită a fi implementat cu atenție în practica jurisprudențială a Curții, or, principiile moderne și abordările doctrinare de ultima oră, ar putea fi inacceptabile pentru realitățile conservative din republică. Totodată, având în vedere evoluția implementării masive în UE a legislației bazate pe precedent, necesită a ține cont că normele doctrinare ale sistemului de drept național sunt întemeiate pe dreptul roman, diferit de dreptul anglo-saxon.

Date statistice și aprecieri

Pe parcursul a 28 de ani (1995 - 2023), Curtea Constituțională a emis 66 de avize, dintre care:

- a) 50 de avize pozitive;
- b) 7 avize parțial pozitive, și
- c) 9 avize negative.

În intervalul de timp sus menționat Curtea a soluționat,

- 1) 49 sesizări cu privire la modificarea Constituției,
- 2) 12 sesizări cu privire la aplicarea normelor constituționale, și
- 3) 5 sesizări cu privire la confirmarea rezultatelor alegerii Parlamentului RM.

Din cele 49 de avize ale Curții Constituționale cu privire la modificarea Constituției, Parlamentul a finalizat procedura legislativă, și respectiv, a adoptat doar 14 legi pentru modificarea Constituției Republicii Moldova. În rest, 35 de inițiative legislative de modificare a Constituției Republicii Moldova, nu au finalizat procedura legislativă, și respectiv nu au avut finalitate.

Este de menținut că în perioada de referință, cel mai des au fost supuse modificărilor articolele 70 (incompatibilități și imunități), 78 (Alegerea Președintelui), 89 (suspendarea din funcție), 91 (interimatul funcției) și 116 (statutul judecătorilor) din Constituția Republicii Moldova. Acest fapt atrage atenția cercetătorului asupra faptului, că în vizorul Suveranului au fost întotdeauna ridicate problema statutului juridic al aleșilor poporului (deputații și președintele țării), dar și a magistraților.

---

⁸³ a se vedea HCC nr. 7 din 18 mai 2013, § 49; HCC nr. 33 din 10 octombrie 2013, § 50; HCC nr. 30 din 8 decembrie 2015, § 43; DCC nr. 3 din 17 februarie 2014, § 30; DCC nr. 96 din 6 august 2020, § 40

⁸⁴ Opinia *amicus curiae* comună urgentă nr. 1003/2020 a Comisiei de la Veneția și a Directoratului General pentru Drepturile Omului și Preeminența Dreptului (DGI) al Consiliului Europei adoptată la 16 noiembrie 2020

În urma analizei avizelor emise de către Curte asupra proiectelor de lege pentru modificarea Constituției, sa constatat existența unor probleme sistemice, stabilite de Curte, așa ca:

- a) încălcarea de către Parlamentul RM a procedurii legislative de adoptare a legii cu privire la modificarea Constituției
- b) înaintarea unor propuneri legislative care conduc la încălcarea unității materiei constituționale,
- c) constatarea contradicțiilor juridice între normele proiectelor de lege pentru modificarea Constituției cu normele în vigoare ale Constituției, fapt care în caz de adoptare a unor astfel de modificări în textul Constituției va genera divergență între diferite părți ale textului constituțional/diverse norme constituționale.

Abordând sub aspect statistic subiectul analizei avizelor emise de către Curte pe marginea sesizărilor privind avizarea proiectelor respective de lege pentru modificarea Constituției (1995 – 2023), constatăm, că:

- a) cea mai des întâlnită problemă constatată de Curtea Constituțională în cadrul proiectelor de revizuire a Constituției ține de încălcarea unității materiei constituționale, de contradicția între normele proiectelor de lege pentru modificarea Constituției cu normele actuale ale Constituției (încălcare constatată în 12 avize constituționale);
- b) pe poziția secundară se află încălcarea de către Parlamentul RM a procedurii legislative de adoptare a legii cu privire la modificarea Constituției, și anume nerespectarea condițiilor necesare pentru inițierea, examinarea și adoptarea proiectului de lege constituțional de revizuire a Constituției (identificată de Curte în 3 sesizări);
- c) ultimul tip de neregularitate identificat de Curtea Constituțională în procesul soluționării sesizărilor este dublarea normelor Constituției actuale cu normele propuse în proiectele de lege privind modificarea Constituției.

Concluzii și recomandări

Având în vedere cercetarea și constatările expuse supra, vom formula unele concluzii și recomandări în vederea perfecționării cadrului legal în vigoare ce ține de activitatea de avizare a Curții Constituționale.

Așa, constatând că legiuitorul nejustificat a adoptat diferite abordări față de atribuțiile constituționale ale Curții, stabilind diferite modalități procesuale de comportament în procedura de votare (caz de paritate a voturilor) care trezesc suspiciuni în independența și imparțialitatea judecătorilor, propunem perfecționarea legislației speciale care reglementează activitatea autorității de jurisdicție constituțională prin reglementarea unei proceduri clare și uniforme de examinare. Votare și adoptare a hotărârilor Curții.

Se apreciază că, cazul parității de voturi necesită a fi eliminat prin votul definitiv al președintelui Curții, sau printr-un număr impar de judecători constituționali.

De asemenea, considerăm binevenite următoarele măsuri regulatorii:

1) reglementarea distinctă și detaliată în Codul jurisdicției constituționale a următoarelor proceduri de avizare:

- a) a sesizărilor cu privire la modificarea Constituției,
- b) a sesizărilor privind aplicarea normelor constituționale,
- c) a sesizărilor cu privire la confirmarea rezultatelor alegerii Parlamentului RM, și
- d) a sesizărilor privind constatarea circumstanțelor.

2) stabilirea în regulamentul Parlamentului, dar și în Codul jurisdicției constituționale a cerințelor mai rigide vizavi de procedura legislativă privind modificarea Constituției, dar și a obligațiilor funcționale ale judecătorilor Curții de neadmitere a încălcării unității materiei constituționale.

3) reglementarea detaliată a procedurii de avizare, fiind elaborate ghidurile respective pentru toate categoriile de activități de avizare.

În aceeași ordine de idei, considerăm necesar fortificarea cadrului legal național care să fie bazat în exclusivitate pe sistemul de drept roman, fiind exclusă abordarea și utilizarea sistemică a dreptului de precedent în justiția națională.

La prezenta cercetare anexăm următoarele tabele, diagrame și grafice⁸⁵:

- 1) Borderoul Avizelor Curții Constituționale
- 2) Borderoul Avizelor Curții Constituționale (grafică)
- 3) Borderoul articolelor din Constituție avizate de Curtea Constituțională
- 4) Borderoul articolelor din Constituție avizate de Curtea Constituțională (grafic)
- 5) Borderoul calificativelor avizelor Curții Constituționale
- 6) Borderoul calificativelor avizelor Curții Constituționale (diagramă)
- 7) Borderoul legilor de modificare a Constituției adoptate de Parlamentul RM în perioada 1995-2023
- 8) Borderoul legilor de modificare a Constituției adoptate de Parlamentul RM în perioada 1995-2023 (grafic)
- 9) Deficiențele constatate de Curtea Constituțională în avizele sale asupra proiectelor de lege de revizuire a Constituției
- 10) Deficiențele constatate de Curtea Constituțională în avizele sale asupra proiectelor de lege de revizuire a Constituției (grafic)

ANEXE

Borderoul Avizelor Curții Constituționale

Numărul	Data	Denumirea Avizului Curții Constituționale
1.	18.04.1995	Avizul Curții Constituționale nr.3 privind modificarea articolelor 13 și 118 din Constituția Republicii Moldova
2.	15.11.1995	Hotărârea CC nr.758 Avizul Curții Constituționale la sesizarea Președintelui Republicii Moldova privind modificarea articolului 116 și articolului III titlul VII "Dispoziții finale și tranzitorii" din Constituția Republicii Moldova
3.	17.03.1997	Avizul Curții Constituționale nr.1 asupra proiectului de lege constituțională privind modificarea unor articole din Constituția Republicii Moldova
4.	10.06.1998	Avizul Curții Constituționale nr.1 la inițiativa de completare a art.73 din Constituția Republicii Moldova
5.	09.02.1999	Avizul Curții Constituționale nr.1 asupra proiectului de lege constituțională privind modificarea unor articole din Constituția Republicii Moldova
6.	18.02.1999	Avizul Curții Constituționale nr.2 asupra inițiativei de completare a art.73 din Constituția Republicii Moldova
7.	11.05.1999	Avizul Curții Constituționale nr.3 asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea art. 127 din Constituția Republicii Moldova
8.	14.10.1999	Avizul Curții Constituționale nr.4 asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova
9.	19.10.1999	Avizul Curții Constituționale nr.5 la proiectul legii constituționale privind modificarea art.124 și 125 din Constituție
10.	16.11.1999	Avizul Curții Constituționale nr.6 asupra inițiativei de revizuire a Constituției Republicii Moldova
11.	11.07.2000	Avizul Curții Constituționale nr.3 Aviz asupra inițiativei de revizuire a Constituției Republicii Moldova
12.	11.07.2000	Avizul Curții Constituționale nr.2 asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea Constituției Republicii Moldova
13.	11.07.2000	Avizul Curții Constituționale nr.1 asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea Constituției Republicii Moldova
14.	26.12.2000	Avizul Curții Constituționale nr.4 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului

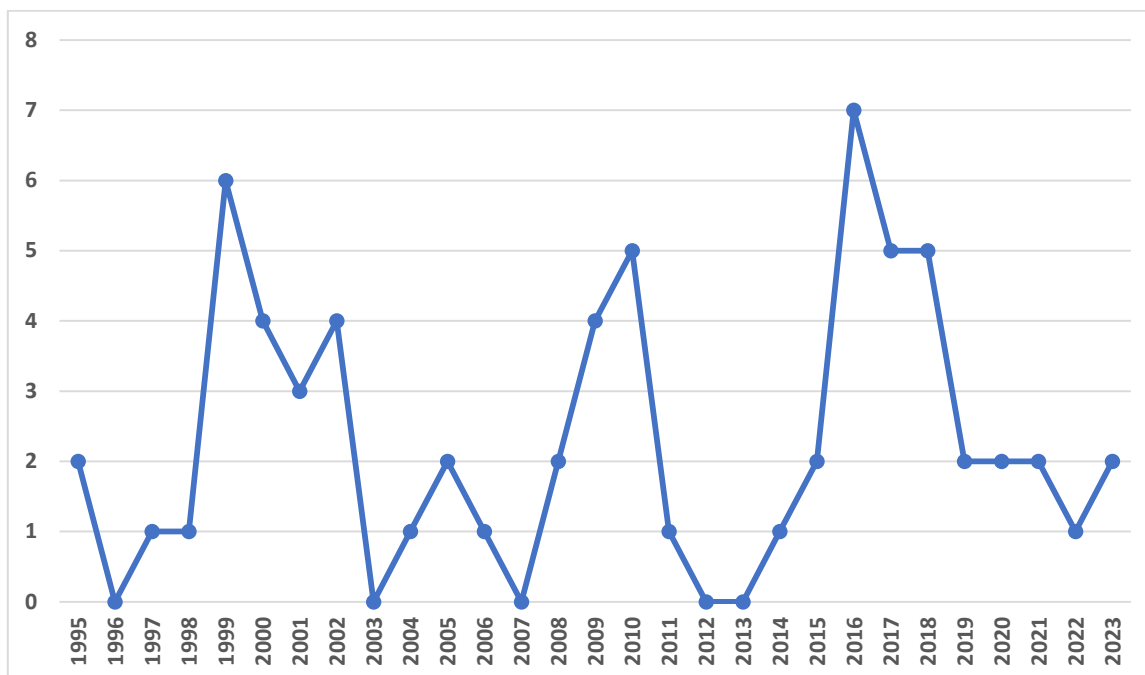
⁸⁵ Notă: la elaborarea tabelor, diagramelor și graficelor, autorul a fost asistat tehnic de Dumitru Chiriac, student al USPUE „Constantin Stere”, stagiar în DGJ a Secretariatului Parlamentului Republicii Moldova

Numărul	Data	Denumirea Avizului Curții Constituționale
15.	25.01.2001	Avizul Curții Constituționale nr.1 Aviz asupra proiectului de lege constituțională privind modificarea și completarea unor articole din Constituție
16.	13.03.2001	Avizul Curții Constituționale nr.2 cu privire la confirmarea rezultatelor alegerii Parlamentului Republicii Moldova
17.	25.10.2001	Avizul Curții Constituționale nr.3 Aviz asupra proiectelor de legi pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova
18.	12.02.2002	Avizul Curții Constituționale nr.1 Aviz asupra proiectului de lege pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova
19.	30.07.2002	Avizul Curții Constituționale nr.2 asupra inițiativei de revizuire a Constituției
20.	26.11.2002	Aviz nr.3 asupra proiectului de Lege constituțională privind modificarea art.88 lit.g) din Constituție
21.	28.11.2002	Avizul Curții Constituționale nr.4 Aviz asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea și completarea unor articole din Constituția Republicii Moldova
22.	16.12.2004	Avizul Curții Constituționale nr.1 asupra proiectului de lege pentru completarea art.135 și modificarea art.136 din Constituția Republicii Moldova
23.	17.03.2005	Avizul Curții Constituționale nr.1 cu privire la confirmarea legalității alegerii Parlamentului Republicii Moldova
24.	22.09.2005	Avizul Curții Constituționale nr.2 asupra proiectelor de lege pentru modificarea art.24 alin.(3) din Constituția Republicii Moldova
25.	25.04.2006	Avizul Curții Constituționale nr.1 asupra proiectului de lege pentru excluderea propoziției "Caracterul licit al dobândirii se prezumă" din alineatul (3) articolul 46 din Constituția Republicii Moldova
26.	03.04.2008	Avizul Curții Constituționale nr.1 asupra proiectului de lege pentru completarea art.81 alin.(1) din Constituția Republicii Moldova
27.	09.12.2008	Avizul Curții Constituționale nr.2 asupra proiectului de lege pentru modificarea art.32 din Constituția Republicii Moldova
28.	22.04.2009	Avizul Curții Constituționale nr.1 cu privire la confirmarea legalității alegerii Parlamentului Republicii Moldova
29.	12.06.2009	Avizul Curții Constituționale nr.2 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului
30.	14.08.2009	Avizul Curții Constituționale nr.3 cu privire la confirmarea legalității alegerii Parlamentului Republicii Moldova
31.	17.09.2009	Avizul Curții Constituționale nr.4 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova
32.	29.04.2010	Avizul Curții Constituționale nr.1 asupra inițiativei de revizuire a art.78 din Constituția Republicii Moldova
33.	04.05.2010	Avizul Curții Constituționale nr.2 asupra inițiativei de revizuire a art.78 din Constituția Republicii Moldova
34.	06.07.2010	Avizul Curții Constituționale nr.3 asupra inițiativei de revizuire a art.78 din Constituția Republicii Moldova prin referendum constituțional
35.	21.09.2010	Avizul Curții Constituționale nr.4 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului
36.	24.12.2010	Avizul Curții Constituționale nr.5 cu privire la confirmarea legalității alegerii Parlamentului Republicii Moldova
37.	25.11.2011	Avizul Curții Constituționale nr.1 asupra proiectului de lege pentru modificarea și completarea articolelor 70 și 71 din Constituția Republicii Moldova
38.	22.09.2014	Avizul nr.1 asupra inițiativei de revizuire a articolelor 78, 85, 89, 91 și 135 din Constituția Republicii Moldova prin referendum republican
39.	24.07.2015	Avizul nr.1 asupra inițiativei de revizuire a articolului 78 alineatul (3) din Constituția Republicii Moldova
40.	10.11.2015	Aviz nr.2 asupra inițiativei civice de revizuire a articolelor 60, 70, 78 și 89 din Constituția Republicii Moldova prin referendum republican
41.	29.02.2016	Aviz nr.1 asupra inițiativei de revizuire a articolelor 78, 85 alineatul (4) și 89 din Constituția Republicii Moldova
42.	16.03.2016	Aviz nr.2 asupra inițiativei de revizuire a articolului 70 alineatul (3) din Constituția Republicii Moldova
43.	18.04.2016	Aviz nr.4 asupra inițiativei de revizuire a articolului 70 din Constituția Republicii Moldova

Numărul	Data	Denumirea Avizului Curții Constituționale
44.	18.04.2016	Aviz nr.3 la proiectul de lege pentru completarea Constituției Republicii Moldova cu articolul 59/1
45.	19.04.2016	Aviz nr.6 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova
46.	19.04.2016	Aviz nr.5 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova
47.	06.12.2016	Aviz nr.7 la proiectul de lege pentru modificarea Constituției Republicii Moldova
48.	24.01.2017	Aviz nr.1 asupra inițiativei de revizuire a articolului 42 din Constituția Republicii Moldova
49.	20.10.2017	Aviz nr.2 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova pentru exercitarea obligației constituționale de numire în funcție a unui ministru
50.	31.10.2017	Aviz nr.3 la proiectul de lege pentru modificarea articolului 13 din Constituția Republicii Moldova
51.	05.12.2017	Aviz nr.4 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova
52.	11.12.2017	Aviz nr.5 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova
53.	02.01.2018	Aviz nr.1 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova pentru exercitarea obligației constituționale de numire în funcție a unor membri ai Guvernului
54.	05.01.2018	Aviz nr.2 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova pentru exercitarea obligației constituționale de promulgare a unei legi
55.	10.04.2018	Aviz nr.3 la proiectul de lege pentru modificarea articolelor 50 și 51 din Constituția Republicii Moldova (persoane cu dizabilități)
56.	24.09.2018	Aviz nr.4 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova pentru exercitarea obligației constituționale de numire în funcție a unor membri ai Guvernului
57.	10.12.2018	Aviz nr.5 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova pentru exercitarea obligației constituționale de promulgare a unor legi
58.	09.06.2019	Avizul nr.1 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al RM pentru exercitarea obligației constituționale de dizolvare a Parlamentului și de stabilire a datei alegerilor parlamentare anticipate
59.	09.06.2019	Avizul nr.2 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului
60.	22.09.2020	Aviz nr.1 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției (sistemul judecătoresc [3])
61.	03.12.2020	Aviz nr.2 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției (sistemul judecătoresc)
62.	15.04.2021	Avizul nr.1 pentru constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului
63.	26.10.2021	Avizul nr.2 al sesizării nr. 197c/2021 privind proiectul de lege pentru modificarea articolului 70 din Constituție (imunitatea deputatului)
64.	15.03.2022	Avizul nr.1 la proiectul de lege pentru modificarea articolului 46 din Constituție (prezumția dobândirii licite a bunurilor de către persoanele care exercită funcții publice)
65.	14.02.2023	Aviz nr.1 la proiectul de lege pentru modificarea articolului 70 din Constituție (imunitatea deputatului)
66.	27.07.2023	Avizul nr.2 (sesizarea nr. 204c/2022) la proiectul de lege pentru modificarea articolului 70 alin. (1) din Constituție (incompatibilitatea deputatului)

Borderoul Avizelor Curții Constituționale (grafică)

Borderoul articolelor din Constituție avizate de Curtea Constituțională

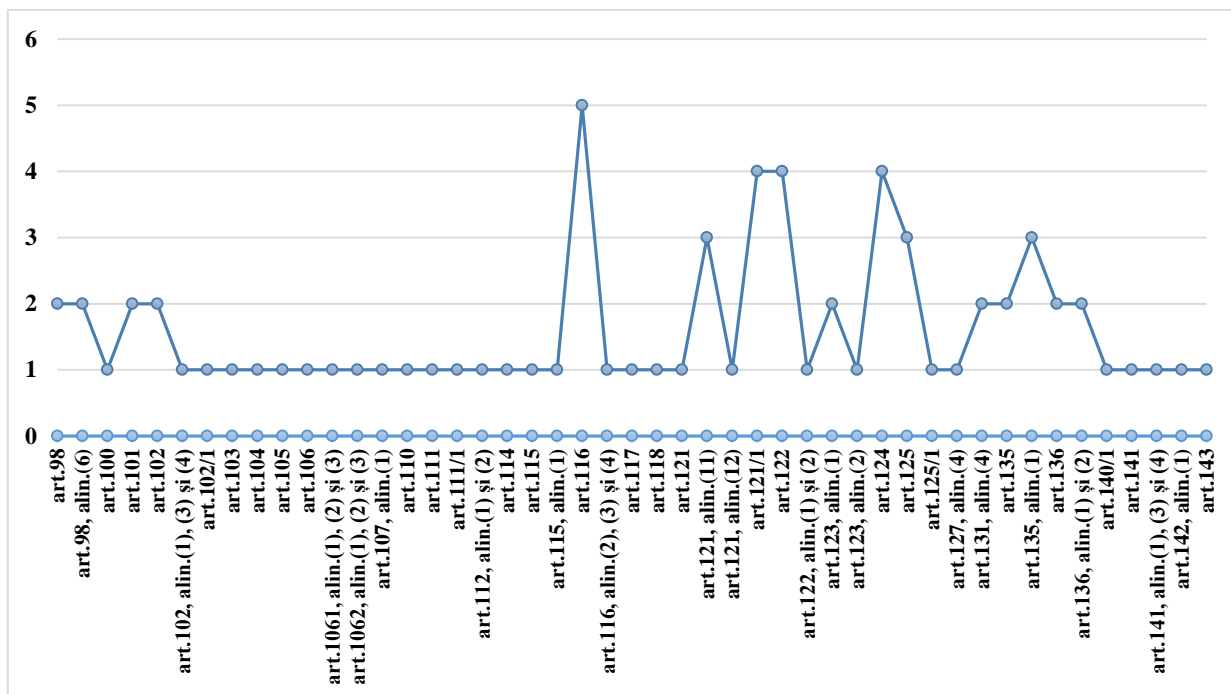
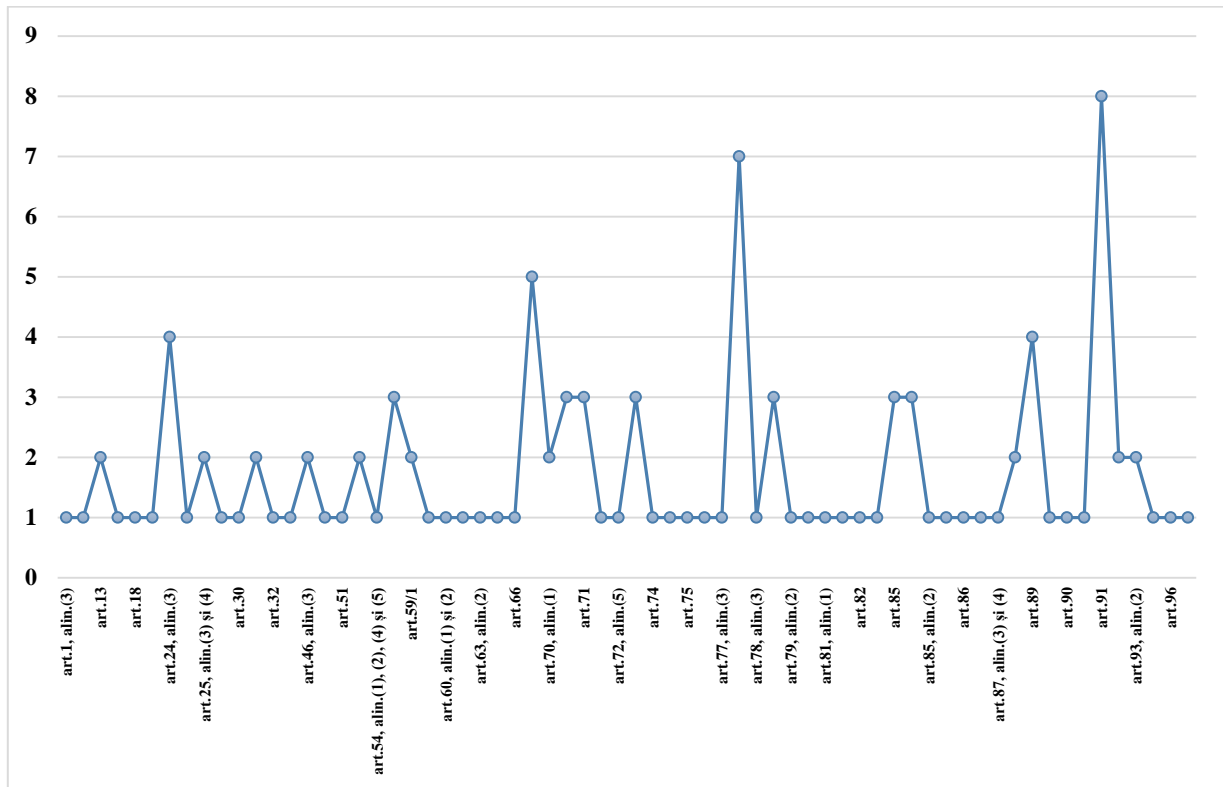
Număr	Articolul constituțional	Avizul Curții Constituționale
1.	1, alin.(3)	Avizul nr.5 din 11.12.2017.
2.	8 ¹ , alin.(1) și (2)	Avizul nr.5 din 11.12.2017.
3.	13	Avizul nr.3 din 18.04.1995; Avizul nr.3 din 31.10.2017.
4.	17	Avizul nr.1 din 12.02.2002.
5.	18	Avizul nr.1 din 12.02.2002.
6.	19	Avizul nr.1 din 12.02.2002.
7.	24, alin.(3)	Avizul nr.1 din 17.03.1997; Avizul nr.1 din 09.02.1999; Avizul nr.2 din 11.07.2000; Avizul nr.2 din 22.09.2005.
8.	25	Avizul nr.1 din 17.03.1997.
9.	25, alin.(3) și (4)	Avizul nr.1 din 09.02.1999; Avizul nr.2 din 11.07.2000.
10.	29, alin.(3)	Avizul nr.1 din 17.03.1997.
11.	30	Avizul nr.1 din 17.03.1997.
12.	30, alin.(2)	Avizul nr.1 din 09.02.1999; Avizul nr.2 din 11.07.2000;
13.	32	Avizul nr.2 din 09.12.2008.
14.	42	Avizul nr.1 din 24.01.2017.
15.	46, alin.(3)	Avizul nr.1 din 25.04.2006; Avizul nr.1 din 15.03.2022.
16.	50, alin.(3)	Avizul nr.3 din 10.04.2018.
17.	51	Avizul nr.3 din 10.04.2018.
18.	54	Avizul nr.1 din 17.03.1997; Avizul nr.2 din 11.07.2000.
19.	54, alin.(1), (2), (4) și (5)	Avizul nr.1 din 09.02.1999.
20.	55	Avizul nr.1 din 17.03.1997; Avizul nr.1 din 09.02.1999;

Număr	Articolul constituțional	Avizul Curții Constituționale
		Avizul nr.2 din 11.07.2000.
21.	59 ¹	Avizul nr.1 din 11.07.2000; Avizul nr.3 din 18.04.2016.
22.	60	Avizul nr.2 din 10.11.2015.
23.	60, alin.(1) și (2)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
24.	61, alin.(3)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
25.	63, alin.(2)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
26.	64, alin.(2)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
27.	66	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
28.	70	Avizul nr.1 din 25.01.2001; Avizul nr.3 din 25.10.2001; Avizul nr.1 din 25.11.2011; Avizul nr.2 din 10.11.2015; Avizul nr.4 din 18.04.2016.
29.	70, alin.(1)	Avizul nr.1 din 11.07.2000; Avizul nr.2 din 27.07.2023.
30.	70, alin.(3)	Avizul nr.2 din 16.03.2016; Avizul nr.2 din 26.10.2021; Avizul nr.1 din 14.02.2023.
31.	71	Avizul nr.1 din 25.01.2001; Avizul nr.3 din 25.10.2001; Avizul nr.1 din 25.11.2011.
32.	72	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
33.	72, alin.(5)	Avizul nr.2 din 30.07.2002;
34.	73	Avizul nr.1 din 10.06.1998; Avizul nr.2 din 18.02.1999; Avizul nr.4 din 28.11.2002.
35.	74	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
36.	74, alin.(3)	Avizul nr.4 din 14.10.1999.
37.	75	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
38.	76	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
39.	77, alin.(3)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
40.	78	Avizul nr.6 din 16.11.1999; Avizul nr.1 din 29.04.2010; Avizul nr.2 din 04.05.2010; Avizul nr.3 din 06.07.2010; Avizul nr.1 din 22.09.2014; Avizul nr.2 din 10.11.2015; Avizul nr.1 din 29.02.2016.
41.	78, alin.(3)	Avizul nr.1 din 24.07.2015.
42.	78, alin.(5)	Avizul nr.4 din 26.12.2000; Avizul nr.2 din 12.06.2009; Avizul nr.4 din 21.09.2010.
43.	79, alin.(2)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
44.	80	Avizul nr.6 din 16.11.1999.
45.	81, alin.(1)	Avizul nr.1 din 03.04.2008.
46.	81, alin.(3) și (4)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
47.	82	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
48.	84	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
49.	85	Avizul nr.6 din 16.11.1999; Avizul nr.1 din 11.07.2000; Avizul nr.1 din 22.09.2014.
50.	85, alin.(1)	Avizul nr.1 din 09.06.2019; Avizul nr.2 din 09.06.2019; Avizul nr.1 din 15.04.2021.

Număr	Articolul constituțional	Avizul Curții Constituționale
51.	85, alin.(2)	Avizul nr.1 din 15.04.2021.
52.	85, alin.(4)	Avizul nr.1 din 29.02.2016.
53.	86	Avizul nr.6 din 16.11.1999.
54.	86, alin.(2) și (3)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
55.	87, alin.(3) și (4)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
56.	88	Avizul nr.1 din 11.07.2000; Avizul nr.3 din 26.11.2002.
57.	89	Avizul nr.6 din 16.11.1999; Avizul nr.1 din 22.09.2014; Avizul nr.2 din 10.11.2015; Avizul nr.1 din 29.02.2016.
58.	89, alin.(2) și (3)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
59.	90	Avizul nr.6 din 16.11.1999.
60.	90, alin.(3)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
61.	91	Avizul nr.6 din 16.11.1999; Avizul nr.1 din 11.07.2000; Avizul nr.4 din 17.09.2009; Avizul nr.1 din 22.09.2014; Avizul nr.2 din 20.10.2017; Avizul nr.1 din 02.01.2018; Avizul nr.4 din 24.06.2018; Avizul nr.1 din 09.06.2019.
62.	93	Avizul nr.1 din 17.03.1997; Avizul nr.1 din 11.07.2000.
63.	93, alin.(2)	Avizul nr.2 din 05.01.2018; Avizul nr.5 din 10.12.2018.
64.	94, alin.(2)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
65.	96	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
66.	97	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
67.	98	Avizul nr.6 din 16.11.1999; Avizul nr.1 din 11.07.2000.
68.	98, alin.(6)	Avizul nr.1 din 02.01.2018; Avizul nr.4 din 24.06.2018.
69.	100	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
70.	101	Avizul nr.6 din 16.11.1999; Avizul nr.1 din 11.07.2000.
71.	102	Avizul nr.6 din 16.11.1999; Avizul nr.1 din 11.07.2000.
72.	102, alin.(1), (3) și (4)	Avizul nr.4 din 14.10.1999.
73.	102 ¹	Avizul nr.6 din 16.11.1999.
74.	103	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
75.	104	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
76.	105	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
77.	106	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
78.	106 ¹ , alin.(1), (2) și (3)	Avizul nr.4 din 14.10.1999.
79.	106 ² , alin.(1), (2) și (3)	Avizul nr.4 din 14.10.1999.
80.	107, alin.(1)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
81.	110	Avizul nr.4 din 28.11.2002.
82.	111	Avizul nr.4 din 28.11.2002.
83.	111 ¹	Avizul nr.4 din 28.11.2002.
84.	112, alin.(1) și (2)	Avizul nr.2 din 30.07.2002.
85.	114	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
86.	115	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
87.	115, alin.(1)	Avizul nr.3 din 25.10.2001.
88.	116	Avizul nr.758 din 15.11.1995; Avizul nr.6 din 19.04.2016;

Număr	Articolul constituțional	Avizul Curții Constituționale
		Avizul nr.4 din 05.12.2017; Avizul nr.1 din 22.09.2020; Avizul nr.2 din 03.12.2020.
89.	116, alin.(2), (3) și (4)	Avizul nr.3 din 25.10.2001.
90.	117	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
91.	118	Avizul nr.3 din 18.04.1995.
92.	121	Avizul nr.4 din 05.12.2017.
93.	121, alin.(1 ¹)	Avizul nr.6 din 19.04.2016; Avizul nr.1 din 22.09.2020; Avizul nr.2 din 03.12.2020.
94.	121, alin.(1 ²)	Avizul nr.6 din 19.04.2016.
95.	121 ¹	Avizul nr.6 din 19.04.2016; Avizul nr.4 din 05.12.2017; Avizul nr.1 din 22.09.2020; Avizul nr.2 din 03.12.2020.
96.	122	Avizul nr.6 din 19.04.2016; Avizul nr.4 din 05.12.2017; Avizul nr.1 din 22.09.2020; Avizul nr.2 din 03.12.2020.
97.	122, alin.(1) și (2)	Avizul nr.3 din 25.10.2001.
98.	123, alin.(1)	Avizul nr.3 din 25.10.2001; Avizul nr.4 din 05.12.2017.
99.	123, alin.(2)	Avizul nr.3 din 25.10.2001.
100.	124	Avizul nr.1 din 17.03.1997; Avizul nr.5 din 19.10.1999; Avizul nr.1 din 11.07.2000; Avizul nr.5 din 19.04.2016.
101.	125	Avizul nr.1 din 17.03.1997; Avizul nr.1 din 11.07.2000; Avizul nr.5 din 19.04.2016.
102.	125 ¹	Avizul nr.5 din 19.04.2016.
103.	127, alin.(4)	Avizul nr.3 din 11.05.1999.
104.	131, alin.(4)	Avizul nr.4 din 14.10.1999; Avizul nr.1 din 11.07.2000.
105.	135	Avizul nr.6 din 16.11.1999; Avizul nr.1 din 22.09.2014.
106.	135, alin.(1)	Avizul nr.1 din 11.07.2000; Avizul nr.1 din 16.12.2004; Avizul nr.7 din 06.12.2016.
107.	136	Avizul nr.6 din 16.11.1999; Avizul nr.3 din 11.07.2000.
108.	136, alin.(1) și (2)	Avizul nr.1 din 16.12.2004; Avizul nr.7 din 06.12.2016.
109.	140 ¹	Avizul nr.3 din 25.10.2001.
110.	141	Avizul nr.6 din 16.11.1999.
111.	141, alin.(1), (3) și (4)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
112.	142, alin.(1)	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
113.	143	Avizul nr.1 din 11.07.2000.
114.	III	Avizul nr.758 din 15.11.1995

Borderoul articolelor din Constituție avizate de Curtea Constituțională (grafic)

Borderoul calificativelor avizelor Curții Constituționale

Numărul	Denumirea Avizului constituțional	Avizul		
		pozitiv	pozitiv parțial	negativ
1.	Avizul Curții Constituționale nr.3 din 18.04.1995 privind modificarea articolelor 13 și 118 din Constituția Republicii Moldova	X		
2.	Hotărârea CC nr.758 din 15.11.1995 Avizul Curții Constituționale la sesizarea Președintelui RM privind modificarea articolului 116 și articolului III titlul VII "Dispoziții finale și tranzitorii" din Constituția Republicii Moldova	X		
3.	Avizul Curții Constituționale nr.1 din 17.03.1997 asupra proiectului de lege constituțională privind modificarea unor articole din Constituția Republicii Moldova		X	
4.	Avizul Curții Constituționale nr.1 din 10.06.1998 la inițiativa de completare a art.73 din Constituția Republicii Moldova			X
5.	Avizul Curții Constituționale nr.1 din 09.02.1999 asupra proiectului de lege constituțională privind modificarea unor articole din Constituția Republicii Moldova		X	
6.	Avizul Curții Constituționale nr.2 din 18.02.1999 asupra inițiativei de completare a art.73 din Constituția Republicii Moldova	X		
7.	Avizul Curții Constituționale nr.3 din 11.05.1999 asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea art. 127 din Constituția Republicii Moldova			X
8.	Avizul Curții Constituționale nr.4 din 14.10.1999 asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova	X		
9.	Avizul Curții Constituționale nr.5 din 19.10.1999 la proiectul legii constituționale privind modificarea art.124 și 125 din Constituție	X		
10.	Avizul Curții Constituționale nr.6 din 16.11.1999 asupra inițiativei de revizuire a Constituției Republicii Moldova	X		
11.	Avizul Curții Constituționale nr.3 din 11.07.2000 Aviz asupra inițiativei de revizuire a Constituției Republicii Moldova	X		
12.	Avizul Curții Constituționale nr.2 din 11.07.2000 asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea Constituției Republicii Moldova	X		
13.	Avizul Curții Constituționale nr.1 din 11.07.2000 asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea Constituției Republicii Moldova	X		
14.	Avizul Curții Constituționale nr.4 din 26.12.2000 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului	X		
15.	Avizul Curții Constituționale nr.1 din 25.01.2001 Aviz asupra proiectului de lege constituțională privind modificarea și completarea unor articole din Constituție	X		

Numărul	Denumirea Avizului constituțional	Avizul		
		pozitiv	pozitiv parțial	negativ
16.	Avizul Curții Constituționale nr.2 din 13.03.2001 cu privire la confirmarea rezultatelor alegerii Parlamentului Republicii Moldova	X		
17.	Avizul Curții Constituționale nr.3 din 25.10.2001 Aviz asupra proiectelor de legi pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova	X		
18.	Avizul Curții Constituționale nr.1 din 12.02.2002 Aviz asupra proiectului de lege pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova		X	
19.	Avizul Curții Constituționale nr.2 din 30.07.2002 asupra inițiativei de revizuire a Constituției		X	
20.	Aviz nr.3 din 26.11.2002 asupra proiectului de Lege constituțională privind modificarea art.88 lit.g) din Constituție	X		
21.	Avizul Curții Constituționale nr.4 din 28.11.2002 Aviz asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea și completarea unor articole din Constituția Republicii Moldova	X		
22.	Avizul Curții Constituționale nr.1 din 16.12.2004 asupra proiectului de lege pentru completarea art.135 și modificarea art.136 din Constituția Republicii Moldova	X		
23.	Avizul Curții Constituționale nr.1 din 17.03.2005 cu privire la confirmarea legalității alegerii Parlamentului Republicii Moldova	X		
24.	Avizul Curții Constituționale nr.2 din 22.09.2005 asupra proiectelor de lege pentru modificarea art.24 alin.(3) din Constituția Republicii Moldova	X		
25.	Avizul CC nr.1 din 25.04.2006 asupra proiectului de lege pentru excluderea propoziției "Caracterul licit al dobândirii se prezumă" din alineatul (3) articolul 46 din Constituția Republicii Moldova	X		
26.	Avizul Curții Constituționale nr.1 din 03.04.2008 asupra proiectului de lege pentru completarea art.81 alin.(1) din Constituția Republicii Moldova			X
27.	Avizul Curții Constituționale nr.2 din 09.12.2008 asupra proiectului de lege pentru modificarea art.32 din Constituția Republicii Moldova		X	
28.	Avizul Curții Constituționale nr.1 din 22.04.2009 cu privire la confirmarea legalității alegerii Parlamentului Republicii Moldova	X		
29.	Avizul Curții Constituționale nr.2 din 12.06.2009 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului	X		
30.	Avizul Curții Constituționale nr.3 din 14.08.2009 cu privire la confirmarea legalității alegerii Parlamentului Republicii Moldova	X		
31.	Avizul Curții Constituționale nr.4 din 17.09.2009 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova	X		
32.	Avizul Curții Constituționale nr.1 din 29.04.2010 asupra inițiativei de revizuire a art.78 din Constituția Republicii Moldova	X		

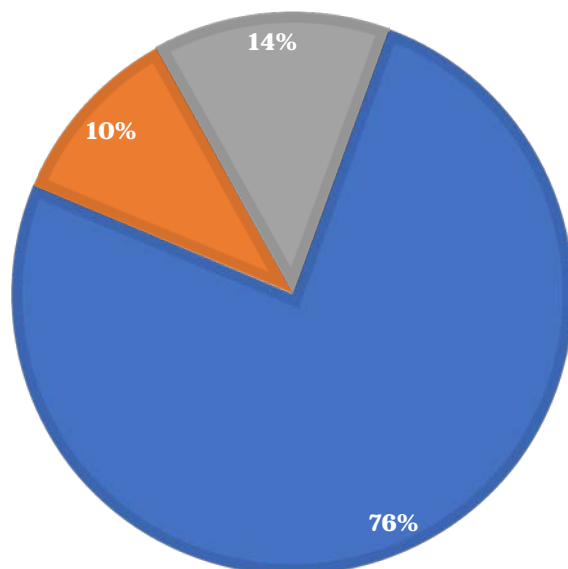

Numărul	Denumirea Avizului constituțional	Avizul		
		pozitiv	pozitiv parțial	negativ
33.	Avizul Curții Constituționale nr.2 din 04.05.2010 asupra inițiativei de revizuire a art.78 din Constituția Republicii Moldova	X		
34.	Avizul Curții Constituționale nr.3 din 06.07.2010 asupra inițiativei de revizuire a art.78 din Constituția Republicii Moldova prin referendum constituțional	X		
35.	Avizul Curții Constituționale nr.4 din 21.09.2010 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului	X		
36.	Avizul Curții Constituționale nr.5 din 24.12.2010 cu privire la confirmarea legalității alegerii Parlamentului Republicii Moldova	X		
37.	Avizul Curții Constituționale nr.1 din 25.11.2011 asupra proiectului de lege pentru modificarea și completarea articolelor 70 și 71 din Constituția Republicii Moldova	X		
38.	Avizul nr.1 din 22.09.2014 asupra inițiativei de revizuire a articolelor 78, 85, 89, 91 și 135 din Constituția Republicii Moldova prin referendum republican		X	
39.	Avizul nr.1 din 24.07.2015 asupra inițiativei de revizuire a articolului 78 alineatul (3) din Constituția Republicii Moldova	X		
40.	Aviz nr.2 din 10.11.2015 asupra inițiativei civice de revizuire a articolelor 60, 70, 78 și 89 din Constituția Republicii Moldova prin referendum republican	X		
41.	Aviz nr.1 din 29.02.2016 asupra inițiativei de revizuire a articolelor 78, 85 alineatul (4) și 89 din Constituția Republicii Moldova			X
42.	Aviz nr.2 din 16.03.2016 asupra inițiativei de revizuire a articolului 70 alineatul (3) din Constituția Republicii Moldova			X
43.	Aviz nr.4 din 18.04.2016 asupra inițiativei de revizuire a articolului 70 din Constituția Republicii Moldova	X		
44.	Aviz nr.3 din 18.04.2016 la proiectul de lege pentru completarea Constituției Republicii Moldova cu articolul 59/1	X		
45.	Aviz nr.6 din 19.04.2016 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova	X		
46.	Aviz nr.5 din 19.04.2016 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova	X		
47.	Aviz nr.7 din 06.12.2016 la proiectul de lege pentru modificarea Constituției Republicii Moldova	X		
48.	Aviz nr.1 din 24.01.2017 asupra inițiativei de revizuire a articolului 42 din Constituția Republicii Moldova		X	
49.	Aviz nr.2 din 20.10.2017 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al RM pentru exercitarea obligației constituționale de numire în funcție a unui ministru	X		
50.	Aviz nr.3 din 31.10.2017 la proiectul de lege pentru modificarea articolului 13 din Constituția Republicii Moldova	X		
51.	Aviz nr.4 din 05.12.2017 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova	X		

Numărul	Denumirea Avizului constituțional	Avizul		
		pozitiv	pozitiv parțial	negativ
52.	Aviz nr.5 din 11.12.2017 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova	X		
53.	Aviz nr.1 din 02.01.2018 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al RM pentru exercitarea obligației constituționale de numire în funcție a unor membri ai Guvernului	X		
54.	Aviz nr.2 din 05.01.2018 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al RM pentru exercitarea obligației constituționale de promulgare a unei legi	X		
55.	Aviz nr.3 din 10.04.2018 la proiectul de lege pentru modificarea articolelor 50 și 51 din Constituția Republicii Moldova (persoane cu dizabilități)	X		
56.	Aviz nr.4 din 24.09.2018 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al RM pentru exercitarea obligației constituționale de numire în funcție a unor membri ai Guvernului	X		
57.	Aviz nr.5 din 10.12.2018 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al RM pentru exercitarea obligației constituționale de promulgare a unor legi	X		
58.	Avizul nr.1 din 09.06.2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică interimatul funcției de Președinte al RM pentru exercitarea obligației constituționale de dizolvare a Parlamentului și de stabilire a datei alegerilor parlamentare anticipate	X		
59.	Avizul nr.2 din 09.06.2019 privind constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului	X		
60.	Aviz nr.1 din 22.09.2020 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției (sistemul judecătoresc [3])			X
61.	Aviz nr.2 din 03.12.2020 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției (sistemul judecătoresc)	X		
62.	Avizul nr.1 din 15.04.2021 pentru constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului	X		
63.	Avizul nr.2 din 26.10.2021 al sesizării nr. 197c/2021 privind proiectul de lege pentru modificarea articolului 70 din Constituție (imunitatea deputatului)	X		
64.	Avizul nr.1 din 15.03.2022 la proiectul de lege pentru modificarea articolului 46 din Constituție (prezumția dobândirii licite a bunurilor de către persoanele care exercită funcții publice)			X
65.	Aviz nr.1 din 14.02.2023 la proiectul de lege pentru modificarea articolului 70 din Constituție (imunitatea deputatului)			X
66.	Avizul nr.2 din 27.07.2023 (sesizarea nr. 204c/2022) la proiectul de lege pentru modificarea articolului 70 alin. (1) din Constituție (incompatibilitatea deputatului)			X
67.	Numărul total	50	7	9

Borderoul calificativelor avizelor Curții Constituționale (diagramă)

■ 1. Aviz pozitiv ■ 2. Aviz parțial pozitiv ■ 3. Aviz negativ

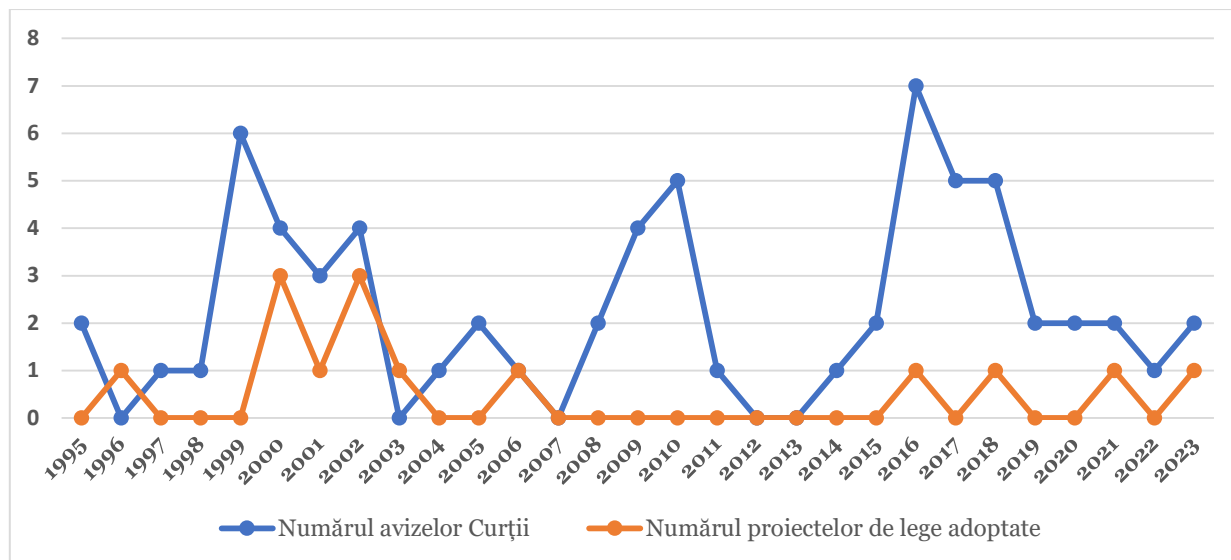

Borderoul legilor de modificare a Constituției adoptate de Parlamentul RM în perioada 1995-2023

Numărul	Denumirea Avizului constituțional	Legea constituțională
1.	Hotărârea CC nr.758 din 15.11.1995 Avizul Curții Constituționale la sesizarea Președintelui RM privind modificarea articolului 116 și articolului III titlul VII "Dispoziții finale și tranzitorii" din Constituția Republicii Moldova	Legea nr.957 din 19.07.1996 cu privire la unele modificări în Constituția Republicii Moldova
2.	Avizul Curții Constituționale nr.4 din 14.10.1999 asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova	Legea nr.1115-XIV din 05.07.2000 pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova
3.	Avizul Curții Constituționale nr.5 din 19.10.1999 la proiectul legii constituționale privind modificarea art.124 și 125 din Constituție	Legea nr.1115-XIV din 05.07.2000 pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova
4.	Avizul Curții Constituționale nr.6 din 16.11.1999 asupra inițiativei de revizuire a Constituției Republicii Moldova	Legea nr.1115-XIV din 05.07.2000 pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova
5.	Avizul Curții Constituționale nr.1 din 11.07.2000 asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea Constituției Republicii Moldova	Legea nr.1470 din 21.11.2002 pentru modificarea Constituției Republicii Moldova
6.	Avizul Curții Constituționale nr.2 din 11.07.2000 asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea Constituției Republicii Moldova	Legea nr.351 din 12.07.2001 pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova

Numărul	Denumirea Avizului constituțional	Legea constituțională
7.	Avizul Curții Constituționale nr.3 din 25.10.2001 Aviz asupra proiectelor de legi pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova	Legea nr.1471 din 21.11.2002 pentru modificarea Constituției Republicii Moldova
8.	Avizul Curții Constituționale nr.1 din 12.02.2002 Aviz asupra proiectului de lege pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova	Legea nr.1469 din 21.11.2002 pentru modificarea Constituției Republicii Moldova
9.	Avizul Curții Constituționale nr.4 din 28.11.2002 Aviz asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea și completarea unor articole din Constituția Republicii Moldova	Legea nr.344 din 25.07.2003 pentru modificarea Constituției Republicii Moldova
10.	Avizul Curții Constituționale nr.2 din 22.09.2005 asupra proiectelor de lege pentru modificarea art.24 alin.(3) din Constituția Republicii Moldova	Legea nr.185 din 29.06.2006 pentru modificarea articolului 24 din Constituția Republicii Moldova
11.	Aviz nr.5 din 19.04.2016 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova	Legea nr.256 din 25.11.2016 pentru modificarea Constituției Republicii Moldova
12.	Aviz nr.3 din 31.10.2017 la proiectul de lege pentru modificarea articolului 13 din Constituția Republicii Moldova	Legea nr.52 din 16.03.2023 pentru implementarea considerentelor unor hotărâri ale Curții Constituționale
13.	Aviz nr.3 din 10.04.2018 la proiectul de lege pentru modificarea articolelor 50 și 51 din Constituția Republicii Moldova (persoane cu dizabilități)	Legea nr.255 din 22.11.2018 pentru modificarea Constituției Republicii Moldova
14.	Aviz nr.2 din 03.12.2020 la proiectul de lege pentru modificarea și completarea Constituției (sistemul judecătoresc)	Legea nr.120 din 23.09.2021 pentru modificarea Constituției Republicii Moldova

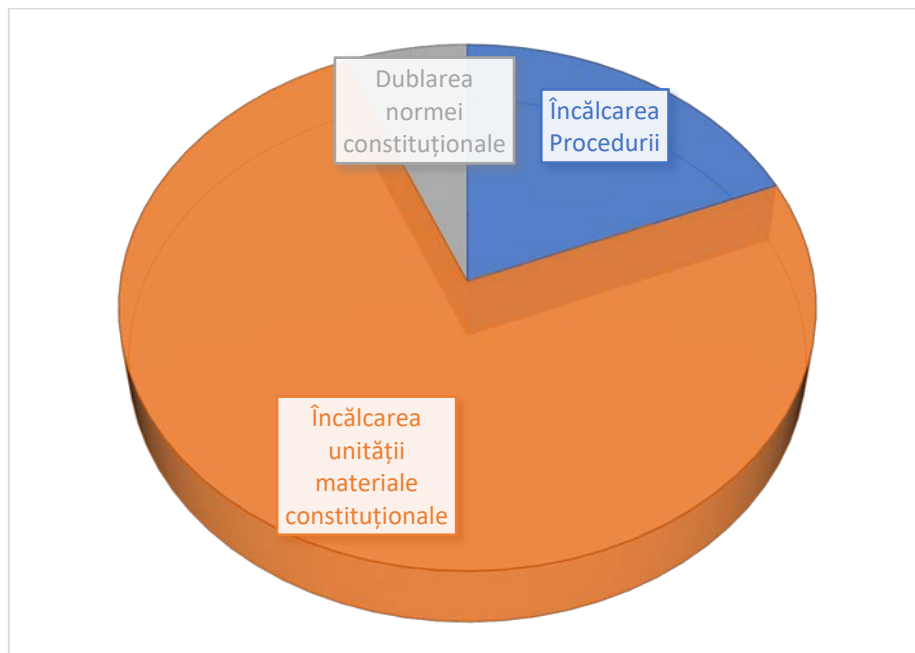
**Borderoul legilor de modificare a Constituției adoptate
de Parlamentul RM în perioada 1995-2023 (grafic)**

**Deficiențele constatate de Curtea Constituțională în avizele sale
asupra proiectelor de lege de revizuire a Constituției:**

Numărul	Denumirea Avizului constituțional	Încălcarea Procedurii (numărul de semnături pentru revizuirea Constituției, condițiile temporale pentru revizuirea Constituției)	Constatarea încălcării unității materiei constituționale (intră în contradicție cu alte norme constituționale)	Dublarea normei constituționale
1.	Avizul nr.1 din 17.03.1997	-	+	-
2.	Avizul nr.1 din 10.06.1998	+	-	-
3.	Avizul nr.1 din 09.02.1999	-	+	-
4.	Avizul nr.3 din 11.05.1999	-	+	-
5.	Avizul nr.1 din 12.02.2002	-	+	-
6.	Avizul nr.2 din 30.07.2002	-	+	-
7.	Avizul nr.1 din 03.04.2008	-	+	-
8.	Avizul nr.2 din 09.12.2008	-	+	-
9.	Avizul nr.1 din 22.09.2014	+	-	-
10.	Avizul nr.1 din 29.02.2016	-	+	-
11.	Avizul nr.1 din 16.03.2016	-	+	-
12.	Avizul nr.1 din 24.01.2017	-	-	+
13.	Avizul nr.1 din 22.09.2020	+	-	-
14.	Avizul nr.1 din 15.03.2022	-	+	-
15.	Avizul nr.1 din 14.02.2023	-	+	-
16.	Avizul nr.2 din 27.07.2023	-	+	-
17.	Numărul total	3	12	1

**Deficiențele constatate de Curtea Constituțională în avizele sale
asupra proiectelor de lege de revizuire a Constituției (grafic)**

Prezenta cercetare este prezentată în cadrul Conferinței naționale aniversare practico-științifice cu participare internațională „Constituția Republicii Moldova la 30 de ani și integrarea europeană” din 29 iulie 2024

ORIGINALISM VS. CONSTITUȚIONALISM VIU: IMPLICAȚII PENTRU EVOLUȚIA CONSTITUȚIONALĂ A REPUBLICII MOLDOVA

Svetlana LEONTIEVA,

Doctorandă Universitatea de Stat din Moldova,

e-mail: leontievasvetlana58@gmail.com

ORCID: 0009-0005-2481-533X

Rezumat

În domeniul interpretării constituționale, două perspective fundamentale domină discuțiile academice: originalismul și constituționalismul viu. Aceste două abordări oferă concepte teoretice distincte legate de interpretarea constituțiilor de către judecătorii constituționali, reflectând diferite perspective asupra evoluției societății în raport cu textul constituțional. Dezbaterile dintre originaliști și susținătorii constituționalismului viu nu rămân doar în sfera academică, în Republica Moldova dezbaterile legate de interpretarea constituției influențează modul în care este percepută autoritatea constituțională în societatea noastră. În ultimii ani, Republica Moldova s-a confruntat cu mai multe provocări, fiind rezultatul globalizării, crizei financiare, situației geopolitice instabile. Astfel, alegerea între originalism și constituționalismul viu poate influența modul în care o societate interpretează și aplică constituția sa în fața provocărilor contemporane. Balanța între stabilitatea juridică și adaptabilitatea la schimbările sociale este esențială în determinarea unei interpretări constituționale care să fie percepută ca fiind legitimă și autoritară într-o democrație modernă.

Cuvinte cheie: *Constituția, originalism, constituționalism viu, interpretarea constituțională, evoluție constituțională, Republica Moldova, principii constituționale.*

Abstract

In the field of constitutional interpretation, two fundamental perspectives dominate academic discussions: originalism and living constitutionalism. These two approaches provide distinct theoretical concepts related to the interpretation and application of constitutions, reflecting different perspectives on societal evolution in relation to the constitutional text. Debates between originalists and proponents of living constitutionalism are not confined to the academic sphere; in the Republic of Moldova, discussions regarding the interpretation of the constitution influence how constitutional authority is perceived in our society. In recent years, Moldova has faced several challenges resulting from globalization, financial crises, and unstable geopolitical situations. Therefore, the choice between originalism and living constitutionalism can influence how a society interprets and applies its constitution in the face of contemporary challenges. Striking a balance between legal stability and adaptability to social changes is crucial in determining a constitutional interpretation that is perceived as legitimate and authoritative in a modern democracy.

Keywords: *Constitution, originalism, living constitutionalism, constitutional interpretation, constitutional evolution, Republic of Moldova, constitutional principles.*

În leagănul liniștit al bățăilor inimii fiecărei națiuni, acolo unde ecourile istoriei se întâlnesc cu visele viitorului, se află pulsul guvernării - Constituția. Aceasta este o mărturie vie a curajului celor care au îndrăznit să viseze la un mâine mai bun, la societăți unde stăpânește legea. În Republica Moldova, interpretarea constituțională generează adesea dezbateri intense în mass-media și în peisajul politic, influențând opinia publică. Aceste discuții reflectă lupta pentru putere și interpretarea legală a valorilor constituționale, atrăgând atenția asupra direcției politice și sociale a țării. În contextul unor provocări socio-economice și geopolitice, interpretarea constituțională devine adesea un punct central al disputelor politice, afectând modul în care sunt percepute principiile democratice și statul de drept în societatea contemporană din Moldova.

Scopul articolului este de a analiza avantajele constituționalismului viu în promovarea adaptabilității constituției într-o societate în continuă evoluție, subliniind relevanța și beneficiile unei interpretări flexibile a valorilor și principiilor constituționale în raport cu schimbările contemporane, să argumentăm că constituționalismul viu este o abordare superioară pentru societate.

Constituția oricărei națiuni este legea supremă a țării și stă ca un gardian al drepturilor și libertăților fundamentale. Întrebarea care apare atât în mediu academic cât și în societatea din Republica Moldova dacă drepturile și libertățile sunt stabilite definitiv (înghețate) în momentul când Constituția a fost elaborată și adoptată, sau sunt dinamice și evoluează odată cu trecerea timpului. Răspunsul la această întrebare depinde în principal de modul în care este interpretată Constituția. În context global, există două teorii principale despre cum urmează a fi interpretată legea fundamentală: originalismul și constituționalismul viu.

Originalismul se referă la interpretarea și aplicarea Constituției conform înțelesului acesteia la momentul adoptării. Cele două trăsături cruciale ale originalismului sunt următoarele: în primul rând, afirmația că sensul constituțional a fost stabilit în momentul adoptării textului, și în al doilea rând, ideea că sensul istoric descoperit al textului constituțional are autoritate juridică și este relevant în majoritatea circumstanțelor [1, pag. 378].

Constituționalismul viu este asociat, în mod obișnuit, cu jurisprudența mai modernă. Această teorie susține că conținutul juridic al doctrinei constituționale este susceptibil la schimbare și trebuie să se adapteze la modificările circumstanțelor și valorilor în societatea modernă. În această viziune, Constituția nu poate rămâne statică; ea trebuie să fie capabilă să răspundă nevoilor și convingerilor generațiilor viitoare. O Constituție vie este constituție care evoluează, se transformă în timp și se adaptează la schimbări [2, pag. 1282].

Dezbaterea amplă între originalism și constituționalism se axează pe o întrebare normativă fundamentală: Care este teoria cea mai corectă pentru interpretarea și construcția constituțională? Conceptul de „originalism” este subiectul unor dezbateri ample în literatura occidentală. Putem încerca să redăm esența acestei noțiuni prin intermediul Dicționarului Oxford al limbii engleze, care definește originalismul ca fiind „o metodă de interpretare judiciară a Constituției care se străduiește să respecte cât mai apropiat intențiile inițiale ale autorilor textului” [3].

Putem sublinia două aspecte esențiale ale abordării originaliste. În primul rând, sensul original captează mai bine autoritatea publică a textului constituțional. Constituția, așa cum a fost redactată și ratificată, devine legea supremă a țării prin ratificarea sa și acceptarea continuă de către popor, nu prin istoria redactării sale sau presupusa superioritate morală. Scopul interpretării constituționale este să înțeleagă semnificația textului constituțional. Deși determinarea sensului precis al textului constituțional este adesea subiect de controversă și dezbateri, conceptul de sens public original identifică mai clar conținutul și direcția dezbaterii.

În al doilea rând, sensul original surprinde mai bine căutarea semnificației unei norme juridice obiective. În același timp, în literatura occidentală accentul pe intenția originală a fost adesea criticat pentru că poate duce la interpretări greșite în încercarea de a deduce preferințele actorilor politici sau ideile învechite ale sistemelor de valori.

În schimb, alți autori afirmă că o concentrare mai clară asupra sensului original minimizează, de asemenea, unele dintre problemele asociate cu interpretarea subiectivă a intențiilor inițiale. Aceasta evită dificultățile de a deduce subiectiv „cum aveau să decidă autorii textului constituțional într-un anumit caz”.

Originile expresiei “constituționalism viu” sunt obscure. Această expresie provine din Statele Unite, fiind fost folosită de către Hugh Legaré într-un discurs din 1837. Legaré a folosit fraza pentru a exprima ideea că Constituția este o reprezentare a credințelor și atitudinilor cetățenilor, ci nu doar un document scris [4, pag. 1255].

Constituționalismul viu este unit de ideea schimbărilor constituționale, dar în literatura de specialitate sunt descrise mai multe moduri în care aceste schimbări constituționale pot fi realizate. Putem începe investigarea constituționalismului viu prin identificarea diversității de viziuni în cadrul familiei de teorii constituționale ale constituționalismului viu:

Interpretări morale: Aceasta este viziunea conform căreia dreptul constituțional rezultă din acea interpretare constructivă a materialelor legale care face dreptul să fie cât mai bun posibil.

Constituționalism popular, viziunea conform căreia "Noi, Poporul" poate schimba legitim Constituția prin procese precum numirile transformative care nu modifică formal textul.

Constituționalism extranațional. Această familie de teorii susține că normele constituționale în afara unui sistem legal național permit judecătorilor să adopte norme constituționale care modifică sau completează o constituție națională. Membrii familiei includ următoarele: constituționalism transnațional (viziunea conform căreia normele constituționale transnaționale, descoperite prin intermediul metodei comparative și normele de drept internațional, trebuie să fie aplicate în interpretarea Constituției), constituționalismul global (viziunea conform căreia o constituție globală, nescrisă, poate fi impusă de instanțele naționale).

Așadar, în literatura de specialitate constituționalismul viu, uneori este numit pragmatism și este adesea descris ca o metodă mai progresivă de interpretare constituțională. Scopul principal al acestei metode este de a se asigura că hotărârile favorizează întotdeauna „alegerea morală” și fac ceea ce este mai bine pentru societate, indiferent de ceea ce spune documentul în sine [5, pag. 31].

Constituționalismul viu reprezintă o teorie interpretativă din ce în ce mai influentă în domeniul dreptului constituțional, oferind o perspectivă flexibilă și adaptabilă asupra interpretării constituțiilor într-o societate în continuă schimbare. Această abordare contrastă cu originalismul rigid, susținând că constituțiile trebuie interpretate în lumina valorilor contemporane și a noilor percepții asupra drepturilor individuale și colective.

Una dintre principalele virtuți ale constituționalismului viu este capacitatea sa de a răspunde la schimbările rapide din societate. În timp ce originalismul se bazează pe înțelesul și intențiile originale ale constituțiilor, constituționalismul viu recunoaște că societatea evoluează și că normele constituționale trebuie să fie interpretabile în contextul actual. Această adaptabilitate permite constituțiilor să rămână relevante și eficiente în fața provocărilor moderne, cum ar fi avansurile tehnologice, schimbările culturale și noile amenințări la adresa drepturilor omului.

Constituționalismul viu facilitează recunoașterea și protejarea drepturilor emergente și reinterpretate într-o societate. Prin adoptarea unei interpretări largi și progresiste a principiilor constituționale, această abordare sprijină lupta pentru egalitate și dreptate socială.

O altă virtute a constituționalismului viu este capacitatea de a întări legitimitatea instituțiilor democratice prin adaptarea interpretării constituționale la voința și așteptările populare. Această abordare permite cetățenilor să se simtă reprezentați și protejați de legea fundamentală într-un mod care reflectă valorile contemporane și progresele sociale. Prin implicarea cetățenilor în procesul de transformare a constituției prin mijloace democratice, constituționalismul viu consolidează responsabilitatea guvernamentală și respectul pentru statul de drept.

Constituționalism viu în contextul Republicii Moldova

Avem o Constituție vie? Dorim să avem o Constituție vie, o Constituție care evoluează, se schimbă și se adaptează la noile circumstanțe?

Ultimii ani au demonstrat câteva exemple de confruntare Republicii Moldova cu situații constituționale provocatoare care cer o poziție explicită atât din partea ramurilor politice, cât și a celor judiciare. Republica Moldova este un stat tânăr care până de curând nu a fost obișnuit să gestioneze conflicte de profundă natură constituțională și nu a trecut încă prea multe provocări

majore care testează societatea în alte moduri decât cele luate în considerare în mod explicit și astfel menționate în constituție.

Deși au trecut doar 30 de ani de la adoptarea Constituției Republicii Moldova, o perioadă ce poate părea relativ scurtă, în acest interval, contextul global a suferit transformări semnificative. Situația internațională, economia și obiceiurile sociale au evoluat imprevizibil în perioada de la redactarea Constituției. Astfel, pare inevitabil ca și Constituția să evolueze.

Considerăm constituționalism viu o abordare benefică, deoarece o Constituție neschimbată ar fi incompatibilă cu dinamica societății noastre. Fie ar fi ignorată, fie, mai rău, ar deveni o piedică, o relicvă care ne-ar împiedica să avansăm și să asigurăm funcționarea optimă a societății.

În schimb, susținătorii originalismului argumentează că o Constituție dinamică devine inevitabil o Constituție manipulabilă. Prin modificările sale periodice, dacă Constituția nu rămâne constantă, cineva o va adapta și o va modela conform propriilor concepții despre cum trebuie să fie Constituția. Astfel, o Constituție dinamică nu mai funcționează ca o Constituție în sensul strict; de fapt, ea nu mai reprezintă nici măcar o lege. Aceasta devine doar un set de idei vagi susceptibile de a fi interpretate de judecătorii aflați la putere într-un anumit moment și impuse celorlalți.

Astfel, pare că dorim să avem o Constituție care să fie simultan dinamică, capabilă să se adapteze și să evolueze, dar și să fie stabilă și impenetrabilă la manipulările umane. Cum putem rezolva această dilemă?

Pe continentul european Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CtEDO) reprezintă un exemplu important al aplicării constitutionalismului viu în interpretarea și aplicarea drepturilor fundamentale în Europa. Prin prisma constitutionalismului viu, CtEDO adoptă o abordare evolutivă și adaptabilă în interpretarea Convenției Europene a Drepturilor Omului, reflectând schimbările sociale, culturale etc.

CtEDO recunoaște că drepturile fundamentale nu sunt statice și că interpretarea acestora trebuie să țină cont de evoluțiile societale și așteptările contemporane. Curtea însăși a reafirmat necesitatea de a rămâne dinamică în cauza *Christine Goodwin v. Marea Britanie*, susținând că este de o importanță crucială ca Convenția să fie interpretată și aplicată într-o așa manieră încât să garanteze drepturile practic și efectiv, nu teoretic și iluzoriu. Un eșec de către Curtea de a menține o abordare evolutivă poate împiedica reformarea sau îmbunătățirea sistemului drepturilor omului [6, § 74].

De-a lungul timpului, jurisprudența CtEDO s-a adaptat la noile provocări și contexte, cum ar fi drepturile digitale, discriminarea de gen, drepturile minorităților și alte aspecte care devin tot mai relevante în societatea modernă europeană. Prin urmare, CtEDO utilizează o interpretare flexibilă și dinamică a Convenției pentru a asigura protecția adecvată a drepturilor omului în contextul actual.

Trecând la spațiul național, putem afirma că avem mecanisme clare și robuste pentru interpretarea și adaptarea Constituției. Curtea Constituțională joacă un rol crucial în acest sens, având în conformitate cu articolul 135 alin. (1) lit. a) din Constituție autoritatea de a interpreta textul constituțional în contextul actual și de a aplica principiile fundamentale într-un mod consistent și predictibil [7].

În al doilea rând, este esențială implicarea publicului și a societății civile în procesul de amendare și interpretare a Constituției. Dezbaterile publice și consultările largi pot ajuta la identificarea valorilor și principiilor esențiale care trebuie protejate și la evaluarea necesității de adaptare a acestora la noile realități.

Concluzii

Constituția este legea fundamentală, care ne îndeamnă să luptăm pentru justiție, să cultivăm compasiunea, să îmbrățișăm diversitatea, ea ne leagă în solidaritate, amintindu-ne că diferențele noastre sunt țesătura ce îmbogățește umanitatea noastră comună. Cu siguranța, Constituția este un organism viu.

Multe țări moderne ale lumii, au adoptat teoria constituționalismului viu de interpretare a legii supreme a țării. Curtea Supremă a Canadei a descris Constituția ca un „*copac viu*” și a susținut că raționamentul conceptului înghețat este contrar principiilor fundamentale ale interpretării constituționale canadiene [8, p. 357]. Curtea Europeană a Drepturilor Omului interpretează Convenția privind drepturile omului ca un „*instrument viu*”, care ... trebuie interpretat în lumina condițiilor actuale.

În opinia noastră, în cazul în care judecătorilor constituționali li s-ar refuza posibilitatea de a reflecta asupra schimbărilor aduse societății moderne în interpretarea sferei de aplicare a drepturilor constituționale, acest fapt ar conduce la o Constituție care nu reflectă obiceiurile și valorile actuale, și care necesită o modificare continuă pentru a reflecta schimbările din societate. Constituția nu este doar o lege, ci și o sursă de concepte fundamentale pentru guvernarea societății. Desigur, legile trebuie să fie fixe și clare, astfel încât oamenii să le poată înțelege și să le respecte. Cu toate acestea, dacă Constituția este mai mult decât un set de legi, oferind și concepte directe care la rândul lor formează baza legilor, atunci societatea se poate bloca în ideile interpretative ale unei generații anterioare, încercând constant să schimbe Constituția pentru a reflecta schimbările, sau chiar să renunțe la ea în totalitate.

Referințe bibliografice

1. Keith E. Whittington. Originalism: a Critical Introduction. Fordham Law Review. Vol. 82 No. 2 (2013), pp. 375-408.
<https://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4927&context=flr&ref=liberalcurrents.com> (accesat 12.07.2024).
2. Lawrence B. Solum. Originalism Versus Living Constitutionalism: The Conceptual Structure of the Great Debate. In Northwestern University Law Review, Vol. 113, No 6, (April 2019), pp. 1243-1296.
<https://scholarship.law.georgetown.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3248&context=facpub> (accesat 15.07.2024)
3. Definiția termenului *originalism*. Oxford English Dictionary.
https://www.oed.com/dictionary/originalism_n?tl=true (accesat 14.07.2024)
4. Lawrence B. Solum. Originalism Versus Living Constitutionalism: The Conceptual Structure of the Great Debate. In Northwestern University Law Review, Vol. 113, No 6, (April 2019), pp. 1243-1296. <https://scholarship.law.georgetown.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3248&context=facpub> (accesat 15.07.2024)
5. Lawrence B. Solum. What is Originalism? The Evolution of Contemporary Originalist Theory. In Georgetown University Law Center Scholarship (2011), pp. 1-41
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1825543 (accesat 15.07.2024)
6. Cauza CtEDO: *Christine Goodwin v. the United Kingdom*.
<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-60596%22%5D%7D> (accesat 24.06.2024).
7. Constituția Republicii Moldova nr. 1 din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 78 art. 140.
8. Borrows John. (Ab)Originalism and Canada's Constitution. In The Supreme Court Law Review: Osgoode's Annual Constitutional Cases Conference, Vol. 58 No. 13 (2012), pp. 351-398.
<https://digitalcommons.osgoode.yorku.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1259&context=sclr> (accesat 25.06.2024).

CONSTITUȚIA CA FACTOR DE GARANTARE A SECURITĂȚII JURIDICE ÎN REPUBLICA MOLDOVA⁸⁶

Irina IACUB,

avocat, doctor în drept, conferențiar universitar,
cercetător științific superior,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
al Universității de Stat din Moldova
e-mail: irinaiacub@mail.ru;
<https://orcid.org/0000-0002-8349-2789>

Rezumat

Studiul cuprinde o privire succintă asupra modului în care Constituția Republicii Moldova garantează securitatea juridică. Inițial se analizează esența, valoarea și ipostazele securității juridice, precum și conținutul acesteia – regulile calității legii și regulile stabilității dreptului. Într-un final se constată garantarea constituțională insuficientă a securității juridice și se subliniază necesitatea remedierii acestei lacune constituționale pentru ca astfel să se evite riscul insecurității juridice și să se consolideze statul de drept.

Cuvinte-cheie: constituție, securitate juridică, certitudine juridică, principiul securității juridice, dreptul la securitate juridică, neretroactivitatea legii, accesibilitatea legii, calitatea legii, previzibilitatea legii, interpretarea și aplicarea uniformă a legii, stabilitatea raporturilor juridice.

Abstract

The study includes a brief overview of how the Constitution of the Republic of Moldova guarantees legal certainty. Initially it analyzes the essence, value and hypostases of legal certainty, as well as its content - the rules of the quality of law and the rules of stability of law. Finally, the insufficient constitutional guarantee of legal certainty is found and the need to remedy this constitutional shortcoming is argued in order to avoid the risk of legal insecurity and strengthen the rule of law.

Keywords: constitution, legal certainty, legal certainty, principle of legal certainty, right to legal certainty, non-retroactivity of the law, accessibility of the law, quality of the law, predictability of the law, uniform interpretation and application of the law, stability of legal relations.

Introducere

Aniversarea a 30 de ani de la adoptarea *Constituției Republicii Moldova* reprezintă un bun prilej pentru evaluarea și reevaluarea celor mai importante repere ale regimului constituționalității pe care l-a guvernat aceasta în răstimpul dat.

Unul dintre aceste repere, în opinia noastră, este *principiul securității juridice* ca element inerent și implicit al statului de drept, „creat” [16, p. 13; 26, p. 100], protejat și activ promovat de jurisprudența instanțelor europene (în special, Curtea Europeană a Drepturilor Omului – în continuare CtEDO), care a impus respectarea acestuia statelor semnatare a *Convenției Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale* [12] (în continuare CEDO), sancționându-le constant pentru neglijare și încălcare.

În asemenea condiții, extrem de actuală a devenit problema garantării și asigurării respectării acestui principiu la nivel național, mai ales că și Republica Moldova, în repetate rânduri a fost sancționată de CtEDO pentru încălcarea sa [22]. Evident, în contextul dat, în prim plan se plasează garantarea constituțională a *securității juridice* care, la rândul său, condiționează asigurarea respectării subsecvente a acestuia în sfera normativă și judiciară a statului.

---

⁸⁶ Studiu realizat în cadrul subprogramului de cercetare – 01.05.01: „Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice” (SENREMO) (pentru 2024-2027), realizat de Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM.

Scopul studiului

Plecând de la semnificația deosebită a *securității juridice* într-un stat de drept, în prezentul demers științific ne propunem ca în baza esenței, valorii și conținutului acesteia să apreciem modul în care Constituția Republicii Moldova garantează *securitatea juridică* la nivel național.

Metode aplicate

Studiul a fost realizat prin cele mai relevante metode de cercetare științifică în domeniul juridic, printre care: metoda logică, metoda comparativă și metoda sistemică.

Rezultate și discuții

Complexitatea subiectului și semnificația deosebită a unor aspecte distincte ale acestuia justifică axarea studiului pe analiza următoarelor momente importante: esența și valoarea *securității juridice*, conținutul *securității juridice* și modul de garantare constituțională *securității juridice*. Le vom analiza consecutiv.

1. ***Esența și valoarea securității juridice.*** Înainte de a încerca o evaluare a modului în care Constituția Republicii Moldova garantează *securitatea juridică*, considerăm necesar a răspunde succint la următoarea întrebare: *Ce este securitatea juridică?*

Din multitudinea de explicații și definiții atestate în doctrina juridică la acest aspect [4, p. 162-163; 23, p. 10; 38, p. 8; 7; 25, p. 30], putem conchide că *securitatea juridică*, numită și *fiabilitatea dreptului* (P. Lambert [28, p. 6], citat de C. Fl. Coștaș [14]) reprezintă „o stare de protecție juridică a persoanei față de amenințări cu caracter juridic care parvin de la drept (lege), care pot fi generate de caracteristicile negative ale dreptului (legii/legislației) ce țin de conținutul (ambiguu, echivoc, imprecis, impredictibil etc.), acțiunea/efectul (instabil, retroactiv etc.), interpretarea și aplicarea (incertă și neuniformă) a acestuia”. În alți termeni, se poate spune că *securitatea juridică* reprezintă starea ordinii de drept care protejează persoana de eventualele riscuri și amenințări juridice generate de calitatea precară a conținutului dreptului, a acțiunii acestuia și a aplicării sale. Respectiv, *securitatea juridică* este chemată să garanteze claritatea, stabilitatea, certitudinea și predictibilitatea dreptului în beneficiul destinatarilor săi și pentru protecția drepturilor acestora.

Într-o astfel de accepțiune, valoarea *securității juridice*, enunțată în literatura de specialitate [36, p. 267-269; 2, p. 38; 24, p. 178], este una distinctă, întrucât aceasta este văzută ca o trăsătură inerentă a dreptului, altfel spus, „rațiunea de a fi” a acestuia. Pe cale de consecință, se poate susține că valoarea *securității juridice* și, implicit, misiunea acesteia rezidă în consolidarea esenței și rolului dreptului într-o societate democratică preocupată în special de drepturile și bunăstarea membrilor săi. Evident, atragem atenția că doar pe un astfel de drept poate fi edificat și consolidat un veritabil stat de drept.

În contextul dat, o semnificație distinctă prezintă ipostazele *securității juridice*, care astfel este văzută atât ca un *principiu fundamental al statului de drept*, cât și un *drept-garanție* pentru celelalte drepturi ale omului.

Cea mai răspândită ipostază a *securității juridice* este cea de *principiu*, în timp ce semnificația sa de *drept subiectiv* (sau drept-garanție) rămâne a fi foarte puțin valorificată. Cu toate acestea, înțelegerea *securității juridice* ca drept al persoanei este demult prezentă într-o parte a doctrinei franceze, în care se arătase că „*dreptul la siguranță* este un drept-garanție, adică un drept care apare ca o condiție necesară a exercițiului celorlalte drepturi fundamentale” [35, p. 21].

Interesant este că *dreptul la siguranță* (expresie ce, după noi, este sinonimă cu cea de *dreptul la securitate*, ca urmare a sinonimiei termenilor de *siguranță* și *securitate*) este reglementat expres în art. 2 din *Declarația franceză a drepturilor omului și ale cetățeanului din 26 august 1789* [20], în vigoare și astăzi, care prevede destul de tranșant: „*Scopul oricărei asocieri politice este păstrarea drepturilor naturale și imprescriptibile ale omului. Aceste drepturi sunt libertatea, proprietatea, siguranța și rezistența la oprimare*”.

Așadar, *dreptul la siguranță* reprezintă în societatea franceză, încă din anul 1789, un drept natural și imprescriptibil al persoanei, păstrarea (protecția/apărarea) căruia fiind recunoscut ca un scop al oricărui stat.

Destul de important în context este faptul că în două proiecte de acte normative cu valoare constituțională, elaborate după adoptarea *Declarației* din 1789, la fel era statuată *siguranța/securitatea*. Este vorba despre Constituția „Girondine” din 1793 și Constituția din 24 iunie 1793, care prevedeau în mod corespunzător:

- art. 10 – „*La sûreté consiste dans la protection accordée par la société à chaque Citoyen, pour la conservation de sa personne, de ses biens et de ses droits.*” [11].
- art. 8. – „*La sûreté consiste dans la protection accordée par la société à chacun de ses membres pour la conservation de sa personne, de ses droits et de ses propriétés.*” [10].

Observăm că *siguranța/securitatea* era concepută ca o protecție acordată de către societate fiecărui membru al său pentru conservarea persoanei sale, a bunurilor/proprietății sale și a drepturilor sale. Cel mai important este că *siguranța/securitatea* cuprindea în sine și *protecția drepturilor*. Întâmplător sau nu, în doctrina franceză se rezumă la acest capitol foarte elocvent că „protejarea drepturilor înseamnă asigurarea *securității juridice*” [19].

Cu regret, normele din proiectele enunțate nu au fost niciodată ridicate la rangul de lege, ceea ce a determinat ca doar dispozițiile citate din *Declarația* din 1789 să rămână unicele la acest capitol.

În plan practic, este relevant faptul că Consiliul Constituțional francez a menționat în repetate rânduri *securitatea* ca fiind unul dintre drepturile omului (132 DC din 16 ianuarie 1982, 164 DC din 29 decembrie 1983 și 254 DC din 4 iulie 1989) [19]. Fără a intra în detalii, vom preciza că, în opinia noastră, *dreptul la securitate* poate fi înțeles ca implicând în principal și chiar în mod prioritar *dreptul la securitate juridică*, în caz contrar dreptul în discuție ar fi lipsit de conținutul său de bază. În acest sens, în doctrina franceză se subliniază că „deși Consiliul Constituțional nu utilizează aproape niciodată termenul de *securitate juridică* și nici nu se referă la *dreptul la securitate juridică*, aceste concepte nu sunt deloc absente din jurisprudența sa. Consiliul protejează *securitatea juridică* fără a o invoca în mod expres, preferând să mobilizeze raționamente și principii mai diverse și mai tradiționale, dar și mai bine ancorate în „blocul de constituționalitate francez”, pentru a obține un rezultat similar, și anume asigurarea unui mediu juridic decent stabil, inteligibil și pașnic pentru persoanele fizice și juridice” [19]. Se pare că, prin maniera sa de invocare a *securității*, Consiliul Constituțional francez, cel mai probabil, a aplicat-o în ipostaza sa de principiu doar și nu de drept-garanție.

Cu toate acestea, relativ recent, dubla valență a *securității juridice* (de principiu și drept-garanție) a fost reiterată și reconfirmată în doctrina franceză, subliniindu-se următoarele [7]: „*Securitatea juridică* este o cerință consubstanțială ideii de drept și de stat de drept. Mai precis, *securitatea juridică* este inerentă statului de drept, deoarece este obținută prin structurarea formală a dreptului implicată de concepția sa formală și contribuie la garantarea drepturilor și libertăților care rezultă din concepția sa materială. Ordinea care rezultă din separarea puterilor, ierarhia normelor juridice și organizarea unui sistem de control jurisdicțional este în sine un factor de *securitate juridică*, în timp ce postulatul generalității și abstracției normelor în vârful ierarhiei normative autorizează stabilitatea acestora. În plus, *securitatea juridică* este un drept-garanție, adică un drept care apare ca o condiție necesară pentru exercitarea altor drepturi fundamentale”.

După cum enunțaserăm mai sus, la nivel european, fiind de sorginte jurisprudențială [16, p. 13; 26, p. 100], *securitatea juridică* s-a afirmat doar ca un principiu, fiind inerent atât dreptului CEDO, cât și dreptului comunitar [21, p. 106]. Acest fapt însă ne determină să ne întrebăm dacă nu cumva este exclusă astfel posibilitatea recunoașterii sale și în ipostaza de drept-garanție, mai ales în planul național al statelor europene? Evident, la moment, este dificil de a formula un răspuns cert și argumentat, pentru aceasta fiind necesare studii complexe și detaliate.

Generalizând, vom sublinia că *securitatea juridică* reprezintă în esența sa o ordine de drept și un mediu juridic decent stabil, inteligibil și predictibil pentru membrii societății, care garantează protecția persoanei și a drepturilor sale. În asemenea circumstanțe considerăm că devine evidentă legătura indisolubilă dintre *statul de drept* și *securitatea juridică*. Altfel spus, *securitatea juridică*

este inerentă unui stat de drept, fiind o trăsătură intrinsecă a acestuia. Ca urmare, în activitatea unui stat de drept *securitatea juridică* îmbracă în mod obligatoriu valența unui **principiu fundamental**, garantarea sa în beneficiul persoanei fiind posibilă prin recunoașterea *dreptului subiectiv la securitate juridică*.

2. **Conținutul securității juridice.** Ceva mai sus am stabilit că *securitatea juridică* reprezintă ordinea de drept care protejează persoana de eventualele riscuri și amenințări juridice generate de calitatea precară a conținutului dreptului și a acțiunii/aplicării acestuia. Într-o astfel de optică, *securitatea juridică* este chemată să reflecte claritatea, stabilitatea, certitudinea și predictibilitatea dreptului în beneficiul destinatarilor săi și pentru protecția drepturilor acestora. Din perspectiva dată, *securitatea juridică* poate fi privită ca înglobând un set de cerințe ce trebuie întrunite de către drept.

În alți termeni, pentru ca dreptul să garanteze și să asigure *securitatea juridică* a destinatarilor săi este necesar să întrunească unele condiții și cerințe, care iau astfel forma regulilor ce formează conținutul *securității juridice*.

Analizând câteva opinii enunțate în doctrină la acest capitol [28, p. 6; 21, p. 107; 2, p. 38; 31, p. 28; 17, p. 161-162; 31, p. 29], deducem că la conținutul complex al *securității juridice* pot fi atribuite următoarele reguli: **reguli ce privesc calitatea dreptului/legii** (regula accesibilității legii, regula certitudinii/preciziei legii și regula previzibilității/predictibilității legii) și **reguli ce privesc stabilitatea dreptului** (regula neretroactivității legii, regula protecției încrederii legitime, regula interpretării și aplicării corecte și uniforme a dreptului și regula respectării autorității lucrului decis/judecat). Succint vom explica esența fiecărei reguli, respectând consecutivitatea expusă.

a. Reguli ce privesc calitatea dreptului.

a) Regula accesibilității legii. Această regulă este abordată într-un dublu sens [27, p. 7-8], considerându-se că presupune atât *accesibilitatea materială a legii*, sub forma aducerii la cunoștința cetățenilor a tuturor normelor de drept (cerință realizată prin publicarea actelor normative), cât și *accesibilitatea intelectuală a legii*, adică lizibilitatea, caracterul inteligibil al normelor. În acest din urmă caz, norma juridică trebuie să fie suficient de clară pentru a fi înțeleasă corect de către destinatarii săi.

b) Regula certitudinii/preciziei legii. Pe lângă caracterul său clar, lizibil, inteligibil, o normă trebuie să fie suficient de certă/precisă și neechivocă. Altfel spus, modul de formulare a normelor juridice trebuie să asigure o interpretare corectă a acesteia și să evite posibilitatea interpretării variate și multiple a conținutului său. Cerința dată este justificată, mai ales, de faptul că „normele juridice nu sunt enunțuri descriptive, ci prescriptive, ce orientează conduita umană” [18, p. 52-69].

c) Regula previzibilității/predictibilității legii. În opinia cercetătorilor, „previzibilitatea legii impune nu doar ca normele să fie suficient de clare pentru ca persoanele interesate să poată să-și adapteze conduita și să poată prevedea efectele aplicării unei dispoziții legale, ci, mai mult, legiuitorul are obligația de a crea un cadru juridic suficient de bine articulat pentru a putea proteja particularii împotriva arbitrariului care ar putea să provină din partea autorităților statului” [32, p. 90].

În doctrina franceză, „*previzibilitatea* este înțeleasă, în special, ca previzibilitatea consecințelor juridice ale acțiunilor persoanelor” [7]. În general, dreptul trebuie să fie *previzibil* pentru ca destinatarii acestuia să prevadă consecințele conduitei lor, și în funcție de aceasta să o ajusteze. Mai mult, în virtutea *predictibilității dreptului*, destinatarii acestuia trebuie să cunoască care va fi conduita/reacția celorlalți, mai ales a agenților statului, la propriul comportament. Anume o astfel de cunoaștere vine să protejeze particularii de arbitrariul puterii.

După cum se poate observa, toate cele trei reguli descrise privesc *calitatea legii/dreptului*. Evident, destinatarul principal al acestora este organul legiuitor (Parlamentul), investit cu puterea exclusivă de a institui norme de drept în stat cu putere de lege [25, p. 30]. De rând cu acesta, respectarea unor astfel de reguli este și trebuie impusă și celorlalte autorități publice ale statului, investite cu competențe normative.

Dacă impunerea spre respectare a acestor reguli poate fi ușor realizată prin reglementarea normativă corespunzătoare, atunci cu mult mai dificilă este problema asigurării respectării efective a acestora de către autoritățile responsabile (în special, de către Parlament) și, eventual, remedierea încălcării lor. Anume sub acest aspect *securitatea juridică* reprezintă o provocare pentru sistemul nostru de drept, la care încă nu s-a reușit a face față.

b. Reguli ce privesc stabilitatea dreptului.

a) Regula neretroactivității legii. Rațiunea regulii *neretroactivității legii* este una destul de simplă. După cum se știe, legea se adresează subiecților de drept, permițând sau interzicând și, bineînțeles, sancționând atitudinile/conduitele deviante [6, p. 68]. Legea este un ordin al legiuitorului, iar un ordin nu poate fi valabil decât pentru viitor; nu se poate pretinde cetățenilor supunerea față de o lege pe care nu o puteau cunoaște, întrucât încă nu exista [37, p. 469]. Din perspectiva dată, este absurd să se pretindă unui subiect de drept, să răspundă pentru o conduită ce a avut-o anterior intrării în vigoare a unei legi care reglementează această conduită, întrucât subiectul de drept nu putea să prevadă ce va reglementa legiuitorul [6, p. 68].

Considerată drept un principiu important, *neretroactivitatea legii* semnifică astfel interzicerea revenirii nu numai asupra constituirii unei situații juridice anterioare noii legi, dar și asupra efectelor trecute ale unei atare situații [15, p. 280]. Prin urmare, se poate aprecia că *neretroactivitatea legii* are menirea de a întări regula acțiunii legii, contribuind la securitate și certitudine în raporturile sociale [13, p. 323].

În optica dată *principiul neretroactivității legii* se prezintă ca o garanție fundamentală a drepturilor omului [6, p. 68; 9, p. 139], fiind esențial pentru protecția acestora în fața legii [37, p. 469]. Valoarea și actualitatea acestuia sunt incontestabile și de notorietate, orice atenuare a sa semnificând o suprimare sau o diminuare a drepturilor și libertăților umane [6, p. 68].

Așadar, *neretroactivitatea legii* reprezintă un factor de ordine și de *securitate juridică*, protejând drepturile subiective împotriva intervenției legiuitorului și împiedicând repunerea în discuție a drepturilor dobândite și a actelor vechi încheiate sub imperiul legii vechi [1, p. 458; 8, p. 110].

b) Regula protecției încrederii legitime. Fiind la fel de origine jurisprudențială, *protecția încrederii legitime*, ridicată la rangul de principiu, se consideră a fi „un determinant/imperativ al securității juridice” [39, p. 157]. În esența sa, principiul dat se adresează atât legiuitorului, cât și executantului legii. În primul caz, potrivit jurisprudenței Curții de Justiție a Uniunii Europene, „*principiul încrederii legitime* impune limitarea posibilităților de modificare intempestivă a normelor juridice de către legiuitor” [39, p. 157], în timp ce în cel de-al doilea caz principiul „cere ca, dacă administrația a întreprins o anumită acțiune care dă naștere încrederii particularului că, în viitor, organele administrative se vor comporta într-un anumit fel, și dacă particularul este de bună-credință, atunci administrația nu poate întreprinde o acțiune contrară încrederii particularului, cu excepția situației în care un interes public superior cere acest lucru” [29, p. 2].

Așadar, *principiul încrederii legitime* implică pe de o parte, protecția încrederii persoanei față de lege, iar pe de altă parte – protecția încrederii acesteia față de acțiunile/conduita agenților statului. Destul de relevant principiul dat este explicat în raport cu regulile ce privesc calitatea dreptului, expuse mai sus. Astfel, dacă acele reguli asigură o „stare stabilă” a persoanei în cadrul ordinii de drept și posibilitatea de a prevedea consecințele juridice ale propriilor acțiuni, atunci *principiul încrederii legitime* asigură protecția drepturilor și intereselor legitime ale persoanei față de modificările intempestive și negative ale acestei ordini de drept [39, p. 157] și față de conduita reprezentanților puterii în limitele acestei ordini.

c) Regula interpretării și aplicării corecte și uniforme a dreptului. Interpretarea unitară a legii constituie o altă exigență a *principiului securității juridice* și chiar dacă, în aparență, acest element al său aduce în prim-plan rolul instanțelor judecătorești, în realitate exigența vizează tot activitatea legislativă, deoarece de modul în care sunt elaborate, corelate, sistematizate actele legislative depinde caracterul unitar al interpretării lor [34, p. 12-13].

După intrarea în vigoare a unui act normativ, la elaborarea căruia se presupune că au fost respectate regulile de tehnică legislativă, pe durata existenței acestuia pot interveni diferite evenimente legislative, cum sunt: modificarea, completarea, abrogarea, republicarea, suspendarea sau altele

asemenea. În toate aceste cazuri tot legiuitorului îi revine sarcina asigurării clarității și coerenței reglementării, precum și integrarea armonioasă a acesteia în sistemul de drept, pentru eliminarea pe cât posibil a divergențelor de interpretare.

Totodată, nu trebuie diminuat nici rolul instanțelor judecătorești în asigurarea *securității juridice* pe segmental dat, ponderea cărora este subliniată destul de bine în jurisprudența CtEDO, potrivit căreia [16, p. 13-14]: „jurisprudența trebuie să fie unitară și constantă; în special la nivelul instanței supreme trebuie evitate deciziile contradictorii și asigurată coerența jurisprudenței”.

În fine, conform jurisprudenței constante a CtEDO, „incertitudinea jurisprudențială este de natură a reduce încrederea justițiabililor în justiție și contravine principiului *securității raporturilor juridice* ca element esențial al preeminenței dreptului” [33].

d) Regula respectării autorității lucrului decis/judecat. După cum se cunoaște, „hotărârea judecătorească este actul judecătoresc de dispoziție prin care se soluționează fondul oricărei cauze civile” [3, p. 82], fiind produsul final al activității judiciare îndreptate spre protejarea drepturilor încălcate sau contestate, a libertăților și a intereselor legitime deduse judecății. Important este că protecția drepturilor civile și intereselor legitime se poate realiza deplin doar în momentul în care hotărârea judecătorească devine irevocabilă și, respectiv, obține valoare de „lucru judecat” [5, p. 8]. „Importanța acestui efect al hotărârii judecătorești rezidă în crearea unei stabilități și bune funcționări a circuitului civil, fiind totodată o expresie a principiului *securității raporturilor juridice*, care presupune că, atunci când instanțele judecătorești dau o apreciere finală unei chestiuni, constatarea lor să nu mai poată fi pusă în discuție” [5, p. 8-9].

În acest context, CtEDO a subliniat: „unul din aspectele fundamentale ale preeminenței dreptului este principiul *securității raporturilor juridice*, care cere, printre altele, ca atunci când instanțele judecătorești dau o apreciere finală unei chestiuni, constatarea lor să nu mai poată fi pusă în discuție” (a se vedea *Brumărescu v. România* § 61, *Roșca v. Moldova* § 24). Altfel spus, în virtutea principiului *securității juridice* [16, p. 13-14] trebuie respectată regula *res judicata*; soluția definitivă a unei instanțe judecătorești nu poate fi repusă în discuție ulterior; procesul soluționat definitiv nu mai poate fi redeschis pentru a se proceda la o nouă examinare a cauzei (CtEDO, *Brumărescu c. României*, 1999, para. 61; *Roșca c. Moldovei*, 2005, para. 24). În general, în opinia CtEDO, *securitatea juridică* a cetățenilor este asigurată și prin evitarea revirimentele de jurisprudență, prin respectarea autorității lucrului judecat, precum și prin executarea hotărârilor definitive (CtEDO, *Teodorescu c. României*, 2009).

Generalizând asupra celei de-a doua categorii de reguli care formează conținutul *securității juridice* pe dimensiunea stabilității dreptului (stabilității raporturilor juridice), subliniem că acestea țin în cea mai mare parte de activitatea instanțelor judecătorești (cu mici excepții), în calitatea lor de garant final al *securității juridice* a persoanei, responsabile de evitarea aplicării retroactive a legii în detrimentul persoanei, de protecția încrederii legitime a persoanei în lege și conduita puterii, de interpretarea și aplicarea uniformă a legii și asigurarea stabilității raporturilor juridice prin respectarea autorității de lucru judecat.

La fel ca și în cazul precedent problematic rămâne a fi modul în care poate fi asigurată respectarea în practică a regulilor ce vizează stabilitatea dreptului și, mai ales, remedierea situațiilor în care aceste reguli nu sunt respectate. Rezervându-ne dreptul de a dezvolta și argumenta această idee cu ocazia unor studii viitoare, în cele ce urmează ne propunem să trecem în revistă cadrul constituțional în vigoare, care pretinde a valorifica regulile de calitate și stabilitate a dreptului ce formează conținutul *securității juridice*.

3. Garantarea constituțională a securității juridice. Vorbind nemijlocit despre *Constituția Republicii Moldova* [40], vom enunța chiar de la început faptul că în textul acesteia nu se operează cu termenul de *securitate juridică* (doar cu cel de *siguranță*, în conținutul art. 25). Cu toate acestea, Curtea Constituțională, prin interpretare, a constatat garantarea *securității juridice* prin norma cuprinsă în art. 21 alin. (2) din Constituție, potrivit căreia: „Statul asigură dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle. În acest scop statul publică și face accesibile toate legile și alte acte normative”. În conținutul normei date, instanța de jurisdicție constituțională a decelat asemenea exigențe ale *securității juridice* cum sunt calitatea și previzibilitatea legii.

Dincolo de aceasta, plecând de la regulile de conținut analizate mai sus vom recunoaște că și art. 22 din Constituția RM garantează *securitatea juridică*, fiind vorba în acest caz de regula *neretroactivității legii*. În acest sens, art. 22 prevede: „*Nimeni nu va fi condamnat pentru acțiuni sau omisiuni care, în momentul comiterii, nu constituiau un act delictuos. De asemenea, nu se va aplica nici o pedeapsă mai aspră decât cea care era aplicabilă în momentul comiterii actului delictuos*”.

Așadar, plecând de la conținutul *securității juridice*, identificat supra, constatăm că la nivel național, este garantată constituțional doar regula accesibilității legii și regula *neretroactivității* acesteia, celelalte neavând o consacrare expresă.

Totodată, chiar dacă nu remediază în totalitate o astfel de lacuna constituțională, o importanță distinctă prezintă norma cuprinsă art. 1 alin. (3) din *Constituția RM*, care prevede: „*Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sînt garantate.*” Ținând cont de alegația expusă mai sus, în lumina căreia *securitatea juridică* reprezintă o trăsătură inerentă a statului de drept (sau statul de drept este statul în care este garantată și asigurată *securitatea juridică*), se poate deduce că art. 1 alin. (3) din Constituția RM garantează implicit și principiul *securității juridice* în toată complexitatea sa. Evident, acest moment este deosebit de important, dar în opinia noastră este insuficient pentru a constata o garantare efectivă a *securității juridice* la nivel național.

Ca urmare, suntem de părerea că în virtutea semnificației sale distincte pentru existența însăși a statului de drept, *securitatea juridică* necesită o consacrare constituțională corespunzătoare, pe ambele sale dimensiuni: calitatea și stabilitatea dreptului. În caz contrar situația *securității juridice* va rămâne și în continuare într-o stare incertă: declarată, dar fără un mecanism distinct de asigurare efectivă. Mai grav e că o astfel de situație este de natură să genereze *insecuritate juridică* – un factor de risc grav la adresa drepturilor fundamentale ale omului în Republica Moldova și implicit la adresa statului de drept.

Bibliografie:

1. Avornic Gh. *Teoria generală a statului și dreptului*: Tratat. vol. I. Chișinău, 2009.
2. Baltag D. *Configurația și conținutul securității juridice în statul de drept*. În: *Studii Juridice Universitare*, 2011, nr. 3-4(15-16).
3. Belei E. ș.a. *Drept procesual civil. Partea specială*. Chișinău: Lexon, 2016.
4. Calmes S. *Du principe de protection de la confi ance légitime en droits allemand, communautaire et francais*. Thèse. Paris: Dalloz, 2001.
5. Caraman I. *Delimitarea conceptului puterii lucrului judecat de autoritatea lucrului judecat*. În: *Revista Institutului Național al Justiției*, 2021, nr. 3 (58).
6. Cârnaț T., Cârnaț M. *Protecția juridică a drepturilor omului*. Chișinău: Reclama, 2006.
7. Cassard-Valembois A.-L. *L'exigence de sécurité juridique et l'ordre juridique français: «je t'aime, moi non plus...»*. In: *Titre VII, N°5 "La sécurité juridique"*, octobre 2020. Disponibil: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/publications/titre-vii/l-exigence-de-securite-juridique-et-l-ordre-juridique-francais-je-t-aime-moi-non-plus>.
8. *Constituția Republicii Moldova. Comentariu*. Chișinău: Arc, 2012.
9. *Constituția României – Comentariu pe articole*. Coordonatori I. Muraru, E.S. Tănăsescu. București: C.H. Beck, 2008.
10. *Constitution français du 24 juin 1793*. Disponibil la: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/les-constitutions-dans-l-histoire/constitution-du-24-juin-1793#:~:text=Article%208.,oppression%20de%20ceux%20qui%20gouvernent>.
11. *Constitution Girondine 1793 (Plan de constitution presente a la Convention Nationale les 15 et 16 fevrier 1793, l'an II de la Republique) - Declaration des droits naturels, civils et politiques des hommes*. Disponibil la: http://www.dircost.unito.it/altriDocumenti/docs/17930215_progettoDiCostituzioneGirondina.pdf.

12. *Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale*, adoptată la Roma, la 04.11.1950. Disponibilă: https://prd-echr.coe.int/documents/d/echr/Convention_ROM.
13. Costachi Gh. *Cetățeanul și puterea în statul de drept*. Monografie. Chișinău: S.n., 2019.
14. Costăș C. Fl. *Principiul securității juridice*. În: Revista Română de Fiscalitate, 2008, nr. 7. Disponibil: <https://www.fiscalitatea.ro/principiul-securitatii-juridice-342/>.
15. Creangă I., Gurin C. *Drepturile și libertățile fundamentale. Sistemul de garanții*. Chișinău: TISH, 2005.
16. Danileț C. *Studiu cu privire la unificarea practicii judiciare și asigurarea principiului securității raporturilor juridice în Republica Moldova: Evaluare și propuneri. Strategia de reformare a sectorului justiției*. Chișinău: S. n., 2014.
17. Dănișor D.C. *Drept constituțional și instituții politice*. Volumul I. Modernitate, liberalism și drepturile omului. Ediția a II-a. Craiova: Editura Simbol, 2018.
18. Dănișor D.C. *Juridicizarea conceptelor*. În: *Dreptul*, 2011, nr. 3.
19. De Salvia M. *La sécurité juridique en droit constitutionnel français*. In: Cahiers du Conseil constitutionnel n°11 (Dossier: Le principe de sécurité juridique) - décembre 2001. Disponibil la: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/nouveaux-cahiers-du-conseil-constitutionnel/la-securite-juridique-en-droit-constitutionnel-francais#:~:text=IV,-.Le%20droit%20au%20juge%20et%20les%20droits%20de%20la%20d%C3%A9fense,%20point%20de%20Constitution%20C2%BB>.
20. *Declarația franceză a drepturilor omului și ale cetățeanului din 26 august 1789*. În: Codex constituțional: constituțiile statelor membre ale Uniunii Europene / Șt. Deaconu (coord.), I. Muraru, E. Simina Tănăsescu, S. Gabriel Barbu. București: Monitorul Oficial R.A., 2015.
21. Duminiță R. *Criza legii contemporane*. București: C.H. Beck, 2014.
22. *Evaluarea compatibilității practicii judiciare naționale în materia securității raporturilor juridice. Monitorizarea respectării principiului securității raporturilor juridice. Compatibilitatea cu prevederile Articolului 6 din Convenția Europeană a drepturilor omului și jurisprudența relevantă a Curții Europene a Drepturilor Omului. Studiul de compatibilitate elaborat de Ministerul Justiției al Republicii Moldova*. Chișinău, 2014. Disponibil: https://justice.gov.md/public/files/file/studii/studii_srsj/DGAG_SRJ_Study_verificat.pdf.
23. François L. *Le problème de la sécurité juridique*. In: *La sécurité juridique*. Liège: Jeune Barreau de Liège, 1993.
24. Fromont M. *Le principe de sécurité juridique*. AJDA, Hors-série, 1996.
25. Iacob I. *Reflecții asupra abordării doctrinare a securității juridice*. În: *Legea și Viața*, 2020, nr. 1.
26. Iacob I. *Securitatea juridică – principiu fundamental în statul de drept*. În: *Supremația dreptului*, 2016, nr. 3.
27. Iacob I., Costachi Gh. *Reflecții asupra securității juridice în statul de drept*. În: *Legea și Viața*, 2015, nr. 5.
28. Lambert P. *Le principe general de la sécurité juridique et les validations législatives*. In: *Sécurité juridique et fiscalité*. Bruxelles: Bruylant, 2003.
29. Lehene A. *Principiul încrederii legitime în dreptul administrativ: rezumat teză de doctorat*. București, 2023. Disponibil: <https://teze.doctorat.ubbcluj.ro/doctorat/teza/fisier/8649>.
30. Manea S.A. *Asigurarea securității juridice în contextul evoluției amenințărilor cibernetice*. În: *Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”*, 2021, septembrie. Disponibil: <https://revista.unap.ro/index.php/revista/article/download/1215/1181/4305>.
31. Nica E. M. *Protecția dreptului la siguranță juridică de către Curtea Constituțională – despre anumite evoluții din jurisprudența anului 2020*. În: Conferința bienală a Facultății de Drept a UVV 6-7 noiembrie 2020, *Analele Universității de Vest din Timișoara, Seria Drept*, 2022.
32. Pintilie C. *Principiul previzibilității legii și „testul” unor vremuri imprevizibile*. În: *Analele Universității de Vest din Timișoara, Seria Drept*, 2022, nr. 1.
33. Piperea P. *Incertitudinea jurisprudentială subminează principiul preeminentei dreptului*. Disponibil: <https://www.juridice.ro/162017/incertitudinea-jurisprudentiala-submineaza-principiul-preeminentei-dreptului.html>.
34. Predescu I., Safta M. *Principiul securității juridice, fundament al statului de drept. Repere jurisprudențiale*. În: *Buletinul Curții Constituționale*, 2009, nr. 1.

35. Rivero J. *Les libertés publiques*. T. 2. 6e éd. Paris: PUF, coll. Thémis, 1997.
36. Roubier P. *Teorie generale du droit*. Paris, 1946.
37. Terré F. *Introduction générale au droit*. 5e édition. Paris: Dalloz, 2000.
38. Лапаев И.С. Категория «юридическая безопасность» в понятийном аппарате российской и зарубежной правовой науке. В: Современное право, 2012, №2.
39. Пресняков М.В. Принцип поддержания доверия к закону и защита «законных ожиданий». В: Вестник Московского ун-та. Сер. 21. Управление (государство и общество), 2021, № 3.
40. *Constituția Republicii Moldova* nr. 1 din 29.07.1994. Republicată în: Monitorul Oficial nr. 78 din 29.03.2016 (modificată prin Hotărârea Curții Constituționale nr. 8 din 11.03.2024).